Bir Türk Ailesinin Öyküsü

"Birinci Dünya Savaşı'yla zenginlikten yoksulluğa itilen bir ailenin yürek parçalayan öyküsü..."
Maureen Freely, *The Guardian*

İRFAN ORGA

Ateş Orga'nın sonsözüyle

Türkçesi Dr. Arın Bayraktaroğlu

ANI

§

İRFAN ORGA

Osmanlı İmparatorluğunun son devresinde (1908-1970) doğan İrfan Orga, Kuleli ve Harbiye'de okuduktan sonra 1930'larda Türk Silahlı Kuvvetlerinde savaş uçağı pilotu olarak görev yaptı. Orga, yaşamı boyunca dokuz kitap yazdı. Bunların arasında en fazla ses getireni, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, ilk defa 1950'de *Portrait of a Turkish Family* başlığı altında Londra'da ve New York'ta basıldı. Kitap o zamandan bu yana pek çok yabancı dile çevrildi.

DR. ARIN BAYRAKTAROĞLU

Ankara Üniversitesi DTCF İngilizce Dili ve Edebiyatı mezunu olan Arın Bayraktaroğlu Cambridge Üniversitesinde öğretim üyeliği yapmış (1977-1982), İngiltere'de Sosyolinguistics alanında doktorasını almış (1988) ve eşi Sinan Bayraktaroğlu ile birlikte kurdukları "Cambridge Yabancı Diller Merkezi"nde yardımcı direktör olarak çalışmıştır (1982-2002). Halen Cambridge Üniversitesi Lucy Cavendish Koleji üyesi, The Chartered Institute of Linguist'in Üst Düzey Üyesi (Fellow), Journal of Politeness Research: Language, Behaviour, Culture isimli akademik derginin Danışma Kurulu üyesi ve Cambridge Üniversitesi Asset Languages Programı'nda Türkçe uzmanı olan Arın Bayraktaroğlu'na, yapmış olduğu çalışmalar sonucunda YÖK tarafından doçentlik unvanı verilmiştir (2006). Uluslararası bilimsel dergilerde yayınlanmış pek çok makalesinin yanı sıra "Culture Shock: Turkey" (1994, Singapore & Kuala Lumpur: Times Books International), (Maria Sifianou ile birlikte derlediği) "Linguistic Politeness: The Case of Greek and Turkish" (2001, Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins) ve (Sinan Bayraktaroğlu ile birlikte yazdığı) "Colloquial Turkish" (New York & London: Routledge) başlıklı kitapları vardır.

İRFAN ORGA

BİR TÜRK AİLESİNİN ÖYKÜSÜ

Türkçesi: Dr. Arın Bayraktaroğlu

§

Yayın No **636**
Anı **39**

Bir Türk Ailesinin Öyküsü
İrfan Orga

Kitabın Özgün Adı: *Portrait of a Turkish Family*

Yayına Hazırlayan: Tülin Er
İngilizceden Çeviren: Dr. Arın Bayraktaroğlu
Kapak Tasarımı: Utku Lomlu
Kapak Fotoğrafı: Şevket Kızıldağ
Kapak Prodüksiyonu: Ayşe Türemiş
Sayfa Tasarımı: Gelengül Erkara

© 2006, Ates D'Arcy-Orga
First Published in Great Britain in 1950
© 2009, bu kitabın Türkçe yayın hakları
Everest Yayınlarına aittir.

1-11. Basım: 1994-2003, Ana Yayıncılık
12-23. Basım: Ocak 2009-Mayıs 2018, Everest Yayınları
24. Basım: Ağustos 2021

ISBN 978-975-289-567-6
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınlarının tescilli markasıdır.

BİR TÜRK AİLESİNİN ÖYKÜSÜ

Karım Margarete'e sevgilerimle

İçindekiler

Aile Anılarının Öngülüğü (Talât S. Halman) **11**
Bir Türk Ailesinin Öyküsü (Ayşe Kulin) **14**
Ailem **17**
Hamamdaki Despot **29**
Tamamen Erkeksi Bir Konu **46**
Sarıyer **59**
Yeni Ev ve Buna Benzer Şeyler **78**
Değişen Düzen **93**
Hafta Sonu İzni ve Yeni Gelin **109**
Muazzez'in Gelişi **128**
Uzun Bir Elveda **138**
Hayatı Yeniden Kurmaya Çalışırken **152**
Sarıyer'in Sonu **169**
Bir Despotun Hayal Kırıklığı **185**
Doksan Dokuz Kuruşluk Kahraman **196**
Fakirlik İnsanı Pazarlığa Alıştırır **211**
Kadıköy'deki Vakıf Okulu **226**
Berber Çıraklığının Sonu **243**
Kuleli: I **265**
Kuleli: II **281**
Zor Geçen Gençlik **291**
Yeni Cumhuriyet **298**
Bir Bayram Sabahı ve Bilinmeyene Yolculuk **307**
İstanbul'a Dönüş **320**

Çiçeği Burnunda Bir Subay **327**
Kurtarıcı Emir Erim ve Muazzez'in İlk Aşkı **340**
Kadınsı Olaylar **347**
Eskişehir'in Ermiş Kadını **354**
Kütahya ve İzmir **363**
Sonun Başlangıcı **370**
Dağılan Aile **377**
Elveda Şevkiye **383**

Sonsöz **401**
Yeni Baskıya Sonsöz **426**
İlgili Kitap ve Makaleler **433**
Ek Notlar: Çevirmenin Notları **435**

ALBÜM **447**

Aile Anılarının Öngülüğü

1951'de Robert Kolejinden mezun olmamıza az kala, kütüphaneye merakla beklediğimiz bir kitap geldi: *Portrait of a Turkish Family* (*Bir Türk Ailesinin Öyküsü*). İrfan Orga, bu kitabı bir yıl önce İngiltere'de yayımlamıştı. Başarılı olmuştu İngiliz edebiyatseverleri arasında. Daha önce adı hiç duyulmamış bu yazar ile sürükleyici kitabı hakkında, Türk basınında sevindirici haberler çıkıyordu. Türk Hava Kuvvetlerinde subayken bir İngiliz vatandaşıyla evlenerek Londra'ya yerleşen İrfan Orga'nın anılarını ve ailesinin Türkiye'deki yaşamının öyküsünü merakla, zevkle, hayranlıkla okuduktu. Bu sürükleyici eseri, ileri bir yaşta öğrendiği İngilizceyi doğru, canlı, renkli, dokunaklı kullanarak yazmış ve İngilizce konuşulan ülkelerin basınında ve edebiyat çevrelerinde övgü kazanmış olmasının değeri yüksekti gözümüzde.

Yirminci yüzyılın ortasına kadar böyle bir başarı kazanmış olan tek Türk yazar, Halide Edip (Adıvar) olmuştu. (Sonraki birkaç on yılda da aynı beceriyi gösteren yazarımız o kadar az oldu ki.)

İrfan Orga, kendisinin ve ailesinin "tatlı"dan "trajik"e uzanan yaşamını öyle can alıcı, ironik, gönül okşayıcı bir üslupla anlatıyordu ki. Ailesinin ve kendisinin öyküsü, İngilizce okuyanları büyülüyordu, çünkü nice anı kitabının aksine, bu eserde tahrif, savunma, abartı, başkalarını kötüleme gibi kusurlar olmadığı gibi, acındırma çabası da yoktu, egzotik değerleri dürüstçe aktarırken melodramdan medet ummak gibi pürüzler de. Biz Robert Kolejliler, Orga'nın aile portresini, yüreğimizi ısıtan ve sızlatan öykülerini hayranlıkla okuduktu o zaman. Yirmi birinci yüzyılda eseri aynı zevk ve hayranlıkla okuyabiliyoruz.

Portrait of a Turkish Family, yirminci yüzyılda, son Osmanlı dönemiyle Cumhuriyet Türkiyesi'nin ilk yirmi beş yıllık kesiminin canlı bir panoraması... Büyüsü, tam içtenlikle beşerî, dolayısıyla evrensel değerlerindedir. Orga, öyküsünü dürüstçe yansıttığı için, çağının ülkesine "en sahih ayna"yı tutmuştur.

Ailesindeki kişiler öylesine gerçek, anlatıları o kadar aşina ki hem anı edebiyatının, hem realizmin güçlü eserlerinden biridir bu.

1950'li yıllarda, Britanya'da ve İngilizce konuşulan ülkelerde, Türklerin yaşamı için derin bir ilgi ve sevgi yaratan Orga'yı anayurdu göz ardı ettiydi. Yurtdışında yüzümüzü ağartan zevkli bir kitabın dilimizden uzak tutulması, yazarı subaylıktan ayrılarak İngiltere'ye yerleşmiş olduğundan mıydı? Oysa Orga ömrünce sağlam bir vatansever olarak Türk uyruğunda kalmıştı.

1908'deki doğumundan yüz yıl, eserin yayın tarihinden nerdeyse altmış yıl sonra, Türkçe çevirinin çıkması, sevindirici bir olaydır – hele uzun yıllar İngiltere'de yaşamış olan Dr. Arın Bayraktaroğlu'nun sımsıcak ve akıcı çevirisiyle dilimize kazandırılması.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, İrfan Orga'nın (eski deyimle "hayrulhalef", hayırlı halef, babasına yaraşır evlat) olarak tanımlayabileceğimiz vefakâr oğlu, besteci ve müzik eğitmeni Ateş Orga'nın tamamlayıcı epilogu ve çevirmenin aydınlatıcı notları ile zenginleşmiştir.

Portrait of a Turkish Family'nin önemi zevkle, ibretle, gülümseyiş ve hayıflanmalarla içimize sindirerek okuyacağımız bir yapıt olmasının ötesinde, alkışlanacak iki öncülüğüyle göğsümüzü kabartmasındadır:

Bu öncülüklerden birincisi, Türk yaşamını Türk'ün ağzından İngilizce olarak dünyaya sunan ilk edebî eserlerden biri olması.

İkincisi, yirminci yüzyılın ikinci yarısında başlı başına bir tür olan, önce Asya ile Latin Amerika'nın, sonra Afrika'nın nice yazarlarının İngilizce yazdığı "aile anıları" ve "otobiyografik romanlar" tarzının ilk güçlü örneklerinden birini oluşturmasıdır.

İrfan Orga'nın vatanına, kültürüne, diline ve edebiyatına ta uzaklardan yaptığı bu hizmeti gecikmiş alkışlarla anmalıyız.

Talât S. Halman

Bir Türk Ailesinin Öyküsü

1980'li yılların başlarıydı sanırım, Nişantaşı'nda koşuştururken Aliye Simavi'ye rastladım. Ayaküstü lafladık. Elinde İngilizce bir kitap vardı. Adı dikkatimi çekti, *Portrait of a Turkish Family*. Yazarı İrfan Orga. Türk edebiyatını yakından takip ettiğim için şaşırdım. Hiç duymadığım bir yazar, üstelik kitabı İngilizceye çevrilmiş!

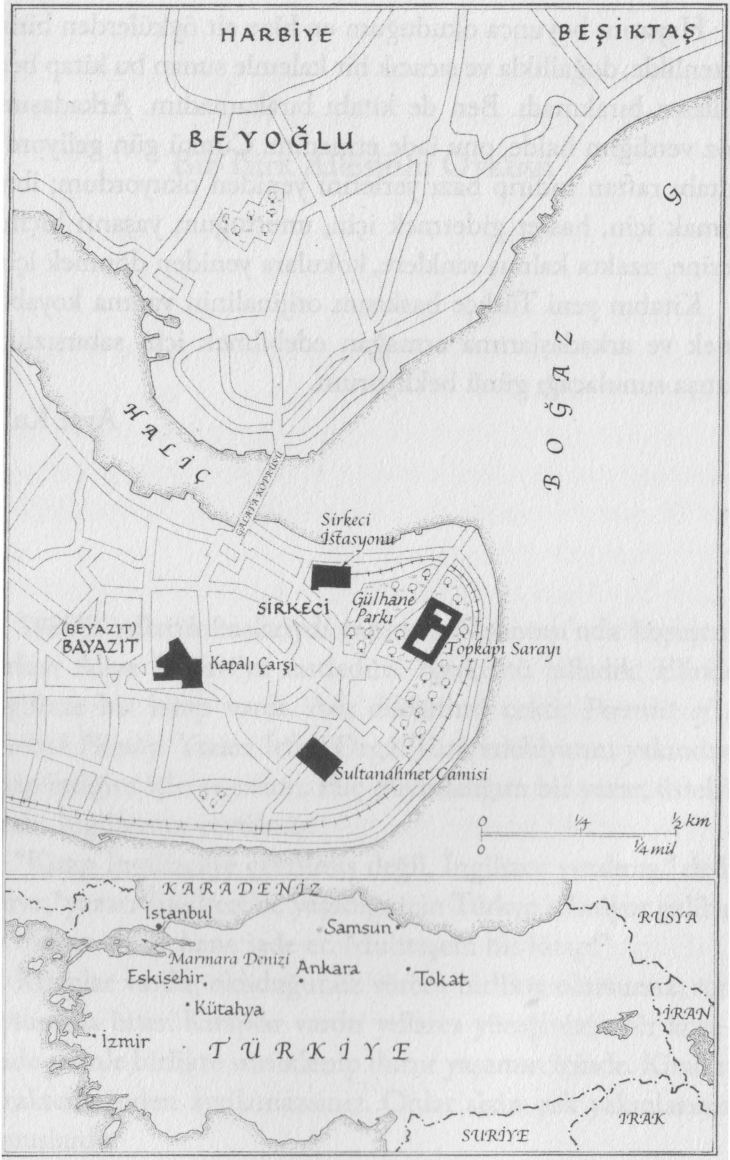
"Kitap İngilizceye çevrilmiş değil, İngilizce yazılmış," dedi Aliye, "yazarı İngiltere'de yaşadığı için Türkçe bilmiyor galiba. Al oku ve sonra bana iade et. Muhteşem bir kitap!"

Kitaplar vardır, okuduğunuz sürece birlikte olursunuz, son sayfasında biter. Kitaplar vardır yıllarca yüreğinizin bir köşesinde sizinle birlikte sürüklenip durur yaşamın içinde. Kitabın karakterlerinden ayrılamazsınız. Onlar sizin çok yakınlarınız olmuşlardır.

Hayatım boyunca okuduğum en bize ait öykülerden birini içtenlikle, doğallıkla ve sıcacık bir kalemle sunan bu kitap beni yıllarca bırakmadı. Ben de kitabı bırakamadım. Arkadaşıma söz verdiğim halde, onu iade etmedim. Çünkü gün geliyordu, kitabı raftan indirip bazı yerlerini yeniden okuyordum; ibret almak için, hasret gidermek için, unuttuğum yaşantı biçimlerine, uzakta kalmış renklere, kokulara yeniden dönmek için.

Kitabın yeni Türkçe baskısını orijinalinin yanına koyabilmek ve arkadaşlarıma armağan edebilmek için sabırsızlıkla satışa sunulacağı günü bekliyorum.

Ayşe Kulin

İstanbul ve Türkiye

Ailem

İstanbul'da, 31 Ekim 1908 tarihinde doğmuşum. Doğduğumda annem on beş[1], babamsa yirmi yaşındaymış. En büyük çocukları bendim. Sultanahmet Camisi'nin arkasında, denizi gören bir evde otururduk. Bir çıkmaz sokağın köşesinde bulunan evimizin denize bakan yanı alçak bir duvarla çevrilmişti. Hemen yanımızda küçük bir cami vardı. Sessiz, yeşillik bir bölgeydi burası. Eski günleri düşündüğümde ilk aklıma gelen sesler, Marmara'nın hiç durmak bilmeyen okşayıcı şıpırtısıyla bahçedeki kuş cıvıltılarıdır. Önünde ve arkasında kafesli balkonları olan yeşil panjurlu evimiz, beyaza boyalı büyük bir ahşap yapıydı ve birlikte oturduğumuz büyükbabamla babaanneme aitti.

1 Aslında babam, annesinin 13 yaşındayken kendisini doğurduğunu söylemişti. Bu, gerçekten de babaannemin mezar taşındaki tarihlere (1895-1940) uyuyor. (Ateş Orga)

Çocukluk anılarımda sesle görüntü birbirini tamamlar. Denizin sesini, bahçeye açılan terasta kahvaltı eden büyüklerimin konuşmalarını hiç unutamam. Her sabah, güneş ışıkları alçak tavanlı odamın duvarlarında oynaşırken uyanırdım. İçime bir mutluluk dolardı. Ne gariptir, şimdi o günleri düşünmek bile bana hâlâ aynı mutluluğu verebiliyor. Mutfaktan gelen tabak çanak sesleri, aşçımız Hacer'in gür kahkahaları kulaklarımda hâlâ çınlıyor. Uyandığım zaman, üstümdeki gecelik entarimi çıkarmadan pencereye yaklaşır, başımı parmaklıklara dayayarak aşağıdaki büyüklerime seslenirdim. Babam sesimi duyar duymaz peçetesini bir kenara fırlatır ve yukarı gelmekte olduğunu söylerdi bana. Hemen gene yatağa koşar ve gülerek beklerdim. Her gün tekrarlanan bu oyun, bana artık ev içinde önemli bir yerim olduğunu öğretmişti. Gerçekten de benim için her yeni gün, babamın peçetesini bir kenara atması, merdivenlerden koşarak çıkması ve yarı heyecan, yarı korku dolu çığlıklarıma aldırmadan beni havaya fırlatması ile başlardı. Korkardım, ama bu oyunu oynamadan da edemezdim. Gürültümüze İnci yetişir, dudaklarında beliren gülümsemeyi gizlemeye çalışarak, fıldır fıldır dönen kara gözlerini üstüme dikerdi. İnci benim dadımdı. Henüz on üç yaşında, kapkara bir kızdı o.

Annesi Feride bizim üst katlara bakardı. İnci, babasının sarayda uşaklık ettiği dönemde İstanbul'da doğmuştu. Babası ölünce babaannem hem onu hem de anasını bize almış, benim doğumumdan sonra da bana dadılık işini İnci'ye vermişti. İnci'yi ölesiye sever, onsuz bir yaşam düşünemezdim. Son derece iyi huyluydu. Gözlerini döndürüp, yüzünü çeşitli maskara şekillere sokarak beni güldürürdü. Dik kafalılığımın

tuttuğu saatlerde ben çığlıklar atıp tepinirken, o gene de soğukkanlılığını kaybetmez, sadece en can alıcı noktaya bir tokat atıp, azgınlığımla beni baş başa bırakıp çekilirdi.

Sabahları İnci yanımıza gelince babam beni kaldırır, iyi çocuk olmamı tembih eder, sonra İnci'nin kıvırcık saçlarını okşardı. Yalnız kaldığımda İnci'yle bir süre ciddi bir şekilde birbirimizi süzerdik. Ardından, onun yüzünü ekşitmesi, düz kalçalarını sağa sola kıvırması ile kahkahalar atmaya başlardık. Koşar ona sarılırdım. Böylelikle beni giydirmeye sıra gelirdi. Giyinmek bir şey değil de, ah o banyo yok mu? İnci bir kolumun altından beni sıkıca yakalar, başımı porselen tasa eğer, sözüm ona yüzümü ve boynumu sabunlamaya başlardı, ama sabunun yarısı gözlerimde... Havaya tekmeler atar, onun elinden kurtulmaya çabalardım ya, mümkün mü? Saçlarımın taranması ise bir başka dert. Annemin övünç kaynağı olan gür saçlarım taranana kadar, İnci can acısıyla attığım çığlıklara aldırmadan, doğru durmamı, bitirmekte olduğunu tekrarladı. Bitirdiğinde de saç köklerim hâlâ acır, gözlerim hâlâ yanarken, o geri çekilip beni şöyle bir süzerdi. Belli ki yaptığı işten büyük gurur duyardı. Bu, her sabah tekrarlanan ve denizin sesiyle babamın oyunu kadar olağan olan savaş, beş dakika geçmeden unutulur, ben İnci'nin önünden aşağıya, annemi ve diğer büyüklerimi öpmeye koşardım. Annemin öpücüğü günün doruk noktasıydı. Ondan önce olan her şey, yani güneş ışığıyla aydınlanmış odam, babamın beni havaya fırlatması, İnci'yle itişip kakışmam, hepsi, annemin öpücüğüne tatlı bir hazırlık devresiydi aslında. Serin, yumuşacık, gül kokuları ile dolu olan annemin öpücüğüne...

Annem çok güzel bir kadındı. Parlak siyah saçlarını ufak buklelerle tepesine toplardı. Soluk benizli oval bir yüzü, yuka-

rıya kıvrık dudakları ile şakacı izlenimini veren minik bir ağzı, gülümsediğinde ışık ışıl yanan büyük, hüzünlü gözleri vardı. İnce yapılıydı. Lavanta veya limon kolonyası kokan, pastel renkli ipekliden elbiseler giyerdi. Taktığı uzun, altın zincirleri boynunu birkaç kez dolardı. Yumuşak, sessiz bir kişiliğe sahipti. Bir işe yaramaz görünümlü narin elleri, parmaklarındaki pırlanta yüzükleri sanki güçlükle taşırdı. Evdeki tek uğraşısı olan nakışa başlamadan önce, bu yüzükleri dikkatle tek tek çıkartır, saten kaplı özel bir kutuya ufak bir tıkırtıyla bırakırdı. Öylesine zarifti ki, Avrupa'da yaşasaydı şüphesiz güzelliğiyle dillere destan olurdu. Oysa sokağa çıkarken taktığı yaşmakla, bu güzellik bizim aile dışındaki tüm dünyaya kapanmıştı. Babamla evlendiğinde daha on üç yaşındaymış. Sözüyse kendisi üç yaşındayken kesilmiş. Dışarıya pek ender çıkardı; o da eğer yanında birisi varsa... Zamanını, yüzyıllarca ailesindeki her kadının yaptığı gibi, terasta veya bahçedeki incir ağacının altında oturarak geçirirdi. Yaşamı, kocasının evinde bir süs olmaktan öteye gitmiyordu, ama o bundan yakınmazdı, üstelik çok da mutlu görünürdü.

Büyükbabamla babaannem birbirlerine düşkün bir çifttiler. Sanırım, ilk torunları olduğum için beni de şımartmakta yarışırlardı. O dönemlerde her ikisi de bana çok yaşlı görünürdü. Şimdi düşünüyorum da, 1914 yılının baharında babaannem kırkına yeni girmiş olmalı. O da annem gibi küçük yaşta evlenmişti, ama beş yaşındaki bir çocuğa inanılmaz derecede ihtiyar görünürdü.

Beni yaratmış, yoğurmuş, bugünkü kişiliğimi ortaya çıkarmış olan yakınlarım, tüm incelikleriyle, nasıl da teker teker gözümün önüne gelebiliyorlar, hayret! Artık hayatta değiller;

kendilerini tanıyan herkes tarafından da unutulmuşlar. Onları ben bile unutmuşum, bakışlarımı bu eski çocukluk günlerime çevirinceye dek. Şimdi hatırlayabildiklerimin yoğunluğu ve ayrıntıları beni şaşırtıyor. Derinliklere gömülmüş olan eski anı yığınları birdenbire bilinç üstüne çıkıyor. Aslında dedemle ilgili anılarım pek fazla değil. Sadece bana bahçeden taze koparılmış, daha üstündeki çiy damlacıkları dahi silinmemiş meyveler getiren, şekerlemeler alan, uzun boylu adam hayal meyal aklımda. İnci'nin küçük kardeşimle ilgilendiği ya da yukarıda Feride'ye yardım ettiği saatlerde beni gezmeye götürürdü. Dedem kahvaltıdan sonra kahvehaneye gidip nargile içme alışkanlığındaydı. Beş yaşımı doldurduktan sonra onun bu gezilerine ben de katılır oldum. Kahvede pencerenin yanında oturur, ben bahçede oynarken gözünü üstümden ayırmazdı. O kazara dostlarıyla sohbete dalıp başka yana bakarsa, ben de hemen bahçedeki toz toprağa oturur, parmaklarımın arasından vıcık vıcık kayan çamurlarla kaleler yapardım. Ve de büyük zevk alırdım bundan. Taşların dizlerimi kestiğini pek duymazdım, ama birden enseme inen şamar beni kendime getirirdi. Avuçlarımdaki son çamur parçacıklarının da tembelce aşağıya kaymasını bekledikten sonra dedeme bakardım. Kaşları çatılmış, ama gerçekten kızdığından mı? Yooo. Âdet yerini bulsun diye. Böyle günlerde ceza olarak arkadan yürümemi emrederdi. Ben de, sahibinin kızgınlığını bilen, kuyruğu arka bacakları arasında, başı öne düşük bir köpek yavrusu gibi onun peşine takılırdım. Eve girer girmez beni, üstümdeki kire iğrenerek bakan İnci'ye teslim ederdi. Öğle yemeğine geç kalmayacak şekilde yıkanıp temizlenmeliydim şimdi.

Bir gün kahvehanenin bahçesindeki havuza "gemi" yüzdürmek amacıyla yaklaşmıştım. Ne severdim bu oyunu ben! Şimdi aynı heyecanı Kensington Gardens'daki havuzda oğlumun duyduğunu görüyorum. Ancak, benim elimdekiler oyuncak vapurlar değil, alelade sopa parçalarıydı. Sözünü ettiğim gün kendimi öylesine kaptırmıştım ki bu işe, birden soğuk suya yuvarlandım. Ağırlaşan elbiselerim beni dibe çekince boğuluyorum sandım. Çığlıklarıma büyükbabam ve birkaç kahveci çırağı yetişti. Beni aceleyle kenara çektiklerinde dudaklarım morarmıştı. Tonlarca su kusuyordum sanki. Oh, şükürler olsun, en sonunda büyükbabamın sıcacık kolları arasındaydım. Beni içeri soktular, üstümdekileri çıkarıp bir battaniyeye sardılar. O arada, temiz bir kat giyecek getirmek üzere, kahveci çıraklarından biri bizim eve gönderildi. Birbirine çarpan dişlerimin arasından zorla sıcak süt içiriyorlar. Büyükbabamın yüzü telaştan bembeyaz olmuş. Durmadan beni azarlıyor. Gelen elbiselerimi giydikten sonra eve götürüldüm. Titrememem geçmişti. Üstelik büyükbabam da benimle konuşmuyordu. Bu olayı izleyen günlerde dışarı çıkamadım. Sabahları kendisini öpmek istediğimde yanağını lütfen uzatıyor, çekine çekine hatırını sorduğumda, duymamış gibi yapıyordu. Kahve saati gelince de beni terasta annem ve babaannemle bırakıp yanımızdan ayrılıyordu.

Bahçede bir elma ağacının altında oynardım. Bu, hayatın zorluklarından "bunaldığımda" kaçtığım bir köşeydi. Orada oturmaktan sıkılırsam, eve İnci'yi bulmaya giderdim. Bazen aşçı Hacer fısıldayarak beni mutfağa çağırır, elime bir lokum tutuşturur, sonra da babaannem görecek korkusuyla kışkışlardı. Hacer büyük dostumdu benim. Öyle şişmandı ki,

güldüğünde her bir yanı oynar, gözleri yanaklarındaki et yığınları arasında kaybolurdu. Babaannemin yanında emektar olduğundan, yeni gelen Feride'yi kıskanır, ona gereğinden fazla yüz verildiğine inanırdı. Kimse görmeden benim için kurabiyeler yaptığı, karanfil baharatı verdiği, babaannemin evde olmadığı günler pasta bile çıkardığı olurdu. Hele hele keyfi de yerindeyse hepten yaşardık. O zaman ya dans eder, ya da içimi hüzünle dolduran eski şarkılar söylerdi. Dans edişine bayılırdım Hacer'in. Heybetli bedeni şehvet dolu şekillere girer, zapt edilemeyen göğüsleri neşeyle oynaşır, kalçaları sanki başka bir tempoya uymuş gibi titrerdi. Kahkahalarıma her zaman olduğu gibi İnci koşardı. Kulağımdan tuttuğu gibi beni mutfaktan çekip çıkarırdı. Daha da kötüsü, bazen babaannem ayaklarının ucuna basa basa yaklaşıp birden kopan bir fırtına gibi mutfağa dalıverirdi. O zaman, Hacer'in cinnet geçirmekte olan memeleri havaya son bir çılgın sıçrama yapar ve dans bıçakla kesilmiş gibi sona ererdi.

Eğer bahçede değilse ya da babaannemle birlikte bir ziyarete gitmemişse, annemin bulunacağı tek yer oturma odasıydı. Babaannem kıratların çektiği faytonuna binerek ara sıra gezmeye giderdi, ama annemin böyle bir lüksü yoktu. Bu yaşam tarzından bilmem sıkılır mıydı? Sıkılıyorsa bile bunu hiç belli etmezdi. Esasında onu kızgın gördüğüm olmamıştır. Her zaman sessiz ve sakindi. Eğer o otururken salona girmişsem, nakışını bir kenara bırakır, koltuğa, hemen yanı başına birkaç kez vurarak beni oturmaya ve neler yapmakta olduğumu anlatmaya çığırırdı. Bu daveti çoğunlukla duymazlıktan gelirdim. İnci'nin enerji dolu kişiliği dururken, bu sessizliği ne yapayım ben? Ama sabahları çoğunlukla İnci de bulun-

mazdı ortalıkta. Ya Feride'ye yardım ediyordur yukarıda, ya da küçük kardeşim Mehmet'e bakıyordur. Evin üst katı bana yasaklanmıştı. Canım sıkılarak, gene bahçeye çıkar, denizden geçen gemileri izlemek için elma ağacına tırmanırdım. Bu ağacın üstünde martıların seslerini dinleyerek, çocuksu düşlere dalarak az mı zaman geçirmişimdir? İnci'nin eve dönmemi emreden sesi duyulana kadar.

Bir sabah babamın odaya girmesiyle erkenden uyandım. Âdet olduğu üzere beni birkaç kez havaya fırlattıktan sonra, dedemin odasına gitmemi söyledi. Koşarak gittim. Kapıya vardığımda gene de hazırlıklı olmak için durdum ve içeriye bir göz attım. Dedem yatağında oturuyor, kaşlarına kadar çekilmiş gecelik külahının altında gözleri ışıl ışıl parlıyordu. Pek gülünç bir görünüşü vardı. Beni içeriye çağırdı. Onunla küs olmak artık canıma tak etmişti. Sevinçle yatağına zıpladım. Benim yaşımdaki bir çocuk için anlatılmaz heyecan ve serüvenlerle dolu olan bu geniş yatağa tekrar çıkabilmekten büyük mutluluk duyuyordum. Eskiden çarşafların altına girer, karanlıkta yolunu kaybetmiş bir yolcu gibi sürünürdüm. Bu arada büyükbabam da kükremeye benzer sesler çıkararak vahşi bir aslan rolü yapardı. Çığlıklarımın arttığı bir anda üstümden çarşafları birden çekip kaldırırdı. Gün ışığının yüzüme çarpmasıyla gerçek dünyaya dönmüş olurdum, ama bir süre daha kalbim küt küt atmaya devam ederdi. Sonra o, Feride'yi çağırmak için zili çekmemi söyler, Feride geldiğinde kahvaltımızı isterdi. Bu anlattığım sabah da olay aynı şekilde gelişti. Oynadık, itiştik ve kükredik. İnci beni giydirmek için götürürken, dedem o gün kahvehaneye birlikte gideceğimizi söylüyordu. Yaşasın! Yeniden dost olmuştuk.

Oysa o gün kahvehaneye gitmedik. Tam evden çıkarken kararını değiştirdi. Sanıyorum yaşadığımız olaylar kadar, bu karar değişikliğinin de etkisiyle o kötü günü unutamadım. İlk ve son olmak üzere, deniz kenarında onunla konuşarak yürüdük. Dedemle civardaki kahvehaneden öteye daha önce hiç gitmemiştik, ama bu nefis bahar sabahı, iki eski arkadaş gibi Marmara'nın kıyısında salınarak dolaştık. Şimdi, ne zaman temiz bir havada kıyıda yürüyüşe çıksam, bu saygıdeğer yaşlı adamın arkasında hoplayıp zıplayarak giden beş yaşındaki çocuk olurum. Hem yürüyüp hem de konuşmak onu yormuştu. Bastonunun üstüne gittikçe daha fazla eğiliyordu. Sonunda soluk almak için bir kayaya oturdu. Denize yaklaşmamam kaydıyla, kumda oynayabileceğimi söyledi. Bu izni alınca kıyıda deniz kabukları toplamaya başladım. Her yeni kabuğu bulduğumda ona seslenip gösteriyordum. Bir keresinde yanıt alamayınca dönüp baktım. Beni eliyle yanına çağırıyordu. Çoğunlukla küçük çocuklarda bulunan sezgi yeteneğiyle, bir terslik olduğunu anladım ve ona doğru koştum. Ama gene içten gelen bir dürtüyle, bu aksiliği kabul etmek istemiyor, "Oynayacağım, oynayacağım!" diye bağırıyordum.

"Pek iyi değilim, yavrum. Haydi, hemen eve gidelim," dedi.

İçimde korkunun ilk soğuk dalgaları yayılırken, istemeden deniz kabuklarımı topladım.

Çocuklarda ve hayvanlarda içgüdü ne kadar da kuvvetli! Şimdi bir tehlike ile karşılaştığımda bunu çocukluğumda olduğu kadar açıklıkla göremiyorum. Yıllar, insanlardaki o hayvansal çevikliği törpülüyor, yok ediyor. Bugün beklenmedik bir durumla karşılaştığımda kılım kıpırdamıyor, ama o gün dedemin katıksız bir tehlike içinde olduğunu sezmiştim.

İçimdeki sıkıntı dayanılmaz boyutlara eriştiğinden, elini sıkıca tuttum. Yarı yola vardığımızda küçük camiden çıkan imama rastladık. Telaşlanan imam yumuşak bir sesle dedemle konuşmaya başladı. Bir başka kişinin de duyduğum tedirginliğe ortak olması içimi rahatlatmıştı. İmam, dedemin koluna girdi. Yavaş yavaş yürüyerek evimize giden son yokuştan inmeye başladık.

Eve vardığımızda beni İnci'nin yanına gönderdiler. İnci, Mehmet'le birlikte bahçedeydi. Kardeşim o zamanlar henüz on sekiz aylıktı ve yürümeye yeni başlamıştı. O kadar çıtkırıldım olmasına canım sıkılırdı. Ne zaman biraz koşmak, bağırmak istesem, annem veya İnci hemen karşı çıkarlardı. Aman, Mehmet uyuyor! Uyumaktan başka bir şey bilmezdi. Acaba bir gün gelip de büyüyecek ve benimle oynayabilecek mi, merak ederdim. Ara sıra içimden onu sevmek, yumuşak yanaklarına dokunmak, elimi kaygan kafasında dolaştırmak gelirdi. Bazen de o beni çağırır, elimi tutarak bir alay anlaşılmaz şey söylerdi. Ama büyükbabamı eve getirdiğimiz gün o kadar tedirgindim ki, onun bu maskaralıklarını çekecek halde değildim. Gözleri merakla büyüyen İnci, büyükbabama yolda ne olduğunu sordu.

O sabah saatlerce bahçede, sıcağın altında bekledik. Öğle yemeği için içeriye girdiğimizde, annem yemek odasındaki büyük masada tek başına oturuyordu. Biz çocuklar, İnci ile odanın gerisindeki ufak masada ayrı yerdik. Oradan bütün yemek boyunca annemi izledim. Dalgın bir şekilde çatalıyla yemeği didikliyor, kristal sürahiden kendisine bardak bardak su dolduruyordu. Yemeğin ortasında birden içeriye Feride girdi ve doktorun geldiğini haber verdi. Annem zaten doğru

dürüst yiyemediği yemeği bırakarak odadan ayrıldı. İnci Feride'ye ne olduğunu sordu, ama Feride, gözleri benim üstümde, bilmediğini söyledi.

Öğleden sonra babamı çağırdılar. Holde yanımdan geçerken yüzü çok üzüntülü görünüyordu. Beni görmedi bile.

İnci bizi oyun odasına götürdü; dışarısı artık çok sıcak olmuştu. Mehmet odadaki geniş halının üstünde emeklerken, tahta kutu oyuncaklarımla oynadığımı şöyle böyle hatırlıyorum. İnci ise pencerenin yanındaki salıncaklı iskemlede oturmuş, yanına onarılacak giyeceklerin sepetini almıştı. Havanın sıcaklığı ile hepimiz bir hoş olmuştuk. Kısa bir zaman sonra içeri babam girdi ve beni kucağına alarak, "Büyükbaban çok rahatsız. Seni görmek istiyor. Yanında akıllı, uslu davranacaksın, değil mi?" dedi. Fazla bir şey anlamamıştım, ama gene de başımı salladım. Günün olaylarına bir anlam veremiyordum. Birlikte çıktık.

Büyükbabamın odası alacakaranlıktı. Pencereler açıktı, ama önlerindeki kalın, yeşil güneşlikler gün ışığını içeriye sokmuyordu.

Annem yatağın kenarında oturmaktaydı. Elinde Kâbe'den gelen zemzem suyuyla dolu gümüş ibrik. Bu ibrik ancak çok önemli günlerde ortaya çıkardı. Büyükbabam bir zamanlar Mekke'ye hacca gitmiş, gelirken yanında bu zemzem suyunu getirmişti.

Babaannem bir pencerenin yanında ayakta duruyordu. Gözlerini, güneşlik arasından her ne görülüyorsa, ona dikmişti. Dışarıdaki azgın güneş ışığı gözlerini kamaştırmış olmalı, ama o sanki bunun farkında değil. Bir heykeli andırır şekilde, hiç kımıldamadan duruyor, ama bu arada yanaklarından aşa-

ğıya gözyaşları sicim gibi iniyordu. Her zaman güçlü olmayı başaran babaannemi böylesine kendini bırakmış görünce iyiden iyiye korktum.

Doktor bir köşede, adeta nefesini tutmuş, sessizce ellerini yıkıyordu.

Biz içeri girdikten sonra, annem ibriği yere bırakarak beni babamdan aldı. Babam yatağın öbür tarafına geçti, Kuran'ı açtı ve yumuşak, ahenkli sesiyle okumaya başladı. Ben hiç alışık olmadığım bu hava içinde, şaşkına dönmüş, sürekli büyükbabamı izliyordum. Parmaklarını oynattı. Annem beni kendisine doğru kaldırdı, "Babacığım, bakın İrfan geldi," dedi.

Büyükbabam halsiz elini başıma koydu; parmakları saçlarımın kıvrımları arasından geçip yüzüme indi. Elini öptüm. Gözlerim bir türlü akmayan yaşlarla yanıyordu. İhtiyar adam bir şeyler söylemek isteyince, doktor hemen yaklaştı ve başıyla beni gösterdi. Annemle dışarı çıktık, ama o, İnci'nin yanına gitmemi söyleyip tekrar içeri girdi. Arkasından kapı yavaşça kapandı. Orada, sessiz sahanlıkta yapayalnız kalınca ağlamaya başladım. Sonra pencerenin dışında büyük, şişman bir güvercinin uçarak geçtiğini gördüm. Gırtlaktan gelen boğuk bir sesle ötüyordu.

O günden aklıma en çok yer etmiş olan, işte bu sestir.

Hamamdaki Despot

Genellikle haftada bir, babaannem etrafında insan görmek isterdi. Bu özlemi duyduğunda gittiği yer de hamamdı. Hamamlar dedikodu ve züppelik yuvası olmakla birlikte, civardaki kadınlara evden dışarı çıkma olanağı yarattığından, o dönemde önemliydi. Hamama gidenler günün en az yedi-sekiz saatini orada geçirirdi. Genç kızlar pembe-beyaz göğüslerini, bacaklarını orada sergiler, evlenecek yaşta oğlu olan kadınlar, eve döndüklerinde falancanın çıplak vücudunu ballandıra ballandıra anlatacakları bilgiyi orada edinirlerdi. Evlilikler böyle kulaktan duyma haberler üzerine kurulurdu, ama temelleri ne derece sağlam olurdu, bilinmez.

Hamamın sıcak odaları kıskançlıklar ve birbirlerini çekememe duyguları ile fokurdar, hatta aynı erkeği gözüne kestirmiş olan kız anaları arasında kavgalar çıktığı bile olurdu.

Kız analarına kıyasla oğlan anaları hamamda daha görkemli köşelere kurulurlardı. İki grup birbirinden tamamen ayrı olarak kümeleşir, bir yabancı bile bu tombul, kendinden emin bayanların hangisinde malın iyisi vardır, bilebilirdi. Kız anaları dikkati çekmek amacıyla bol bol kahkahalar atarken, oğlan anaları, üstünlüklerinin bilincinde, sessizce divana uzanır, gürültü ve dedikodudan kaçınarak etrafı izlerlerdi. Bu arada, meyve dişleyen, yapmacık bir şekilde gülümseyen ve pek edalı yürüyen genç kızları gözden geçirirlerdi. Şayet bu çekici mahluklardan birine sırtlarını keseletmek tenezzülünde bulunurlarsa, diğerleri hemen bu lütfun neden bahşedildiği konusunda fikir yürütmeye başlarlardı. Keseleme işi bittiğinde, ihmale uğramış kızların anaları usul usul yaklaşır, yanlarından ayrılmış olan genç kız hakkında sırtını keseletene olmadık öyküler anlatırlardı.

Babaannemin satışa çıkaracak oğlu yoktu, ama gene de hamamda hatırı sayılırdı. Gün gelir, özlemi depreşir, birden falanca tarihte hamama gidileceğini bir çırpıda açıklayıverirdi. Aynı toplumsal özlemi duymayan, hele bozulmuş ya da beklemeli aşk maceralarından zevk alacak yaradılışta olmayan annem ona çok ender olarak eşlik ederdi bu hamam gezilerinde. Çoğunlukla, babaannemin açıklamasını izleyen günlerde evdeki işçileri ne denli yoğun bir çalışmanın beklediğini düşünüp iç çekerdi.

Eskiden babaannem beni de hamama götürürdü, ama ben beş yaşıma bastıktan sonra diğer büyüklerim "gelişmiş" bir çocuğun çıplak kadınlarla dolu bir ortama sokulmasını eleştirmeye başladılar. Gerçi böyle bir şeyi başkaları yapıyor olsaydı ilk itiraz sesi babaannemden yükselirdi kuşkusuz, ama konu

ben olunca söylenenleri kulak arkası edip "beş yaşın" hamama gitmek için pekâlâ uygun olduğunu söylemeye ve beni yanında götürmeye devam etti.

Hamamda iki özel oda tutardı; biri soyunmak, diğeri yıkanmak için. Halka açık olan kısımda herkesle birlikte yıkanamazdı ya! Toplumsal olmanın da bir sınırı vardı!

Bir keresinde, ertesi sabah hamama gideceğini açıkladığında evde yarattığı kargaşayı hatırlıyorum. Bu haberle evdeki düzen neredeyse felce uğradı. İnsan hamama gideceğini böyle gelişigüzel bir şekilde, bir gün önceden mi açıklar! Hazırlık yapmak lazım; özel yiyecekler almak, düzenlemek, paketlemek lazım. Sonra, odaların önceden ayırtılması işi var. Annem, onu bir sonraki gün gitmesi için boşuna kandırmaya uğraştı, ama babaannem kararını vermişti bir kere...

Sabah Feride'yi hamama gönderdiler, gideceğimizi bildirsin diye. Benim de babaanneme eşlik etmeme karar verilmişti. Şimdi düşünüyorum da, Feride bu kargaşanın içinde bulunmaktan zevk alıyordu galiba. Öyle ya, babaannem civarın en hatırı sayılır hanımıydı ve onun sözcüsü olarak hareket etmekle diğer hizmetçilerin yanında bir ayrıcalık kazanıyordu.

Hamam sahipleri babaannemin kaprislerine alışıktılar; ne zaman istese ona özel oda bulurlardı. Bu iş için gerekirse bazı müşterileri tutmuş oldukları odalardan bile çıkarırlardı. Babaannem gibi bir kadını gücendirecek değiller ya! O da bunun farkındaydı ve zamanında başkalarının hakkına saldırmaktan çekinmezdi. Gören de sanır ki saraylı soyundan.

Hamam odaları ayarlanınca, Hacer'le yemek konusunda uzun ve sonuç vermeyen bir tartışmaya sıra geldi. Arabacı Murat, tam annem onu başka bir iş için kullanacakken,

alelacele pazara gönderildi. Murat kısa boylu bir adamdı; elindeki pazar sepeti ise neredeyse kendi boyundan büyüktü. Döndüğünde, sepet ağzına kadar ve sanırım bir kısmı hamam faslından sonra atılacak olan yiyeceklerle dolmuştu. Ama babaannem istediğini yaptırmıştı ya, artık bir melek kesilmişti. Bu lüzumsuz harcamayı açıklamak için, hamamda çeşitli şeyler yemeği sevdiğini söylüyordu. Ayrıca, hamama gitme şansı olmayan diğer ev halkına da aynı yiyeceklerden bırakmak gerekirmiş. Cömert ki ne cömert! Aslına bakılırsa evde her zaman iyi yemek pişerdi, sadece hamam günü değil. Nedenine gelince, yiyecekleri, çekingen annemin fikrini bile almaya gerek görmeden ısmarlayan gene babaannemdi. Başkasının da bir fikir üretebileceği veya o fikrin kendisininkinden daha parlak olabileceği aklından bile geçmezdi. Hele hele yeni fikirlere hiç yüz vermezdi. Yemek konusundaki yenilikler onca hazımsızlığa, mide delinmesine, sinir bozukluğuna ve tüm hastalıklara yol açardı.

O gün, Hacer fıstıkla üzümü kavurup yaprak dolmalarını sarmaktan, mutfaktaki sobanın başından ayrılamadı. Babaannem ikide bir mutfağa dalıyor, bu işlere başkasını karıştırmayan Hacer'e sözüm ona yol gösteriyor ve her şeyin tadına bakıyordu. Böyle sinir bozucu anlarda, acaba Hacer birden isterik ağlama nöbetine tutulacak mı veya masanın üstündeki çatal bıçağı yere fırlatarak bir gösteri yapacak mı diye beklerdim. Ama zavallı Hacer'in sesi çıkmazdı. Babaannem soğumakta olan dolmaları koklarken ve çoğu zaman da bunların ancak Hıristiyanlara yaraşacağını söyleyip yeniden dolma yapılmasını emrederken, Hacer'in yüzünde en ufak bir değişiklik olmazdı. Feride ise ağır şuruplu kadıngöbeği

tatlılarında ustaydı. Bunlar iyi yapıldığında, tüy gibi hafif ve fevkalade leżzetli olur. Ben de öylesine severdim ki, kadıngöbeği yapılırken mutfakta lüzumundan fazla oyalanırdım. Olur ya, belki bir tane de bizim ağzımıza düşer. Kibirli Feride'nin mutfağa gelmesiyle Hacer'in sabrı taşardı artık. Bir homurtu, bir homurtu...

Bu anlatmakta olduğum gün, sevgili Feride'si mutfağa girince artık işlerin aksamayacağına inanan babaannem İnci'yi aldığı gibi yukarıdaki yatak odasına götürdü. Böylelikle ortalıkta biz çocuklara göz kulak olacak kimse kalmamıştı, ama ne yapalım, hamam öncesi bu. İnci babaannemin gösterdiği temiz örtüleri, peştamalları, çeşit çeşit havluları dürmeye başladı. Gizli köşelerden sabun kalıpları, büyük kolonya şişeleri gibi, bir bayanın yıkanırken gerek duyacağı her türlü nesne çıkartıldı. Bunlar ufak, işlemeli bohçalara sarılırken babaannem beni yukarı çağırıp, hamamda nasıl davranmam gerektiği konusunda uyarılarda bulundu. Ardından, birkaç kere merdivenlerden gereksiz bir şekilde inip çıktıktan sonra, nefes nefese salona girdi ve hiç de zarif olmayan bir biçimde kendisini koltuğa bırakıverdi. Bir yandan aceleyle yelpazeleniyor, öbür yandan da anneme çok yorulduğunu söyleyip dert yanıyordu. Hamama gitmek istediği günler acaba neden bütün işler onun üzerine yükleniyordu böyle? "Hacer," dedi, "beş para etmez. Başka yerde onu bir gün bile tutmazlar. Ama işte ben acıyorum, atamıyorum." Haksız yere Hacer'e yapılan bu eleştiriler karşısında artık annem dayanamadı. Her hamam arifesinde ev düzeninin altüst olduğundan yakındı. Kulaklarına inanamayan babaannemin sessizliğiyle, cesareti gittikçe artıyordu. "Hem ben hem de çocuklarım bütün gün ağzımıza bir lokma

yemek koymadık. Oysa Hacer iki kez dolma pişirdi ve her seferinde de dolmalar çöpe atıldı. Bu gidişle hepimiz açlıktan öleceğiz," dedi.

Hiç üstüne almadığı bu eleştiri sanırım babaannemin canını sıkmıştı. Yerinden fırladı ve Murat'ı çağırmak için zilin ipine asıldı. Ona derhal kasaba gitmesini ve evdekiler için et almasını söyledi. Kendi karnı da zil çalan Murat, babaanneme fikir değiştirme fırsatı vermeyecek bir çabuklukla evden ayrıldı. Babaannem ise mutfağa geçti, Hacer'e her işi bırakıp öğle yemeği hazırlamasını emretti. Sabahtan beri nakış yapmış olan annem açlıktan bayılmak üzereydi.

Derken, tam bu sırada babaannem saçının kınasını hatırladı. Feride kadıngöbeklerini bırakıp hemen gelmeliydi. Kına neden bu saate kadar hazırlanmamıştı, bakalım? Babaannemin aksiliğinden bizler de etkilenmekteydik. Özellikle ben öyle hırçınlaşmıştım ki, en sonunda İnci hırsından ağlamaya başladı.

"Hele bir hamama gidelim," dedi kenetlenmiş dişleri arasından, "seni haşlanmış ıstakozdan beter edeceğim. Tependen aşağı kaynar sular dökeceğim. Burnunu öyle bir çekeceğim ki, fil hortumu gibi uzayacak!"

Gözüm korktu. Aceleyle Hacer'in yanına kaçtım. Hacer bana bir parça şeker verdi ve etrafı kolaylıkla seyredebileceğim yükseklikte bir tabureye oturttu. Mutfak yemek kokularıyla dolmuştu. Ben ise artık yerimde duramıyordum. O nedenle Hacer'den beni tabureden tekrar indirmesini isteyip babaannemi aramaya koyuldum. Yatak odasındaydı. Çok şükür, iyiliği üstündeydi. İçeri girmeme ve kapının yanına dikilip Feride'nin ne yapmakta olduğunu seyretmeme ses çıkarmadı. Böylelikle,

son derece gülünç bir sahneye tanık oldum. Babaannem aynanın önünde, arkası dik bir sandalyede oturmaktaydı. Feride arkasında duruyor ve kına sürdüğü her saç tutamının altına temiz beyaz kâğıt parçaları yerleştiriyordu. Yanlarındaki alçak hasır iskemlenin üstüne bir gümüş kâse konmuş. Kâsenin kenarları iğrenç bir kına balçığı ile kaplı. Onun yanındaki Mağribi sehpada ise kar gibi havlular ve içi altın firketelerle dolu bir tepsi duruyor.

Babaannem saçındaki kınadan dolayı aşağıya inemiyordu. O nedenle vaktini, dizlerine yerleştirdiği koca bir tabaktan lokum yiyerek ve gül şerbeti içerek odasında geçirdi. İnci'nin getirdiği öğle yemeğini ise "pek aç olmadığı ve canı bir şey çekmediği" gerekçesiyle geri göndermek istedi. Hemen ben sahip çıktım yemek tepsisine. Babaannemin buna bir diyeceği yoktu, ama annem tepsiden yemek yediğimi duyunca kızmış ve yukarıya İnci'yi göndermişti beni alıp yemek salonuna indirmesi için. Babaannemin sıcak havalı, değişik kokulu odasından ayrılırken ayaklarım geri geri gitti. İnci'nin işiydi bu. Merdivenlerden inerken parmağını ısırıverdim.

Öğle yemeğinden sonra, Feride bütün sabah İnci'nin özene bezene hazırladığı hamam takımlarını ve iç çamaşırlarını yeni baştan düzenledi. İnci her kıvrıma bir lavanta çiçeği torbası sokmayı unutmuştu da ondan! Evdeki tüm çekmeceler ve dolaplar bu ufak, muslinden yapılmış torbalarla dolu olduğundan, evin içi her zaman lavanta kokardı.

Avurtları içine çökük, delişmen çingeneler her yıl bu çiçekleri dağlardan toplar, daha sonra şehirde satmak üzere hasır sepetler içinde getirirlerdi. Aslında bahçemizin bir köşesinde lavanta çiçeği vardı, ama her nedense biz gene de

bu çingenelerden alırdık evde kullandıklarımızı. Çok küçük olduğum günlerden, gözlerinin içi pırıl pırıl yanan bir çingene kızı hatırlıyorum. Sokağın köşesinde durup, adeta şarkı söyler gibi, "Lavanta! Lavanta!" diye bağırarak geldiğini haber verirdi. Feride, kızı çağırır ve kendisiyle fiyat konusunda çetin bir pazarlığa girerdi. Hacer ona kahve pişirirken, ben de masanın üzerine oturan ve fütursuzca çıplak bacaklarını sallayan bu çingene kızın koyu renkli, değişik yüzünü seyretmek üzere gizlice mutfağa girerdim. Bazen babaannem Hacer'e yemek çıkarmasını söylerdi kız için. Böyle günlerde yemekten sonra, annemle babaannemin falına bakmak için salona çağrılırdı. Öylesine inanırlardı ki fala, onları çocuk sanırdınız. Salon kapısının hemen iç kısmında, pis ayaklarını görkemli odanın halılarına süremeyeceği bir noktada yere oturması için bir yastık verilirdi çingeneye. Önce kristal topunda bir şeyler okurdu. Sonra kemerinin kenarından bir avuç bakla çıkarır, bunları birtakım mavi boncuklarla birlikte temiz bir mendilin üstüne yayar ve fal bakmaya, haydi bakalım, yeniden başlardı. Bu iş bitince, babaannemin havaya fiskelediği altını bir maymun çevikliğiyle kapıp koynuna sokardı.

Badem biçimli, kınalı tırnakları, ince uzun parmakları vardı. Ufacık esmer yüzündeki ağız sanki her zaman gülüyormuş izlenimini uyandıran biçimde hafif aralıktı. Rengârenk, garip entariler giyerdi. Parlak siyah saçları, aralarından boncuklar geçerek örülmüştü. Çadırdaki hayatını ve kocasını anlatırdı bizlere. Adam köylülere, bazen de İstanbul'daki zengin evlere satmak üzere sepet yaparmış. Çingene kız bize öyle akıllı, öyle işveli görünürdü ki, ona koca olacak adamı düşümde, şöyle yakışıklı, bembeyaz dişli, başını her oynatışta küpesinde güneş

yanan, yağız bir külhanbeyi olarak canlandırırdım. Kızın acayip cazibesi ölçüsünde çekiciliğe sahip, uzun boylu, kuvvetli bir adam olmalıydı bu! Bir gün, Murat'ın kullanması için sepet satmak üzere karısıyla birlikte bize geldiğinde gözlerime inanamadım. Kısa, zayıf ve çirkindi. Çiçek hastalığı ile delik deşik olmuş yüzü, hain kıvrımlara sahip ağzı ve para hırsıyla kısılmış gözleri hiç de güven uyandırmıyordu insanda. Bir karanlık gece gibi, tehlike ve kötülükler doluydu sanki; kendisinden korktum. Ayrıca karısını müthiş kıskanıyordu. Onu yanında çingene kızın kişiliği silinmiş, her zaman içi gülen gözlerinin feri sönmüştü. Bir de üstelik adam Feride'ye asılmaya kalkmıştı. Feride böyle şeye pabuç mu bırakır? Birden sert, ters, adeta babaannemi andıran bir kişi oluverdi. Bu defa adam Hacer'in geniş kalçalarına vurmaya, Hacer huylandıkça da kahkahalarla gürlemeye başladı. Dayanamadım ve mutfaktan salona kaçıverdim. Gözlerim nedenini anlayamadığım yaşlarla dolmuştu. Adamın kabalığı karşısında, hiç işe yaramayan çocuksu bir öfkeyle kabarmıştı içim. Öbür yandan da çingene kızın haline acımıştım. Hayattaki beklentilerin çok ender olarak gerçeğe uyduğunu o zamanlar henüz bilmiyordum.

O akşam babam eve geldiğinde, içi yemek dolu sepetlerin, havlu ve hamam bezlerinden oluşan bohçaların ve diğer gerekli malzemeyi içeren paketlerin sahanlıkta sıralanmış olduğunu görerek gülmeye başladı. Babaannemin hamama gideceği sanki bütün dünyaya önceden ilan edilirdi. O tam bu düşüncesini anneme açıklarken, babaannem kollarında ışıltılı bilezikleri ve başında ipek başörtüsü ile merdivenlerden indi. Ufak tefek bir beden üzerinde kocaman bir baş. Artık kurumuş olan kınası hâlâ çeşitli havlularla sarılıydı, ama aramızda

yemek yiyebilmek için bütün bunları insanın içini açan bir eşarpla örtmek inceliğinde bulunmuştu.

"Yarın hamama gidiyorum," diye bir açıklama yaptı.

Babam yüzündeki ciddi ifadeyi bozmamaya çalışarak, sahanlıkta dizilmiş olanları başıyla gösterdi. Sanki açıklamaya pek gerek olmadığını söylemek istiyordu. Ama benim de götürüleceğimi işitince gerçekten ciddileşti. Bu gibi şeyler için artık fazla büyümüş olduğumu düşünüyordu herhalde. Gerçi babaannem birtakım şirinlik gösterileriyle babamı bu seferlik yatıştırmayı becerdi, ama karşılığında, bunun son olacağı konusunda söz vermişti.

Babam, annesinin dil dökmeleriyle başa çıkamayıp pes edince, sevinçten lokmalar boğazıma takıldı. Bütün gün, acaba bir şey diyecek mi diye içim içimi yemişti.

Ertesi sabah Murat, temizlenip parlatılmış faytonu evin önüne çekti. Günlerdir dinlenmiş olan kıratlar artık sabırları tükenmiş gibi kıpır kıpırdılar. Güzelim başlarını her oynatışta koşum takımlarından sanki çalgı sesleri çıkıyordu. Feride bütün paketleri Murat'a verdikten sonra, babaanneme destek olmak üzere bir hamle yaptı. Babaanneme destek ne gerek? Ben arkalarından büyük bir gururla yürüyordum. Beni görünce Murat'ın yüzünde hiç de onaylamayan bir ifade belirdi. Kadınlarla hamama gitmek için artık büyümüş olduğumu fısıldadı. Ama büyüklerimin bu konuda iznini almıştım ben. O nedenle içim rahattı; Murat'a aldırmadım bile. Umursamaz bir tavırla babaannemin elini tuttum. Hamama vardığımızda hamamcılar büyük bir hürmetle babaannemi karşıladılar, ama onlar da beni görünce şaşırdılar, ne diyeceklerini bilemediler. Bir şey demek hadlerine mi düşmüş? Tabii, seslerini çıkarma-

dılar. Bizim için hazırlanmış olan soyunma odasına götürmek üzere, önümüze düşmekle yetindiler.

Babaannemin kendinden emin, hızlı adımlarına ayak uydurmakta zorluk çekiyordum, ama elini bırakmayı da göze alamıyordum. Duvar kenarında divanları olan geniş, mermer bölümden geçtik. Bu bölümdeki ufak buzlucamlı kapılar özel odalara açılıyordu. Divanlara kadınlar uzanmıştı. Ortadaki havuzun fıskiyesinden yükselen sular taş çanağa bir şakırtıyla dökülmekteydi. Soğuması için, havuzun içine gazoz ve madensuyu şişeleri bırakılmıştı. Burası kadınların banyodan sonra oturup dedikodu yaptıkları, yiyip içtikleri bölümdü. Sağa sola bakmadan geçtik bu bölümden. Hele ben, babaannemin tembih ettiği gibi, gözlerimi bastığım yerlerden ayırmıyordum. Şimdi elimi Feride tutmaktaydı. Ona şöyle bir kaçamak bakış fırlattığımda hatları düzgün, esmer yüzünün iğrenme ile gerildiğini, pis bir koku duymuş gibi burun deliklerinin kabardığını gördüm. Merdivenlerden çıktık ve soyunma odamıza girdik. İlk hazır olan bendim. Feride bu defa babaannemin soyunmasına yardım etmeye başladı. Bu arada bir natır emirlerimizi almak üzere dışarıda bekliyordu. Hepimiz hazır olduğumuzda Feride natırı çağırarak sabunlarımızı, kolonya ve hamam taslarımızı kendisine verdi.

Ayaklarımızdaki takunyaları gayet iyi hatırlıyorum. Benimkiler yaldız boyalıydı, önlerinde canlı kırmızı gül resimleri vardı. Babaanneminkiler siyahtı ve topukları boncuk kakmalı idi. Hamamın çıplak taş zemininde müthiş bir gürültü çıkararak yürüyorduk. Babaannem gülkurusu rengindeki peştamalı ve şakaklarındaki saçı geriye tutturan altın başlıklı taraklarıyla pek de zarif görünmekteydi. Feride ise biçimli vücudunu sıkı-

ca saran beyaz peştamalı içinde, Doğu kadınının sade güzelliğini simgeliyordu sanki. Soyunma odasından çıktık ve yıkanıp daha sonra yemek yiyeceğimiz odaya gitmek üzere natırın peşine düştük.

Yolumuz gene herkesin bulunduğu bölümden geçiyordu. Bazı kadınlar temizleniyor, bazıları hâlâ divanlarda dinleniyorlardı. Bir konuşma! Bir gürültü! Birbirlerinin başı üstünden diğerlerine, sırf burada anlatmak üzere o güne kadar titizlikle saklamış oldukları dedikoduları, tiz seslerle aktarıyorlardı. Hamam dedikodusunun lezzeti başka hiçbir şeye benzemiyordu herhalde.

Hamam babaannem için her şeyden önce insanlarla kaynaşılacak bir yerdi. Böylelikle, o bölüme gelinceye kadar aksamamış olan yürüyüşümüz, orada karşılaştığımız bazı hanımların hatırını sormak üzere durmamızla kesintiye uğradı. Oysa hanımlar kendilerine yapılan bu iltifat karşısında ezilip büzülüyorlar, zorlukla konuşuyorlardı ya, o da başka mesele.

Babaannem etraftaki çıplak gençleri kusur ararcasına süzüyordu. Birden, gözüne pek de hoş olmayan bir kız ilişti. Kızın çok zayıf olduğunu ve biraz kilo almadan dünyada koca bulamayacağını söylemekle kalmadı, bir de üstelik annesine, "Bol bol baklava yedirin," diye öneride bulundu. Hem kızı, hem de anasını yerin dibine soktuğunun farkında bile değildi.

Bunun ardından karşımıza etli butlu, güzel bir kız çıktı. Babaannem kızın kalçalarına bir-iki ufak şaplak atarak beğenisini ortaya koydu. Bu hareketi gören tüm erkek anaları derhal irkildiler. Hele, "*Benim* evlendirecek oğlum olsa, işte bu hanım kızı seçerdim," demesi üzerine, kıza büsbütün alıcı gözüyle bakmaya başladılar.

Cılız yapılı kızlar belli ki babaannemden nefret ediyorlardı, ama onun gözleri sadece dolgun vücutlar üzerinde olduğundan, bunun farkında bile değildi. Derken, bir kız irisi gözüne çarptı. Hemen annesine, ilk bulduğu güçlü kuvvetli delikanlı ile kızını evlendirmesini salık verdi:

"Bu kızı tatmin edebilecek yapıda bir genç olmalı," dedi uluorta. "Ama sakın tüysüz birini seçmeyesiniz. Yoksa kızının bu kudretli bacakları arasında ölür gider."

Sessizlik! Kimse söyleyecek bir şey bulamıyordu. Birden kadınlar beni fark ettiler. O âna kadar babaannemin arkasında gözden kaybolmuştum. Çıplak vücutlarını beş yaşındaki bir erkeğin görmesi kadınlarda dehşet yarattı. Garip şekillerde kıvrılıyorlar, kollarıyla oralarını buralarını örtüyorlar ve bu arada erkeklik uzvum hakkında çirkin yorumlar yaparak kıkırdıyorlardı. Babaannem bu hafiflik karşısında kaşlarını çatmakla yetindi. Başkalarının yakınlarını açıkça eleştirmek hakkı sadece kendisine aitti!

İnsanlarla kaynaşma hevesi birden yok olmuştu. Sert bir tavırla yerinden kalktı ve içeriye geçmeye hazır olduğumuzu bir baş işaretiyle natıra bildirdi.

Alayımız yola koyuldu. Takunyalarımızın takırtıları kadınların yorumlarını bastırıyordu, çok şükür.

Yıkanacağımız odaya varmadan önce, içinden lağıma akan suyun geçtiği dar bir oluğa geldik. Üç kez pis suya tükürmeden ve "destur bismillah" demeden bu noktayı aşmamız mümkün değildi. O günkü inanışa göre, kirli sularda cinler saklanırdı ve cinlere karşı saygılı olmak zorundaydı insan. "Allahın emriyle git" anlamına gelen "destur bismillah" denmediği takdirde, cinler gücenebilir ve insanın yüzükoyun kirli suya düşmesi-

ne neden olabilirdi. Ya da bir tarafımıza inme inebilirdi. O nedenle, kimse tehlikeyi göze almaz, saygıda kusur etmezdi.

Cinlere olan yükümlülüğümüzü yerine getirdikten sonra, suyu aştık ve içimiz huzur dolu bir şekilde yıkanma odasının yolunu tuttuk. Bu oda epeyi genişti, ama içinde tek bir kurna vardı. Oysa genel kısımda en az yirmi kurna bulunurdu. Mermer duvarın bir kenarındaki girintiye Feride hemen yiyecek sepetlerimizi yerleştirdi. Natır da elindeki sabun, havlu ve kolonyayı bir rafa koyup odadan çıktı. Aptes alışımızı dışardan kimse görmesin diye, Feride hemen odanın ağır çuhadan yapılmış perdesini çekti. Sonra sırf bu iş için getirilmiş olan sabunla kurnayı, duvarları ve yeri temizledi. O, bu işle uğraşırken, babaannem de her şeyi üçer defa yıkaması için kendisine devamlı uyarıda bulunuyordu. Bir kere yıkamanın ne anlamı var? Cinler yerlerinden çıkmazsa, Allah göstermesin, yıkanırken başımıza neler gelmezdi ki! Odanın temizlenmiş bir köşesine oturarak düşünmeye başladım. Feride burada iyice temizlenmemiş bir köşe bırakır da, sırıtan kötü cinler tam ben soyunurken üstüme atlayıverirlerse ne yaparım?

Temizlik bittiğinde Feride terden sırılsıklam olmuştu. Oturmamız için yere havlular serdi. Sonra kendisi de oturup beni eğlendirmek için sabundan balonlar yapmaya başladı. Kısa zamanda bütün cinleri, perileri unuttum gitti. Hamama gitmenin en kötü tarafı işte bu yıkanma faslı idi. Aynen İnci gibi, Feride'nin de bana bu konuda hiç acıması yoktu. Kaçmayayım diye beni bacakları arasına sıkıştırır ve baştan aşağı her tarafımı sabunlardı. Neredeyse kanatıncaya kadar sağımı solumu keseler ve tam ben "oh çok şükür, hepsi bitti" diye düşünürken tası kaynar su ile doldurup defalarda başımdan

aşağıya dökerdi. Öyle ki, yıkanma bittiğinde haşlanmış ıstakoza dönerdim.

Ben sıramı savıp yere uzandığımda, Feride bu defa babaannemi keselemeye başladı. Efendim, babaannemin cildi ne kadar da pürüzsüz imiş, ne kadar da kırışıksız imiş! Bir iltifat, bir iltifat! Az kurnaz değildi bu Feride! Ben günün bu kısmını çok sıkıcı buluyor, yemek zamanını dört gözle bekliyordum. Hamamda yenilen yemek daha lezzetli mi oluyordu, ne? Sıkılıp yerimden kalktım ve diğerleri fark etmeden odadan çıktım. Üstüme peştamal falan almamıştım. Herkesin bulunduğu kısma, havuzdaki suların sesinde serinlemeye gidiyordum.

Kadınlar bana kötü kötü bakıyor, küçük çocuklarını her ihtimale karşı, yanlarına çağırıyorlardı. Salonun ortasında yalnız kalakaldım. Ne bulunduğum yerde kendimi rahat hissediyor, ne de özel odanın buharına ve sıkıcılığına geri dönmek istiyordum. Derken, şişman bir Ermeni kadın beni yanına çağırıp elma ikram etti. Büyüklerim yabancılardan hiçbir şey almamayı öğretmişlerdi bana. Bu nedenle kadının ikramını teşekkür ederek geri çevirdim, ama elindeki iştah açıcı, kızıl elmadan da bir ısırık alamadığım için aklım kaldı.

Kadın beni yanına çağırdı ve şişman, şefkat dolu kolunu omzuma attı. Bunu gören edepsiz bir genç kadın bağırdı:

"Madam, keşke kocanı getirseydin buraya. Görmüyor musun, onunki parmağım kadar. Pek işine yaramaz."

Diğer kadınlar kahkahalara boğuldular. Ermeni kadının sinirden yüzü gerildi.

"Çocuk hakkında böyle konuştuğunu babaannesi duysun da gör," dedi.

Öbürü, hakkımda ilkine benzer yorumlar yapmaya devam ediyordu. Bazı kadınlar, acaba kavga mı çıkıyor diye yemeklerini bırakıp beklemeye başladılar. Ben orada durmaktansa özel odaya, babaannemin ve Feride'nin yanına kaçmayı uygun buldum. Bu arada, duyduğum utançtan tepeden tırnağa kızarmıştım.

Döndüğümde babaannem yerde dinleniyor, Feride yemekleri beyaz yaygının üstüne seriyordu. Hepimiz peştamallarımıza sarılı, bağdaş kurup oturduk ve Hacer'in deneye deneye en sonunda mükemmelliğe eriştirdiği lahana dolmalarını, köfteleri, peynirli börekleri ve turşuları yemeye koyulduk.

Bir işçi soğuk gazoz getirdi. Ardından Feride'nin kadıngöbeği tatlılarını yedik. Yedikçe doyduk, doydukça üstümüze miskinlik çöktü. Öyle ki, sonunda babaannem çabuk yemiyorum diye kızmaya başladı. Feride'ye sofrayı hemen kaldırmasını emretti. Uyumak istiyordu. Ben de onun yanına kıvrıldım ve yediğim güzel yemeklerin etkisiyle utanmadan geğirerek uykuya daldım.

Uyandığımızda hamam günü artık sona ermekteydi. Babaannem gitmeden önce son bir kez daha yıkanmak istedi. Feride uyandığımı görünce aynı şeyi bana da yapmak için davrandı. Uyku Feride'ye yaramış, enerjisini yenilemişti. Sanki yıllarca hamama gitmemişim gibi, ovalaya ovalaya bir kez daha yıkadı beni.

Gün kararıyordu. Çatal kaşık, kirli çamaşırlar ve hamam tasları hep paketlenmişti. Boş bir kolonya şişesi garip bir şekilde odanın ortasında duruyordu. Kolonya bittikten sonra şişeyi niye saklayalım ki!

Babaannem gülkurusu peştamalına sarındı; beni de sarıp sarmaladı ve bu sabah soyunup elbiselerimizi bıraktığımız odaya gitmek üzere çıktık. Sanki sabahtan bu yana asırlar geçmişti. Ayak seslerimizle yankılanan koridor yürümekle bitmiyordu.

Kalabalık bölümünden geçerken, içerideki kadınlardan gözlerimi kaçırdım. Sabah burada bulunanların çoğu gitmişti. Henüz gitmemiş olanlar babaanneme saygılı bir biçimde selam verdiler ve, "Sıhhatler olsun," dediler, ama babaannemin artık lüzumsuz lakırdı dinleyecek hali kalmamıştı. Kimsenin yüzüne bakmadı. Toplumsallaşma hevesi bir hafta sonra tekrar alevlenmek üzere sönmüştü.

Tamamen Erkeksi Bir Konu

Uzun ve sıcak bir yazı en sonunda geride bırakıp sonbahara girdik. Sonbaharda altıncı yaş günümün yanı sıra bir başka önemli olay daha beni bekliyordu; sünnet düğünüm aynı mevsimde yapılacaktı. Ancak, büyükbabamın ölümü ile yaşantımdaki bu dönüm noktasına ister istemez gölge düşmüştü.

Başlangıçta "sünnet"i pek o kadar önemsemiyordum, ama bu, giderek içime heyecanlar salan bir sözcük haline geldi. Büyüklerim konuşurken sık sık duyuyordum onu kullandıklarını. Örneğin, babam bir konu ortaya atardı: Efendim, okul müdürünün oğlu Ali geçenlerde sünnet olmuş da, bütün mahalleli ne cesur bir çocuk olduğunu daha hâlâ konuşmakta imişler. Babaannem inanmaz bir şekilde bakar, yün şişlerini tıkırdatarak söze karışırdı: "Hadi canım sen de! O sıhhatsiz çocukta cesaretin c'si bulunmaz. Cesur olmak kim, o kim!"

Sonra, uzun uzun Ali'nin babası ve hatta büyükbabası ile ilgili öyküler anlatmaya başlar, her birinin cesaretten nasıl yoksun olduğu konusunda örnekler verirdi. Ben can sıkıntısı ile kıpırdanmaya başladığımda kendine gelir ve bir zafer kazanmış komutan coşkusuyla, "Beklesinler de *benim* torunumu görsünler. Cesaret neymiş anlasınlar," diye lafını tamamlardı.

O beni böyle yücelttikçe içimdeki kan dalga dalga kabarırdı.

Annem de son derece emin bir şekilde eklerdi: "Çok doğru. Benim aslan oğlum hepimizin yüzünü ağartacak."

Kimse bu aslan yüreği gerektiren çetin olayın gerçeklerini anlatmamıştı bana. Gittikçe merakım artıyor, ama bir türlü soramıyordum. En sonunda bir gün İnci'yi yakaladım, "sünnet"i bana açıklamasını istedim. Güldü. "Bekle de gör," demekle yetindi. Ardından Hacer'e koştum. Hacer de yüzünde kaba bir gülücükle, ağzımı henüz pişmiş bir baklava parçasıyla kapattı.

Bu arada belden aşağı kısımları gösteriyordu. Ne demek istediğini anlamamıştım. Yüzüne boş boş bakmış olmalıyım. Birden ciddileşti ve aklımı gereksiz şeylerle yormamamı önererek beni mutfaktan kovaladı. Annemin açıklaması biraz daha anlaşılır gibiydi. Bütün Müslüman çocukların bu deneyimden geçtiğini, sünnet ile gerçek bir "erkek" olacağımı, çok şık ve görkemli giysiler giyeceğimi söyledi. Anlattıklarını dinledikten sonra zaten sorularla dolu olan kafamda yeni bir soru belirdi: "Gerçekten erkek olmak" ne demekti acaba? Babama herkes "erkek" derdi; babam sünnet olmuş muydu? Bütün bu masum sorular, ufak bir çocuğun aklında gereken sonuçları doğuruyor, yani bir an önce sünnet deneyiminden geçme isteğini artırıyordu.

Her akşam babamın dizine tırmanıyor, sünnetimin ne zaman yapılacağını soruyordum. O da ciddi bir şekilde anneme dönüyor ve o gün uslu bir çocuk olup olmadığımı soruyordu. Yanıt hep olumlu idi. Nasıl olmasın? Bu sünnet lafı çıktı çıkalı evde bir melek kesilmiştim. Bunun üzerine babam sünnetin doğum günümden önce yapılacağına söz veriyordu. Veriyordu, ama şu sünnet günü de bir türlü gelmek bilmiyordu.

Akşamları hep yaptığım şeydi, evin önünde babamın dönüşünü beklerdim. Köşeden göründüğünde koşar, ona bahçe kapısını açardım. Sonra içleri oyuncaklar, şekerlemelerle dolu ceplerini yoklardım merakla. Bir akşam eve koltuğunun altında bir büyük kutuyla döndü.

"Ne var içinde?" diye sordum.

Sünnet elbisemmiş. Sevinçten çılgına dönerek, eve kadar kendim taşımak istedim. Taşlıkta annemle karşılaştık. Gururla ona gösterdim kutuyu. Annem beni yatıştırmaya çabalarken, ben Mehmet ile İnci'yi bulmak üzere yukarı fırladım.

Mehmet artık iki yaşına girmişti. Elbise kendisinin değil diye ağlamaya başladı. İnci onun ağzına bir şekerleme soktu.

"Ağlayacak bir şey yok. Sünnet olmadığına şükret. Yoksa canın yanacaktı," dedi.

İlk defa birisi sünnetin can yakacağından söz etmekteydi ve ilk defa içime bir korku dalgası yayıldı. İnci'nin bana dehşet dolu gözlerle baktığını hatırlıyorum. Belli ki söylememesi gereken bir şeyi ağzından kaçırmıştı. Oyun odasından dışarı fırladım, merdivenlerden aşağı koştum, kapıya vurmadan ve "gir" yanıtını almadan, babamın şaşkın bakışları altında, salona daldım.

Kaşlarını çatarak, "Bu ne demek oluyor?" diye bir açıklama istedi.

Heyecan, terbiye kurallarını unutturmuştu bana: "İnci, canın yanacak diyor. Doğru mu, baba?" Babam anneme bir kaçamak bakış fırlattıktan sonra bana döndü:

"Bir şey duymayacaksın. Her şey hemen olup bitecek, sen merak etme. Gel şimdi seninle sünnet elbiseni açalım. Bakalım beğenecek misin?"

Konu bir çırpıda değiştirilmişti. Annemin gergefini toplayıp aceleyle odayı terk ettiğini görmüştüm. Şüphesiz İnci'yi bulmaya gidiyordu. Keşke söylemeseydim.

Korkum babamın sözleriyle kısmen yatışmıştı. Gene her şeyi unutarak dışarı çıktım ve holdeki masanın üstünde duran kıymetli paketi kucaklayıp getirdim. Annem dönmüştü. Paketi açmayı o üstlendi. Yanakları henüz geçirdiği kızgınlıkla pembeleşmişti, ama yüzünde soğukkanlı bir ifade vardı.

Sünnet elbisesi o güne kadar gördüğüm en şahane kıyafetti. Mavi renkte, kalın bir ipekli kumaştan yapılmış, altın, gümüş ve gül renkli simlerle cömertçe işlenmişti. Aynı kumaştan, ön tarafında altın simlerle "Maşallah" yazılı bir de takkesi vardı.

Öylesine heyecanlanmıştım ki, konuşamıyordum. Babaannem Feride'yi, Hacer'i, İnci'yi de çağırdı, bu güzel kıyafeti gelip görsünler diye. Onların hayret ve sevinç çığlıkları arasında tavus kuşu gibi kabararak yürümekteydim. Bir ara Mehmet'in küçük elini takkeye atması ile yüreğim ağzıma geldi, ama allahtan İnci onu bu parlak ve çekici noktadan uzaklaştırdı da rahat bir nefes aldım.

Artık sabrım kalmamıştı. Sünnet ne gün olacak bilmek istiyordum. Gerçi bir yandan içimdeki korku artmaktaydı. İnci'nin Mehmet'e söyledikleri aklımdan çıkmamıştı daha. Babam canımın yanmayacağına yemin ediyordu. Ona her

zaman inanır ve güvenirdim, ama İnci'ye de inancım sonsuzdu. O güne kadarki yaşantım hep İnci'nin güler yüzü çevresinde anlam bulmuştu. Ellerim, ayaklarım ne derece benim bir parçamsa, İnci de o derece bana yakındı. Giderek, geceleri korkulu düşler görmeye başladım. İşin kötüsü, bu sıkıntıları paylaşacak bir kişi de yoktu benimle. Çocuk dünyası ne çetrefil duygularla dolu olabiliyor, Tanrım!

Bazen anneme koşar, yüzümü kucağına gömer ve gözyaşlarına boğulurdum. Böyle durumlarda o beni kaldırıp kucağına oturturdu. Başımı omzuna yasladığımda içime işleyen kolonya kokusuyla sakinleşirdim. Bana canımın neden sıkkın olduğunu sorardı, ama sünnet gibi tamamen erkeksi bir konuyu onunla nasıl tartışabilirdim? Korkularım ve kuşkularım en sonunda geçmişte kaldı. Geriye baktığımda, biraz eğlenerek, biraz da utanarak hatırlayacağım sünnet günü gelip çattı.

Gün diğer günlerden değişik başlamıştı. Örneğin, babam o sabah işe gitmedi. Evde her zamankine kıyasla daha özenli bir temizlik yapıldı. Mutfakta zavallı Hacer annemin ve babaannemin her işe karışmaları yüzünden bunalmaktaydı. O artık daha fazlasını kaldıramaz duruma geldiğinde, Feride yukarıdaki işini bir an önce bitirip mutfağa, Hacer'e yardıma inmesi için uyarıldı. İnci'nin bile Mehmet ile bana bakacak zamanı yoktu. Biz babamın gözü önünde oynamak üzere bahçeye salınmıştık. Babam sanırım böyle telaşla çalkalanan bir evde olmaktansa, işyerinde bulunmayı çoktan yeğlerdi, ama ne yapsın!

Öğle vakti aceleyle hamama sokuldum. Her zaman gün bitiminde, yatağa gitmeden hemen önce yıkanma alışkanlığında olduğum için, bunu son derece garip buldum. Temizlik

bitip İnci beni kurularken baklayı ağzından çıkardı: sünnet günü işte gelmişti. Tam o sırada içeri annem girdi ve elindeki keskin kokulu kolonyayı adeta başımdan aşağı boşalttı. Bu arada kıvırcık saçlarımı çeke çeke enseme yapıştırıyor, akan kolonyayla kollarımı, bacaklarımı ovalıyordu. İnci burnunun ucunu tuttu. Kadın gibi kokuyormuşum sözüm ona. Bir de dilini dişlerinin arasına sıkıştırarak maskaralık yapıyordu. Beni gönüllerinin dilediği gibi parfümleyip pudraladıktan sonra, üstüme mavi sünnet elbisemi giydirdiler. Takke de düzleştirilmiş saçlarımın üstüne, yana yatık bir biçimde oturtuldu. Bir erkek nasıl takke giymelidir, bunu İnci'den daha ayrıntılı kimse bilemezdi.

Heyecanımdan yerimde duramıyorum. Ben zıpladıkça, annem ayaklarıma beyaz çorapları giydirmekte, ipek terlikleri bağlamakta zorluk çekiyor. Azar üstüne azar. Derken, elinde meyve tepsisi ve bir bardak sütle Feride içeri girmez mi? Midem bulanmaya başlamıştı, ama zorlanınca sanki zehir içiyormuş gibi, biraz süt içtim ister istemez. Dışarı çıktığımda, yüzümdeki ürkekliğe gülen babamla el ele tutuşup aşağıya indik. Hacer ile Feride bana bir kez daha bakmak için geldiler. İnci'nin eteğine yapışmış olan Mehmet birdenbire feryat figan ağlamaya başladı. Bilmem kıskançlığından mı, yoksa korkusundan mı? Babaannemin kaşları çatılınca Mehmet'i aceleyle oradan uzaklaştırdılar. Salon konuklarla doluydu. Feride, likör ve çikolata ikramı yapan anneme yardım etmekteydi. Gülen, yüksek sesle konuşan insanlar sık sık, "Maşallah!" diye bağırarak şerefime kadeh kaldırıyorlardı.

Sünnetin komşumuz yüzbaşının evinde yapılması kararlaştırılmıştı. Aynı gün, benden başka onun oğlu ve mahalleden

altı çocuk daha sünnet edilecekti. Birden ön kapının zili çaldı ve içeri dimdik yürüyen, asker olduğu her halinden belli olan yüzbaşı girdi. Onu görür görmez dizlerimin bağı çözülüverdi. O ise çenemin altını gıdıkladı ve kalın sesiyle, "Eh, hadi bakalım. Her şey hazır. Seni bekliyoruz," dedi.

Mezbahaya götürülen kurbanlık koyun gibiydim. Midem öylesine bulanıyordu ki, neredeyse kusacaktım. Annem yaklaştı ve elini omzuma koydu.

Yüzbaşı içkisini bir hamlede devirdikten ve Feride'nin tuttuğu çikolataları elinin tersiyle ittikten sonra elimden tuttu. Öbür elimden de babam. Konukların uğurlama çığlıkları arasında çıktık. Annem diğerleri ile birlikte odada kalmıştı.

İpek terliklerim kirlenmesin diye babam, yüzbaşının evine giden patikadan beni kucağında geçirdi. Evin dışına çocuklar birikmişti, hatta aralarında babayiğit olan birkaçı sünnet kıyafetlerini daha yakından izleyebilmek umuduyla bahçenin içine kadar girmişti. Onlarla göz göze gelmektense yüzümü babamın omzuna gömmeyi tercih ettim.

Evin içi çiçekler ve gümüş renkli kâğıt şeritlerle süslenmişti. Bizim ev ne kadar hareketliyse, burası da o kadar sessizdi. Babamın kucağında holden geçerken tanıdık emektarların salona tepsiler dolusu içki taşıdıklarını gördüm. Sünnet çocukları için hazırlanmış ufak bir odaya girdik. İçerde yaşları benden biraz büyükçe altı veya yedi çocuk bulunuyordu. Hepsi de benimkine benzer kıyafetler giymişlerdi. Canlı canlı konuşuyorlardı. Benim artık iliklerime işleyen korkudan onlarda eser yok. Bir büyük gibi beni selamladılar. Nasıl böyle soğukkanlı olabildiklerine şaşıyordum. Babamla yüzbaşı diğer büyüklere "Merhaba" demek üzere beni odada bırakıp

çekildiler. Biz bize kaldığımızda, oğlanların en kabacası, ki sanırım sekiz yaşında falandı, ortalıkta bir azametle dolaşmaya ve doktoru görmek üzere ilk defa kimin alınacağı üzerine yorumlarda bulunmaya başladı.

Derken içeri bir hokkabaz daldı. İskemle ve masaların arasında düdük çalarak dans ediyordu. Ardından, elindeki portakalları havaya atıp tutan bir ikincisi geldi. Her ikisi de kalın kaşları, beyaz suratları ve kırmızı burunları ile öylesine gülünçtüler ki, kısa zamanda hepimiz kahkahalara boğulmuştuk. Sünnetin korkusunu adeta unutmuştum. Salondaki çalgıcılar akort yapıyorlardı. Sonra bir kadın, bana Hacer'i hatırlatan bir sesle şarkı söylemeye başladı.

Az sonra baktım odada en yüksek sesle gülen benim. Hokkabazlar da başarılarının verdiği mutlulukla bizi güldürme çabalarını iki katına çıkarmışlardı. Bilmiyorlardı ki, o anda güldüğüm kendileri değil, aklımdan geçmekte olan Hacer'in şen ve oynak göğüsleriydi. Giderek daha çok sayıda hokkabaz bize katıldı. Onlar ortada oynak havalar çalarken, biz de çevrelerinde zıplayıp hopluyorduk. Aramızdaki en büyük çocuk, imamın hamur suratlı, şişman oğluydu. Kalın camlı, büyük bir gözlüğü vardı. Hiç beklenmedik bir anda, biri hokkabazın kukuletasını kapıp onun başına geçirdi. Kalın merceklerinin ardında kırpıştırdığı, baykuş benzeri gözleriyle öyle gülünçtü ki, kahkahalarımızı tutamıyorduk. İmamın oğlu bu anlatılmaz derecede aptal görüntüsüyle olduğu yerde durmaya devam ederken, bizim gözyaşlarımız, artık yanmaya başlayan yanaklarımızdan aşağıya yuvarlanıyordu.

Kapıda yüzbaşı belirdi ve yukarıya çıkmamız gerektiğini söyledi. Hokkabazlar, kahkahalar, eğlence, hepsi birden sona

erdi. Salondaki çalgıcılar bile artık susmuştu. Nefesimizi tutmuş, etrafımıza şaşkın gözlerle bakmaktaydık. Babamla el ele tutuşup, diğer çocukların ardından, merdivenlerden çıktık. Tanrım, her basamak ne büyük bir çaba gerektiriyordu! Ve her basamakla varmak istemediğim sonuca nasıl adım adım yaklaşıyordum!

İmamla oğlu tam önümüzde yürümekteydiler. İmam, oğluna cesaret vermeye çalışıyordu:

"Bak söylüyorum, korkacak bir şey yok. Buradaki en büyük çocuk sensin. O nedenle en gözü pek de senin olman lazım. Diğerleri örnek diye sana bakacaklar."

Ama zavallı şişman oğlan, gözü pek olmak ne kelime, korkudan tir tir titremekteydi. Uzun bir koridorun sonunda bulunan bir odaya girdik. Pencereden bahçe görünüyordu. Bizim bahçeye doğru baktım ve orada ortaya yayılmış halının üstünde oynayan Mehmet ile İnci'yi gördüm. Kaçıp onların yanına sığınmak isterdim, ama mümkün mü! Babamın güven veren eli elimi kavradı. Pencereden baktığım yeri o da görmüştü ve bana yanımda olduğunu söylemek istiyordu.

Odada sekiz yatak vardı. Dördü bir yanda, dördü öbür yanda; sanki yatakhanedeymişiz gibi sıralanmışlardı. Her yatağa tertemiz çarşaflar serilmiş, mavi saten yorganlar örtülmüş, yastıklara kenarı dantelli yastık yüzleri geçirilmişti. Odanın ortasında geniş bir masa vardı. Üstünde şekerlemeler, meyveler, şerbet bardakları... Hokkabazlar da peşimizden buraya kadar gelmişlerdi. Yerde taklalar atıyor, dans ediyor, düdük çalıyor, kukuletalarını havaya fırlatıyor ve benzeri maskaralıklar yapıyorlardı. Babam birkaç gün kullanacağım yatağı gösterdi bana. Pencerenin yanındaki yataklardan biriydi bu.

İçim rahatladı. Hiç değilse buradan dışarıya bakabilir, İnci ile Mehmet'i izleyebilirdim. Odaya doktor girdi.

İçimden gelen bir dürtüyle, bakışlarımı başka bir yöne çevirdim. Şişman oğlana baktım. Zavallının yanaklarından kan çekilmişti. Dizleri uzun entarisinin altında öyle titriyordu ki, bu bacakların üzerinde nasıl durabildiğine şaşıyordum. Korkusu bulaşıcı hastalık gibi bana da geçti. Buradan kaçmak, çığlık atmak, annemi çağırmak, İnci'nin uyuşturucu kollarına sığınmak istedi içim. Babama baktım. Altdudağımın yenemediğim bir güçle titrediğini fark etmiştim. O çok sevdiğim asil, şefkat dolu, içine kapanık yüzü ile bana doğru eğildiğini hatırlıyorum. Elimi sıkıcı kavrayan parmaklarıyla sanki bana dayanma gücü aşılıyordu.

Diğerlerinin duymasından korkar gibi, yavaşça, "Merak etme," dedi. "Bir-iki dakika daha dişini sık. Bak, hepsi yakında bitecek, göreceksin."

Doktor kımıldamadan duran bütün çocuklara şöyle baktı önce. Sonra gürültülü bir kahkaha kopardı.

"Hayret!" dedi neşeli sesiyle. "Odada sekiz çocuk var. Gene de çıt çıkmıyor."

Gözü bana ilişti.

"En küçükleri sen görünüyorsun. O nedenle ilk önce sen geleceksin."

Elimi tuttu ve gözlerimin içine baktı.

"Hiç de korkuyor görünmüyorsun," dedi sakin bir şekilde. "Zaten korkacak ne var, değil mi? Ben iyi çocukların canını yakmam. Baban da senin *çok iyi* bir çocuk olduğunu söylüyor. Haydi gel."

Kanmadığımı yüzümden okuyup kandırmaya çalıştı:

"Göreceksin, hiç acıtmayacağım."

Kolumdan tuttu ve beni yandaki boş ve küçük bir odaya götürdü. Odanın görünüşü, zaten korkuyla çırpınan yüreğime yeni bir korku saldı.

Yüzbaşı odanın ortasındaki özel masanın üstüne çıkardı beni. O bir yanımda duruyordu, babam öbür yanımda. Yüzümü pencereye doğru çevirdiler. Doktor bir köşede, kara bir çanta içine dalıp çıktıktan sonra kaynayan su ile ilgilenmeye başladı. Bana yıllar geçmiş gibi gelen bir süreden sonra masaya yaklaştı.

"Şimdi uslu çocuk olacaksın ve kımıldamadan duracaksın," diye emretti.

Boşuna nefes harcıyordu, "kımılda" dese bile kımıldayacak halde değildim ki! Ayaklarım sanki masaya çakılmış, bedenim buz kesmişti. Işıldayan bir alet gözüme çarpınca, başımı yana çevirdim. Doktor canlı bir sesle, "Haydi bakalım, Hüsnü Bey, görelim oğlunda ne kadar yürek varmış," dedi.

Babam entarimi kaldırdı ve belimden aşağısını oynatamayacağım bir biçimde beni tuttu.

"Aç bacaklarını," diye emretti doktor.

Artık sesindeki tatlılık kaybolmuştu. İşini bir an önce bitirmek isteyen bir görevliydi şimdi o. Gene gürledi:

"Daha aç!"

Titreye titreye söylediğini yaptım. Yüzbaşı ayak bileklerimden tutarken, babam kollarımı kıskaca almıştı. Doktor yaklaştı. Gözlerimi kapadım. Eğer ölmek gerekiyor olsaydı, o anda ölebilirdim. Ani bir acı duydum, ama işte hepsi o. Her şey gerçekten de başladığı gibi bitmişti. Sünnet olmuştum. Kuşkularım ne kadar da yersizmiş. Gene de içimi boşaltacak bir şekilde, avaz avaz ağladım. Bağırmak, o ana kadar bastırdı-

ğım sinirlerin boşalmasına yarıyordu. Âdet yerini bulsun diye bağırıyordum.

Yüzbaşı beni yatak odasına taşıdı. İkinci "kurban" kapıda bizi bekliyordu. Yatağıma yatınca hokkabazlar çalgılarını çalmaya, ortalıkta taklalar atmaya başladılar. Bütün bunları benim için yapıyorlardı. Ne kadar da önemliymişim! Gururlandım doğrusu.

Sünnetten sonra içim el verdiğince şeker yemeye kararlıydım, ama ne mümkün! Uykuya dalıvermişim.

Uyandığımda herkesin sünneti bitmişti. Salondan hafif bir müzik sesi geliyordu. Hokkabazlar gitmişlerdi. Gökyüzündeki yıldızlar bulutsuz gece içinde daha yakın, daha parlak görünüyorlardı. Müzik, bardak şıngırtıları ve kahkahalardan oluşan bir ses yığını ara sıra aşağılardan süzülüp geliyor ve benden başka bütün çocukların uyuduğu bu odaya doluyordu. Henüz tam açılmamıştım. İçimde bir mutluluk duygusu vardı. Yana dönüp tekrar uykuya daldım.

Ertesi sabah, güneş ışığı ve kahkaha sesleriyle uyandığımda ayakucumu hediye paketleriyle dolu buldum. Hemen kalkıp oturdum ve kutuları birer birer açmaya koyuldum. Bir önceki günü kazasız belasız atlatmıştık ya, herkes birer kahraman kesilmişti. Yok, bu biraz abartılı oldu. Şişman çocuk dışında herkes demek daha doğru. O da hiç değilse şakacı imiş. Bize anlatıyordu. Doktor kendisine yaklaştığında öyle korkmuş ki, bir at gibi kişnemeye başlamış!

Biz gülerken içeriye bir Arap bacı girdi, elinde kahvaltı tepsisiyle. Tepside beyazpeynir, üzüm, haşlanmış yumurta, ekmek ve tereyağı, vişne ve gül reçelleri, limonlu çay, kısacası her şey vardı.

Bacı bizi alaya aldı. Zavallı bizler, ne kalkabiliyor, ne de yürüyebiliyormuşuz. Ya iştahımız? Dün bize hiçbir şey beğendirememişler. Öyle ki, bacı korkmuş acaba acımızdan ölür müyüz diye. Bütün bunları gözlerinde alaylı bir ifadeyle söylüyordu. Daha yirmi dört saat önce gösterdiğimiz yüreksizlik için bizi cezalandırıyor gibiydi. Kahvaltıdan sonra herkesin annesi geldi. Ertesi gün evlerimize dönecekmişiz. Anneme neden bir akşam önce beni görmeye gelmediğini sordum. Meğerse gelmiş, ama ben uyuyormuşum. Uyandırmaya kıyamamış. Birisi ona sünnet sırasında hiç ses çıkarmadan durduğumu söylemiş. O da benimle gururlanmış. Utancımdan kızardım ve ona gerçeği anlatmaya çalıştım, ama devam etmeme fırsat vermeden parmağını dudaklarıma dayadı.

"Bazen en korkak görünenimiz en yürekli olanımızdır," dedi.

Mehmet bana lokum göndermiş. Üstelik kahvaltıda benim için ağlamış. Bu bana öyle dokundu ki, kendi kendime söz verdim; bir daha oyun oynamasını beceremediği zaman ona kızmayacaktım.

Sözümü ancak üç gün tutabildim.

Sarıyer

En güzel sünnet armağanı bana Ahmet Amcamdan gelmişti: sallanan kocaman bir tahta at.

Babamın küçük kardeşi olan Ahmet Amcam yakışıklı, uzun boylu ve hareketli bir kişiydi. Gençlik günlerindeki delişmenliğiyle büyükbabamı epeyi telaşlandırmış, ama zengin bir genç kızla evlendikten sonra adamakıllı durulmuştu. Hem onu hem de karısını çok severdim. Onlar da çocukları olmadığı için beni el üstünde tutarlar, olabildiğince şımartırlardı.

Yüzbaşının evinden kendi evime döndüğüm gün Ahmet Amcamla Ayşe Yengem, içi paketlerde dolu bir faytonla çıkageldiler. Gelişleri önceden haberli değildi, o nedenle kendilerini her zamankinden daha gürültülü bir şekilde karşılamıştık. Hele biz çocuklar, çığlık çığlığa bağırmakta ve büyüklerimizin "şşşt"lerini kulak arkası etmekteydik. Amcam, Mehmet'e içi

doldurulmuş oyuncak hayvanlar, anneme kendi çiftliğinden yağ, peynir ve yumurta getirmişti.

Ayşe Yengem utangaç yaradılıştaydı, ama bence dünyanın en tatlı insanıydı. Sarı saçlarına ters düşen büyük, kara gözleri vardı. Babaannemin yanında hiç konuşmamasını, herhangi bir görüş belirtmemesini, babaannemden korkuyor diye değerlendirirdim. Aslında hayatımın daha ileri bir döneminde keşfettim ki, Ayşe Yengemin babaannemden çekinmesine hiç gerek yoktu, çünkü babaannem onu da, onun parasını da çok seviyordu. Babaannem için hayatta paradan daha değerli bir şey yoktu ki...

O gün onların gelmesiyle ev şenlendi. Bizim bağırışlarımız amcamın yüksek perdeden kahkahalarına, babaannemin hizmetkârlara verdiği emirlere, annemin ve yengemin cıvıltılarına karışıyor, evimizin geleneksel durgunluğuna hiç alışık olmadığımız bir canlılık katıyordu.

Tahta atımı oyun odasına amcam getirdi. Ben hâlâ güç yürüdüğümden kendisini zorlukla izlemekteydim. Bindirdikleri atın üstünde Mehmet eğlenirken, ben kıskançlıktan çatlıyordum. Amcam uzun süre bizimle oynadı. Yanımızdan ayrılırken, beni beraberinde Sarıyer'e götüreceğine söz verdi. Sarıyer'i çok severdim. Bir kere oradaki ev bizim bu evden daha büyüktü. Ayrıca dışarıda geniş bir açıklık, meyve bahçeleri ve çiçek serleri vardı. Hele bahçıvanları! Bir bahçıvandan umulmayacak kadar çocuk dostuydu.

O yıllarda biz yılda üç ay Sarıyer'de otururduk. Rumeli yakasına genellikle sıcaklar basmadan, yani mayıs ayında giderdik, ama bu yıl büyükbabamın ölümü ve benim sünnetim, yaz döneminin büyük bir kısmını İstanbul'un dayanılmaz

sıcağı, toz toprağı ve sinekleriyle geçirmeye bizi zorlamıştı. Günlerce, cibinlikler altında, temiz havaya hasret kalarak yaşadık. Pencerelerin gündüz vakti telleri, geceleri panjurları sıkıca kapatılırdı, ama sivrisinekler bu koşullar altında dahi içeri girecek delik bulur, uykumuzu vızıltılarıyla bölerlerdi. Yaşantımızın akışını değiştirecek olan o 1914 yılında, Sarıyer'e kendimizi ancak ağustos ayının ortalarında atabildik.

Ertesi gün amcamlarla Sarıyer'e gidebileceğim izni çıkmıştı. Ailenin diğer fertleri ancak babam işlerini toparladıktan sonra, yani birkaç gün sonra bize katılabileceklerdi. İnci'yle babaannemin sıkı denetiminden bir süre olsun kurtulacağım için mutluydum. İnci giyeceklerimi hazırlarken ona yardım ettim. Bu arada gidip gelip tahta atımı okşuyordum. At da benimle birlikte gidecekti Sarıyer'e. Mehmet'in ağlayıp sızlanması boşuna. Atı babam getirsin diye bırakırsam, Mehmet ya o güzelim yelesini koparır, ya da başka bir yerine zarar verir.

Arabacı Murat bizi Galata Köprüsü'ne bıraktı. Buradan Boğaz vapuruna binerek Sarıyer'e geçecektik.

Murat ters bir adamdı. Hemen arabada at için yer olmadığını söyleyerek zorluk çıkarmak istedi. Amcamın gayreti sonunda yer açmaya güçlükle razı oldu, ama bu defa da, hırsından olacak, vapurda atın başına mutlaka bir şey geleceğini ileri sürdü. Murat, amcamın bahçıvanına benzemezdi. Ufak çocukların isteklerini anlayışla karşılayabilecek olgunlukta değildi. İstanbul'un bütün kabadayılarının toplandığı Galata'ya faytonunda oyuncak at ile gitmeyi gururuna yediremiyordu. Onun gönlünde yatan, annemi ya da babaannemi, sıkıca örtünmüş bir biçimde, Beyazıt'ın yeşil alanlarında gezdirmek veya konaklardan birine sabah kahvesine götürmekti.

Kıratların arkasına oturup Galata Köprüsü'nü bir boydan bir boya geçmeyi son derece zevkli buldum. O günlerde İstanbul'un trafiği bugüne kıyasla hiç yok gibiydi – bugünün trafiğine az diyenler, artık o döneminkini tahmin etsinler. O sabah yolda bulunan faytonlar, at arabaları, sırtlarında yatak ya da benzeri eşya taşıyan hamallar, atların gittiği yöne aldırış etmeden kaldırımdan inen çingeneler, eşekleri üzerindeki köylüler, hepsi canlarını tehlikeye atmışlardı, çünkü Murat, insan yaşamına değer vermeden arabayı rüzgârla yarıştırıyor, bu yolları kendisi yaratmış gibi doludizgin gidiyordu.

Vapura biniş kolay olmadı. O telaş içinde atımı gözden kaybettim ve bir daha hiç bulamayacağım korkusuyla avaz avaz ağlamaya başladım. Yengem, Murat'ın atı amcama verdiğini defalarca söylediği halde inanamıyordum. Çok geçmedi, atı vapurun güvertesinde, "kendi başına" oturuyor ve camdan gözleriyle denizi seyrediyor bulduk. Ahmet Amcam vapura binerken şamfıstıklı çörekler almıştı. Küpeşteye dayanıp çörekleri ufak lokmalar halinde, bizi çığlık çığlığa izleyen martılara attık.

Yolculuk iki saat kadar sürdü. Tam hareketsizlikten sıkılmaya başlamıştım ki, Sarıyer vapur iskelesine yaklaştık.

Karaya çıktık. Ağaçlar arasından, amcamın arazisindeki seralar kısmen görünüyordu. Bu seralar çevreledikleri bahçeleri, vapurdaki meraklı gözlerden korurdu. Hizmetkârlar bizi aşağıda karşılayıp yükümüzü aldılar. Bir yandan amcamın elini tutarak tozlu yolda sevinçle yürüyor, diğer yandan da belki yılan çıkar diye büyük bir dikkatle, bastığım yere bakıyordum. Sarıyer'in yılanları dillere destandı.

O akşam evin bahçesine bakan tarafta, ufak ama serin bir odada uyudum. Birbirine geçmiş yabani güllerin, tütün

dallarının yakıcı, sarhoş edici kokuları arasında. Yaseminler pencereye kadar yükselmişti. Dışarıda yaprak kımıldamıyordu. Kulaklarım denizin sesini aradı. Odam arka yanda bulunduğu için Boğaz'ın sesini duymuyordum. Ah, keşke becerikli İnci de burada olaydı da şu düğmelerimi kolayca çözü çözüvereydi. Yengem yaşlı bir halayığı göndermişti beni soyması için. Ne yıkanmamı doğru dürüst yapabilmişti bu kadın, ne de soyunmamı. Üstelik her akşamki süt bardağımı getirmeden beni yatırmış, kapıyı da arkasından kapayıp gitmişti. İnci kapımı her zaman aralık bırakırdı. Aşağıdan gelen büyüklerimin sesleri ve Hacer'in bulaşık yıkarken çıkardığı gürültüyle uyumaya alışıktım. İnsan kendi yatağında yatmıyorsa, seslere ve şekillere bir anlam veremiyor. Tahta eşyalar her zamankinden daha gürültülü bir şekilde gevşiyor, karanlık köşelerdeki tanımadık gölgeler olağanüstü yaratıklar haline dönüşüyor.

Evin iki köpeği, Fidel ve Joli dışarıda bir aşağı bir yukarı dolanıyorlardı. Bazen çitlere sürünüyorlar, bazen de, yabancıların yaklaştığını duyuyor olacaklar ki, korkutucu bir şekilde havlıyorlardı. Havladıklarında bahçıvan Hasan veya Rum aşçı Therese onları bir güzel azarlıyordu. Bir keresinde, köpekler neredeydi bilmiyorum, ama bir büyük kara kedi penceremin karşısındaki ağacın dalına çıkmıştı. Karanlıkta, olduğundan çok daha büyük görünüyor, orada kımıldamadan bir bela gibi oturuyordu. Gözüme o akşam uyku girmemişti. Ama bu gece tüm korkularıma rağmen deliksiz bir uykuya daldım ve sabah yengemin neşeli sesi bana seslenene kadar gözümü açmadım.

Amcam sabahın erken saatinde denize bir dalıp çıktıktan sonra kahvaltıya oturduk. Daha sonra bahçede yengemle oynadım. Oyunumuza Fidel ve Joli de katıldı. Bunlar çok

heybetli, ama o ölçüde de sevimli Dalmaçya köpekleriydi. Düz çayırda yuvarlanıyorlar, mutfak kedilerini kovalıyorlar ve tahta atımın parlak cilasını yalıyorlardı.

Sarıyer'e gelişimizin üzerinden birkaç gün geçmişti ki, bir sabah amcam tepelerdeki çiftliğine çıkacağını söyleyerek beni de birlikte götürmek istedi. Çiftlik pek o kadar yakın değildi. Arabayla gitmek en azından iki-iki buçuk saat sürüyordu. Yengemin hazırladığı yolluğu da alarak, hepimiz faytona bindik. Güle oynaya, arabadaki rahat yastıkların arasına yerleştik. Yengemin yüzünde kalın yolculuk yaşmağı vardı. Bu örtü rüzgârla dalgalanıyor, hatta ara sıra benim yüzüme çarparak burnumu gıdıklıyordu. Çiftliğe vardığımızda çiftlik köpekleri koşarak geldiler ve amcamı müthiş bir havlamayla selamladılar. Öyle büyük ve düşmanca görünüyorlardı ki, ister istemez amcamın arkasına geçip setresine tutundum. Köpeklerin boynunda, üstü çivi uçları gibi uçlarla dolu demir tasmalar vardı. Kurtlar kışın çiftliği basarlarsa, köpeklerin önce boynuna hücum ederlermiş. Bu çiviler köpeklerin korunmasını sağlarmış.

Öğle yemeğini çiftliğin alçak tavanlı yemek odasında yedik. Odadaki ocak, içinde bir kuzu kızartılabilecek ölçüde büyüktü. Zemin taşı engebeli, odanın eşyası ilkeldi, ama yemeğin tadına diyecek yoktu. Tereyağı ve tavuk suyunda pişmiş pilav dağının üstüne ızgara piliçler dizilmişti. Maydanoz ve limon halkalarıyla süslenmiş taze kılıçbalığının yanı sıra, karışık salata da masaya getirilmişti. Yemek üstüne üzüm, karpuz ve kadayıf vardı. Gözlerimdeki daveti okuyan amcam, benim bardağıma da sürahiyle gelen şaraptan biraz döktü. Yemekten sonra bahçedeki ıhlamur ağacının altında kahve içildi. Amcamla

yengem şezlonglarında, güneş ışığının kuvvetiyle savaşmaktan yorulup gözlerini kapatmışlardı.

Etrafı kolaçan etmek üzere yerimden kalktım. İçi at gübresi ile deri kokan boş ahıra girdim ve samanların üstünde yeni doğmuş yedi-sekiz köpek eniği buldum. O kadar yumuşak ve sevimliydiler ki, bir tanesini okşamak üzere kucağıma almadan edemedim. Diğerleri ayaklarımın arasında oynaşıyor, bacaklarıma tırmanmaya çalışıyordu. Birden içeri iki azman köpek girince, korkuyla elimdekini yere attım. Köpekler üstüme saldırdılar. Beni yiyecekler sandım ve avazım çıktığı kadar bağırdım. Bir çiftlik amelesi koşarak içeri girdi. Uzaktan amcamın sesini duydum. Artık bacaklarım beni taşımaktan vazgeçmek üzereydiler. Bu arada bir de altımı ıslatmışım. Amele zor anlaşılır Türkçesiyle telaş etmememi söylüyordu. Bu gelenler eniklerin anası ve babasıymış ve benimle oynamak istiyorlarmış. Onlarla oynama fikri bana hiç de çekici görünmedi doğrusu. Amele titreyen elime bir parça ekmek tutuşturmaya çalışıyordu, köpeklere vereyim diye. Ben alamadan köpeklerden biri adamın elinden ekmeği parçalarcasına kaptı. Bu arada bebeler ayaklarımın arasında zıplayarak beni samanların arasına yuvarladılar. Enikler de büyük köpekler de üstüme üşüştüler. Sağım solum köpek dolu, sanki cinlerle boğuşuyormuşum gibi çılgınca bağırıyordum. İşte ben bu şekilde debelenirken amcam yetişti ve becerikli elleriyle beni hayvanların arasından çekip çıkardı. Sonra, temizlemek ve temiz elbiseler giydirmek üzere eve taşıdı. Amcamla yengemin hafiften başlayan gülüşleri giderek kahkahalara dönüştü. Onların gülüşü arttıkça ağlamayı artırıyordum. Durumu alaya alıyor olmaları beni daha beter kızdırıyordu.

Bu utanç verici olaydan sonra ahırlardan uzak durdum. Sarıyer'e dönüş günümüz geldiğinde buradan ayrılmaktan hiç pişman değildim.

Amcam her sabah kahvaltıdan önce yüzer, ben de onu yemek odasının penceresinden izlerdim. Eve dönüşünü gördüğümde, onu yarı yolda karşılamak üzere koşardım. Bazı sabahlar beni de götürür, yüzme öğretirdi. Birbirimize denizde su atar, yorulur ve sonra eve aç kurtlar gibi dönerdik. Amcam üzümü çok severdi. O kadar severdi ki, bir oturuşta iki-üç kilo üzümü rahatlıkla yiyebilirdi. Durum böyleyken, yengem de çardaktaki üzümlerin üstüne titrerdi. O da kendi yetiştirdiği bu üzümlere gözü gibi bakar, her bir salkımı kuşlardan, arılardan korumak amacıyla ince muslin bezlere sararak yetiştirirdi. Amcama da yeterince vermezdi ya da amcam böyle düşünürdü. Her sabah amcam masanın üstündeki tabağa büyük bir ustalıkla dizilmiş pazar üzümlerini görünce, aralarında kızılca kıyamet kopardı. Hayattaki tek zevkinin kendi çardağından kendi üzümlerini dilediği kadar koparıp yemek olduğunu söyler, kendisine bu zevk çok görüldüğü için sızlanırdı. Bu, her sabah böyle olurdu. Her sabah iştah açıcı bir şekilde tabakta yatan, ama kendisine hiç de çekici gelmeyen bu pazar üzümlerine nefretle bakardı.

"Hmmm..." diye dudak bükerek gümüş zile uzanırdı odalığı çağırmak için. Başına gelecekleri bilen kız ürkek bir şekilde yaklaşırdı.

"Nedir bu?" diye sorardı amcam. "Bunlar burada ne arıyor?"

Kız utana sıkıla cevap verirdi:

"Bu sabah çardaktaki üzümlerden toplamak mümkün olmadı da, beyefendi..."

Gözü yerde, yüzü alı al moru mor, öylece dururdu. Amcam kızın zaten sınırlı olan aklını daha fazla karıştırmadan, yengem eşikte görünür, sorunun ne olduğunu öğrenmek isterdi. Daha kız, "Bu üzümler, hanımefendi..." diye lafa başlarken, amcam söze karışırdı:

"Bu üzümler, Ayşe. Kendi üzümlerimiz varken neden bu meretleri önümüze sürüyorsun?"

Sonra altdudağını öne uzatır, sevimli sevimli yengeme bakardı, acaba fikrini değiştirir de çardak üzümlerinden vermeyi kabul eder mi diye.

İstediğini yaptırdığı günler bakardınız hemen uysallaşmış. Bir büyük, bir de küçük salkımdan fazlasına el uzatmaz, kopardığını da acele ile yengeme gösterirdi, ne kadar gözü tok olduğunu kanıtlamak için. Ama zafer her zaman bu kadar kolay kazanılmıyordu. Eğer yengemin neşesi yoksa, amcam istediği kadar şirinlik yapsın, bir işe yaramazdı. Böyle durumlarda amcam beni devreye sokardı. Ben yengeme yanaşacak, onu güldürecek ve yumuşatacaktım. Tam kıvamına geldiğinde uslu bir şekilde çardağa gözümü dikecek ve üzüm isteyecektim. Gerçekten, bu dolap her uyguladığımızda olumlu sonuçlar verdi, ama bazen merak ederim, yengem bunda amcamın parmağı olduğunu hiç mi anlamadı diye. Masaya konulan üzümlere amcam büyük bir mutlulukla yaklaşırken, yengem önce ona, sonra bana uzun uzun bakar, yüzlerimizde kandırılıp kandırılmadığının belirtilerini arardı.

Günün büyük bir kısmını bahçede oynayarak geçiriyordum. Bu arada yengem manolya ağacının altında oturur, bir yandan dikiş dikerken, öbür yandan beni gözlerdi. Ağacın parlak yeşil yaprakları, okşandığında insana ipek okşuyormuş

hissi veren çiçekleri ne hoştu! Bazen bir tane koparır yengeme uzatırdım. O da bunu kulağının arkasına yerleştirirdi. Aman Yarabbi, sanki egzotik adalardan gelmiş bir güzel! Bazen de Fidel ile Joli yanımda nefes nefese solurken, bahçedeki havuzun kenarına oturur, suda tembel tembel yüzen kırmızı balığı seyrederdim, hem de saatlerce. Artık nereye gitsem köpekler peşime takılıyorlardı. Öyle ki, Hasan'ı bulmak için onları bıraktığım zamanlar, hemen acıklı bir havlama tutturuyorlardı. Her ikisine de hem gül bahçesi, hem de mutfağın önündeki alan yasak edilmişti. Onlar da sanırım, bir unutkan kulun buralara açılan kapıları kapatmayı unutacağı günün düşüyle yaşamaktaydılar. Hasan, olgunlaşıp yere düşen elmaları toplamama ses çıkarmıyordu. Üstelik bana güneş ışığında ısınmış şeftalilerden verdiği bile oluyordu. Bir defasında meyve bahçesine giderken köpekleri yanımda götürmüştüm de, Hasan'ın daha önce hiç görmediğim biçimde kızdığına tanık olmuştum. Onları havuç ve soğan bostanından dışarı kovalamış, ahududulara yaklaştıklarında dövmüş, çilek tarlasına daldıklarında artık kendini kaybedip ağzına geleni söylemişti. Sıra bana gelmeden buradan sıvışayım istedim. Benim kaçtığımı gören ve o ana kadar zaten yeterince enerji harcamış olan köpekler de peşime düştüler. Hasan'ı orada hâlâ sayıp söver halde bırakıp ortalıktan çekildik.

Amcamın bir kayığı vardı. Akşamüzerleri, havanın serinlediği saatlerde balığa çıkar ve hatta bazı bazı beni de birlikte götürürdü. Tertemiz mavi suların derinliklerine bakardım balık görüntüsü yakalamak için, bulduğumda da patlayan heyecanımla amcamı güldürürdüm. Oltasına uskumru veya ufak boyda orkinos tutulduğu sık olurdu. Balıklar kuyruklarını

kayığın tahtalarına vurdukça, oyun yapıyorlar sanarak sevinirdim. Bir keresinde bir yunus balığı sürüsüne rastladık. Havaya sıçramalarını adeta nefesim kesilerek seyrettim. Günbatımında, yıldızlar yeşile dönmüş gökyüzüne belli belirsiz oturmaya başlarken, ayaklarımızın dibinde uskumru ile orkinoslar ve amcamın anlattığı öykülerle eve dönerdik. Bu saatlerde Boğaz'da kürek çekmek özel bir çaba gerektirmezdi. Dönüş yolumuzda vapur düdükleri ve kıyıdan bir gelip bir susan insan sesleri bize eşlik ederdi. Bunlar, altı yaşında bir çocuğun aklına takılan ve yaşattığı zevk öldükten çok sonra dahi izleri anılarda süren, güzel günlerdi.

Bir öğleden sonra, herkes verandadaki rahat koltuklarda şekerleme yaparken yengemin gülmesi ile uyandım.

"Bu sıcakta seyahat etmek yormuştur sizi," diyordu yengem.

Annem vapurun serin olduğunu, o nedenle hiç yorgunluk hissetmediğini söylüyordu. Yerimden fırlayıp hole koştum. Bütün büyüklerim oradaydı. Öylesine sevinmiştim ki, hiçbir şey söyleyemeden, sadece annemin yumuşak ve kaygan elbisesini okşayarak olduğum yerde duruyordum. Ama sözcüklere dökülemeyen duygular yüzümde gittikçe artan kızarma ile kendini belli ediyordu. Annem yaşmağını kaldırdı ve bana eğildi, "Ne kadar da yanmışsın!" dedi yanaklarımdan öperek.

Herhalde bunu bekliyormuşum! Birden dilim çözüldü ve nefes almadan konuşmaya başladım.

Kendimi İnci'nin ve Mehmet'in kollarına attım. Onları ne denli özlemiş olduğumu ancak o an keşfediyordum. İnci'nin maskaralığı üzerindeydi. Gözlerini fıldır fıldır döndürmeye ve beni katılırcasına güldürmeye başladı. Zevkimden taklalar atıyordum. Babam heyecanımın kabardığını fark etmiş, yatış-

tırmak için elini ölçülü bir biçimde saçlarımda gezdiriyordu. Her zamankinden daha durgundu. Ben ise Almanya ile İngiltere'nin savaşa girdiğinin önemini kavrayamayacak kadar küçüktüm. Gerçekten de, bu uzak memleketlerin Türkiye'ye ve benim kendi yaşantıma yapacağı etkiyi değerlendiremeyecek bir yaştaydım.

Verandada, asmaların gölgesinde oturduk. Yeni yastıklar getirildi. Bir halayık buzlu su ile kahve gezdirdi. Ben babamın dizine tırmanmıştım. Dalgındı. O kadar ki, kucağında olduğumun bile farkında değildi. Benimle ilgilenmek yerine, hangi okula gönderileceğim konusunda amcamla tartışmaya girmişti. Amcam bu zor günlerde okula gönderilmem görüşüne karşı çıkmaktaydı. Bu noktada, ikisi arasında üstü kapalı geçilen bir sır olduğunu hissettim, ama işte o kadar. Neden söz ettiklerini tam olarak anlamamıştım. Konuyu uzatmadan değiştirdiler, başka şeylerden konuşmaya başladılar. Yaşım dolayısıyla içine giremediğim bu konuşmanın parçalarını, daha ileriki yıllarda annem benim için birleştirmiş, duyduklarıma bir anlam kazandırmıştı.

O gece, daha büyük bir odada ve Mehmet'le paylaştığım yatakta yatarken verandada sohbet eden büyüklerimi dinliyordum. Seslerinde, her zaman olmayan bir tartışma tonu vardı. Daha az gülüyor, daha acele ile konuşuyorlardı. Kadın kısmı yanında pek yapmadıkları bir şeydi bu. Yavaşça yatağımdan kalktım ve pencerenin pervazına dayandım. Beni verandadan ayıran ve ışığın süzülüp geçtiği bölümlerde rengi uçuk yeşile dönmüş bir asma tabakası vardı aşağıda. Hava öyle sakindi ki, her söylenen bir kesintiye uğramadan bana kadar geliyordu. Anladığım kadarıyla, babam evi satmak konusunda babaan-

nemi kandırmaya çalışıyordu. Avrupa'da savaş olduğunu ve bunun etkilerinin er veya geç bize de yansıyacağını söylüyordu. Son zamanlarda işleri pek yolunda gitmiyormuş. O nedenle ve daha beterinden korunmak için, aşırı harcamaların kısılması taraftarıydı.

Babaannem, "Bunlar senin kuruntun," diye babamın sözünü kesti. "Avrupa'nın sıkıntısı bize niye yansısın ki! Benim evlatlarım o evde doğdu, Hüsnü. Seninkiler de. Ben oraya geldiğimde daha on üç yaşındaydım. Oradan ancak ölüm çıkar."

Bu noktada konuşmaya amcam da katıldı:

"Hüsnü doğru söylüyor. Ev sizin için çok büyük, anne. Aslında ev her zaman çok büyüktü, ama peder bey hayattayken bunu söylemek bize düşmezdi," dedi.

"Pek de iyi olurdu," diye cevap verdi babaannem, ama bu defa o kadar emin değildi kendinden. Kimbilir, belki bu konuyu daha önce konuşmuşlardı da, bu görüşe gittikçe alışıyordu. Yine de diretti:

"Yeterince paramız var. Aç değiliz, açık değiliz. Ayrıca Hüsnü de rahmetlinin işini yürütüyor."

Babam gene söz aldı, ama bu defa kesin kararı sesinde yansıyordu:

"Yine de söyleyeyim, ben satıyorum."

Bir sessizlik. İnce giysimin içinde titredim, oysa ılık bir geceydi. Havadaki gerilim beni de sarmıştı. Duygularımı anlatmaktan, hatta kendim anlayabilmekten çok uzaktım. Bildiğim tek şey, şimdiye dek hiç olmamış bir durumun ailemi etkisi altına aldığıydı.

Sessizliği ilk bozan annem oldu.

"Neyi satıyorsun, işi mi?" diye sordu. Babamı hangi bilinmez gücün çarptığını anlayamıyor gibiydi.

"Eğer bu zor dönemi kazasız belasız geçirmek istiyorsak, satmalıyız. Babam vefat ettiğinde işi büyütme hevesindeydim, ama zaman kötü. Yarabbim, bunları size anlatabilmek kolay değil. Anlayamazsınız ki! Her şey berbat. İşçiler, ihracat, dış piyasadaki durum... Avrupa'daki son savaş da üstüne tuz biber ekti. Ya biz de savaşa girersek –ki bana sorarsanız gireceğiz– ne olacak? Beni askere alırlar. Ahmet'i de. O zaman işlere kim bakacak? İyisi mi, vakit varken satalım. Allah'ın izniyle dönersem, işi tekrardan başlatırım."

Gene o korkunç, insanı rahatsız eden sessizlik. Bu konuşmalar bizi bekleyen değişikliklerin ilk habercisiydi. Gözlerim yaşlarla doluyor, içimdeki güven duygusunun gitgide azaldığını hissediyordum. Ve yalvarıyordum Allah'a, her şeyin olduğu gibi kalması için. Amcamla balığa gittiğimiz, uskumru yakaladığımız ve şarkılar söyleyerek eve döndüğümüz dün hep sürsün.

Bu defa sessizliği babaannem bozdu. O her zamanki eğilmez, inatçı ve kendinden emin tavrıyla konuşuyordu:

"Askere çağrılsan bile, Hüsnü, ki bu bana çok uzak bir olasılık gibi görünüyor, gene de işi satmamalısın. Şimdi sen belki içinden, bu ihtiyar kadın ne biliyor diye geçiriyorsundur ya, o da başka. Baban, babandan önce deden bu işi kurup büyüttüler. Savaş çıkarsa çıkar, ne yapalım? Ama bu demek değildir ki halılarımızı Avrupa'ya, İran'a satamayacağız. Savaş içinde dahi güzelliği değerlendirecek kişiler olacaktır."

Sözlerine babam bir kahkaha ile karşılık verdi. İnsanın iliklerine işleyen, tüyler ürpertici bir kahkaha ile...

"Anne, size saygım sonsuz, ama söylediklerinize katılmıyorum, özür dilerim. Biz bu savaşa girersek ne halılarımıza, ne de dedemin büyük bir çabayla büyüttüğü işe beş para veren çıkar."

"Pekâlâ," diye hiç beklenmedik bir şekilde onayladı babaannem. "Gerçi ben hâlâ savaşın bizi böyle etkileyeceğini düşünmüyorum ya, sen erkeksin; aklın bu gibi şeylere benden daha fazla erer. Eğer işi satmak istiyorsan sat, fakat benim evime el sürme."

Babam, sesi asma dalları arasından süzülüp bana kadar gelecek şekilde derin bir iç çekti. Gözlerinde ne gibi bir fırtına esiyordu ben görmedim, ama amcam görmüş olacak ki bu kez sözü o aldı:

"Hüsnü doğru söylüyor, anne. O hangar gibi evi satıp ufak bir yere taşının. Ayrıca erzakınızı düzün. Fiyatlar yükseliyor. Köylüler ise buğday istifine başladılar. Şimdiden tedbirinizi alın ki, yarın dükkânlar boşalınca siz de, Şevkiye de rahat edesiniz."

"Anlayamıyorum, neden ikiniz de böyle karamsarsınız," dedi babaannem. "Hem neden sadece ben ve Şevkiye rahat edecekmişiz? Hüsnü nereye gidiyor ki?"

"Allah bilir," diye cevap verdi amcam, düşünceli bir şekilde. Babaannem devam ediyordu:

"Gitse bile subay olur ve bize erzak gönderir. Ailesini açıkta bırakacak değil ya!"

Konuştuğunda babamın sesi endişeli çıkıyordu:

"Osmanlı ordusunda yeterince subay var, fazlasını ne yapacaklar? Asıl istenen, topları ateşleyecek erler."

Ben ne dediğini anlamamıştım, ama annemden başkaldıran bir inilti geldi. Babaannem ise ilk kez düşüncelere gömülmüştü.

Annemin ağladığını duyuyordum. Kalbim daha hızlı çarpmaya, vücudum kaşınmaya başlamıştı. Anneme ne olmuştu, babam neden sıkılıyordu? Neden böyle anlaşılmaz bir şekilde savaştan konuşuyorlardı? Ayrıca, "savaş" ne demekti? Uykum kaçmıştı. Eski asma çardağın altına sığınmış, onun koruyucu sessizliğinde dehşet verici aile sırlarını açıklayan bu sevgili insanlara seslenmek istiyordum. Neden korktuğumu kestiremiyordum, ama en azından, benim kulaklarıma yasak olan bir konuşmaya tanıklık ettiğimin farkındaydım.

Ertesi sabah İnci beni giydirdikten sonra aşağıya koştum. Büyüklerimde herhangi bir değişiklik olup olmadığını görmek istiyordum. Her zamankinden farksızdılar. Annem sakin, babam güler yüzlüydü. İçimde sonsuz bir rahatlama hissettim. Belki gecenin karanlığı bana bir oyun oynamıştı, belki dün akşamki konuşmaları düşümde duymuştum.

Amcam da hepimizi neşe ile karşıladı ve kıymetli asmasından koparılmış salkım salkım üzüm sundu. O gün babam bütün zamanını tembel bir şekilde bahçede, kâh biz çocuklarla oynayarak, kâh köpeklerin getirmesi için oraya buraya sopa atarak geçirdi. Bir ara bana okula gitmek isteyip istemediğimi sordu. Hem de çok gitmek istediğimi söyledim. İstanbul'a döndüğümüzde bu işe el atacağına söz verdi.

Kendisine çekingen bir biçimde, "Evimizden çıkacak mıyız?" dedim. Birden şaşırdı. Bunu nereden duyduğumu soracak sandım, ama sormadı. Sadece belli belirsiz bir iç çekti ve belki evden ayrılmamız gerekeceğini açıkladı.

O gece yatmadan önce verandanın bir köşesinde oynuyordum. Amcamla babam da aynı yerde alçak sesle konuşarak şarap yudumlamaktaydılar. İster istemez kulağım onlara gidi-

yor ve sık sık "savaş" sözcüğünü kullandıklarını duyuyordum. Son günlerde erkekler ne zaman yalnız kalsalar konuşmaların temelini hep bu sözcük oluşturuyordu.

Babam, "Alman askerleri Türk ordusunu kara gözlerinin hatırı için eğitmiyor," diyordu. Amcam aynı görüşte değildi:

"Ama bu savaşa girersek işimiz bitmiştir. İmparatorluk zaten dağılmanın eşiğinde, Balkan Savaşı'ndan yenik ve gururu kırılmış bir halde çıktık. Enver'in ihtirası memleketi uçuruma sürükleyecek ölçüde değildir elbet."

"Bir insan adını tarihe geçirmek hevesindeyse göze almayacağı hiçbir şey yoktur. Reşat dersen güçsüz. Ama güçlü olsa ne olacak? Al birini vur öbürüne."

"Neden böyle vatan haini gibi konuşuyorsunuz?" diye sordu babaannem sert bir sesle. Onun yavaşça yaklaşmasına benim kadar babamla amcam da şaşırmıştı.

"Vatan haini, bugün artık anlamını kaybetmiş bir sözcük," dedi babam ve birden kendisini büyük bir ilgiyle dinleyen beni gördü. "İnci nerede?" diye bağırdı. "Neden bu çocuk bu saatte hâlâ burada?" Zili büyük bir telaşla çekti.

Bundan sonra bir daha o iç karartıcı savaş konuları benim yanımda açılmaz oldu. Bu tür konuşmaları büyüklerim ancak benim başka bir yerde bulunduğum veya uykuda olduğum zamanlara sakladılar.

Sarıyer'deki günler çabuk geçti. Biz çocuklar güneşte iyice kardık. Babam akşamüzerleri amcamla balığa gidiyor, gündüz ise vaktini avare bir şekilde bahçede geçiriyordu. Hanımlar bazen kısa yürüyüşlere çıkıyor, bazen civardaki komşuları ziyarete gidiyor, bazen de bahçede manolya ağacının uzun dalları altında kahve yudumluyorlardı.

Orada, rahat şezlonglarında öylesine alımlı ve zarif görünürlerdi ki... Canlı ipek kıyafetleri kızgın güneşin altında uçuk pastel renge bürünürken, kuşlar gibi cıvıldarlardı. Bazen biraz uzakta durup, onların el işlemesi yapmalarını ya da beyaz, narin parmaklarıyla tuttukları kahve fincanlarını dudaklarına götürmelerini izlerdim. Parmaklarındaki taşlar güneş ışığı ile her çarpıştığında alev alev parlardı. Mutfaktan bir hizmetçi, çimeni boylu boyunca geçerek onlara yaklaşırdı. Kızın parlak beyaz önlüğü koyu renk elbisesinin ciddiliği ile sanki alay ediyor. Böyle anlarda içime nedenini bilmediğim bir hüzün dolar, bu güzelim görüntüyü yakalayıp aklıma bir öbür boyu silinmeyecek şekilde yerleştirmek için çabalardım. İşte en sonunda, Sarıyer'den ayrılıp İstanbul'a dönme zamanı geldi ve Feride ile Hacer bayram eder oldular.

Yengem bizi sepet sepet yiyecekle uğurlarken, Hasan da anneme bir demet gül sundu.

Vapur onların bahçe köşesini dönerken, orada uzaktan bizi seyreden amcamla yengeme ve evdeki yardımcılarına hepimiz el salladık. Hiçbirimiz artık bir daha yaşanmamak üzere geride bıraktığımız güzel günlere el salladığımızın bilincinde değildik.

Yengemin pembe mendili havada uçuşuyordu. Bu görüntü aklıma öyle bir yerleşmiş ki, yıllar sonra dahi, ne zaman bir parça pembe patiska görsem, gözlerimin önüne Sarıyer'den ayrılışımız gelir. O gün, bizi bekleyen yokluk yıllarını, açlıktan ot yiyecek hale sokan günleri düşünemeyecek kadar ufak ve mutlu bir çocuktum.

Bu gelişigüzel bir şekilde yapılan ayrılışın aslında gerçek bir ayrılış olduğunu, o gün hiçbirimiz aklımızdan geçiremezdik, nasıl geçirelim?

Gelecekten habersiz, düşünmeden, aldırmadan, Sarıyer'e ve mutlu geçmişimize sırtımızı döndük; sabah denizinin içinde yol almaya başladık.

Yeni Ev ve
Buna Benzer Şeyler

Murat faytonla bizi Galata Köprüsü'nde karşıladı. Gidişimizde yaptığı gibi, tahta atım için huysuzluk etmedi. Ayrıca bu defa babaannem de yanımızda olduğundan, arabayı pek hızlı süremiyordu. Gerçi önümüze çıkan yayalar çil yavrusu gibi kaçışmak zorunda kalmamışlardı, ama ben böyle tıkır tıkır gitmeyi hiç de eğlenceli bulmadım.

Eve vardıktan sonra yaşantımız eski düzenine girdi ve tatil, gittikçe akıllardan silinen, eskilerde kalmış tatlı bir düş oldu. İnsana bıkkınlık veren o savaş konuşmaları da sona erdi. Yakınlardaki mahalle okuluna başlamam kararlaştırılmıştı. Bu nedenle, günlerce giyeceklerim hazırlandı ve deriden yapılmış şık bir cüz kesesi alındı. Hacer okuldaki diğer çocuklar için tepsi tepsi lokma pişirdi. İlk gün girişte bana oldukça sert

görünen bir hoca tarafından karşılandık. Neyse ki saçlarımı şöyle uydurma bir yakınlıkla okşadı ve ilk andaki korkum yatıştı. Üzerinde kara sakalına uygun bir cübbe, başında beyaz bir sarık vardı. Okuldaki tek sınıfa gitmek üzere peşine düştük. Sınıfta ne sıra, ne iskemle, ne kitap vardı, yani burasının bir eğitim ortamı olduğunu belirten hiçbir şey yoktu. Yirmi-otuz öğrenci, yerde minderlerinin üstüne bağdaş kurmuş, oturmaktaydılar. Hoca da yere oturdu, ama daha büyük bir mindere ve çocuklardan uzak bir köşeye. Getirilen lokma tepsilerine uzanıp birkaç tanesini hemen ağzına atınca, Murat hocaya dik dik baktı. Oysa o, gözlem altında bulunduğuna aldırmıyordu bile. Kendinden geçmiş bir biçimde tatlıları çiğnedikten sonra, tepsilerin yere konmasını emretti; kendisi de çocukları bunların başına kümeleme işine girişti.

Babamın elini öpüp hoşça kal demem söylendi, ben de öyle yaptım ama içimde alışık olmadığım bir huzursuzluk vardı. Hocayı pek gözüm tutmamıştı açıkçası ve zamanla birbirimize alışsak dahi, bu duygumun değişeceğinden emin değildim. Yerde bana da yer açtılar; oturdum. Babamla Murat'ı götüren faytonun sesini dinledim üzülerek. Çok geçmedi, hocanın uzun değneği başıma inerek beni yaşadığım ana geri getirdi. Bu değnek hocanın yerinden kalkmadan çocukları dürtükleyebileceği uzunluktaydı. İlk gün hangi dersi yaptığımızı hatırlayamıyorum. Sanıyorum, ara sıra Kuran okumak dışında ders mers yapmamıştık. O gün beni asıl ilgilendiren, hiç beklenmedik bir anda bazı şanssız öğrencilerin başına iniveren uzun değnekti. Gün boyunca değnek beni de sık sık yakaladı. Her seferinde sağa sola oynayarak kaçmaya çalışıyordum, ama hoca hep benden daha çabuk davranıyordu. Yaramazlar odanın

değişik köşelerine yerleştirilmişlerdi. Bunların bazıları zaman zaman tek ayak üstünde ve elleri havada durmaya zorlanıyordu. Son derece gülünç bir görüntü içindeydiler, ama belki ben de onların yanına dizilirim korkusuyla gülemiyordum. Hoca her dediğinin başına bir "Padişahım çok yaşa!" ekliyor, ardından biz de aynısını bağırıyorduk.

O akşam babam mekteple ilgili beni sorguya çekti. Anlaşılan bütün gün içi içini yemişti. Ben olanları anlattıkça, o annemle bakışıyordu. Babaannem ise bu ne idüğü belirsiz hocanın kendi torununa sataşmasına içerlemişti.

"Ahmet'in hakkı varmış," diye bir açıklamada bulundu babam. "Onu Gedikpaşa'daki Fransız okuluna göndermeliydik."

Böylelikle bu, mahalle okulundaki ilk ve son günüm oldu. İnci, hocaya ve öğrencilerine belli ki yakıştıramadığı lokma tepsilerine yanıyordu hep. Fransız okulunun müdürüyle görüşmeler yapıldı, benim için gösterişli bir gri üniforma ısmarlandı, alfabe ve defterler çantaya yerleştirildi ve 1914 yılının eylül ayında, altıncı yaşıma girmeden bir ay önce, okula bir kez daha başladım.

Fransız okulu, mahalle okulundan çok farklıydı. Her şeyden önce, binanın içinde sayısız öğretmen ve sınıf vardı. Derhal "Bonjour, m'sieu" ya da yerine göre "Bonjour mam'selle" demeyi ve Fransızca ona kadar saymayı öğrendik. Okulda yeni arkadaşlar edindim. Çocukların çoğu Türk'tü ve benimkine benzer ailelerden gelmekteydiler, ama aramızda az sayıda da olsa Fransız ve Ermeni vardı. Kısa zamanda okula tek başıma gitmeye, hatta yolda arkadaşlarımla buluşup yarı yolu onlarla birlikte yürümeye başladım. Birbirimizi saygılı bir şekilde eğilerek selamlar, "*Bonjour, mon ami. Comment allez-*

vous?"[2] derdik. O günlerde toplum içinde Fransızca konuşmak, hele çocuklar için, pek olağanüstü bir şeydi.

Bazen arkadaşlarım bizim eve gelirdi. Onlara kısa zamanda öyle ısınmıştım ki, Mehmet ile İnci yaşantımda ikinci plana düşmüşlerdi. Artık Mehmet ile çocukça oyunlar oynamaktan hoşlanmıyordum. Hele arkadaşlarım varken Mehmet odaya girmek şaşkınlığında bulunursa, hemen zili çalıyor, İnci'ye onu aramızdan alıp götürmesini söylüyordum.

Bir akşam eve dönüp günün olaylarını anneme anlatırken, babam pazardan, küfesinde teneke kutular taşıyan bir hamalla geldi. Kutular Hacer'e verildi ve içlerine dayanıklı yiyecekleri doldurması söylendi.

Babaannemin şaşkınlığını gidermek için babamın bir açıklama yapması gerekiyordu:

"Durum ciddi. Yarın gene pazara gideceğim. Saraydan sızan dedikoduya göre savaşa girmek üzereymişiz. Enver Paşa da, Talat Paşa da Almanların tarafını tutuyorlarmış. Eğer cepheye çağrılacaksam, sizler için yapılması gereken her şeyi yaptığım düşüncesiyle ve iç rahatlığı ile ayrılmalıyım buradan."

Annemin yüzü gerilmişti. Bir tartışma öncesinde olduğumuzu anlayarak odadan çıkmaya davrandım, ama babam kalmamı istedi:

"Ben gittiğimde evin erkeği sen olacaksın. Kadın kısmına sahip çıkmayı öğrenmelisin, öyle değil mi?" dedi ve şakadan kulağımı çekti.

Baktım, masaya dayanıyor. İlk defa olarak karşımda yaşlı bir adam görmekteydim. O zamanlar babamın yirmi altı

2 Merhaba arkadaşım. Nasılsın?

yaşında olduğunu bilmiyordum. Hoş, bilseydim de bir şey değişmezdi, çünkü yirmi altı yaşında olmak bir ufak çocuk için ihtiyarlık demekti. Babamın şanssızlığı bu savaş döneminde yaşamış olmasıydı. O aslında savaştan çok, barış adamıydı. Allah'a inanan, dini bütün, iyi bir Müslüman'dı. Çevresindeki yoksulluğa üzülen ve elinden geldiğince bunu değiştirmeye çalışan bir yapısı vardı. Vuran kıran, kan döken, öldüren özellikleriyle savaşı tümüyle gereksiz bulur, askerlik kıskacına kapılıp yok olan zavallılara acırdı. Kendisinden bana kalmış tek fotoğrafı yok; yüzü de bütün çizgileri ile gözlerimin önünde canlanmamak için direniyor. Annemin anlattığına göre bir düşünür imiş, hatta kendisine hayalci bile denilebilirmiş. Girmek üzere bulunduğu vahşi yaşantının değil, barış günlerinin insanıymış. O günlerin politikasını en ince ayrıntısına kadar izlermiş; tavus kuşu Enver'in entrikalarını, yanındakilerin açgözlülüğünü ve yalancılığını, Padişah'ın beceriksizliğini, devletteki yönetim eksikliğini, Osmanlı'nın yeni bir savaşa hazırlıksızlığını, hepsini, hepsini bilirmiş.

O gece, hatırlıyorum, babaanneme ev için yabana atılamayacak bir teklif aldığını söyledi. Babaannem ise düşünceliydi.

"Daha küçük bir eve nasıl sığacağız, bilmem ki..." dedi. "İşçiler de var."

Babamın sesi kararlıydı:

"Hacer gitmeli."

Kimbilir evinin kadınlarına bu şekilde konuşmak onu ne çok üzüyordu. O ki, annesini ve karısını armağanlar içinde yaşatmış adamdı...

"Feride mutfağı üstlenir," diye devam etti. "Bunları artık siz ayarlarsınız, ama Hacer kesinlikle gitmeli."

"Ah, nasıl yapacağız? Hacer gitmese olmuyor mu?" diye sızlandı annem.

"Hayır. Gün gelecek, elinizdeki altınlarla dahi bir şey alamaz olacaksınız. Şimdi ayarlayacağımız erzak size ancak belirli bir süre yeter. Evde doyuracak ne kadar az boğaz olursa o kadar iyi. Bugün yüzbaşının anlattığına göre, ordu öyle yiyecek depoluyormuş ki, yakında dükkânlarda bir şey kalmayacakmış. Murat ile atlar da gitmeli. Yeni evde faytonu koyacak yer zaten olmayacak."

Babaannem dehşetle, "Hayır!" diye bağırdı. Yerinden kalkarken yanındaki sehpanın üstünde duran gül vazosunu yere devirdi. "Murat olmazsa biz ne yaparız!"

Tersyüz olan vazonun suyu, halının üstünde hızla genişleyen koyu renk bir yuvarlak çizmişti.

Babamda en ufak yumuşama belirtisi yoktu:

"Düşünmeden para harcama devri artık geçti. Sizler bu duvarların dışındaki gerçeklerin farkında değilsiniz. Askerlerin yüzlerinde şaşkınlık, üstlerinde yırtık üniformalar, ayaklarında partal postallar... Memleket Almanların çizmesi altında. Alman etkisi ve parası başımızı döndürdü. Uçurumun kenarında olduğumuzu kimse görmüyor."

"Ne demek istediğini anlamıyorum," diye sıkıntıyla konuştu babaannem. "Ayrıca, eğer Hacer'in gitmesini istiyorsan..."

Durakladığı halde kimse onun sözünü bitirmesine yardımcı olmamıştı. Babam söylenebilecek her şeyi söylemişti zaten, daha ne desin?

Bundan sonra evimize sık sık erzak paketi gelir oldu. Bunlar geldikçe kilere yığılıyordu. Yapılan reçellerden mutfağa ağır bir ağda kokusu sinmişti. Hacer'e de, kendine bir başka

kapı bulması söylenmişti. Annem bu hazırlık dönemini büyük bir dirençle geçirdi; bir kere olsun gerçek duygularını dışarıya vurmadı. Ama babaannemin inatçılığı ve geçimsizliği son haddindeydi. O güne kadar değer vermediği kişilerin hatırını sanki şimdi alması gerekiyormuş gibi, zamanının çoğunu eş dost ziyaretinde geçiriyordu.

Takılarını takıyor, başı dik, bir ateş parçası gibi faytona kuruluyordu. Babamın dediklerini yapmak zorunda kalmıştı, ama insan düşecekse son nefesine kadar çarpışmalı diye düşünüyordu. Yeni bir ev bulundu ve beklentinin çok üstünde bir fiyatla alındı. Birden her şeyin fiyatı iki katına çıkmıştı. Dükkânların çoğu günün büyük bir kısmında kepenklerini kapalı tutuyordu. Ellerinde satacak o kadar az mal var ki... Her geçen gün askere çağrılanların sayısı kabarıyordu. Bir dönem geldi, dışarıda kadınlardan başka bir şey görülmez oldu. Sokaklar yiyecek avına çıkmış hizmetçiler, kapatmalar ve düşmüş kadınlarla dolmuştu. Kişilerin yüzünde şaşkınlık ve kadere boyun eğiş okunuyordu, başkaldırı değil. Başkaldırıyı insanlar daha ilerdeki dönemlere saklamaktaydılar.

Yeni taşındığımız ev, içinde yüksek sesin yankılandığı konaktan sonra bize pek ufak göründü. Burada artık bana ayrılmış bir yatak odası yoktu. Olanı Mehmet ile paylaşıyorduk. Oyun odası da yoktu. Eğer salonda büyükler kafa dinlemek isterlerse, biz oyun için yemek odasına yollanıyorduk.

Bahçe hayli geniş ve meyve ağaçları ile doluydu, ama çimenli kısmı avuç içi kadardı. Bu alanın ortasında bir limon ağacı vardı. Babaannem burasını ilk gördüğünde sıkıntı ile homurdanmıştı; bilmem "homurdanmak" babaannem gibi bir kadına yakışacak bir sözcük mü? Bu çaptaki bir evde nasıl

yaşayabileceğini anlamıyor, eşyasını buraya nasıl sığdıracağını soruyordu. Belli ki eşyanın bazısını satmak aklına gelmemişti.

Eve ilk taşındığımız gün babam beni bir kenara çekti:

"İnşallah oğlum, bu evde senin mürüvvetini görürüm. O zaman ben yaşlı bir adam olacağım. Ama bu arada bana bir şey olursa, benim yerimi sen almalısın. Eminim, bu bazen zor anlar yaşatacaktır sana, ama annene ve babaannene bakmak artık senin boynunun borcu."

Babamın bu şekilde konuşmasına fazla dayanamadım. Kollarına atıldım ve sarsılarak ağlamaya başladım.

Ev bir tepenin üstünde yer almaktaydı. Üst kattan Boğaz görünüyordu, ama bu uzaklıktan bakıldığında mavi denizin rengi insana gri gibi geliyordu. Evin yanına bizden önceki ev sahibi tarafından bir çamaşırhane yaptırılmıştı. Belli ki üzerinde pek ince düşünülmeden, ani verilmiş bir kararla... Çamaşırhanenin derme çatma çatısından çıkıp büyük bir ihtişamla göğe fışkıran bir de incir ağacı vardı. Ağacın görkemli yaprakları yazın yatak odasının pencerelerine kadar uzanıyordu. Kış mevsiminde ise yağmur, sanırım, çamaşırhaneye giden yolu kolaylıkla bulmaktaydı, ama bizden önceki kişiler bunu pek sorun yapmamış olsalar gerek. Biz oraya taşındıktan sonra İnci terasa bir halı serdi. Üzerindeki minderlere annem bazen uzanır, incir yaprakları arasından güneşin batışını seyreder ya da yanında duran değnekle olgun incirleri düşürmek için dürtüklerdi.

Evin bizden önceki sahibi, bahçenin bitimine insanın gözünü tırmalayan tavuk kümesleri yaptırmıştı. Daha da kötüsü, getirdiğimiz eşya evdeki küçük, karanlık odalara yerleştirildikten sonra, ortalıkta adım atacak yer kalmamıştı.

Babaannemin heybetli eşyasını rahatça alacak kadar geniş değildi odalar. Bu evi hiç sevemedi ve orada geçirdiğimiz ilk aylarda neredeyse hasta oldu üzüntüsünden.

Taşınmamıza bir gün kala, babam eve boynuzları yaldızlı, kürkü kırmızıya boyalı, şirin mi şirin bir kurbanlık koyun getirmişti. Boynundaki kocaman kırmızı kurdeleye, bir kulağının altına gelecek şekilde fiyonk bağlandığından, haspanın pek çapkın bir görüntüsü vardı. O gece biraz heyecandan, biraz da ertesi günü kurban edilecek koyunu düşünmekten uyuyamadım. Ertesi sabah kasap geldi ve babam Kuran okurken hayvanın boğazını kesiverdi. Ayrılan etten sokağa kan fışkırmıştı. Seyirciler büyük bir gürültü kopardılar:

"Hayırlı olsun!" diyorlardı yeni evimiz için.

Babam bize döndü ve kelimeyi şahadet getirdi.

Böylelikle bu ufak tören sona ermiş oldu. Koyunu parçalayıp fakir fukaraya dağıtmak üzere götürdüler. Aynı akşam babam camiye, ikindi namazına gitti. Yeni evimiz için Allah'a şükür ediyordu.

Evimize girdik. İlk gece hepimiz çok değişik duygular içindeydik. Yine de olumlu düşünmeliyiz. Örneğin, dışarıda armut ve ayva ağaçları dikili bir bahçemiz var. Sonra, bahçe kapısından komşunun evine uzanan patika ve seyrek ekilmiş incir ağaçlarıyla düz alan... Ama mutfakta Feride'nin tek başına çalışması ne alışılmamış bir görüntü! Bundan böyle Hacer'in şen kahkahalarını duyamayacağıma, şişman kalçalarının etekliğini zorladığını göremeyeceğime inanamıyordum. Ayrıca, yemek odasında oynamak da hiç yapmamış olduğumuz bir şeydi. Öbür yandan, masa altının insana pekâlâ yetebilecek bir oyun köşesi olduğunu keşfetmiştik. İnce uzun pencerelerinden

sokak görünen salonda annemle babaannem, daha büyük bir ev için yapılmış eşyanın yarattığı kalabalığa düşünceli düşünceli bakıyorlardı. En tuhafı da, merdivenlerden çıkıp odama girdiğim zaman içerde Mehmet'i bulmak oldu. Tuhaf, ama gene de insanı rahatlatan bir duygu. İnci'ninki bizimkine bitişik, yatağı ve elbise dolabından başka içine hiçbir şey sığmayan, kutu gibi bir odaydı. İnci'nin bütün gece nefes alıp verişini duyabiliyor ve bu kadar yakınımda olduğuna seviniyordum.

Çok geçmedi, evin bütün özelliğine alıştık, mutfakta Feride'nin olmasına bile. Ben hâlâ gündüzleri okuldaydım. Bir akşam eve döndüğümde içerde annemin konukları olduğunu gördüm. Çantamı holdeki masanın üzerine fırlatıp, ellerimi yıkamaya koştum, oradan da salona. Biraz yaşımın ilerlemesi, biraz da evdeki disiplinin gevşemesi nedeniyle odaya çekinmeden girebilmiştim.

Divanda, kahve içen pek zarif bir bayan oturmaktaydı. Ben yaştaki iki çocuğu da utangaç bir şekilde onun yanına ilişmişti. Çocukları orada görür görmez serbest davranışımdan utanıp dışarıya, İnci'nin yanına kaçmaya davrandım, ama annem bırakmadı.

"Komşumuz Müjgan Hanım," diye bayanı tanıştırdı. Hanımın yanına gidip elini öptüm. Annem bu sefer çocukları gösterdi:

"Bu Yasemin, bu da Nuri."

İkisini de eğilerek selamladım, sonra utancımdan geriledim. Annem bu defa zili çaldı ve gelen İnci'ye, bizi oynayalım diye bahçeye götürmesini söyledi.

Büyüklerin yanından ayrılır ayrılmaz sıkılganlığımız geçti ve rahatça konuşmaya başladık. Nuri benden iki yaş büyük,

Yasemin bir yaş küçüktü. O günden sonra sık sık birlikte oynadık. Arkadaşlığımız büyüklerimizi de sevindiriyordu. Ancak, Nuri'nin kıskanç bir yaradılışı vardı. Yasemin ile aramızda çabucak doğan yakınlıktan rahatsız olmaya başlamıştı. Oyunun tam ortasında küsüp gider, bir köşede somurtup otururdu. İri yapılı, güzel yüzlü bir çocuktu, ama kardeşinin başka birine ilgi göstermesini çekemiyordu. Bir gün adamakıllı kavga ettik ve her ikimiz de kendi evimize kanayan burun ve morarmış gözle döndük. Bu olaya çok kızan annelerimizin baskısıyla birbirimizden özür diledik. Diledik, ama bu terbiyeli davranış sadece büyüklerimizin gözünü boyamak içindi. Yoksa, yalnız kaldığımızda kavgaya yeniden başlıyorduk. Bu böyle haftalarca sürdü.

Onlarla ilgili aklımdan çıkmayan bir başka anı daha vardır. Bir gün bizim yemek odasında Yasemin ile evcilik oynamaktaydık. Oyun herkesin bildiği oyun. Yasemin ile ben "karı koca" olmuştuk. Ben işten dönüyor ve onu ateşli bir şekilde öpüyordum. Tam bu sırada kaba etime inen bir şamarla neye uğradığımı şaşırdım. İnci bizi yakalamış, anneme haber vermeye gitmişti. Annem duyunca hırsından kıpkırmızı oldu ve beni odama kilitledi. Ağlayan Yasemin'i de evine götürdü. Öğrendiğime göre, iki anne uzun uzun konuşup dertleşmişler, üstelik akşam eve gelen kocalarına da bu "utanç verici" olayı anlatmışlar. Sonuç olarak Yasemin'le benim beraber oynamamız bundan böyle yasaklandı.

Bu olayla Nuri kız kardeşine kavuşmuş oldu. Onları bazen bahçelerinde oynarken izlerdim. Kendisine baktığımı gördüğünde, Yasemin şöyle kibirli bir hava ile başını geri atar, barış gülümsemelerimi görmezlikten gelirdi.

Olanları anlamakta güçlük çekiyordum. Yasemin'i öptüm diye annemle babamın takındığı tutum beni hem gücendirmiş, hem şaşkınlığa uğratmıştı. *Niye* öpmeyeyim ki? Bu konuda hiç kimse bir açıklama yapmıyordu. Giderek evde ve okulda hırçınlığım arttı. Ters hareketlerim hocaların ilgisini çekince babama haber göndermişler. Bir akşam evde yemek yememek için huysuzluk yapıyor, İnci'den bana önce tatlıyı vermesini istiyordum. O vermemekte direnince elini ısırıverdim ve yetmiyormuş gibi bir de kolunu çimdikledim. Can acısıyla bağırdı ve anneme söylemeye koştu. Babamın artık kan tepesine sıçramıştı. Eline sopayı aldığı gibi beni bir temiz dövdü, üstelik yemek yemeden odama yatmaya gönderdi. Odamda hıncımı eşyadan aldım. Önüme ne gelirse tekmeliyor, her şeye zarar vermek istiyordum. Okulda diğer çocuklardan öğrendiğim küfürleri birbiri ardına sıralıyordum. "Allahım, şu ev yıkılsın da hepimiz altında kalalım!" Ne ev yıkıldı, ne bir şey. Bunu görünce ağzıma geleni daha büyük bir rahatlıkla ve daha yüksek sesle boş odanın içinde bağırmaya başladım. Bir ara gözüm dışarıya kaydı: Yasemin ile Nuri bahçede oynamıyorlar mı? Ben burada canımla cebelleşeyim, onlar orada...

Midem açlıktan kazınıyordu. Mehmet ile İnci uyuduktan sonra bir türlü karar veremedim: yiyecek almak için aşağıya gideyim mi, gitmeyeyim mi? Daha ben bir karara varamadan babaannem elinde ekmek, peynir ve bir bardak sütle, ayaklarının ucuna basa basa içeri girdi. Getirdiklerim ben aç kurtlar gibi yerken, o boş mideyle yatağa gitmeme gönlünün razı olmadığını fısıldadı. Ama bunu anneme anlatmamı istemiyordu. Anlatmayacağıma söz verip yattım. Hemen uykuya dalmışım.

Fransız okulunda ikinci ayımı tamamlamıştım ki, bir sabah bütün öğrencilere sınıfa değil, müzik odasına gitmeleri söylendi.

Pek merak etmiştik ne olduğunu. Özellikle öğretmenler de orada bulunduğundan, acaba birimizin bir açığını mı yakaladılar diye düşünüyorduk. Okul müdürü geldi, kürsüye çıktı ve bize sert sert bakmaya başladı. Ya da bize öyle geldi.

"Bon jour, Monsieur le Directeur," dedik. O da bizi Fransızca olarak selamladı. Sonra Türkçe konuşmaya başladı. Türkçesi aslında o kadar iyi değildi, ama bütün söylediklerini anlamamızı istiyordu anlaşılan.

"Çocuklarım," diye söze başladı. "Memleketiniz, Fransa'ya savaş ilan etti. Bu bir Fransız okuludur, ancak bu koşullar altında eğitimi sürdürmesi olanak dışıdır. Bu nedenle okulunuzun süresiz olarak kapatılmasına karar verilmiştir. Evlerinize gidebilirsiniz. Allah hepinizin yardımcısı olsun."

Konuşma sırasında sesi gırtlağına bir şey takılmış gibi değişti ve çenesindeki ufak sakal tutamı titredi. Aynı gün evde, hükümetin Almanlar yanında savaşa girdiği haberini babamdan duyduk.

İşte böylece, yaşantımızdaki bir dönem sessiz ve sakin bir şekilde kapanmış oldu. Eski düzenimize ne zaman döneceğimizi ise Allahtan başka kimse bilmiyordu.

Tam bu sıralardaydı, Bekçi Baba'yı tanıdım. Gerçi bekçiler Türkiye'de bugün de var, ama o zamanlar yaptıkları işler daha çeşitli ve daha yorucuydu.

Her Bekçi Baba'nın bağlı olduğu bir karakol vardı. Gündüzleri evlere tenekelerle içme suyu taşırlar, geceleri sokaklarımızın gözcülüğünü yaparlardı.

Bizim Bekçi Baba elinde büyük ve kalın bir sopa taşırdı. Bir ucu demirden olan bu sopa, yakalanan hırsıza karşı, diğer bekçiler yetişinceye kadar bir silah olarak kullanılabildiği için son derece yararlıydı. Bayram gecelerinde bayram davulunu çalmak, yangın olduğunda haberi halka sokak sokak dolaşarak yaymak da Bekçi Baba'nın görevleri arasındaydı. Onun yangın haberini vermesiyle her genç erkek yatağından fırlar, sokak başlarında böyle durumlarda kullanılmak üzere duran tulumbayı kapar ve yangın yerine çılgınlar gibi, adeta savaş çığlıkları atarak koşardı.

Bekçi Baba'yı o zamana kadar hiç görmemiştim, çünkü gündüzleri su getirdiği saatlerde biz çocukların mutfak tarafına gitmesi yasaklanmıştı; evlerimize bekçilik yaptığı gece saatlerinde ise ben yatakta olurdum.

Bir gece yatağımda yatıp pencereden görünen kadarıyla gökyüzünü izlemekteydim. Sokaktaki gaz lambasının cansız ışığı belli belirsiz bir şekilde odanın içine vurmuştu. Sokaklar bomboştu ve ara sıra uzaklardan gelen bir köpek havlamasını saymazsak, her tarafta bir ölüm sessizliği vardı. Bu durgunluğu yırtan bir ses duyuldu birden, tak-tak-tak diye. Ses gittikçe yaklaştı. Birisinin bağırdığını da duyuyordum, ama söylenenler henüz bir anlam kazanmamıştı.

Babam uyanarak hole çıktı. Salonda oturmakta olan annemle babaanneme seslendi:

"Bekçi Baba geliyor. Bir şey bağırıyor ya, ne dediği belli değil. Bir yerde yangın çıktı herhalde."

İçi can çekişen ışık dalgalarıyla dolu odamda birden heyecanlandım ve daha iyi duyabilmek için yatağımda kalkıp oturdum. Bekçi Baba'nın sopasını kaldırım taşları üstüne

vurarak çıkarttığı sesler iyice yaklaşmıştı artık. Birisi bağırmaya başladı:

"Yangın var! Yangın var! Beyoğlu'nda yangın var!" Sözcükler ağzından tane tane, anlaşılır bir biçimde çıkıyordu.

Yataktan atlayıp pencereye koştum.

Bekçi Baba yokuşun ucunda görünmüştü. Üstündeki kara pelerin esen rüzgârın keyfine uymuş sallanıyor, elindeki sopa acımadan taşların üstüne iniyordu. Ürpertici bir görüntüydü bu. Kısa bir süre bizim önümüzdeki gaz lambasının altında durakladı. Genişleyen hayal gücümün yardımıyla olacak, çok korkunç bir yüzü var gibi geldi bana.

Lambanın titrek ışığı çökük avurtları ve sanki içi boş göz çukurları üzerinde yanıp sönüyordu. Babam kendisine seslendi:

"Yangın nerede, Bekçi Baba?" İhtiyar bekçi dişlerinin arasından cevap verdi: "Beyoğlu'nda." Ardından yürümesine devam etti. Pelerini gene etrafında dalgalar çizerek ve sopası tak-tak ederek, uzaklaştı. Gözden silindikten çok sonra dahi sopasının çıkardığı sesi duymaya devam ettim. Kimbilir daha nice mahallelere Beyoğlu'ndaki yangını haber vermekteydi.

Değişen Düzen

Osmanlı İmparatorluğu 1914 yılının sonunda savaşa girdi. İleriyi görme yeteneği hepimizden üstün olan babam dışında hiçbirimiz bu durumu fazla ciddiye almadık. Gerçi ben okulu bırakmıştım, ama bunun ötesinde evdeki yaşantımızda fazla bir değişiklik yoktu.

Bir akşam komşularımız bize yemeğe davetliydiler. Bu tür bir ziyafet olduğu zaman savaş imiş, barış imiş, fark etmezdi. Ziyafet ziyafettir; yemeğiyle, içkisiyle hakkını vermek gerekir. Bu hakkı vermek için babaannem çok uğraştı. Feride'nin her şeyi doğru yapacağına güvenmiyor, Hacer'in yokluğuna hayıflanıyordu.

Yemekte pek sevdiği lahana dolmasının olmasını istemişti. Feride bu işi beceremeyecek diye bütün sabah anneme sızlandıktan sonra, siyah saten elbisesi üstüne bir büyük önlük

takarak mutfağa kendisi girdi. Bütün yüzüklerini sağlam bir köşeye yerleştirdi ve kolları sıvadı. Bu arada Feride'ye anlatıyordu: gerçi hayatında *hiç* lahana dolması pişirmemişti, ama nasıl pişirileceğini bilmiyor değildi ya.

Feride babaannemin gürültülü hazırlıklarını büyük bir endişeyle izlemekteydi. Devamlı önüne babaannem çıktığı için başka bir iş yapamıyordu zaten.

Ben aralarına girdiğimde kimsenin itirazı olmadı, ama ardından hemen şunu yap, bunu yap diye iş buyurmaya başladılar, hem de en pis işleri...

Babaannem Feride'yi yanına aldı. Ona soğanların nasıl çentileceğini göstermek istiyordu. Baktığı yemek kitabındaki açıklamayı hiç mi hiç beğenmemişti. Bak, soğan dediğin işte böyle doğranır. Yaptığını görsünler diye üstelik annemle İnci'yi de çağırmıştı yanına. Babaannem bir yandan çalışıyor, bir yandan da bu konuda bilirkişi olduğuna bizleri inandırmaya çalışıyordu. Bu telaşı arasında Feride'nin sorularını duymuyordu, oysa Feride artık kaynamış olan lahana yapraklarını ne yapması gerektiğini sormaktaydı. Şimdi soru sorma zamanı mı? Tam insan sanat icra ederken... Bu arada annem başka bir lüzumsuz konu ortaya atmıştı:

"Bu akşam gelecek birkaç kişi için bu kadar pirinç fazla değil mi?"

Bu beceriksizler yemek yapmaktan ne anlar; en iyisi söylediklerini kulak arkası etmek. Babaannem tecrübeli aşçı pozunda pirinci yıkadı, suyunu süzdü ve ince ince kesmiş olduğu soğanlara karıştırdı. İşte tam o anda, artık daha fazla dayanamayan zavallı Feride avaz avaz ağlamaya başladı. Babaannem büyük bir şaşkınlıkla Feride'ye baktı. Ne oluyordu böyle?

Feride hıçkırıklarının müsaade ettiği aralıklarda izah etti ki, pirinci karıştırmadan *önce* soğanı zeytinyağında şamfıstığı ile birlikte kavurmak lazımdır.

Babaannemin içine kurt düşmüştü birdenbire. Anneme yemek kitabına bakmasını söyledi. Aksilik bu ya, yemek kitabı Feride'nin dediklerini doğrulamaktaydı.

Babaannem üstüne kalıplarla pirinç yapışmış ellerine baktı. Ziyan edilmiş soğanlarla karışık, ziyan edilmiş pirinç yığınına baktı. Sonra ellerini muslukta yıkadı ve yemek pişirmeyi bıraktığını ilan etti. Kimsenin ağzını bıçak açmıyordu. Önlüğünü çıkardı, yüzüklerini parmaklarına geçirdi ve Feride'ye yemek kitabının önerdiği şekilde dolmaları yapmasını emretti. Bundan sonra mutfağa adımını atmayacaktı. Kendisi bir lütuf yapmıştı. Teşekkür beklerken aldığı karşılığa bakın! Avaz avaz ağlama! Mağrur bir havayla mutfaktan çıkıp ellerine kolonya dökmeye gitti. Lahana yaprakları ne de beter kokuyordu. Bunları çöpe atıp yerine asma yaprağı kullanmak en iyisi. Annem onu yatıştırıp güçbela salona soktu. Orada anneme uzun bir konuşma yaptı, Feride'nin beceriksizliği üzerine. Ah, şimdi insan Hacer'i nasıl aramazdı!

Babaannemin Feride hakkındaki bütün önyargılarına rağmen, o akşam masaya koca bir tabak lahana dolması konulmuştu. Ve... babaannem misafirlere, bunları kendisinin yaptığını söylemez mi! Ben ağzım açık, şaşkınlıkla kendisine bakarken, bana öyle sinirli bir bakış fırlattı ki, kızarıp başımı önüme eğdim ve hakikaten dolmaları onun yaptığına inanacağım geldi.

Misafirlerimiz erken gelmişlerdi. Misafir odasına buyur edildiler. İçerdeki beyaz çini sobada ateş çatırdayarak yanmaktaydı. İnci ufak tabaklara konmuş lokumları dağıttı.

Yasemin ile Nuri o gece pek de usluydular. Yemekte biz üçümüz kenardaki ufak masada oturduk; büyüklerimiz ise ceviz masada bizden ayrı yediler.

Yemekte babaannem bir neşeli, bir konuşkandı! Israrları kırmayıp biraz rakı bile içti, yanaklarına renk geldi.

Sıra tatlıya gelmişti: Etrafı buz parçaları ile çevrilmiş kavun tabağı masaya konduğu sırada dışarıdan davul sesine benzer bir ses duyduk. Herkes birden sustu. Bu sessizliği fark edip büyük masaya baktım. Babaannemin yüzündeki renk solmuştu. Annemin eli gayriihtiyarı meyve bıçağına uzandı.

İlk konuşan babam oldu:

"Davul çalınıyor. Bir açıklama var anlaşılan. Allah vere de iyi haber olsa..."

Komşumuz Orhan Bey cevap verdi:

"Bayram değil, seyran değil. Davul çalmak niye, anlamadım."

"Savaş zamanı da davul çalarlar," dedi annem titrek bir sesle. Herkes ona baktı; tam erkekler konuşurken lafa karışması şaşkınlık yaratmıştı.

"İnşallah yanılıyorsunuzdur, Şevkiye Hanım. İnşallah yanılıyorsunuzdur."

Orhan Bey'in bastırmaya çalıştığı korkusu sesine biraz da olsa yansımıştı.

Uzaktan gelen davul sesleri devam ederken sessizce yemeğimizi bitirdik. Artık kimse konuşmuyordu. Büyükler düşünceye dalmış, tabaklarındaki kavunu çatalla evirip çeviriyorlardı. Babaannem bir mandalina aldı. Bıçağıyla kabuğunu öyle bir soydu ki, bittiğinde kabuk meyvenin etrafını çiçeğin dış yaprakları gibi çevirmişti. Sonra tabağına koyduğu man-

dalinaya dalgın gözlerle bakmaya başladı. Sanki oraya nasıl geldiği merak etmekteydi. Davul sesi gittikçe yaklaşıyor, içimdeki sıkıntı gittikçe artıyordu. Büyüklerimin yaşadığı elektrikli hava beni de etkilemişti.

Masadan kalktık. Hanımlar pencerenin yanına toplaştılar, erkekler ön kapıya seğirttiler. Ben babamın ardından dışarıya süzüldüm. Davul sesi iyice yakınımızdaydı artık. Bu gümbürtüde öyle bir uğursuzluk vardı ki, o günün anısıyla bu yaşımda dahi davul sesine tahammül edemem. Bekçi Baba gene bağırıyordu ve gene söyledikleri anlaşılma mesafesinde değildi. Babam kolunu omzuma attı, ben de ona sıkıca yaslandım. Üşüyor ve korkuyordum. Bekçi Baba ile yanında davulu çalan adam köşeyi döndüler. Yaklaştılar. Güm, güm, güm! Bekçi Baba lambanın altında durup bağırdı:

"1880 ile 1885 arası doğanlar 48 saat içinde askerlik dairesine başvuracaklar. Başvurmayanlara ceza verilecek."

Güm, güm, güm! Davulun sesi sanki içimde yankı yapıyordu. Orhan Bey bağırdı:

"Bu ne demek, Bekçi Baba?"

"Ne demek olacak, savaş demek. Memleketin savaşa girdiğini bilmiyor musunuz, beyim?"

Bekçi Baba önde, ihtiyar davulcu arkada, ilerlediler. Biz hanımların yanına gitmek üzere içeri girdik. Hâlâ pencerenin kenarındaydılar. İpek entarileri, solgun dudaklarıyla, geçe rüzgârında savrularak tesadüfen buraya gelip konmuş üç çiçek gibiydiler.

Müjgan Hanım bir şeyler söylemek istedi, ama beceremedi. Sendeleyip annemin kolları arasına yığıldı. Yasemin ile Nuri, "Anne, anne!" diye bağırarak ona doğru koştular. İnci hemen

kolonya getirmesi için gönderildi. Müjgan Hanım'ın bilekleri ve şakağı ovuldu. Annem onunla uğraşırken, Orhan Bey çocuklarına sarıldı:

"Ben 1885 doğumluyum," dedi ve kendini tutamayarak ağlamaya başladı.

Çocuklarına iyice sarılıp sıktı. Öyle sıktı ki, Yasemin'in canı yanıp bağırdı. Orhan Bey onları kendinden biraz uzaklaştırıp yüzlerine baktı. Rüyada gibiydi. Sanki önünde titreyen çocuklarını değil, cephedeki uzun, karanlık, kahredici gecelerin içinde zaman zaman patlayıp ufku aydınlatan top ateşlerini görmekteydi. Bundan sonra da sonsuza dek sürecek olan ölüm karanlığını...

Karısı artık kendine gelmişti. Orhan Bey onun koluna girdi, büyük bir nezaketle anneme bu davet için ve karısının baygınlığındaki yardımından dolayı teşekkür etti, bize iyi geceler dilediler ve çıktılar. Babam onları bahçe kapısına kadar geçirirken iki çocuk sıkıca babamın elini tutmuş, yürüyorlardı.

Mehmet yatmak üzere götürülmüştü. Ben, annem ve babaannemle birlikte salonda kaldım.

Babaannem, "Ahmet de 1885'te doğdu," dedi. Sonra bunu, alçak sesle bir daha, bir daha söyledi. Sanki acıklı bir şarkının nakaratını tekrarlamaktaydı.

Ertesi gün babam evden erken ayrıldı. Sarıyer'e Ahmet Amcamı görmeye gidiyordu.

Bütün gün evimiz bir ölü evi gibiydi. Bahçede Mehmet'le oynamaya çalıştım, ama büyüklerimin huzursuzluğu beni de etkilemişti, oyuna kendimi veremedim. Sıkıldım ve bıraktım. Yan evdeki çocuklardan hiç ses seda yoktu. Sanki normal bir gün geçirmekteydiler. Bunun böyle olmadığını, Müjgan

Hanım'ın aşçısı gelince anladık. Ben arka bahçedeydim ki, aşçının Feride ile konuştuğunu duydum. Bakkalın ekmek getirip getirmediğini soruyordu. Feride adamın henüz bize de uğramadığı cevabını verdi. Öğle yemeği için evde taze ekmek yoktu. Fısıldayarak, aceleyle konuşuyorlardı. Bir gariplik vardı konuşma tarzlarında, ama bu garipliğe bir isim konduramıyordum. Öğle vakti geldi. Yemek masasını hazırladı, ama ortalıkta hâlâ ekmek yoktu. En sonunda Feride ne yapması gerektiği konusunda anneme danıştı. Annem durumu pek ciddiye almamıştı, bakkal unutmuştur diye bir açıklama yaptı ve Feride'ye gidip ekmek alması için izin verdi. Feride gitti, ama yarım saat olup da dönmeyince merak etmeye başladık. Döndüğünde geç kaldığı bir yana, geldiğinde elinde ekmek falan da yoktu.

Şaşıran annem, "Hani nerede ekmek?" diye sorunca Feride cevap verdi:

"Hiçbir yerde ekmek yok, hanımefendi. Gittiğimden beri ekmek kuyruğundaydım. İnsanlar fırının kapısına yanaşabilmek için birbirlerini çiğniyorlar. Bazıları yirmi somun birden alıyor. Bütün mahalleli, çoluğu çocuğu, hizmetçisi ile sıraya girmiş, her biri bir ekmek almak kavgasında. Sıra bana gelmeden bitiverdi."

Masaya oturduk ve söylene söylene bir gün önceden kalma ekmeği yedik. Bilmiyorduk ki, yakında bir haftalık ekmeği bulursak şükredeceğiz.

Öğleden sonra Feride birkaç kez ekmek bulmak için dışarıya çıktı, ama her seferinde eli boş döndü. Artık fırın kapanmıştı. Gerçi insanlar hâlâ kuyruktaydı, ama fırının ne zaman açılacağını bilmeden. Evde herkesin siniri gerilmiş, en

ufak bir dürtüyle olay çıkmaktaydı. Babaannem Kuranımı aldı, siyah elbisesi ve solgun yüzüyle son derece ciddi ve dindar bir görüntü sergileyerek, oturup Kuran okumaya başladı. Annem pencerenin yanına ilişmiş, sabırsızlıkla babamın dönüşünü beklemekteydi. Tanrım, her ikisinde de bu ne değişiklik! Daha dün yemek pişirme gayretleriyle bizi kahkahalara boğan tatlı ihtiyar, şu Kuran okuyan babaannem değil miydi? Ya pencere yanında oturup kucağındaki ellerini bir kenetleyip bir açan, uçuk benizli kadın? Beklemekten yorulan annem İnci'den bir kadeh şarap istedi. Bir kadeh şarap mı? Bu öyle olmadık bir şeydi ki, İnci bir süre bütün terbiyesini unutup, ağzı açık bir şekilde anneme baktı.

Babam akşamüzeri döndü. Amcamı bulamamış. Yengem, amcamın sabah erkenden askerlik dairesine gitmek üzere evden çıktığını ve daha dönmediğini söylemiş. Çok endişeliymiş.

Babam iskeleye giderken yolu üzerindeki Sarıyer Askerlik Dairesi'ne uğramış, ama orada telaş ve kargaşalıktan başka bir şey bulamamış. Sinirli subaylar yüksek sesle etrafa emirler yağdırıyor, koyun sürüsü gibi derlenmiş şaşkın siviller aç, umutsuz ve yorgun görünüyormuş. Kimse amcamın nerede olduğunu bilememiş. Daha doğrusu, kimse babamın sorularını dinleyecek kadar sabırlı görünmemiş. Hatta bir ara "koyun sürüsü" içine zorla sokulma tehlikesi bile atlatmış. Annem ona ekmek konusunu aktarınca, yüzünden acı bir gülümseme gelip geçti. Sokakların panik içindeki insanlarla dolu olduğunu söyledi. Herkes bakkallardan bir şeyler almak çabasındaymış. Savaşa girme haberi, İstanbul'u korku ve anarşiyle dolduran bir bomba halinde patlamış. Bazı semtlerde yağmacılık dahi başlamış.

Ekmek bulmak üzere dışarı bu defa babam çıktı ve birkaç saat sonra ufak, henüz dumanı tüten sıcak bir ekmekle geri döndü. Yorgun ve sıkıntılıydı. Bir de, yanağını boydan boya kat eden bir tırmık izi vardı yüzünde. Panik içindeki bir kadın, elindeki ekmeği kapmaya çalışmış da...

Akşam yemeğinde sessizlik hüküm sürüyordu. Büyükler yemek yer gibi görünüyorlardı, ama pek bir şey yedikleri yoktu. Biz çocuklara bir an önce yemeğimizi bitirip masadan kalkmamız söylendi. Nereye gitmişti o eski akşam yemekleri? Babaannemin eğlenceli tekerlemeler, annemin zarafet ve güzellik ile renklendirdiği, nefis yemeklerin sohbet ve kahkaha ile yendiği o akşamlar neredeydi?

Ertesi sabah Ahmet Amcam bize veda etmeye geldi. Mehmet'le ben kendisini durgun bir şekilde karşıladık. Her zamanki gürültü ve hareketin yakışık almayacağını diğer büyüklerimizin yüzünden anlamıştık. Gene bize kutu kutu şekerlemeler getirmişti, ama hemen yemek odasından dışarı çıkarıldık. Büyüklerin konuşmalarına odak olmuş bir "savaş" konusu vardı artık.

Bazı şeyler insanlarda öyle derin izler bırakıyor ki, bunların anıları zihinde canlılığını kaybetmiyor yaşam boyu. Amcamın bizi son defa ziyaret ettiği bu kasım günü de işte bunlardan biriydi. Aceleyle sağa sola kaçışan bulutların ardında güneşin görünüp kaybolduğu, soğuk bir sabahtı. Evimiz yaşanan olayları hiçe sayan bir sessizlik içindeydi. Bir işçi terasa düşmüş sonbahar yapraklarını süpürüyor, Feride mutfakta nefis kokulu bir şeyler pişirirken, İnci yan avluda ipe çamaşır asıyordu. Çamaşırhanedeki çamaşırcı kadının dünya umurunda değil. Bir yandan çamaşırları çitiliyor, bir yandan kıvrak bir türkü

tutturmuş. Öyle ya, savaş çıksa ne olacak, çıkmasa ne olacak! Aynı şey Feride ve İnci için de söz konusu. Hepsi günlük yaşantılarını sürdürmekte. Mehmet yerde oynarken, ben burnumu cama yapıştırıp rüzgârla uğuldayan bahçemizin vahşi güzelliğini seyre daldım.

Babam bir sürahi şarap almak üzere odaya girdi. Ya beni çok üzgün gördüğü için, ya da İnci başımızda bulunmadığından, Mehmet ile bana salona gidip oynamamızı söyledi.

Salonda amcam kahvesini içerken pek düşünceli görünüyordu. Girişimize kimse aldırmadığı için ben iskemlelerden birine oturdum. Annem bana baktı. Sanki oraya neden gelmiş olduğumu anlamaya çalışıyordu. Amcam endişeli bir sesle yengemden söz etmekteydi. Sıhhati gittikçe kötülüyormuş. Sonra çiftlikte olanlardan dert yandı. Adamların çoğu işten ayrılmış. Çiftlikteki işleri bundan sonra kim yapacak, bilinmez.

Babaannemin sesi çıkmıyordu. Bu ilk göz ağrısı, sevgili oğluna gözlerini dikmiş, sanki doyamıyormuş gibi bakıyordu. Öyle sulugöz, çıtkırıldım kadınlardan değildi asla, ama o gün gözyaşlarını güçlükle zapt ettiği belliydi. Bir de o müthiş, kudretli gururu olmasa iyiden iyiye kapıp koyuverecek. Sanıyorum, savaşın ailesine yapabileceği zararları ilk defa o gün aklından geçirmekteydi. Toplum ilişkileri, kurallar ve kadın dedikoduları ile dolu olan dar dünyasının dışına ilk defa olarak bir göz atmış ve bu uçsuz bucaksız evren içindeki bilgisizliğini ve çaresizliğini ancak şimdi fark etmişti. Ailesinin son iki erkeği ondan kopup gitmek üzereydi. Eminim, annemin ya da yengemin bu durumda ne hissetmekte olduklarını bir an olsun aklından geçirmiyordu. Bencil yaradılışı, olaylara ancak kendi

açısından bakabilmeyi mümkün kılıyordu. Kendisi oğullarını kaybetmek üzereydi. Koca kaybetmekle aynı şey mi bu?

Babaannem için bir kocanın yeri elbette çok yüksekti, ama oğlunun yeri daha da yükseklerdeydi. Bir çocuğun gözünden fazla şey kaçmaz derler, doğrudur. Hakikaten ben de babaannemi, onun kendisini bildiğinden daha iyi bilirdim. Hiç özeleştiri yapmazdı. O dönemlerde Freud'un teorileri İstanbul'u pek etkilememişti; hoş etkilese de babaannem bunları değerlendirecek yapıda değildi zaten. Annemi de iyi tanırdım. Onda gizli olan sertliği ve dirayeti çoktan keşfetmiştim. O nedenledir ki, daha ileri yıllarda bu özellikler iyiden iyiye su yüzüne çıkınca şaşırmadım. Öldü sandığım çocukluk anılarıma bakmasaydım, onların kişiliklerini bugün bu kadar canlı bir biçimde yazamazdım. Bu anılar, tıpkı eski resimler gibi, olayları, yerleri, konuşmaları geri getirirken, onlarla ilgili çocukluk *duygularını* da beraberinde taşıyor.

Örneğin, o kasım sabahı, babaannemin aklından geçenleri okumaktaydım. Amcama öğle yemeğine kalmasını söylediğinde, *biliyordum ki* ayrılık anını geciktirmeye çalışıyordu. Amcam kalamayacağını bildirince babaannem üzüntüden sanki küçüldü, uzun arkalıklı iskemlesinde ufacık kaldı. Amcam Sarıyer'de daha yapılması gereken pek çok işi olduğunu söylüyordu. Ayrıca yengemi merak etmekteydi. Bütün bunları anlatırken annesiyle göz göze gelmekten kaçınıyordu. Sanki o gözlere yakalanırsa kendini tutamayıp ağlayacakmış gibi.

Sonunda gitmek üzere kalktı. Pencerenin önünde uzun boyu ile durdu.

"Yarın askere alınıyorum," dedi. Babaannem nereye gönderileceğini sorduğunda omuzlarını silkti ve bilmediğini söyledi.

Annesinin elini öpmek üzere eğildi. Babaannem onun eğik bedeni üstünden dua okumaktaydı. Amcamın dudaklarından aceleyle kaçan el, okşamak üzere şefkatle onun yanağına uzandı. Ahmet Amcam Mehmet'i omuzlarına oturttu, benim elimi tuttu ve hep birlikte hole çıktık. Babam onu Galata Köprüsü'ne kadar geçirecekti. İnci babamın paltosunu giydirirken, amcam sabırsız topuğu ile yerde tempo tutmaktaydı. Hazır olduklarında amcamla öpüştük. Elini başıma koydu ve dudaklarının titrediğini gördüm. Ah, o anda onu rahatlatabilmek için neler yapmazdım! Bahçeyi geçip yola çıktılar. Köşeye geldiklerinde bize el sallamak için durdular, sonra gözden kayboldular. Mehmet ve ben ayrılık sızısı içimize saplanmış bir halde içeri girdik.

O akşam Orhan Bey bize allahaısmarladık demeye uğradı. O da neresi olduğunu bilmediği bir yere gönderilmekteydi. Şerefine kadehler tokuşturuldu ve iyi yolculuklar dilendi. Mehmet ile ben de su bardaklarımızı kollarımızın yettiği ölçüde kaldırarak bu şölene katıldık. Dışarıda davullar başka birileri için gümlemekteydi: O günlerde genç erkekler oturdukları semtten savaşa gitmek üzere ayrılırken, her birinin evi önünde davul çalarak uğurlamak âdetti. Bayrak elden ele ve hep evini en son terk edene verilmek üzere, geçirilirdi. Damarlarında kaynayan kanla bütün genç erkekler hoplaya zıplaya dans eder, şarkı söyler ve böylelikle ağlayan kadınların gürültüsünü bastırırlardı. Mahalle meydanlarındaki bando, herkesin bir ağızdan söylediği hüzünlü türküye eşlik ederdi:

Ey gaziler yol göründü
Yine garib serime
Dağlar, taşlar dayanamaz
Benim ahu zarıma...

Orhan Bey bizlerle helalleştikten sonra evini terk etti. Dışarıdaki türkü devam ediyordu.

Ertesi sabah babam gene ekmek avına çıktı, ardından da amcamı son kez olarak görmek için gitti. Geç saatlerde döndüğünde babaannem ne olduğunu sorunca, "Kendisini gördüm, ama uzaktan," diye mırıldandı. "Diğerleri ile birlikte tabur içinde gidiyordu."

"Askerlik kıyafeti yakışmış mı?"

Babam şefkatli bir sesle cevap verdi:

"Üzerinde üniforma falan yoktu. Herkes kendi kıyafetiyle, omzuna bir torba atmış, öyle yürüyor. Bazılarının ayağında ayakkabısı bile yok. Onlarla halk arasına silahlı askerler girmişti, asayişi korumak için. Herkesin karısı, kızı, yavuklusu oradaydı. Ben de onları izleyen kalabalığın arasına karıştım. Sirkeci'de bir binaya alındılar. Belki çıkarlar diye binanın dışında uzunca bekledik, ama sonunda askerler hepimizi dağıttılar."

Babam konuşmasını bitirdiğinde gözlerinde acı bir ifade vardı. Ahmet Amcamın cahil askerler tarafından itilip kakıldığını, süngü ucuyla dürtüklendiğini görmüştü. Hatta askerler bir adamı sille tokat dövmüşlerdi, ama babaannemin yanında bunları anlatmadı.

Askere gidenlerin omzunda gördüğümüz torbalara benzer bir torba da ertesi gün bizim evde hazırlandı. Doğru, babam daha askere çağrılmamıştı, ama çağrılacağı günün pek uzak olmadığını hepimiz biliyorduk. Böylelikle, annem ona dikişteki bütün becerisini göstererekten, kaba patiskadan bir torba dikti. Sanırım, dikerken kendi kalbini de içine koydu, çünkü babam aramızdan ayrıldıktan sonra onun bir kalp taşıdığını gösteren bütün izler kalkmıştı ortadan.

Babamın işi devredilmiş olduğundan, artık günlerini evde geçiriyordu. Her geçen gün artan bir huzursuzlukla kendi sırasının gelmesini bekliyordu. Hükümet onu unutmuş muydu acaba? Oysa o gideceği fikrine artık kendisini alıştırdığı için, bu sefil bekleyiş döneminin işkencesi altında ezilmekteydi.

Beklenen gün en sonunda geldi. Davulun uğursuz sesi sokağımızda çınlarken, aynı Bekçi Baba aynı lambanın altında durarak haberi iletti:

"1886 ile 1892 arasında doğmuş olanlar askerlik dairesine kayıtlarını yaptırmalıdırlar. Yaptırmayanlar cezaya çarptırılacaktır."

Davul gümbürdemekteydi.

İşte artık babam da çağrılmıştı. Bundan daha kötü bir şey olabilir miydi bizim için?

Ertesi sabah askerlik dairesine gitti. Mahalledeki diğer yaşıtları da ardından... Döndüğünde ben hâlâ yataktaydım, ama uyumuyordum. Aşağıda konuşulanları da duymuyordum. O gün değil, ama aralık ayının karanlık bir sabahı aramızdan ayrıldı. O ve onunla birlikte gidenler için dışarıda bando çalmaktaydı. Bütün bu kişiler, bildikleri yaşamın sıcaklığından türkülerle çıkıp, bilmedikleri cephenin ürpertici soğukluğuna uğurlanmaktaydılar. Feride babama yolluk olarak hazırladığı kurabiyeleri, kekleri patiska torbanın içine doldurmuştu. Babam holde son kez durup etrafına bakınırken ruhça bizlerden ayrılmıştı bile... Ancak askerlerde bulunan ifadesiz, herkesten uzak yüzüyle bu sıcak, mutlu odada bir yabancı gibi duruyordu. Annem hemen onun arkasındaydı. Onun yüzü de bütün dünyaya aynı şekilde kapanmıştı. Bu ikisinin o anda gitmiş bulunduğu düşünce diyarına giremeyen zavallı babaannem pencere-

nin yanına oturmuş, küçük oğlunu da kendisinden koparıp alan davul sesini dinlemekteydi. İnci kahve getirdi. Feride yolluk torbasıyla onun arkasında... Mehmet ise bu kargaşanın nedenlerini anlayamadan Feride'nin eteklerine asılmış... Babama yanaştım ve sarıldım. Beni kollarının arasına alıp havaya kaldırdı.

"Artık bu evin babası sensin," dedi. Başımı omzuna yasladım. Birden sıcak bir gözyaşı damlası boynumu yaktı. Kimin gözünden akmıştı bu, benim mi, onun mu? Belki de her ikimizin. Yufka yürekli İnci ile Feride feryat içindeyken, annemin kıpkırmızı, ama kuru gözleri kapıya dikilmişti. Sanırım içindeki bütün gözyaşlarını kimsenin bulunmadığı bir köşede daha önceden akıtmıştı. Oysa şimdi, adeta donmuş kalbiyle bu ayrılık sahnesine büyük bir sükûnet içinde bakabiliyordu.

Babaannemin dudaklarında bitmek bilmeyen bir dua. Sonra mırıldanmaya başladı:

"Küçük oğlum. Büyük oğlum. Küçük oğlum. Büyük oğlum. İkisini de aldılar."

Uzaktan davul sesi gene duyuldu. Babam beni yere indirerek kahvesini bir içişte bitirdi. Sonra, "Şevkiye, böyle durma. Gülümse benim için," dedi. "Döneceğim, göreceksin."

Annemin kasılmış yüz hatları, ona en güzel günlerdeki gibi gülümsemek üzere gevşedi.

"Asıl asker olabilecek yürek sende," dedi babam.

Orada öylece, birbirlerine gülümseyerek durdular. Birbirlerine değmiyorlardı, ama ayrılmaz şekilde bir bütün olmuşlardı. Bando yaklaştı. Şimdi davulu, zurnayı ve onların arkasındaki çocukların bağırtısını daha iyi duyabiliyorduk.

Annem bakışını babamdan ayırdı ve böylelikle o ender yaşanır nitelikteki sihir bozulmuş oldu. Eğilip babamın tor-

basını yerden aldı ve onun eline verdi. Yabancı gibi öpüştüler. Esasında öpüşmeye hiç de ihtiyaçları kalmamıştı, âdet yerini bulsun diye yapıyorlardı bunu. Babaannem elini uzatırken, Feride ile İnci babamı uğurlamak üzere yaklaştılar. Babam, her ikisi de sanki çocukmuş gibi, sanki Mehmet ile beni okşuyormuş gibi, elini onların başında şefkatle gezdirdi.

Torbayı sırtına attı ve dışarıdaki kalabalığa karışmak üzere ön kapıya gitti. Bando hüzün dolu türkülerle doldurmaktaydı havayı. Öpüştük. "Allahaısmarladık," dediğini dudaklarının hareketinden anladık, yoksa sesi falan çıkmamıştı.

Bir adam, bayrağı vermek üzere babama yanaştı. Herkes "Padişahım çok yaşa!" diye bağırırken, babam yeni asker grubu arasında yerini almak üzere ilerledi. Dışarıdakiler bizim evdeki ağlaşmayı bastırmak gayesiyle avaz avaz bağırmaktaydı, ama ne gereği var? Bizim evdeki kadınlar ağlayan cinsten değildi ki... Kapının önünde gülümseyerek duruyorlardı. Bando babam için çaldı:

Ey gaziler yol göründü
Yine garib serime
Dağlar, taşlar dayanamaz
Benim ahu zarıma...

Köşeyi dönüp yok oldular. Türkü söyleyen sesleri gittikçe zayıflarken boş evimize girdik.

Hafta Sonu İzni ve Yeni Gelin

Babamı nereye götürdüklerini bilmiyorduk. Bekçi Baba'ya sorduğumuzda askerlik dairesine başvurmamızı tavsiye etti.

Ertesi gün ilk işimiz Feride'yi askerlik dairesine göndermek oldu. Getirdiği habere göre babam ve onun yaşında olanlar Hasan Paşa Camisi'nde bekliyorlarmış. Annem birden heyecanlandı ve babaanneme bizimle birlikte oraya gelmesi için yalvarmaya başladı. Belki oradan götürülürken kendisini biraz da olsa görebilirdik. Esasında babaannemin bir itirazı yoktu buna. İkisi de sıkı sıkıya örtündüler ve sokaktaki kalabalığa karıştık. Babaannemin tek sıkıntısı yürümekti. İnsan, Murat'ı ve faytonu böyle zamanda nasıl aramaz?

Hasan Paşa Camisi yolun yüksek bir kısmına ve geniş bir bahçe içine kurulmuştu. Oraya vardığımızda civarın bizim gibi, erkeğini İstanbul'dan ayrılmadan önce son bir kez olsun

görmek için toplanmış kadın ve çocuklarla dolu olduğunu gördük. Yeni askerler caminin bahçesine toplanmış, aşağıdaki kalabalık arasında tanıdık yüzler seçebilmek için bakıyorlardı. Aralarından biri babaanneme adıyla seslendi ve babamın bahçede bir yerde olduğunu haber verdi. Babaannemi adıyla çağıracak cüreti kendinde bulan bu askere daha bir dikkatle baktık. Kimdi acaba? Onu gene annem tanıdı. Karşı komşumuzmuş. İnanacağım gelmedi. Bu pırtık, gri üniforma içindeki, saçı bir numara tıraşlı adam bizim karşımızda oturan, saygıdeğer beyefendi nasıl olabilirdi? Her ikindi vakti setresi üzerinde, fesi başında, karısını koluna takıp yürüyüşe çıkan komşumuzla bu asker arasında en ufak bir benzerlik yoktu bence.

Bahçenin kenarından yürüyerek gelen babamı seçtiğimde heyecanım son haddini bulmuştu. Aramızda epeyce mesafe vardı, üstelik bahçenin o kısmı bizim bulunduğumuz yerden bir hayli yüksekti. O nedenle kendisini zorlukla görebiliyorduk.

Babaannem babama bir istediği olup olmadığını sordu. Babam başını "yok" anlamında salladıktan sonra sert bir şekilde, "Çocukları eve götürün ve bir daha da buraya gelmeyin," dedi.

Kendisine mendillerimizi sallayarak oradan ayrıldık. Artık yapılacak bir şey yoktu. Orada gece yarısına kadar bekleyemezdik. Babamı da yanımızda alıp götüremeyeceğimize göre... Aradan birkaç gün geçti geçmedi, babamın talim yapmak için Anadolu yakasındaki Selimiye'ye götürüldüğünü öğrendik. Annem belki gene görürüz düşüncesiyle, yanına beni de alıp, bir ziyaret daha yapmaya karar vermişti. Ama bu defa şansımız yaver gitmedi. Günün sonunda yorgun argın bizim taraflara döndük. Eve vardığımızda, Müjgan Hanım'ı ve çocuklarını babaannemle oturur bulduk. Annem akşam

yemeğine kalmaları için adeta yalvardı. Böylece babamın yokluğunu unutmak istiyordu sanırım. Babam olmadan evde misafir ağırlamaya alışık değildik, bir garip geldi bizlere bu durum. Hele yemekte babamın yerinde annemin oturması... Tabii, konu hep savaş üzerineydi. Her iki aile de erkeklerinin yokluğundan yakınıyordu. Babaannem ise değişen koşullardan dert yandı bütün gece. Civardaki gençlik meğer ne kadar savaş meraklısıymış, vurup kırmaya, kan akıtmaya ne denli susamışmış! Tabii, bütün bu gözlemler evde, pencereden izlediklerine dayanıyordu. Yoksa onu sokaklarda öyle başıboş vaziyette yürüyüp etrafı kolaçan etmeye kimse kandıramazdı. Esas eleştiriyi alan da Padişah ile hükümetiydi. Bu kadın milletinin başından erkeğini eksik eden Allahından bulsun!

Gitgide içinde bulunduğumuz savaş durumuna ve babamın yokluğuna alıştık. Annem değişik bir insan olmuştu. Daha becerikli, daha çabuk kararlar alan bir kadındı şimdi o. Artık dayanılacak bir omuz bulunmadığına göre... Eskiden olduğu gibi bir köşeye oturup cicili bicili, ama hiçbir işe yaramaz işlemeler yapmaktan da vazgeçmişti. Hatta eğitimimi evde sürdürmemi amaçlayan birtakım girişimlerde dahi bulundu, ama bunlar bir sonuca ulaşmadı. Kendisinde bir öğretmen sabrı yoktu. Ben de onu bu konuda pek ciddiye almıyordum, Allah biliyor ya... Bize hâlâ çok iyi davranıyordu, ama garip bir şekilde uzaklaşmıştı bizden. Öyle ki, özlem duyduğumuz anlarda ona koşup, omzunda ağlamak duygusunu hissedemiyorduk. Babamın tanrılaştığı bir ortamda biz sadece yan ürünlerdik onun için; rastlantı eseriydik.

Bir gün Ayşe Yengem, yanında uzun boylu, avurtları çökük bir hizmetçisiyle, bizi ziyarete geldi. Çok zayıflamıştı. Amcam

olmadan böyle bir yolculuğu yapmaktan rahatsız olmuştu. Yollardaki gürültü ve düzensizlik korkutmuştu onu. Annem babamın nerede bulunduğunu anlattı. Yengemin söylediğine göre, amcam İstanbul dışına götürülmüştü bile. Bunu bize açıkladıktan sonra, sanki İstanbul dışına götürülmek amcam için olabilecek en kötü durummuş gibi, oturduğu yerde sıkıntıyla ellerini ovuşturmaya başladı. Akşam yemekte çok az yedi. Oysa Feride bütün gününü mutfakta, onun sevdiği yiyecekleri hazırlayarak geçirmişti. Biraz şarap içti. İçti, ama ondan sonra da devamlı öksürdü. Öksürüğünden utanarak kızarıyor, bozarıyor, birkaç aydır devam eden bu öksürüğü ne yaptıysa bir türlü geçiremediğinden yakınıyordu. Aşçısının önerdiği bütün kocakarı ilaçlarını denemiş, ama gene de başarılı bir sonuç alamamıştı.

Biz tam yemekteyken, Feride elinde bir mektupla içeri girdi. Tanıdığımız bir yüzbaşının emir eri elden getirmişti. Yüzbaşı, babamın iyi olduğunu, ama içinde bulunduğu yoğun talim nedeni ile mektup yazma fırsatı elde edemediğini bildiriyordu. Bu talim devresinin sonunda, yani gelen haftanın sonunda babamın birkaç gün olsun izne çıkacağını da sözlerine ekliyordu.

Annemin arkasında durup mektubun okunmasını dinleyen Feride haberler karşısında en az bizim kadar heyecanlanmıştı. Hemen babama neler pişireceğinin planlarını yapmaya başladı. Yengemin yüzünde de mutluluk okunuyordu. Babaannem ise biraz daha şarap konması için kadehini uzatırken, "Gördünüz mü?" dedi. "Onu subay yapıyorlar. Ben söylememiş miydim?'

Kadehler, mutluluk ve gurur dolu insanların elinde, babamın şerefine kalktı. İnci hemen Müjgan Hanım'ın evine gönderildi, iyi haberleri versin ve kendisini kahve içmeye davet

etsin diye. Mehmet ile ben yatağa erken gönderildik, ama aşağıdan gelen neşeli sesleri dinlemekten uzun süre uyuyamadık. Bu seslerin arasına zaman zaman annemin kahkahası karışıyordu. Babamın bizlerle olduğu günlerdeki gibi gülmekteydi bu akşam.

Ayşe Yengem Sarıyer'e gitmek üzere ayrıldı. Babamı bekleyerek iki gün geçirdik bunun ardından. O zamanlar hafta sonu tatili perşembe ve cuma olur ve bu günlerde hiçbir iş, hatta ev temizliği dahi yapılmazdı. Perşembe soğuk, ama güneşli bir sabahla başladı. İnci, Mehmet'i ve beni aceleyle giydirdi. Bize ayıracak fazla vakti yoktu. Elden geldiğince sert olmaya çalışarak, üstümüzü kirletmememiz söylendi. "Elden geldiğince sert" diyorum, çünkü gözlerdeki ışıltı, bu sertliğin gerisindeki duyguları ele veriyordu. Herkes mutluydu. Odalara temiz perdeler asıldı, kıyılı köşeli toz alındı, her tarafa ipek örtüler, dantel örtüler serildi. Sanki bayram... Hatta bayramdan da güzel, çünkü bugün babamız eve dönüyor.

Gelen giden komşularla annem o sabah sayısız kahve içti. Ama hepsinin arasında asıl babaannem bir yıldız gibi parlıyordu. Beş parmağının beşinde de paha biçilmez yüzükler, boynunda ışıldayan bir gerdanlık... İşte gene o çok iyi bildiğimiz kibirli ve despot kişiliğine bürünmüş, etrafa emirler yağdırmakta.

Feride'yle İnci ölürcesine çalışıyorlar. Çiçekler toplandı ve vazolara kondu, kristaller ışıl ışıl oluncaya, gümüşler ceviz büfesinin üstünde göz kamaştırıncaya kadar parlatıldı. Sabah geçti, öğleden sonra oldu. Babam ortalıkta yok. Mehmet ve ben saatlerce sokak kapısının önünde, dişlerimiz soğuktan birbirine vurana dek bekledik. Evin her köşesi aynı bekleyiş

içinde. Holün henüz paspaslanmış tabanı gıcır gıcır. Büyükbabamın bir yolculuk dönüşü getirdiği İngiliz masanın üstündeki kocaman gümüş tepsiler ayna gibi parlıyor. Bakır mangaldaki ateş, her gelenin içini ısıtacak sıcaklıkta yanıyor. Köşede Sarıyer'den getirilmiş krizantemler... Artık evde bundan fazla yapılabilecek hiçbir şey olamaz. Ama evin sahibi nerelerde? Saatler geçti ve İnci'ye holdeki ve salondaki gaz lambalarını yaktıracak bir karanlık çöktü.

Mehmet'le ben telaş içindeyiz. Yoksa babam gelmiyor mu? Son bir defa, ön kapıyı açıp akşamın karanlığına baktık. İçeriye bir anda soğuk hava dolunca, İnci kapıyı kapatmamız için bağırdı. Ama köşeyi dönen bir asker görmüştüm ben. Gene yüzbaşının emir eri yeni bir mesaj mı getiriyor acaba? Anneme seslendim. O ara asker beni adımla çağırdı ve gelenin babam olduğunu anladım. Ben önde, Mehmet arkada çığlık çığlığa koştuk ve kendimizi babamın açılmış kollarının arasına attık. İçeri girdiğimizde annem holdeydi. Üzerinde bordo kadifeden bir elbise, boynunda yakut bir gerdanlık, yanakları al al, mutluluktan titreyerek beklemekteydi.

Birden kahkahalar gözyaşlarına karıştı, heyecanlı cevaplar heyecanlı soruları izledi. Evin sahibi artık dönmüştü. Eski ev bütün eklem yerlerine kadar mutluluk dolmuş, bu sevgi dolu havayı yabancı gözlerden gizleyebilmenin gururu içinde, yayıldıkça yayılıyor.

Babamı asker kıyafetleri ile görmeye alışık değiliz. Güzelce temizlenip çamaşır değiştirmek istedi önce. Asker çamaşırları cildini zedelemiş.

Çok neşeliydi. Belli ki eve dönmekten büyük mutluluk duyuyordu. Bu arada, uzakta geçirdiği günlerin yorgunluğunu

gizlemeye çalışıyordu. Selimiye'deki talim devresi daha sürecekmiş. Bu iyi bir haber. Böylelikle hiç değilse ara sıra gene eve gelebilecek. Bölük komutanından söz etti. Büyükbabamın eski bir dostuymuş. Ama bu durum babamı pek ilgilendirmiyordu, çünkü askerlikte pek kayırmacılık yapılmayacağı düşüncesindeydi. Bölükte bazı Almanlar da varmış. Onları "Prusya zıpçıktıları" diye tanımlıyordu babam. Bu cakalı yabancılardan Türk askerleri pek hoşlanmıyormuş.

Babamın evde bulunduğu iki gün süresince annemin yüzünden gülücükler eksik olmadı. Yalnız, son gece salona girdiğimde garip bir konuşma duydum ve buna bir anlam veremedim. Babam pek ciddi bir şekilde, "Her şey olabilir," diyordu. "Ama o sırada yanınızda değilsem, kız olursa bebeğe Muazzez ismini verin. Yok, oğlan olursa Arif dersiniz."

İnci her şeyi çabuk anlardı. Tam o sırada sehpanın yanında kahve koyuyordu fincanlara. Annemle babama ani bir bakış fırlattığını gördüm. Doğrusu ben de çok merak etmiştim hangi bebekten konuştuklarını, ama soramadım. İnci'yle benim kendisine merakla baktığımızı fark eden babam konuyu hemen değiştirdi.

Babam bu defa giderken ilk ayrılışta olduğu gibi sarsılmadık. Öyle ya, bu sefer nereye gittiğini biliyorduk, yakında tekrar geleceğine de emindik.

El sallamasına annem, "Au revoir," diye karşılık verdi, yüzünde geniş bir gülümsemeyle. Mehmet'le ben babam köşeyi dönene kadar arkasından baktık. Sonra içeriye, İnci'nin yanına döndük. Bu gidişin son gidiş olduğunu o gün hiçbirimiz aklımızdan dahi geçirmemiştik.

Birkaç hafta sonra babamdan bir mektup geldi. Annem bu mektubu bütün yaşantısı boyunca sakladı. Şimdi mektup bende. O günlerden elimde kalan neredeyse tek yadigâr. Şunları yazıyordu:

"...Anlayacağın gibi, Selimiye'den ayrılmak üzereyiz. Talim daha bitmedi, o nedenle bizi hangi bölümde görevlendirecekler, bilen yok. Tek bilinen, diğerleri ile birlikte bizim de cepheye gönderilmemizin gerektiği. Trenle gidiyoruz. Yarın tren yoluna çık. Tam zamanını söyleyemeyeceğim, ama gitmeden önce son bir kez görmek istiyorum sizleri. Çocukları da getir. Artık başka bir diyeceğim kalmadı. Allah yardımcınız olsun. Seni ve doğmamış yavrumu Allah'a emanet ediyor, gözlerinden öpüyorum."

Annem ağladı. Babaannem ise gücendi: babam mektupta kendisine selam bile göndermemişti. Evlenip de anasını unutan hayırsız oğlu için bir süre surat astı. Mehmet ile ben ertesi gün tren yoluna çıkacağımızı duyunca çok heyecanlanmıştık. Tren yolu evden görünmüyordu, ama arkamızdaki boş arazinin ilerisinden geçiyordu. Babamın "tren" denilen o korkunç ejderhaya binerek İstanbul'dan ayrılması ne müthiş bir şeydi. Kıskandık.

Aynı gün İnci bize bir haber verdi:

"Belki size bir kardeş gelecek. Nasıl, memnun oldunuz mu?"

Benim cevabım kısa ve kesindi:

"Hayır, olmadık."

Aman Tanrım, bu da nereden çıkmıştı? Tam Mehmet'in bebeklik döneminden kurtulmuşken... Evde herkes tarafın-

dan, "sus, gürültü yapma" diye azarlandığım o günlere yoksa geri mi dönüyorduk?

"Ama belki pek şirin bir kız kardeştir bu, ne biliyorsun? Gene de istemez misin?"

İnci'nin diretmesi merakımı uyandırmıştı:

"Kim getirecek ki?" diye sordum.

"Bahçedeki güvercinlerden biri; *senin* güvercinlerinden biri. Babandan alıp getiriverir."

"Ne zaman, bu sabah mı?" diye sordum. "Yoksa yarın tren yoluna çıktığımızda mı?"

"O kadar çabuk olur mu hiç, aptallaşma!" Merakım sabun köpüğü gibi sönmüştü. Belirsiz bir gelecekte getirilecek bir bebek için şimdiden nefes tüketmek yersiz. Yine de konuyu kapatmadan önce son bir soru sordum: "Ne yani, sana güvercinlerim mi söyledi?" Öyleymiş, güvercinler söylemiş. Bir süre oturup İnci'den öğrendiklerim üzerine düşündüm. Sonra Mehmet'i de yanımda sürükleyip bahçeye çıktım. Şu pek bilgili güvercinlere bir bakmak istiyordum. Kuşlar bahçenin gerisinde kurumla yürüyorlardı. Bizi görünce ekmek getirdik sandılar. Bütün sorularıma, gırtlaktan gelen "ku-ku" sesleri ile karşılık veriyorlardı. Tam bu sırada Mehmet, kollarını çırparak onların üstüne doğru koşmaz mı! Sinir etti beni. Tabii, korkan kuşlar kaçıştılar ve tepemizde bir daire çizerek uçmaya başladılar.

"Söylesenize!" diye bağırdım güvercinlere. "Ku-ku"dan başka bir şey demiyorlar; kıvrılıyor, dönüyor, aşağıya doğru dalıyorlardı. İnci onlarla kendi dillerinde konuşmuş olsa gerek.

Ertesi sabah, kalın yağmurluklarımız ve atkılarımızla güzelce korunmaya alındıktan sonra, annem ve babaannemle birlikte arkadaki sahanın gerisine gittik. Bulunduğumuz yer-

den geçen trenleri gayet iyi görebiliyorduk. Hava buz gibiydi. Gün boyunca trenin biri geldi, biri gitti. Hepsi ağzına kadar askerlerle dolu. Gülüyor, şarkı söylüyor, bize el sallıyorlardı, ama aralarında babam yok. Ha bu tren, ha o tren. Yok, yok, yok. Artık soğuktan ağlayacak hale gelmiştik. Ayaklarımızı durmadan yere vuruyorduk biraz ısınabilmek için.

Annem cansız bir sesle, "Belki geçti de görmedik. Belki biz daha hâlâ yataktayken geçti," dedi.

Gök gürültüsü gibi gelen trenler Edirne'ye, ondan sonra da kimbilir hangi cehenneme gitmek üzere önümüzden geçiyorlar. Öbür yönde ise bir Kızılay treni geçti. Annem ürperdi ve babaanneme, "Hastaları ve yaralıları mı taşıyor bu tren acaba?" diye sordu.

"Kendine böyle eziyet etme," dedi babaannem.

Tam Kızılay treni yorgun savaşçılarıyla geçip gitmişti ki, diğer yönden nefes nefese başka bir tren geldi. Bu öyle ani oldu ki, adeta yerimizden sıçradık. İşte pencerelerin birinde babamın yüzü... Neredeyse dağılmış olan dikkatimizi mendil sallayarak çekmeye çalışıyor.

"Babam, bakın!" diye haykırdı Mehmet.

Annem de ona el salladı. Yarı gülüyor, yarı ağlıyor, heyecan içinde, kim görür, kim ne der diye hiç düşünmeden, açıkça öpücükler yağdırıyordu peş peşe. Tren gürleyerek yanımızdan geçerken babam pencereden dışarı sarktı ve bağırdı:

"Elveda! Allaha emanet olun!"

Annem de bağırarak cevap verdi:

"Hayır! Elveda değil, Hüsnü!"

Tren geçmişti bile. Annemin bu son, dokunaklı yanıtını belki de duymamıştı.

Bir-iki saniye daha babamın pencereden uzanmış mendilini izledik gözlerimizle, sonra uzaklarda eriyip kayboldu. Gitmesiyle, havanın soğuğunu daha fazla duymaya başladık. Evdeki sıcak sobanın başında ısınmak üzere döndük, ama içimize işlemiş olan buzun çözülmesi için haftalar geçmesi gerekecekti.

Yaşam sürüyor. Günleri mektup bekleyerek geçiriyoruz. Bu arada hiç beklenmedik başka pürüzler, içten içe gelişip birden patlak veren pürüzler çıkar oldu ortaya. Bunların başında yiyecek sorunu geliyor. Feride haftalardır kilerde yığılmış yiyeceklerden kullanmaktaydı ve bunlar annemi telaşlandıracak bir hızla azalıyordu. Evde altı kişiydik. Eh, günde birkaç öğün yemekten sonra şekerin, pirincin ve unun dibi gözükmeye başlamıştı çok doğal olarak. Yine de Feride mutfakta geçirdiği zamandan fazlasını dışarıda açık dükkân arayarak harcamaktaydı. Bazı önlemleri alma zamanı gelip çatmıştı artık. Ekmeği elden geldiğince idareli yemeye başladık. Öğle yemeğinden tatlı kaldırıldı. Sütü de pek dikkatli kullanır olmuştuk. Süt bulmak çok zor bir işti bugünlerde. Bulunduğunda ise o kadar pahalıydı ki, yanına yaklaşmak kolay olmuyordu. Üstelik iyice kaynatmak gerektiğinden, yarısı havaya gidiyordu. Artık tencerenin dibinde kalana bir o kadar da su ilave ediyorduk. Bahçeye bakan işçiye yol verilmiş, böylelikle evden hiç değilse bir boğaz eksilmişti. Çamaşırcı kadın ise zaten haftada bir gün geliyordu, o nedenle onu şimdilik tutma taraftarıydı bizimkiler.

Babaannem, ev yönetiminin bu yanı ile ilgilenmediğini devamlı belirtmesine rağmen, zaman zaman söylenmiyor da değildi. Eskiden evdeki işlerin görülmesi için en azından altı hizmetkâr kullanılırken, şimdi aynı düzeni iki hizmetkâr ve

bir çamaşırcı kadın ile sağlamasını bekliyordu annemden. Allahtan annemin ona pek aldırdığı yoktu. Artık süs kadını olmaktan çıkmış, Feride'nin evde bulunmadığı saatlerde vaktini mutfakta geçirir olmuştu. Bu arada ücretler akıl almaz bir biçimde fırlamıştı. Her şey kolay bulunmuyordu zaten, bulunduğunda da eski fiyatın üç katına oluyordu ancak. Aslında para açısından pek sıkıntımız yoktu, çok şükür. Babam işini sattığında eve bir hayli para ve altın getirmişti. O zamanki bankacılık sistemi annem için biraz karışık olduğundan, bu para ve altınlar evde tutuluyordu. Açıkçası, o günler için bir servet oluşturan binlerce lira, basit bir tahta kutu içinde ve annemin odasında durmaktaydı. İşin kötüsü, bunun ne kadar tehlikeli bir iş olduğunu düşünen yoktu aramızda.

Babaannemin kendi parası yoktu. Büyükbabam öldüğünde bütün varını yoğunu babama bırakmış. Ona sadece, babaannem yaşadığı sürece kendisini sıkıntıda bırakmamasını vasiyet etmiş, o kadar. Bu öyle alışılagelmiş bir işlem idi ki, bundan bir sorun çıkarmak eminim babaannemin aklından bile geçmemişti. Nakit parasının bulunmaması onu hiç mi hiç rahatsız etmezdi. Çekmeceler mücevher doluydu ya, önemli olan bu. Ama iş paraya gelince, buna elini sürmemişti dense yalan değil. Öyle çarşı pazar da gezmezdi ki zaten; hangi mal ne değerdedir, bunu bilmedikten sonra parayı ne yapsın? Annem falan malın pahalılığından sızlanırken, onun sabrı taşar, başka bir konuya atlayıverir ve örneğin, yemeklerden tatlının kaldırılmasını sert bir dille eleştirirdi. Ağır şuruplu tatlılara bayılırdı. Şimdi evde kendisine arka çıkacak erkek kalmamıştı ya, gelin onu açlıktan öldürecek. Utanmadan, bu zamanda meyve veya bonbon ister, çarşılarda artık bunların bulunmadığı söy-

lenince de surat asar otururdu. Kahve de şekersiz içilmez ki! Çözümü kilerden şeker aşırmakta buldu. Cebinde gizlice ufak şeker paketleri taşır, annemin bakmadığı bir an bunları el çabukluğuyla kahvesine boşaltırdı.

Kış soğuğu arttıkça onun da huysuzluğu fazlalaştı. Çoğunlukla, üst üste birkaç şala sarınmış bir vaziyette salondaki sobanın başında otururdu. Asık suratlı, her şeyde kusur bulan, sinirli bir ihtiyar olmuştu, ama iştahı sınır tanımıyordu. Bir sabah Sarıyer'e gideceğini açıklayarak hepimizi şaşkınlığa düşürdü. Elbet orada kendisine gereken hürmeti gösterirler, daha iyi yemek verirlerdi. Feride'yi de beraberinde götürmek konusunda diretiyordu. Annem buna karşı çıktı. Feride'siz o ne yapardı? Babaannem bir şeyler homurdandı. Galiba, bilmediğini, bilse de aldırmadığını söylemekteydi. Kendisi Feride'yi istiyordu, o kadar. Sonunda anlaşmazlık herkesi memnun edecek şekilde sonuçlandı. Evet, Feride babaannemle beraber Sarıyer'e gidecekti, ama aynı akşam geri dönecekti. Kahvaltımızı çabucak bitirdik. Feride on bin çeşit işe birden yetişmek için kendini paralamaktaydı. En sonunda hazırlandılar, ama babaannemi gene memnun edememiştik, çünkü Galata Köprüsü'ne kiralık bir arabayla yolculuk yapacaktı.

Yalnız kaldığımızda annemle birlikte mutfağa geçtik. Feride olmadığına göre işler ona kalmıştı. Güzelim elbisesi üzerine bir önlük geçirip kolları sıvadı. Biz de ona yardım edecektik. Bana patates soyma işi düştü. Oysa ben patatesin kokusundan nefret ederdim. Mehmet gene kolaya konmuştu. Kurumuş çatal bıçağı yemek odasındaki çekmeceye güle oynaya taşıdı; ardından, kurumuş bardakları yerlerine kaldırdı. Bu arada bir-ikisini düşürüp kırmayı da becerdi.

"Her şey değişiyor," dedi annem bize.

Birisiyle dertleşmek istiyordu anlaşılan. Elindeki yeni yıkanmış mutfak bezlerini canlı bir şekilde havada silkti. "Bu savaş bitmeden kimbilir daha neler yapmayı öğreneceksiniz. Babanız geri dönünce bir sıkıntımız kalmayacak, ama o zamana kadar başımızın çaresine bakmamız gerek. Babaannemiz yaşlandı. Bazı şeyleri görmek istemiyor. Biz sabırlı olmalı, onu hoşgörü ile karşılamalıyız."

Sesi sert ve biraz kinayeli çıkmıştı. Babaannemden neden bu şekilde söz ettiğini anlayamamıştım. Kendisine baktığımı fark edince, konuşmasına devam etti:

"Şüphesiz çok iyi bir insan, ama bugünlerde insanın her şeyi elde edemeyeceğini düşünmek istemiyor. Büyükbabanızın ona her istediğini getirdiği zamanlarda değiliz ki artık."

Birden sustu. Değişen koşulları aklından geçirmekteydi sanırım. Ellerine baktım. Kaba ve kırmızıydılar. Aman Tanrım, ne de çok İnci'nin ve Feride'nin ellerine benzemişti annemin elleri! O yumuşacık, düzgün, pamuk gibi eller nasıl olmuştu da bu hale girmişti? Baktığımı görünce o da gururla kendi ellerine baktı. Gülümsedi. Ne yürekli bir kadındı bu benim annem. O zamanlar daha yirmi iki yaşındaydı. Her iyi ailenin kızı gibi, kapalı bir ortamda yetişmişti. Ona rağmen hem biz çocukların, hem de babaannemin yükünü üstlenmiş; bu da yetmemiş, hizmetkârların işini dahi yapar olmuştu. Hem de yüksünmeden. İki yardımcısı birikmiş işleri bitirmeye çabalarken, o yerinde duramaz, hemen mutfağa yardıma giderdi.

Gerçi yemek yapmayı pek bilmezdi o zamanlar, ama bunu sorun etmeden Feride'nin deneyiminden yararlanmaya çalışırdı.

Babaannem Sarıyer'de tatildeyken babamdan bir mektup aldık. Edirne'ye yakın bir yerdeymiş. İyiymiş, ama hem bizi, hem de Ahmet Amcamı merak ediyormuş. Amcama defalarca yazdığı halde, hiçbir yanıt alamamış. Bizi çok özlemiş. Etrafındaki askerlerin hali yürekler acısıymış. Bu, haftalardır babamdan aldığımız ilk mektuptu. Anneme ilaç gibi geldi. Evde gene cıvıldayan, şarkı söyleyen sesini duyar olduk.

Babaannem Sarıyer'den döndüğünde, Ahmet Amcamın Suriye'de Şam'a gönderildiğini söyledi. Ayşe Yengem ise tahminimizin çok üstünde hastaymış. Babaannemin anlattığına göre, Sarıyer'de durum bir hayli ciddiymiş. Çiftlikte yaşlı adamların dışında kimse kalmamış; onların da çiftlik yönetimine pek akılları ermiyormuş. Yanında yumurta, piliç ve taze tereyağı getirmişti. Eh, artık Feride o güzelim tatlılardan yapabilir, değil mi? Annem tam itiraz etmek üzereydi ki, kayınvalidesinin ne kadar üzüntülü göründüğünü fark ederek lafını yuttu. Sarıyer'e gitmek aslında babaanneme yaramıştı. Daha doğrusu, orada gördüğü gerçeklerle gözleri biraz açılmıştı. Öyle ki, devamlı söylenmeleri sona erdi ve evde kıyısından kıyısından iş bile yapar oldu. Evimizin sağlıklı havasına döndüğü için mutluydu.

Bir gün imamın karısı bize beklenmedik bir ziyarette bulundu. Kadının tipi, abartılmış karikatürlerdeki gibiydi. Üç kat gerdanı, haşmetle öne çıkan göğüsleri vardı. Misafir odasında Mehmet'le benim varlığımı istemez bir pozda öylesine kasılarak oturdu ki, annem özür dilemek gereğini duydu. İnci'nin çok işi vardı. Bir de bize bakacak vakti bulamıyordu. İmamın karısı ciddi bir tavırla başını salladı ve annemi çok haklı bulduğunu söyledi, ama sözlerinde hiç samimi olmadı-

ğına emindim, çünkü oturduğu sürece gözleri bizi didiklemeye devam etti. Babaannemin hemen yanına kurulmuş, dişlerinin arasından ıslık çalar gibi çıkan kısık bir sesle konuşuyordu. Efendim, bizi de uzaktan tanıyan pek beyefendi, pek zengin, eh yaşı da ilerlemiş, birisi varmış. Bu bey artık evlenmek istiyormuş. Buraya gelince imamın karısı lafını anlamlı bir biçimde kesti...

Oysa babaannem anlamamıştı. Boş gözlerle bakarak, "E, neden?" diye sordu. Samimi bir şaşkınlık içindeydi. İmamın karısı burnunu çekti ve erkeklerin evlenmek istemesinde şaşılacak bir şey olmadığını belirtti. Babaannem bu karşılığı yeterli bulmamıştı. Sözü edilen beyin evlenmeye kalkışacak tipte olmadığı düşüncesinde diretti. İmamın karısı başka bir şey söyleyemeden, annem kahve ile içeri girdi. Böylelikle konu değiştirilmiş oldu, ama kısa bir süre için. Çok geçmedi, misafir aynı konuyu tekrar açtı. Bu defa lafı uzatmadan sadede geldi: Bu bey ile babaannem evlenmeliydi. Hepimiz ağzımız açık bakakalmıştık. Kimseden ses çıkmayınca cesaretlenen kadın devam etti: Adam babaannemi beğendiğini zaten açığa vurmuş. Tek endişesi, bu işe babaannemin ne diyeceği imiş. Hele bir "evet" desin –hepimiz imamın karısına biraz daha yaklaştık– genç bir erkek gibi gelip onu kucağında taşımaktan yüksünmezmiş.

Kadın lafını bitirdiğinde hiçbirimizde konuşacak hal kalmamıştı. Ben yerde oturmuş, ağzım açık bir şekilde ona bakıyordum ki, annem sert bir sesle Mehmet'i de alıp odadan çıkmamı söyledi. Duyduklarımı aktarmak için hemen koşup İnci'yi buldum. Ama hevesim kursağımda kaldı. İnci bilgiç bir tavırla kafasını sallayıp konuyu daha önce başka birinden

duyduğunu açıkladı. Önce inanamadım, ama sonra İnci'den öğrendim ki, civardaki bütün işçiler zaten haftalardır aynı şeyi konuşuyorlarmış. Yaşlı beyin kulağı delik aşçısı konu komşudaki bütün çalışanları durumdan haberdar etmiş.

Babaannem bana öyle ihtiyar, öyle romantik duygulardan uzak görünüyordu ki, herhangi birinin onunla evlenmek isteyebileceğine aklım ermiyordu. Ama İnci aynı fikirde değildi. Babaannem daha elli yaşına bile gelmemişti. Ayrıca bütün mahalleli bilirdi ki, civarda onun üstüne misafir ağırlayan yoktur. Bunun evlenmekle ne ilgisi var? Ama İnci her ikisinin de evlenmek için önemli koşullar olduğu inancındaydı.

Birkaç hafta bu olaydan hiç söz edilmedi evde. Özellikle annem bu gibi hassas konuları bizim yanımızda açmamaya özen gösterirdi. Bu arada gelenimiz gidenimiz de eksik olmuyordu. Aslında ev sahipliği yapmaktan zevk alan annem, böyle günlerde evdeki şeker ve kahve tüketiminden şikâyetçiydi. Bir gün Müjgan Hanım nefes nefese geldi bize. Haberi yeni duymuş ve çok da uygun bulmuş. Bu beyin kömür depoları, arazileri, daha neleri neleri varmış. Öyle zenginmiş, öyle zenginmiş ki... Üstelik sessiz sakin bir yeğen dışında, can sıkıcı hiçbir akrabası yokmuş. Babaannem gittikçe yumuşamaktaydı. Annem ise gitgide daha az fikir yürütür oldu bu gülünç konu üzerinde. Fakat kontrolünü kaybettiği bir gün, "Deli mi oldunuz?" diye bağırdı babaanneme. "Ahmet ile Hüsnü duysa, ne derler bu işe?"

Babaannem, Ahmet ile Hüsnü'nün evlenip yuvalarını kurduğunu, kendisinin ise hayatta yapayalnız olduğunu ve evlenmediği takdirde ölünceye kadar başkasının evinde bir sığıntı olarak kalacağını söyledi.

Annem bunları duymak dahi istemiyordu. Böylelikle ikisinin arasında gittikçe artan bir soğukluk baş gösterdi. Mehmet ile ben bu garip durumun nasıl sonuçlanacağını merak ediyorduk, ama kimse bize olayların gelişimi hakkında bilgi vermiyordu ki.... Sonunda bir gün babaannem herkesi hiçe sayan bir karar açıkladı: bu zengin adamla evlenecekti. Mehmet'le ben heyecandan kıvranıyorduk, ama annemin tepkisi pek soğuk oldu. Pekâlâ, evde nelerin babaanneme ait olduğunu gösteren bir liste hazırlayacaktı. Öyle ya, herhalde babaannem kendi eşyasını da yeni evine götürmeyi planlıyordu. Böylesine soğuk, böylesine sevgiden yoksun bir biçimde hazırlanılan evlilik azdır sanırım. Hepimiz için yeni kıyafetler ayarlandı. Feride kilerdeki yiyeceklere el attı. Nikâh bizim evde yapılacaktı.

Nikâh günü Müjgan Hanım, nikâhı kıyacak olan imam, heybetli karısı ve birkaç komşu bizim misafir odasında toplanmış, gelinin gelmesini bekliyordu.

Üstünde gözleri kamaştıran gri ipek bir elbise ile içeri giren babaannemin yüzünde renk kalmamıştı, ama kendisine fevkalade hâkim görünüyordu. Damat arabasıyla geldi. Siyatiği olduğundan, eve yeğeninin kolunda girdi. İmam Kuran okudu ve böylece babaannem ikinci kez gelin oldu. Kış güneşi gibi yarı aldatıcı, yarı sıcak tebrikler... Yemeğe oturulmadan önce likör ve şeker dolaştırıldı. Yeni çiftin şerefine annem de kadeh kaldırdı, ama babaanneme olan tavrı nezaket ölçüleri ile sınırlanmıştı. Onun dışında en ufak bir yakınlık yok.

Günün sonunda gelinle damat görkemli arabalarına bindiler ve evlerine gitmek üzere ayrıldılar. Nedense arabada babaannem birden bana yapayalnızmış gibi göründü.

Akşam karanlığında yaşlı adamın üç işçisi babaannemin eşyasını götürmek için geldi. Bir saat boyunca evden dışarı eşya taşıdılar. Öyle ki, bir an geldi, acaba misafir ve yemek odalarında bizim kullanabileceğimiz bir şey bırakmıyorlar mı diye soğuk terler döktüm.

En son olarak babaannemin yatak odasını boşalttılar. İşte şimdi gerçekten bizi bırakıp gittiğine inandım. Odaya bir göz attım ki, içinde hiçbir şey kalmamış. Kapıyı açmamla penceredeki desenli perdeler hava akımının etkisinde nazlı nazlı sallandılar. Etrafta onu anımsatan en ufak bir iz yok. Neredeyse bu evde hiç yaşamamış olduğuna inanacağım. "Babaanne" dediğim zaman boş odada sesim yankı yaptı. Korktum ve korkan çocukları her zaman eğlendirmesini bilen İnci'yi bulmaya koştum.

Muazzez'in Gelişi

Babaannemin evlenip gitmesiyle ev sanki birden genişledi ve ayıptır söylemesi, biraz da sakinleşti. Kalan eşyayı boşluklar dolacak şekilde yeniden düzenledik ve ben babaannemin yatak odasına geçtim.

Yeni evi Beyazıt'a yakın olduğundan babaannem bazı akşamüzerleri bize uğruyordu, ama kocasından hiç söz etmiyordu. Annem de sormuyordu. Sanki aralarında bunun yasak bir konu olduğunda anlaşmaya varmışlardı. İlkbahar gelip de havalar ısınınca, babaannemi Mehmet'le ziyaret etmemiz için izin çıktı annemden. Ama ben bu ziyaretlerden pek hoşlanmıyor, babaannemi bizim evde görmeyi tercih ediyordum. Yaşlı adamın küçük çocukları pek sevmediğini keşfetmiştim, hele Mehmet ile bana sanki özel bir antipatisi vardı. Bir seferinde annem de bizimle birlikte geldi babaannemi görmeye. Biz

orada bulunduğumuz sürece yaşlı adam kendi oturma odasından dışarı çıkmadı. Adeta açık bir şekilde bize değer vermediğini göstermek istiyordu. Bunun üzerine annem bir daha o eve adım atmayacağına yemin etti. Oraya gitmek Mehmet'le bana da yasaklanmıştı, ama havanın güzel olduğu ve bahçede oynadığımız bazı günler babaannemin evine kaçamak yaptığımız da olmuyor değildi.

Babaannemin evi çok görkemliydi. Güzel şeylere merakı olan yaşlı adam içersini Çin vazoları ve antika duvar halıları ile donatmıştı. Bahçe son derece bakımlıydı. Ne var ki, bu evde babaannem kendisini iğreti hissetmekten bir türlü kurtulamadı. Sanki kısa bir süre için dinlenmekteydi burada. Evdeki emektarlar yıllarını bu çatı altında geçirmişler. Yapacakları işi iyi biliyorlar; yeni gelen birinin uyarılarına ne ihtiyaçları var, ne de tahammülleri. Bu koşullar, hele mutfakta dilediği gibi emirler yağdıramamak babaannemi rahatsız etmişti. Feride'yi, İnci'yi ve onlar gibi çocukluktan alıp yetiştirdiklerini nasıl aramazdı insan? Öbür taraftan, dediğim gibi, yaşlı adam çocukları sevmiyordu, hele Mehmet'le beni hiç. Üstelik, bize ayırdığı zamandan dolayı babaannemi kıskanmak gibi bir illete tutulmuştu. Bize yaptığı ziyaretlere bir son vermesi için başının etini yiyormuş. "Madem benimle evlendin, artık onları unutup zamanını bana ayırmalısın," diyormuş. Tabii bunları yıllar sonra öğrendim. O zamanlar tek bildiğim, bu adamın son derece huysuz bir kişi olduğu idi. Nerede benim sevgili büyükbabam, nerede bu... Gene sonraları duyduğum bir başka şey de, evlilik gereklerini babaannemden istemiş olması. Babaannem onunla aynı yatağı paylaşmayı kesinlikle reddedince, bir kocanın hakları üzerine nutuklar atmış.

Bunun üzerine babaannem kendisine sert bir dille hatırlatmış ki, yaşı seksenin üstündedir ve başkaları bu yaşta oynaşmayı değil, ahreti düşünürler. Babaannemin diken gibi dili adamın hevesini törpülemiş, ama bu arada birtakım tehditler savurmaktan geri kalmamış. Uyumlu olmasını, yoksa sonunda hava alabileceğini hatırlatmış babaanneme. Hava almak mı? Allah göstermesin. Bu uyarı babaannemin dilini *yumuşatmış* yumuşatmasına, ama adamın yatağına girmemek konusunda direnmeye devam etmiş. Ardından aralarında müthiş bir münakaşa çıkmış ve tam bunun en kızgın anında adam bize ziyareti yasaklamış. İşte bu kadar! Gidilmeyecek denildiyse, gidilmeyecek!

Bu kavgadan haberi olmayan annem, babaanneme ne olduğunu öğrenmek üzere birkaç gün sonra bizi gönderdi. Yaşlı adamın kapısı önüne gelmiştik ki, kendisi ile karşılaştık. Bastonu elinde, nereye gitmekte olduğumuzu sordu. Tam ben titreye titreye babaanneme gittiğimizi söylerken, bastonunun omuzlarımıza inmek üzere havaya kalktığını gördüm. Çabucak yana kaçtım, şaşkın Mehmet'i de kolundan tutup çekmeyi ihmal etmedim. Baston bütün hızıyla adamın elinden fırlayıp yere düştü. Bastonu kaptığım gibi evimizin yönünde kaçmaya başladım; Mehmet de arkamdan. Eve varınca nefes nefese olanları anneme anlattık. Dinledikçe yüzünün rengi değişti. Suç aleti baston mutfağa kaldırıldı. Aynı günün akşamüzeri yaşlı adamın uşağı geldi bastonu almak üzere. Yanında bir de efendisinden hakaret mektubu getirmiş. "Sakın çocuklar bizim tarafa bir daha uğramasınlar," diyormuş. Annemi hayatımda bu kadar kızgın görmemiştim. Hemen yaşmağını taktı, yanına Feride'yi de alarak babaannemin evine gitti.

Gerisini gene yıllar sonra dinledim kendisinden. Eskimiş olayın anısıyla gülüyordu anlatırken. O hiddetle yaşlı adamın odasına kadar çıkmış. Hem de şaşkın şaşkın bakan babaannemle bütün hizmetkârların gözleri önünde. Adamın özel oturma odasının kapısını itip girmiş içeri. Feride değil tabii. Feride korkusundan dışarıda duraklamak zorunda kalmış. Annem açmış ağzını, yummuş gözünü, içinden ne geçiriyorsa dışarı vurmuş. Evindeki herkes gibi, adam da şaşkınlıktan neredeyse dilini yutmuş ve böylelikle duymayı istemeyeceği pek çok şeyi dinlemek zorunda kalmış. Neden sonra kendine gelmiş de anneme evini terk etmesini söylemiş.

Bu olaydan sonra iki ailenin arası daha da açıldı. Bir defasında babaannem bizi gizlice ziyaret etmekteydi, ama öylesine büyük bir korku içindeydi ki, annem kendisinden bir daha bize gelmemesini istedi.

O gün annemin pek de merhametli davranmadığını düşündüm. Ne babaannemin dertlerini dinliyor, ne bir teselli veriyordu. Babaannem bir kanun kaçağı gibi endişeli bir halde evimizden giderken, ben neredeyse ağlayacaktım. Hayatta hiçbir dayanağı kalmamış, yaşlı, yalnız bir kadıncağızdı artık o.

Derken aşure ayı geldi.

Efsaneye göre Nuh, gemisinde yiyeceğin iyice azaldığı bir gün, eldeki erzakın bir arada kaynatılarak son bir kez büyük bir yemek hazırlanmasını istemiş. Böylelikle buğday, kuru üzüm, incir, hurma ve kuru fasulyeyi bir araya getirip aşureyi pişirmişler. Osmanlılarda ise zengin evlerinde pişen aşure bir

ay süresince fakir fukaraya dağıtılırdı. Büyükbabam hayatta iken bu göreneğe bizim evde de uyulurdu. Hacer bu işi iyi bilirdi. Ama son zamanlarda bu âdet pek yerine getirilmez oldu. Her şeyden önce Feride aşure konusunda pek bilgili değildi. Ayrıca, annem yiyeceklerin bu şekilde tüketilmesine karşıydı. Bir gün büyük bir gümüş kâse dolusu aşure geldi bize. Babaannem kendi evinde pişenden göndermiş. Annem bunu derhal Feride'ye verdi ve civardaki yoksullara dağıtmasını söyledi. Babaanneme de haber gönderdi, bize bir daha aşure falan yollamaması için. Kırgınlıkları bir kâse aşure ile onaracağını mı sanmıştı yoksa?

Ardından ramazan ayı. Hiçbirimiz oruç tutmadık. Halbuki büyükbabamın aramızda olduğu günlerde evde küçük büyük herkes oruç tutar, beş vakit namazını kılardı.

Ramazanın arkasından da şeker bayramı. Bu yıl bayram eski bayramlardan farklı. Belki de o nedenle aklımdan silinmiyor. Babam yanımızda değil, babaannem evlenip bizden ayrılmış ve annem –gerçi o zamanlar bilmiyorduk ya– üçüncü çocuğunu bekliyor. Bu kocaman evde, iki çocuğu ve iki emektarı ile yalnız, yarınından endişeli. Bayramın birinci günü İnci bize en iyi kıyafetlerimizi giydirdi. Öyle ya, güzel kıyafet, şeker olmadan bayram olur mu? İnci'nin elinden tutarak sakin bir şekilde merdivenlerden inip salona girdik. İçerde annem tek başına oturuyor. Üstünde şık bir ipek elbise, yıpranmış parmaklarında pırlantalar. Birkaç komşu bayram kutlamasına gelip gitti. Sonra annemin başını eğip sessizce ağladığını gördüm.

Bayramın böyle acılarla değil, mutluluklarla dolu olması gerekirken...

Bayramdan sonra bir hafta geçmişti, Müjgan Hanım'ın evine götürüldük. Annem rahatsız olduğu için burada birkaç gün kalacağımız söylendi. Ağlayalım mı, ağlamayalım mı biz bir karara varamazken, İnci eğildi ve kulağımıza bir sır fısıldadı: Döndüğümüz zaman belki evde ufacık, tatlıcık bir bebek bulabilirdik. Gururla koltuklarımız kabardı, Yasemin ile Nuri'yi çatlatmak için bundan güzel bir neden olabilir miydi?

Müjgan Hanımlarda geçirdiğimiz son gece Mehmet'in huysuzluğu üzerindeydi. Durmadan İnci'yi çağırıyor ve ağlıyordu. Bir hayli uğraştıktan sonra onu yatıştırıp, Müjgan Hanım'ın üst kat hizmetçisiyle yatağa gönderdiler.

Ben ise dar yatakta yatarken pencereden içeri sızan sokak seslerini dinliyordum. Çok uzakta bir yerde Bekçi Baba'nın yangın haberi verdiğini duydum ve hayal meyal onu ilk gördüğüm akşam aklımdan geçti. Sonra babamı götürdükleri gün acıklı davul sesinin perde perde havaya nasıl yayıldığını hatırladım ve birden bu yabancı odada kendimi çok yalnız hissettim. Güvercinler bebeği bize getirmişler miydi acaba? Derken, Bekçi Baba'nın sesiyle uykuya dalmışım. Kimbilir yangın hangi bölgedeydi. Bu konu beni pek ilgilendirmiyordu, çünkü daha yangın görmemiştim hayatımda. O günlerde yalılarıyla, konaklarıyla, kısacası tüm tahta yapılarıyla, İstanbul'un düşman casuslarına kundakçılık yapmak için mükemmel bir zemin oluşturduğundan haberim yoktu. Bir gün bu güzelim şehri, boş semalarına varana kadar yangın alevi ile dolu göreceğimi ise aklımdan bile geçirmiyordum.

Ertesi sabah bizi eve götürmek üzere İnci geldi. Bahçeden bahçeye geçerken, "Bak işte, güvercinlerin sana pek cici bir kız kardeş getirdi. Nasıl, sevindin mi?" diye sordu.

Bilmem, sevindim mi acaba? Ama daha görmeden nasıl karar vereyim? Hele bir görelim bakalım. Ben asık suratla düşünürken, İnci bebeği kıskandım sanıp güldü.

Annemin odası, içerde sanki düğün varmış gibi düzenlenmişti. Kenarı dantelli yastıklar arkasına destek olmuş, üstündeki saten yorgan neredeyse yere düşecek. Mehmet'le ben bu ihtişamın içine girsek mi, girmesek mi diye karar veremeden, kapının eşiğinde durduk. Annem gülümseyerek bizi yanına çağırdı. Koşup onu öptük. Bu arada babaannem yatağa çıkmamamız konusunda bizi uyarıp duruyordu.

"Bebek nerede?" diye sorduk. Annem dantelli çarşafı çekince, altından ufacık, esmer bir baş ve gülkurusu gibi kırışmış bir yüz göründü. Mehmet meraklanmıştı: "Neden gözlerini açmıyor?"

Annem gülerek bebeğin uyumakta olduğunu söyledi. Sonra elini yorganın altına sokup oradan beyaz bir kutu çıkardı: "Bakın, bebek babanızdan ne getirdi," dedi. Heyecanla kutuyu açtık. İçinde çikolatalı bonbonlar vardı. Öyle uzun zaman olmuştu ki çikolatalı bonbon görmeyeli... Bebeğin eli boş gelmediğine sevindik. Pek de fena bir bebek değildi herhalde bu.

Günler geçti. 1915 yılının sıcak Mayısına girdik. Çoğu zaman annem terasta bizimle otururken bebek de beyaz beşiğinde uyurdu. Mehmet'le birlikte onun örtülerini aralar, acaba bize gülümseyecek mi diye bakardık. Oracıkta öyle sakin bir şekilde yatardı; öyle sessiz bir bebekti ki, zamanla kendisini çok sever olmuştuk. Yaptığımız bütün gürültüye rağmen uyumasına devam ederdi. Onun bu özelliği sayesinde kimse bize "susun, gürültü yapmayın" diye çıkışmadığı için, bebeği daha da sevimli bulurduk.

İşte tam bu sıralardaydı, babaannem kocasını hiçe sayarak bize açıkça ziyaretlerde bulunmaya başladı. Bir gün bizde oturup babama mektup yazdılar ve Muazzez'in doğumunu haber verdiler. Bilmem, babam bu mektubu alıp okuma fırsatını bulabildi mi? Komşular babamdan bu kadar uzun zaman ses çıkmamasını hayra yormuyorlar, anneme bilgi almak üzere askerlik dairesine gitmesini tavsiye ediyorlardı. Annem telaş içindeydi, ama kötü bir haber alma korkusuyla gitmemekte direniyordu.

Bir gün Muazzez'i görmek için Sarıyer'den Ayşe Yengem geldi. Çok değişmişti. Kendisini güçlükle tanıdım. Yüzünde renk kalmamış, yanakları elmacıkkemiklerine yapışmış, ruh gibi olmuştu. Muazzez'i gösterdiklerinde ağlamaya başladı. Bu sahnenin çekiciliğine kapılmış, kendisini izliyordum. Yaşlar yanaklarından aşağı yuvarlanırken, acının böylesini görmeye alışık olmayan Mehmet soru dolu yüzünü yengeme kaldırmış, kolunu okşuyordu. Yengemin ağlaması çok sürmedi, ama bu defa da öksürük nöbetine yakalandı. Öyle derinden ve sürekli öksürüyordu ki, dışarıda terasta oturan babaannem sabırsızlıkla ayağını yere vurmaya başladı. Sinirler bu kadar çok acıyı birden nasıl kaldırsın?

Ben de durduğum yerde, ağlasam mı acaba diye düşünüyordum. Bugünlerde herkes nedenli nedensiz öyle sık ağlar olmuştu ki... Keşke babam dönseydi. Onu haftalardır, hatta belki aylardır düşünmez olmuştum. Ama işte şimdi birdenbire gözlerimin önüne gelmiş, bana özlemimi hatırlatmıştı. Eskiden olduğu gibi, şu terasın başına çıkıp bizi çağırdığını duymak için ah neler yapmazdım! Boğazıma bir yumruk tıkandı. Ağlamak bulaşıcı bir şey galiba.

Yengem anneme, Ahmet Amcamın yaralanarak görme yeteneğini kaybettiğini anlatmaktaydı. Onu neden daha hâlâ bırakmadıklarına da aklı ermiyordu. Mehmet, yengeme daha fazla yaklaşabilmek için dizine tırmandı. Annem de Muazzez'le seyahat etmek biraz daha kolaylaşır kolaylaşmaz Sarıyer'e kendisini görmeye geleceğimize dair söz verdi. Yengem derin bir iç çekti. Belli ki, geçen yıl Sarıyer'de hep birlikte geçirdiğimiz günleri düşünmekteydi.

Yengemin bir yükselip bir alçalan yumuşak sesini dinlerken, benim de gözümde Sarıyer canlandı. Ağaçların arasına sığınmış eski ev, kahkahalarla gülen amcam. Gene Boğaz'da balık avındayız. Sonra, sarmaşığın üstündeki gül kokulu odam... Ve gece geçen vapurların düdükleri... Bütün anılar o kadar canlı ki, bu terasın üstünde durup Sarıyer'i yaşıyorum.

Yengem evine dönmek üzere bizden ayrılırken, kalbim de onunla birlikte gitti. Tek başına kaldığı bu dünya ile arasına bir koruma perdesi çekebilseydim keşke.

Bizi öpmedi. Sadece saçımızı okşamakla yetindi. Gözleri arkada gidiyordu, ama belki amcamdan bir haber gelmiştir diye de telaş içindeydi.

"Haziranda mutlaka geleceğiz," dedi annem kararlı bir sesle. Ölüm olmadığı takdirde bu sözü hiçbir koşul bozamaz, belli.

Ayşe Yengem ayrıldı ve bir daha kendisini görmedim. Anılarımdaki Sarıyer'i de görmedim. Yıllar sonra orayı ziyaret ettiğimde ev harap bir haldeydi; bahçe ise yabani otlar arasında boğulmuştu. Bildiğim, sevdiğim Sarıyer, bir zamanki sahipleri gibi, bu dünyadan ayrılmıştı sanki. Oysa küçüklüğümdeki Sarıyer en ince ayrıntılarına kadar aklımda. Zamanın

sisi ile buğulanmış olsa dahi, Ayşe Yengemin yüzü de aklımda. Sevilenler kalplerde yaşıyor. Çocukluk sevgileri ise sevgilerin en kuvvetli olanı.

Uzun Bir Elveda

Muazzez küçüklüğünde sanırım sessiz ve sakin bir çocuk olmaya devam etti. O günlere ait onunla ilgili pek anım yok. Aklımda yer edenler hep olağanüstü şeyler, yani olmaması gerekenler. İnsan kendisini biraz zorlayınca kişiler, yerler, olaylar, hepsi yerli yerine oturuyor. Geçmişe dalmakta hiç güçlük çekmiyorum. Mektupların, fotoğrafların ve daha sonra yapılmış olan açıklamaların da yardımıyla bütün bu anılar en ince ayrıntılarına kadar gözlerimin önüne diziliyor. Örneğin, babaannemin Feride'yi almaya geldiği gün dakikası dakikasına aklımda.

Yazın ortasındaydık. Biz bahçede, annemin gözü önünde oynuyorduk. O, Muazzez için elbise dikiyor, Muazzez ise yere serilmiş kilimin üstünde emeklemekte. İnci içerde işle meşgul. Mutfaktan Feride'nin şarkı söyleyen sesi duyuluyor. Her tarafta müthiş bir durgunluk var. Mavi bir gök altında ışıl

ışıl bir gün. İçim, bir neden olmadığı halde mutlulukla dolu. Evimiz hiç bu kadar güzel görünmemişti bana. Yeşil çimlerin ortasında şipşirin, kutu gibi bir ev. Güneş ışığının değdiği dilimlerde göz kamaştırıcı bir beyazlık var, asmanın ve incir ağacının kuytusunda kalan diğer kısımları ise sanki gri bir dantelle örtülmüş. Düşünüyorum da, acaba ufkun ilerisinde bir bulutçuk olsun yok muydu, başımızın üstünde dolanan belayı bize önceden haber veren. Olsa unutmazdım. Bundan daha iyi hatırladığım başka hiçbir gün yoktur yaşantımda. Sanırım ölene kadar da bu resim şeridi gözlerimin önünden gitmeyecek.

Öğlene doğruydu, babaannem çayırın üstünden yürüyüp geldi. Yüksek yakalı feracesi altında pek ciddi görünüyordu.

İnci hemen kendisine buz gibi bir gül şerbeti sundu.

Babaannem annemin çekip getirdiği şezlonga oturdu ve kan ter içinde kalmış olan yüzünü açtı. Sonra öpmemiz için elini uzattı bize doğru. İyi bir günündeydi. Bebeğin ne kadar sıhhatli göründüğüne dikkat çekti ve anneme dikişle ilgili bir-iki öneride bulundu. Öylesine candan bir tavırla konuşuyordu ki, bir şey istemek üzere olduğunu hissettim. Babaannem öyle yoktan yere iltifat etmezdi.

Geriye yaslandı. Her zaman yanında taşıdığı ufak fildişi yelpazeyle serinlerken, bir yandan da canlı canlı anlatıyordu. Annem sakin bir şekilde dikişine devam etti. Babaannemin sorularını, o sihirli günün ahengine uygun, alçak ve hafif bir sesle yanıtlıyordu. Babaannem şerbetini bitirdikten sonra baklayı ağzından çıkardı. Kocası o akşam iş arkadaşlarına bir ziyafet veriyordu, ama aksiliğe bakın ki, evde aşçı hasta, diğer hizmetkârlar da yemek yapma konusunda deneyim-

siz idiler. Babaannem bu noktada bir an durdu ve endişeyle anneme baktı. Annemin yüzünde ne düşündüğünü gösteren en ufak bir belirti yok. Sakin sakin dikişini dikiyor. Mehmet bu anlamsız konuşmadan sıkıldı, ballıbaba toplayıp emmek için yanımızdan kalktı. Ben orada kalıp kalmama konusunda kararsız, Muazzez'in kilimi yanında dolanmaktaydım. Babaannemde sabırsızlığın ilk belirtileri ortaya çıkmıştı:

"Eee, ne diyorsun, Şevkiye?" diye sordu. Sesindeki tatlılık birden o çok iyi tanıdığımız otoriter tona dönüşmüştü. "Söylediğimi duydun mu, yoksa rüyada mısın?"

"Tabii duydum," dedi annem. Sonra başını kaldırarak babaannemin gözlerinin taa içine baktı. "Ama söyleyebileceğim bir şey yok ki. En iyisi, aşçınız kalkıp yemekleri yapsın, ondan sonra gene yatsın yatmak istiyorsa."

"Saçmalama!" diye çıkıştı babaannem. Sesindeki kontrolünü kaybetmek üzereydi. Son bir gayretle sordu:

"Bir şekilde bu işi halletmem lazım. Acaba Feride'yi bıraksan da bize gelse?"

"Bırakmam," dedi annem yumuşak bir sesle. Sinirlerine bu derece hâkim olabilmesine hayran kalmıştım.

Babaannemin dudakları inatçı bir biçimde kıvrıldı:

"Bir gecelik, canım. Yarın geri göndereceğim."

Annem bu defa cevap vermedi. Babaannem konuşuyor, neden Feride'yi alması gerek, anlatıyordu.

Sonunda annem bu bitmez tükenmez inatçılığa, bu cerbezeye yenik düştü ve Feride'nin aynı gece eve dönmesi şartıyla gitmesine izin verdi.

Babaannem bu çözüm tarzını beğenmese de kabul etmek zorunda kalmıştı. Yapabileceği başka bir şey yoktu ki. Öyle

ya, annem isterse kararını değiştirebilirdi. Sanırım babaannem Feride'yi ziyaret gecesinden sonra da, aşçısı iyileşene dek yanında tutmak niyetindeydi başlangıçta. Bu arada evde yığılan işleri İnci ile annem paylaşmış, umurunda değil. Oysa evde iş yapma konusunda ondan daha geniş olanına da rastlanmamıştır. Kazara bir iş yapması gerekse, "Ben hizmetçi miyim?" diye serzenişe geçerdi.

Sorun böylelikle çözülünce, öğle yemeğine dahi kalmadan kalkmaya davrandı. Feride'ye durumu izah etti ve aceleyle bizden ayrıldı.

O gittikten sonra annem derin bir iç çekti, o kadar. Başka hiçbir yorum yok.

Çok geçmedi, annem içeriye girdi. Mehmet'le ben bahçede oynamaya devam ettik, ama kızgın güneş hızımızı kesmişti. Çimlere elimi sürdüm, sanki yanıyor. Güvercinler uykulu bir "ku-ku" tutturmuşlar. Hava öylesine sakin, öylesine gerçekdışı ki, acaba düş mü görüyorum diye düşünüyorum. Yoksa bu uyuşuk hal başımıza geleceklerin ön habercisi miydi? Çok tuhaftır, bu duygularımı bahçede oynarken Mehmet'e de açmıştım. Yaşadığımız güzel günlerin sona ermesi ne kötü bir şey olur gibisinden bir laf etmiştim. Annem de duymuş, hatırlıyor. Tabii ben bunu söylediğimde Mehmet kara gözlerini koca koca açarak bakmıştı bana sadece. Ne demek istediğimi soracak olsaydı herhalde yanıtlayamazdım. Bu tür duyguları açıklayacak derecede gelişmemişti kelime dağarcığım o zamanlar. Beyaz evimizin, yeşil çimenlerin, bu renk renk yanan çiçeklerin bir tehlike içinde oldukları içime doğmuştu, ama bu duyguları sözcüklere dökemiyordum. Hoş, dökebilseydim de, "Çocuk saçmalaması işte, ne olacak," der, geçerlerdi. Gerçekte,

Mehmet'in bir şey anlamayan yüzüne bakarken, ben de ne demek istediğimi unutup oyuna devam etmiştim.

Gün içerisinde anlamlı birtakım şeyler olmuştu. O zamanlar tabii bir anlam çıkaramamıştık, ama şimdi düşününce... Öğle yemeği büyük bir aceleyle yenmişti. Feride bir an önce babaannemlere gitmek istiyordu. İnci ekmek sırasına girmek üzere fırına gönderildi. Bir süredir bu işi o yapmaktaydı. Küçücük vücudu ile Feride'nin giremeyeceği deliklere zorlanmadan girebiliyordu. Derken, Müjgan Hanım ve arkasında Nuri ile Yasemin, öğleden sonra kendi bahçelerinden bizimkine geçtiler. Annemle Müjgan Hanım şezlonglara tembel tembel uzanıp konuşmaya daldılar. Saatler ilerledi ve güneş iniş yolculuğuna hazırlandı. Müjgan Hanım'a yemeğe kalsınlar diye yalvardık. Annem tek başına yemek yemekten hoşlanmazdı, ayrıca biz çocukların da hoşuna gidiyordu birlikte olmak.

Müjgan Hanım savaştan ve kocasından söz ettikçe, annem konuyu değiştirmeye çalışıyordu. Bizim yanımızda mümkün olduğu kadar babamdan konuşmamaya çaba gösterirdi. Öyle ki, bir zaman geldi babamın yüzünü dahi zorlukla hatırlar olduk. Eskiden tanıyıp sevdiğimiz, ama şimdi sık görmediğimiz için unutmakta olduğumuz bir akrabaydı sanki o. Adını anmadığımız o kadar uzun zaman geçmişti ki, bir gün eve döneceğinden dahi neredeyse umudumuzu kesmiştik. Alıp bizi içine soktuğu bu yassı ev artık kadınlara ait bir yerdi. Hayal gücüm, buraya tekrar babamın ince uzun gölgesini, amcamın gürültülü kahkahasını sokabilecek kadar geniş değildi, korkarım. Bu evde hiç bulunmamışlar gibi, hayalimdeki izleri de giderek silinmekteydi.

Şüphesiz bir gün döneceklerdi. Kendisini kızdırdığımız zamanlar İnci böyle söylemiyor muydu? Ama şimdilik üzerimizdeki otoriteleri sıfıra inmişti.

Güneş alçalıyordu. Çimleri üfüren tatlı bir meltem çıkmıştı. Hanımlar omuzlarına şallarını aldılar. Sonra İnci geldi, Muazzez'i yatağa hazırlamak üzere. Mehmet'le oyuncaklarımızı topladık ve diğer çocuklarla birlikte ellerimizi yıkamaya çıktık. Yasemin kovadan biraz su alıp yüzünü yıkadı. Sonra sudaki aksine baktı. Azalan ışığın göze garip oyunlar oynadığı saatlerdeydik.

"Ne tuhaf görünüyorum," dedi. Suda gördüğünün kendisi olduğuna inanamıyordu adeta.

Yemek odası hoş bir yeşil ışıkla aydınlanmış. Bahçeye bakan bütün kapılar açık. Masada, Şam işi örtülerin üstü kristal ve gümüşle donanmış. Zeytinyağlı yemekler... Tam ortada siyah ve beyaz üzüm tabağı hemen göze çarpıyor. Beyaz bir çehrenin üstündeki bere gibi. Demin Yasemin'in yüzü de suda böyle görünmüştü. Fildişi yanaklar, burun, alın ve üstünde iki çürümüş göz. Kilerden şarap geldi. Masada bizim de birazcık şarap içmemize izin vardı.

Yukardan İnci indi. Muazzez'i yatırmıştı. Annem kendisine bizi boş yere beklememesini, hemen Feride'yi almak üzere babaannemlere gitmesini söyledi. Sofra ertesi sabah da toplanabilirdi. Önemli olan Feride'nin eve geç kalmadan dönmesiydi. Annem bu konuda olağanüstü bir titizlik gösteriyordu bu akşam. İnci gittikten sonra bir bekleme dönemine girildi. Gerçi hâlâ konuşup gülünüyor, içki içiliyordu, ama herkesin kulağı kapıda.

Yemek bitince, masayı olduğu gibi bırakarak salona geçtik. Bu da pek olağan bir iş değildi bizim evde. Yemek biter bitmez sofra kaldırılırdı.

Annem ufak ispirto ocağının üstünde kahve pişirdi ve salonun loşluğuna kendimizi bıraktık. Normal olarak bu saatlerde hepimiz odalarımıza çekilirdik. Kısa bir süre sonra, yaz sıcağının baskısından kurtulmuş olan beyaz evimiz gıcırdar, çatırdar ve bizlerle birlikte derin uykuya dalardı. Yasemin ile Nuri huysuzlanmaya başladılar. Koca koltukta oturan Mehmet'in başı göğsüne düşüyordu. Şaşılacak bir şey değil, çünkü saat dokuz olmuş. Müjgan Hanım çocuklarını toparladı ve çıktılar. Biz de onları iki bahçe arasındaki kapıya kadar geçirdik. Kendilerini uğurladıktan sonra, ay ışığının aydınlattığı patikayı takip ederek evimize döndük. Annem yemek odasının bahçeye açılan kapısında, bir tiyatro oyunundaymış gibi, bir hayalet rolündeymiş gibi, durmuş bizi bekliyordu. Yüksek ağaçların sarıp sarmaladığı evimiz karanlıkta pek sıkılgan, pek içine kapanık bir görüntü almıştı. İçeri girdik. Annem panjurları sıkıca kapayıp sürgüledi. Üstündeki bütün yemek artıklarıyla duran masa sanki içinden ölü çıkmış bir eve ait. Diğer kapıların, pencerelerin kapanması için anneme yardım ettim. Sonra mumun sarı ışığında yolumuzu bulup yukarıya, yatmaya çıktık. İnci ve Feride'nin yokluğunu içimde hissediyordum.

"Peki, nasıl girecekler?" diye sordum. Annem şaşırmıştı:

"Kim?"

"İnci ile Feride."

Annem güldü ve ön kapının anahtarını aldıklarını söyledi. Mehmet de birden İnci'yi hatırlayıp ağlamaya başlamıştı.

Annem bu sefer ona sarılarak, "Ama korkacak bir şey yok ki, neden ağlıyorsun?" dedi.

Mehmet'in korkusu karanlık içinde dalga dalga yayılarak beni de etkisi altına aldı. Annem bizi öperken, bizim ve kendi yatak odasının kapılarını aralık bırakmasını istedim. Korkumuzu öyle hafife alıyordu ki, Mehmet gene ağlamaya başladı. Bu defa annemin de hafifçe ürperdiğini hissettim. O gece neden bu kadar tedirgindik acaba? Birtakım açıklanamaz güçler bilinçaltımızı mı zorluyordu? Yoksa... Hiç bilmiyorum. Yıllarca karanlıkta yatıp uyumuştuk pekâlâ. Bu gecede ne gibi bir özellik vardı da, mum kandilinin odamızdan çıkıp sahanlığa geçmesi içimizi böyle daraltmıştı? Annem odadan ayrılmadan önce, bir an pencerenin önünde durup dışarıya baktı. Uzaklarda bir yerde Bekçi Baba sopasını yere vuruyordu. Annem hafifçe iç çekti.

"Allahtan Bekçi Baba var," dedi. "Keşke bu akşam hep bizim evin önünde beklese."

Sonra bizleri hatırlayıp kendini toparladı. Pencereyi kapattı ve Muazzez'in yanına, odasına geçti. O gittikten sonra uzun süre gözüme uyku girmedi. Sokaktan gelen sesleri dinledim. Çöplükte iki kedi, birbirlerine hırlayarak, tükürerek açgözlülük kavgası yapıyorlardı. Evin içinde ise tam bir sessizlik. Yatak odamın kapısı sanki gizli bir mağaraya açılıyor. Sokaktaki sesler gitgide azalmakta. Beklemeye başladım. Ben bekliyorum, ev bekliyor, boş gökyüzü bekliyor. Ama neyi bekliyoruz, bu belli değil. Sonunda yorgun düştüm. Kâbus dolu bir uykuya daldım. Ne kadar uyudum, bilemiyorum. Birden, annemin haykırışını duydum. Yoksa bu da rüyanın bir parçası

mı? Birisi omuzlarımdan tutmuş, beni sarsıyor ve kalkıp kaçmamı söylüyor.

İşkence altındaki zihnim sadece tek bir sözcüğü kapmıştı: "Koş." Başka bir şey duymuyorum. Dehşet içinde yataktan fırlıyor ve yanımdan yaralı bir hayvan gibi sızlanarak geçen Mehmet'in eline yapışıyorum. Haykıran insan annem. Sesinde en ufak bir kontrol kalmamış. Ne söylediğini anlamıyor, sadece tahmin ediyorum. Karanlık sahanlıkta kalın, boğucu ve göz yaşartıcı bir duman dalgası beni karşılıyor. Duraklıyorum, ama Muazzez'i kucağına alıp peşime düşmüş olan annem, Mehmet'le beni merhametsizce öne itiyor. Boğazımız dumandan yanmış bir halde merdivenlerden koşarak iniyoruz. Yarı uyku sersemi, yarı panik içinde, el yordamıyla yolumuzu buluyoruz. Aşağıda büyük bir ateş dalgası bütün haşmetiyle bizi karşılıyor.

"Hayır! Hayır!" Mehmet elime yapışmış, daha ileriye gitmek istemiyor.

"Yangın!" diye bağırıyorum. Üzerimde artık uykunun zerresi kalmamış. Annem gene arkadan itiyor ve ayaklarını sürükleyen Mehmet'i de çekerek ilerliyorum.

"Koş!" diye çılgınlar gibi bağıran annemin sesi damarlarımdaki kanı adeta donduracak. Bir daha itiyor. Bu defa öyle sert bir itiş ki, Mehmet elimden kaçıp yere düşüyor. Annem kendini onun üstüne atıyor. Yerden kaldıracağım diye neredeyse kolunu koparacak. Bana da eteğini tutmam ve önümüzdeki ateş çemberinin içinden rüzgâr gibi koşup geçmem için bağırıyor. Dediğini yapıyorum, ama bu çemberin sanki sonu yok. Alevlerle sarılmış ön kapıya varıyoruz. Annemin kapıyı açmasıyla sokaktayız. Cehennemden bir gece. Düşman casuslarının

kundakladıkları ahşap İstanbul evleri cayır cayır yanmakta. Sokağın her iki yanındaki evler ateş içinde; gökyüzünü gün ortasındaymışız gibi aydınlatmışlar.

Annem bitkin bir sesle, "Bahçe kapısı!" diye bağırıyor. Oysa bahçe kapısına varmamız ne mümkün! Esas yangın yeri orası. Ne yapacağımızı şaşırmış bir halde, aptal aptal durduk bir an galiba. Emin değilim. Unutamadığım tek şey anneme ayak uydurarak koşmaya çalışmam. Eteğine sıkı sıkıya yapışmış, gidiyorum. O ise evin arkasında, bahçenin sonundaki açık araziye dönen yolu arıyor. Sokak geçici bir çılgınlığa yakalanmış insanlarla dolu. Hizmetçiler, gece entarileri içinde ihtiyar adamlar, çığlık çığlığa çocuklar ve bu arada terk edilmiş evlerden koparak alev alev üstümüze düşen tahta parçaları. Bir parça tam annemin önüne indi. Bir hayret nidası, sonra bir inilti duydum. Tahtalar büyük bir zevkle çatırdayarak yanıyor, biz ise çıplak ayak, sert kaldırım taşlarının üstünde paldır küldür koşuyoruz. Nefes nefeseyiz. Bu defa karanlık bir sokağa girdik. Yolumuzu engelleyen enkaz yok etrafta. Kapı önlerindeki insanlar, yangın onların evine de sıçrayacak mı diye görülmemiş bir telaş içindeler.

"Allah yardımcımız olsun. Bu ne müthiş gece!" diyor bazıları, ama bizim dinleyecek vaktimiz yok, kendimizi açık araziye atma çabasındayız.

Çok şükür sonunda istediğimiz noktaya vardık. Yumuşak çimler kanayan ayaklarımızı okşuyor. İncir ağacının altında çılgınlık nöbeti geçiriyoruz sanki. Mehmet ve ben yerdeyiz. Kalbimiz yerinden çıkacak gibi çarpıyor, ince geceliklerimiz vücudumuza terle yapışmış, gene de titriyoruz. Annem Muazzez'i kucağıma yatırdı ve sırtını küçük ağacın eğri gövdesine

verdi. Öyle acınacak bir halde ki, duygulanmamak elde değil. "Paramız!" diyordu takılmış bir plak gibi. "Ya mücevherlerim?" Ve birden deli gibi, yorgun ve kan içindeki ayaklarına aldırmadan, gerisingeriye koşmaya başladı.

"Anne! Anne! Bizi bırakma!" diye bağırdım arkasından dehşet içinde. Artık ağlayacak gücüm dahi kalmamıştı.

Annem beni duymadan, dinlemeden, düşe kalka, geriye, eve koşuyordu. Kucağımda bir dantel şala sarılı olarak yatan Muazzez sızlanıyor. Eğilip onu öpüyorum, ama ilgiye ihtiyacı olan sadece o değil. Bir yandan da Mehmet kolumu çekiştirerek dikkat çekmeye çalışıyor. Onun da omzuna kolumu doluyor, kendime yaklaştırıyorum. Böyle birbirimize yapışmış bir vaziyette, iki kardeş, oturduk ve evimizin yanmasını seyrettik. Artık beynimiz neredeyse duracak. Hiçbir şey hissetmiyoruz, ne korku, ne yorgunluk. İçimiz bomboş. Etrafımızda çocuklar ağlıyor, kadınlar dövünüyor, ama görüp duyduklarımız bizi etkilemiyor. Şu yanan eve annemin dönmesini bile olağan karşılamaktayız. Tepemize kanatlarını germiş olan incir ağacının himayesinde oturmuş, Muazzez'in aralıklı mızırdanmalarını dinliyoruz.

Önümüzde bizim bahçe uzanıyor, ardında da bütün yaşantımız boyunca bize güven ve rahatlık sağlamış olan evimiz. Tulumbacılar geldiler. Sağa sola koşuşup alevleri söndürmeye çalışıyorlar. Bağırmalarını oturduğumuz yerden duyuyoruz. Ellerinde tek bir tulumba var, oysa sokağın karşı tarafında yanan ev sayısı hiç değilse on. Göremediğimiz yanda ise bir o kadar ev daha ateş almış. Tulumbacılar koşup bir kova su oraya, bir kova su buraya boşaltırken, alevler alay eder gibi daha bir canlılık kazanıyor. Annemin dönmesini bekliyorum.

Uzun zaman geçti, ortalıkta yok. Sonra gecelikli karaltısını uzaktan görüyorum. Çıplak ayak, koşuyor koşuyor koşuyor...

Sonunda yanımıza geldi ve bitkin bir şekilde yere oturdu. Saçı başı darmadağınık. Ve matem dolu gözleri çılgın bir parıltıyla yanıyor. Evimize doğru baktı. Ben de bakışlarımı o tarafa çevirdim ve çatının son parçasını da kapan alevlerin büyük bir coşkuyla yükseldiğini gördüm. Diğer evler gibi bizim evimiz de bir kibrit çöpü, bir kâğıt parçası gibi kolaylıkla yanmış, bir zamanlar orada mutlu günler yaşadığımızı hatırlatacak sadece bir kara iskelet kalmıştı yerinde.

Ne gariptir ki, aradan otuz üç yıl geçtiği halde, şimdi gözlerimi kapasam evimizin yanışını, sanki her şey daha dün olmuş gibi, bütün canlılığı ile görebilirim.

Ağlayan çocuğu ile bir kadın yaklaştı. Çocuğu yanımıza, çimin üstüne attığı gibi koşa koşa uzaklaştı. Kimbilir nereye? Acaba bu cehennem ateşinden bir şeyler kurtarabileceğini mi sanıyor? Bu arada annem gözlerini açmış, önüne bakıyordu. Ne kadar da cansız ve renksiz bir görünüşü var! İçime bir sıkıntı girdi. Sonra yüksek sesle ve tane tane konuşmaya başladı. Sanki her söylediğini anlamam için insanüstü bir çaba gösteriyordu:

"Her şeyi kaybettik. Anlıyor musun, her şeyi."

Korkutucu, sabit bakışlarını üzerime dikmişti. Burun delikleri titriyordu. Sonunda yumuşak çimlere kendini bıraktı ve bayıldı. Ne biz, ne kendi hali, ne de yanıp kül olan evimiz, artık şu anda onun için hiçbir şey yok.

Orada öylece ne kadar yattı, bilmiyorum. Mehmet ağlamaktan yorgun düşünce uykuya daldı. Muazzez'in sızlanışı kesildi. Derken güneş bu perişan mahallenin üstüne doğdu.

Yangın sönmüştü, ama sabah serinliğinde kalın ve siyah bir duman hâlâ ev kalıntıları üstünde geziniyordu. Enkaz yığınları arasında birden babaannemi, İnci'yi ve Feride'yi gördüm. Etrafa bakıyor, bizi arıyorlardı.

"Babaanne!" diye seslenmek istedim, ağzımdan kendimin bile zorlukla duyacağı bir inilti çıktı.

Muazzez'i sabah çiyinde ıslanmış çimen üstüne itina ile bıraktım ve yerimden kalktım. Yaralı ayaklarımda parmak arasına dolan kanlar kurumuştu. Sabah serinliğini iliklerimde hissediyordum. Bizi arayan yakınlarıma doğru güçlükle yürüdüm.

Beni gördüler, koşarak gelip sarıldılar. Babaannem paltosunun içine aldı beni. Onlara sanki birer yabancıymışlar gibi bakıyordum. Gerçekten de yabancıydılar, çünkü başka bir yaşantıdan gelmişlerdi. Bir daha geri dönmeyecek olan rahat, sıcak, mutlu günlerin insanlarıydı onlar. Annemin ve kardeşlerimin sağ olduklarını söyleyip yolu göstermek üzere önlerine düştüm.

Feride annemin yanında diz çöktü. Üstünden kalın paltosunu çıkarıp onu şefkatle anneme giydirdi. Sonra aralık ağzından içeri zorla biraz konyak döktü. Boğazı yanan annem boğulurcasına öksürdükten sonra gözlerini açtı. Bir süre tanımadan bizlere baktı. Sonra Muazzez'i kucağına aldı.

"Feride'yi götürmeseydiniz böyle olmayacaktı," dedi babaanneme. "Paraları ya da mücevherleri kurtarabilirdim o zaman. Hiç değilse Feride yanımda bulunsaydı..."

Ama gidenler gider, hayat kalanlarla devam eder. Sanırım böyle düşünmüş olmalı ki, birden katı gözleri merhametle doldu, kasılmış vücudu gevşedi. Bir bana, bir Mehmet'e, yara

içindeki ayaklarımıza, kirli yüzümüze, titreyen dudaklarımıza baktı ve ikimizi de kendisine çekmek üzere ellerini uzattı.

"Olsun. Gene de aslan gibi iki oğlum var," dedi. Ona sarılarak saatlerce içimizde biriktirdiğimiz gözyaşlarını akıttık. Babaannemler gelirken yanlarında sıcak çay getirmişlerdi. Onu da içip babaannemin yeni evine gitmek üzere yola düzüldük.

Bütün bu insanlar içinde sanırım yalnızca ben dönüp, daha dün güneş altında ışıldayan evimizin kalıntılarına elveda demek için son bir kez baktım.

Hayatı Yeniden Kurmaya Çalışırken

Babaannemin evine varınca yıkandık ve karnımızı doyurduk. Bu arada Feride bize birkaç parça giyecek almak üzere çarşıya gönderildi.

Olayın hemen arkasından annem ciddi bir şekilde hastalandı; öyle ki, doktorun günde birkaç sefer gelmesi gerekti. Bize de devamlı sessiz durmamızı söylüyorlardı. Babaannemin evine ısınamamıştık. Havasında bir gariplik vardı. Yaşlı adamı çok ender görüyorduk. İstenmediğimizi bildiğimiz bu çocuksuz evde günümüzü genellikle bahçede, İnci ile oturarak geçiriyorduk. Esasında yaşlı adamdan öylesine korkuyorduk ki, kendisini gördüğümüzde hemen aksi yöne kaçıyorduk. Bu evde ne kadar süreyle kalacağımızı bilen yoktu. Babaannem, annem iyileştiği zaman bir şeyler ayarlayacaklarını söylüyordu sadece. Mehmet de, ben de kendimizi çok yalnız hissediyor-

duk. Her şeyden önce, annemin yanına girmemize izin yoktu. Yasemin ile Nuri'yi de göremez olmuştuk. Onlar, evleri yandıktan sonra İstanbul'un bir başka semtine taşınmışlardı. Bu arada bizim hayatımızda da önemli değişiklikler olmaya başlamıştı. Örneğin, bir sabah Feride pat diye yanımızdan ayrıldı. Artık ona bakmaya gücümüz kalmadığı için, babaannem yeni bir kapı bulmuştu kendisine. Bir başka sabah da gözyaşları içinde İnci'yi uğurladık. Onun durumu daha da kötüydü, çünkü bizden başka hiçbir aileyle kalmamıştı doğduğundan bu yana. Oysa şimdi tanımadık bir eve, çocuk bakıcısı olarak gidiyor, üstelik annesinden de ayrılıyordu. İnci'nin yokluğu beni hayli sarstı. Onsuz ne yapacağımı bilemiyordum. Sanki vücudumdan bir parça koparılmış gibiydi.

Çok geçmedi, bir sabah annemi görmemize izin çıktı. Büyük bir yatağın içinde taşbebek gibi oturuyordu, ama görünüşünden ürktüm. Her zaman bukleli olan siyah saçları düz bir şekilde aşağıya taranmış, yanakları ateşten dalga dalga kızarmıştı. Ellerini bizi karşılamak için uzattı, ama yüzünde herhangi bir yakınlık, gözlerinde herhangi bir sıcaklık göremedim. Sanki hayata dönebilmek için büyük bir savaş vermişti ve bir açıklık bulsa tekrar kayıp gidecekti.

Yaşım ilerledikçe onun karakterini daha iyi değerlendirebilmiştim. Anlamıştım ki, annem olaylar istediği biçimde gittiği sürece ayakta durabilir. Evet, şimdi daha önce hiç bilmediği bir yoksullukla karşılaşmıştı, ama bu durumda olan sadece o değildi ki... Pek çok kişi daha, yoksulluğa alışmak zorunda kalmıştı o günlerde. Şüphesiz onlar da durumdan memnun kalmamışlardı, ama hiç değilse kadere boyun eğmesini bilmişlerdi. O, ne bunu yapabildi, ne de kaderinden kaçabildi. Evini

yanar bir halde görmek, babamı cepheye uğurlamaktan daha çok sarstı onu. Parasını ve takılarını kaybetmek ise bardağı taşıran son damla oldu. Parayla yeni bir yaşantı kurabilirdi. Parasız kalınca başkalarının verdiği ile yetinmesi gerekiyordu. Bunu da kabullenemiyordu. Biraz gururundan tabii, ama tek neden de bu değil. Paranın destek olmadığı bir yaşam tarzına alışkın yetişmemişti de ondan. Sanırım, parasız yaşamaktansa, yangın gecesi evle birlikte kül olmayı yeğlerdi. Biri bebek, üç çocukla hayatta yalnız kalmak onun tecrübesiz aklının alamayacağı bir felaketti.

Günler sonra iyileşip kalktığı zaman bambaşka bir insan olmuştu. Genellikle zaten sessiz bir yapısı vardı, ama artık durgunluğu kaygı verici boyutlara ulaşmıştı. Eskiden sinirlerine hâkim olmasını bilirdi, şimdi en ufak bir dürtüyle kendisini kaybedecek derecede öfkeleniyordu. Giderek artan sessizliği arasında bu tip parlamalar daha da korkutucu olmuştu. Velhasıl, o eski utangaç, güzel kadın gitmiş, yerine sanki yeni bir kişi gelmişti. Kendisinde yataktan kalkma gücünü bulduğunda, bahçede dalgın bir şekilde oturuyor, etrafında olanlara en ufak bir ilgi göstermiyordu. Örneğin, bir kere olsun Feride'nin ya da İnci'nin nereye kaybolduğunu sormamıştı. Artık bir sütnine bakımına giren küçük Muazzez'e gözü takıldığında dalıp başka dünyalara gidiyordu.

Bir gün babaannem, yaşlı adamın evlerinden birinde bize bir bölüm vermek istediğini anneme söyledi. Annem öylece dinledi ve bir itirazda bulunmadı. Ama teklifi kabul ettiğini belirten bir tepki de göstermedi. Hem de babaannemin bütün zorlamalarına rağmen. Yangın gecesi parmağında bulunan bir pırlanta yüzüğü vardı. Bir gün yaşlı adama onu verdi satması

için. Parmaklarının ucunda, iğrenir gibi yüzüğü tutup verişini hatırlarım. Gözlerinde bir anlık bir kıvılcım yanmıştı. Adam satış parası ile döndüğünde kendisine teşekkür etmiş, verdiği odalara geçmeye hazır olduğumuzu bildirmişti. Yaşlı adam ise kibarca, bu durumdan memnun olduğunu belirtmişti. Ama o arada, gözleriyle beni ve Mehmet'i, korkudan nefesimizi kesecek biçimde, didiklemeden de edememişti. Bizden sınırsız bir şekilde nefret ediyordu her nedense. Acaba evlenirken, ismini ve işini yürütecek erkek evlatlar ummuştu da, babaannemin kendisiyle aynı yatağa girmemesi ile hayal kırıklığına mı uğramıştı? Bizlere, babaannemin eski evliliğinin meyveleri olduğumuz için mi bir türlü ısınamıyordu?

Babaanneme her zaman soğuk bir nezaketle davranıyordu. Onun inatçı, kendinden emin yaradılışı ve keskin dili ile gururu beş paralık edilmişti.

Şimdi düşünüyorum da, babaannem bu hâkimiyeti yaşlı adamın üstünde nasıl böylesine sağlam bir biçimde kurabilmişti, anlamıyorum. Öyle ya, adam istese üç kere "boş ol" der ve kendisini kapı önüne bırakıverirdi. Atatürk devrimlerinden sonra boşanma işlemlerinin karmaşıklığıyla gözleri korkan çiftler, bu karmaşaya girmektense barışıp oturmayı tercih ediyorlar. Ama o günlerde, ters bir tarafına gelir de kocası "boş ol" der korkusuyla, kahır çeken kadın pek çoktu.

Taşınacağımız eve, daha doğrusu odalara hizmetkârlar gönderildi. Ben de onlarla birlikte gittim. Bu, Beyazıt Meydanı'nda, iki katlı, bahçesi olmayan bir yapı idi. Çok eskiydi, öyle ki, nasıl yıkılmadan duruyor diye insan merak ediyordu. İç karartan, dar bir sokağa bakıyordu. Bütün pencerelerde, içerdeki kadınları yabancı erkek gözlerinden saklayacak sıklıkta kafesler vardı.

Biz üst kata yerleşecektik. Üst kat üç büyük, kirli odadan ve kare biçiminde karanlık bir sahanlıktan oluşuyordu. Sahanlıktaki delikten içeriye ancak hafif bir loşluk verecek kadar gün ışığı sızıyordu. Odalar pencerelerdeki kalın kafeslerden dolayı havasız ve sıkıcıydı. Annem işçilerden birine bu kafesleri söküp atması için emir verdi, ama yaşlı adamın izni olmadan böylesine duyulmamış bir işi yapmaya işçinin eli varmadı.

Sabırsızlanan annem ısrar etmekle bir sonuç elde edemeyeceğini anladı. Yer tahtalarını fırçalayan işçileri orada bıraktı, benim elimden tuttuğu gibi babaannemlere gitmek üzere evden çıktı. Öyle hırslı ve kararlı yürüyordu ki, kendisine yetişmekte güçlük çekiyordum. Bu garip huysuzlukları tuttuğunda güven duygum kayboluyor, kendisinden korkuyordum. Alışık olmadığım pek çok şey üst üste gelmiş ve ben küçük aklımla bunları kaldıramaz olmuştum. Son zamanlarda gözümü hep onun yüzüne dikiyor, ruhunda çıkabilecek fırtınaların ilk esintilerini arıyordum. Hayatın çirkinliklerini vaktinden önce öğrenmekteydim. Oysa annem eskiden yalnızca sevgi ve düzeni simgelemişti benim için. Çocuklar ne kadar da tutucu oluyor!

Eve vardığımızda yaşlı adamı görmek istedi. Ben de yanından ayrılmadığım için birlikte girdik odaya. Adam büyük bir koltukta oturuyor, o gün büsbütün azan siyatiğinin ağrıları ile yüzünü buruşturuyordu. Annem şaşılacak bir sakinlikte yeni evimizin pencerelerinden kafeslerin kaldırılıp kaldırılamayacağını sordu. İkisi de bir süre göz göze bakıştılar. Sonra hiç beklenmedik bir şey oldu: Adam annemin isteğini kabul etti. Üstelik işçilerine odaları boyamalarını söyleyeceğini açıkladı ve bize orada iyi şanslar diledi.

Sesi alçak ve ölçülüydü, ama bu akşam annemi takdir ettiğini hissetmiştim. Sanırım annemin bu sıkıntıların altından nasıl kalkacağını düşünerek acımaktaydı, ama babaannemin geçmişine olan bağı nedeniyle de daha fazla yakınlık gösteremiyordu.

Kazandığı zafer annemi pek mutlu etmişti. Rahatladığını belli eder şekilde bir nefes aldı. Ben de onun bu mutluluğu ile rahatlamıştım. Kısa süreli bile olsa ziyanı yok, biraz olsun yumuşadı ya. Yoksa ne zamandır kendisine yaklaşılmaz bir durumdaydı. Bazen Mehmet'e ya da bana bakarken yakalardım onu, yüzünde bizi ne yapacağını bilmez bir ifade olurdu. Bizlere böyle yabancılaşmasına üzülürdüm. Öyle ya, kaybettiğimiz çocukluğumuzdan bize ondan başka ne kaldı? Bir de onu kaybedersek...

Annem kafeslerin kalkacağını babaanneme anlattığı vakit, babaannem aynen evdeki işçinin baktığı gibi, kulaklarına inanamaz bir halde bakakalmıştı. Böyle basitlik yapılır mı hiç? Adamı taşlarlar alimallah, yaşatmazlar mahallede. Annem bu uyarılara gülüp geçti. Eve dönerken babaannemin yanımıza bir hizmetçi takma teklifini de kabul etmedi. Bundan sonraki yaşantımızda böyle ayrıcalıklara yer yoktu.

Evde yerlerin fırçayla ovulması sona ermişti. Tahtalar temiz bir ışıltıyla parlıyordu. Bir adam kafesleri sökerken, bir diğeri de kova içinde boya karıştırıyordu. Adamlar anneme gösterdikleri saygıda kusur etmiyorlardı, ama belli ki kafesler çıkarılarak bu sıkıcı odalara gün ışığının dolmasını pek garip karşılamışlardı. Annemin mutluluğu ise yüzünden okunuyordu. Gene yirmi iki yaşında genç ve güzel bir kadın olmuştu. Güzel, ama kocasız... Ve herhalde adamlar, bu özgür tutumuyla onun çok geçmeden bir sokak kadını gibi düşeceğini akıl-

larından geçirmekteydiler. Ne şaşırtıcı bir kadındı bu annem benim! Bir an bakıyorsunuz her şeyden elini eteğini çekmiş, sonra birden şahlanıveriyor. Kemalist ilkelerin öncülerinden desek yalan olmaz. Atatürk Türk kadınına özgürlüğünü vermezden çok önce, o kendi özgürlüğüne sahip çıkmıştı. Bu nedenle etrafındakiler laf edecekmiş, umurunda bile değil.

Şimdiye dek hep havadar evlerde yaşamıştı. Burada bu alışkanlığından vazgeçmeyi düşünmüyordu. Şayet onu dışarıdakilerin merakından koruyacak bir bahçe yoksa, kısmen geleneklere saygı gösterirdi, ama temiz havadan da fedakârlık edemezdi ya. Bu yolda itibarını kaybedecek olsa dahi... Böylelikle dedikoduculara kulaklarını tıkadı ve bu üç zavallı odanın içinde dahi bir hanımefendi gibi yaşamaya devam etti. Tek üzüldüğü şey pırlanta yüzüğünü satmış olmasıydı. Ama o bile artık önemli değil. Sonunda başımızı sokacağımız bir ev bulmamız anneme yeni bir can vermiş gibiydi. Yüzüne renk, içine şevk gelmişti. Mehmet'le ben onun akıl almaz bir biçimde cesur olduğu konusunda hemfikirdik. Bugün için bile aynı şeyi düşünürüz. Onun yılmak bilmez mücadeleciliğine daha o yaşımızda hayran kalmıştık. Zaman zaman kısa sürelerle depresyona girmesini, hatta böyle bir dönemde bizi başından atmasını bile affedebilmiştik. Bugün geçmişteki olaylara daha geniş bir açıdan bakabiliyor, annemin o külüstür odaları bütün dünyaya siper oluşturacak biçimde değiştiren aklını ve gücünü takdirle anıyoruz.

Babaannem evlendiğinde yeni evine götürmüş olduğu ağır, görkemli ceviz mobilyanın çoğunu bize verdi. Elindeki eşya bolluğu arasından, büyükbabamın yaşadığı günlerde evimizi süsleyen perdeleri, yatak çarşaflarını, halı ve duvar kilimlerini

bulup çıkardı. Bunların da yerleşmesiyle, üç oda ile sahanlık sıcacık bir hava kazandı. Pencereler gündüzleri ardına kadar açık duruyordu. Sanırım komşular önceleri bu pervasızlığa parmaklarını ısırmışlardı, ama annem farkında değildi. O zamanlar İstanbul'da dedikodudan daha çabuk hareket eden hiçbir şey yoktu. Mahalleli annemin hangi koşullarda bu ortama düştüğünü çoktan duymuştu ve şüphesiz bu garip âdetleri, yaşadığı eski günlerden getirdiğine hükmetmişti.

Eve taşındığımız ilk akşam fark ettik ki, gaz lambası ile yiyecek getirmemişiz yanımızda. Aşağıda yaşlı bir dul kadın oturuyordu. Annem bu akşamlık ondan ödünç mum istemeyi düşünerek çıplak merdivenlerden indi. İkisinin karşılaşması görülecek şeydi. Bir tarafta ipek kıyafeti içinde bir hanımefendi, öbür tarafta mahallenin diline düşmüş bir sürtük. Komşumuz annemi herhalde saraydan gelmiş bir sultan sanmıştı. Zavallının lambası da yoktu verecek. Olsa bile arayıp bulamayacak kadar heyecanlanmış ve telaşlanmıştı. Onun yerine ufak bir mum bulup getirdi. Annem bunu büfenin üstündeki gümüş şamdanlığa yerleştirdi. Hayatımızdan pek çok şey yerine konulamayacak şekilde çıkmıştı, ama gümüş şamdansız da değildik artık! Öyle cam veya porselen şamdan, hele hele düz bir teneke kutu bize yakışır mıydı? Ailenin kalitesi kullandığı şamdandan belli olur. Bizim ailede de ancak gümüş şamdan kullanılırdı. Mum ışığı odanın pek çok özrünü kapattı. Eğer hayal gücünüz kuvvetli ise –ki bende kuvvetli idi– tavandaki çatlakları pekâlâ yaldız kakmalı süslemeler olarak görebilirdiniz. İşte, en sonunda yeni evimizde oturmuş, katı ekmek ve bir avuç zeytin yiyerek açlığımızı gideriyorduk. Günün bitiminde yatmaya hazırlandık. Yatak odamızı eskiden olduğu gibi

deniz veya çiçek kokuları doldurmamıştı, ama bana sorarsanız bulunduğumuz yer şu anda Dolmabahçe Sarayı'ndan daha rahattı. Dolmabahçe hakkında sonradan öğrendiklerime göre, bu gerçekten de böyleydi: Sayısız zindanlarıyla tanınan, beyaz pasta biçimindeki bu sarayın rahatlık konusunda adı pek iyiye çıkmamıştı, ne yazık ki.

Bilmem o akşam babaannemin egzotik muhteşem yatağında yatarken annem neler düşünmüştü. Bir zamanlar büyükbabamla bu yatakta "aslancılık" oyunu oynardık. Bu akşam pireleri maceraperest heveslerden vazgeçirmek üzere, karyolanın her ayağı bir su kâsesinin içine oturtulmuştu. Annem, ne kadar basit olursa olsun, yeni bir eve girdiğimiz için Allah'a şükür mü etmişti acaba? Yoksa bize sağlıklı ve dertten uzak bir gelecek mi dilemişti? Belki. Belki de hiçbiri. Annem dinin esaslarını pek yerine getirenlerden değildi. İslam'ın kaderciliği onun aceleci yaradılışına pek uymuyordu. Allah'a inanırdı, ama dini inancı o noktadan öteye gitmezdi. Ailesi Arnavut kökenli idi. Beş vakit namazında olmaması, geçmişte ailesine kazara girmiş bir Hıristiyan akrabadan mı kaynaklanırdı, diye merak ederim bazen.

Ertesi sabah sütçünün, İstanbul'daki en iyi sütü sattığı yolundaki haykırışı ile uyandık. Mehmet'le ben paylaştığımız yataktan fırladığımız gibi, rüyalarımızı yarıda kesen bu sesin sahibini görmek için pencereye koştuk. Eskiden yaşadığımız semtlerde sütçüler alışverişi arka kapıdan, Feride veya İnci ile fısıldaşarak yaparlar, böyle yüksek sesle bizleri rahatsız etmek kabalığında bulunmazlardı. Bağıran sütçü bizim için müthiş bir yenilikti. Burada mahallelinin günü sütçünün gürültüsü ile başlıyordu. Günlük yaşantıdaki önemini bilen sütçü de, yata-

ğında hâlâ miskinlik eden tek bir vatandaşın kalmaması için bütün gücüyle malını pazarlıyordu.

Bizi yarı belimize kadar pencereden sarkmış görünce ağzı açık bakakaldı. Bizim sarkmamıza değil tabii, kafeslerin gitmesine şaşmıştı. İnce, uzun boylu ve yanık tenli idi. Üstündeki yamalı gömlek kuvvetli pazılarını kapatıyor, fakat gizleyemiyordu. Yüzündeki birkaç günlük sakala gözümüz takıldı.

"Süt!" diye gürledi bize bakarak. "Bugün süt istiyonuz mu?"

"Hayır, çok teşekkür ederiz," dedik bir ağızdan. Gülümsedi ve bir adım geri çekildi, şöyle bize daha iyi bakabilmek için. Bu terbiye timsali çocukların kim olduğunu merak etmişti.

Tam o sırada aşağıdaki dul kadının penceresi açıldı ve dışarıya bir maşrapa uzandı. Sütçü maşrapaya süt doldurdu. Derken annemin pıtır pıtır merdivenlerden koşarak indiğini duyduk. O da bir kap uzattı kapıdan. Ayrıca biraz da yoğurt aldı. Şekerli yoğurda bayılırdık.

Sütçünün gelişi ile birlikte sokak canlandı. Kapılar, pencereler açılıyor, kâseler, tencereler ortaya çıkıyor, sütçü hatırı sayılır bir şekilde iş yapıyordu.

Mutfağa dönüştürdüğümüz sahanlıktan annem bize seslendi ve artık kalkma saatinin geldiğini haber verdi. Elbiselerimizi giymeye başladık. Ah, şu düğmeler ve bağcıklar olmasaydı, giyinmek ne kadar kolaylaşacaktı. Mehmet bunlarla başa çıkamayınca, "İnci'yi istiyorum!" diye bir ağlama tutturdu. Annem yardıma geldi ve bütün bu aksesuar onun becerikli parmakları arasında munisleşiverdi. Elbiselerin nasıl giyileceğini, nasıl ilikleneceğini gösterdi bizlere. Özellikle bu ilikleme konusunda güçlük çekiyorduk. Artık İnci'nin olmadığını, o nedenle bu gibi işleri kendimiz yapmamız gerektiğini

anlattı. Beni Mehmet'ten daha fazla haşladı ve yedi yaşında bir çocuğun, bağcıkları bağlayamasa bile, artık hiç değilse pabuçlarını giyebilmesi gerektiğini ileri sürdü. Başımı utançla eğdim. Söyledikleri çok doğruydu, ama hangi pabucun hangi ayağa giyileceğini kestiremiyordum bir türlü. Gene de verdiği ders yerini buldu, çünkü bir daha ondan giyinmek konusunda yardım istediğimizi hatırlamıyorum.

Öğleden sonra salon dediğimiz odada otururken, pencereden babaannemin geldiğini gördüm. Onu yaşmağından tanımıştım. Sokaktaki başka kadınlar peçeli kara çarşafa bürünürler, bu kıyafetlerin içinde umacı gibi görünürlerdi. Çok şükür ne babaannem, ne de annem rağbet ederdi bu çarşaflara. Kendisine ufak penceremden seslendim, o da bana el salladı. Kapıyı açmak üzere koşarak merdivenlerden indim. Kapıyı açık bırakmamı söyledi, yanındaki hamallar bize biraz daha eşya getirmişlerdi.

Annem onu selamladıktan sonra şakayla karışık, "Vay, bugün yanınızda hizmetçi yok mu?" diye takıldı.

Babaannem de kendinden emin bir tavırla, yaşı elliye gelmiş bir ihtiyar kadının pekâlâ dışarıda yardımsız yürüyebileceğini ileri sürdü.

Annemin özgür davranışları babaannemi de etkilemeye başlamıştı, ama tabii böyle olduğunu o kesinlikle kabul etmiyordu. Sokağa yalnız çıkma hakkını ona veren yaşıydı, başka bir şey değil. Hele annem de o yaşa bir gelsin...

Hamallar içeriye önce bir dikiş makinesi getirdiler. Eskiden bunu, evdeki sökükleri onarmak için Feride kullanırdı. Ardından hacimli bir masa, Arap işi bir sehpa, bir tahta sandık ve içinde kimbilir neler ve en sonunda da heyula gibi

birkaç koltuk. Bunları nereye sokacağız? Adamlar her birini güçbela dar merdivenlerden çıkarıp odanın ortasına yığarken, annemin yüzü endişeyle sarkmıştı. Hamallar gittikten sonra babaanneme eşyayı nasıl yerleştireceğimizi sordu. Hay Allah! O ne bilsin! Eşyanın nasıl yerleştirileceği aklından bile geçmemişti. Cömertliği tutmuş, eline geçeni getirmişti buraya, bizi memnun etmek için. Nereye konulacakmış! Nereye konulursa konulsun! Babaannem şöyle bir etrafa baktı. Odalar gerçekten de dolu. Eh, Allaha şükür ki dolu. İnsan bu zamanda elindeki maldan yüksünür mü? Getirdiklerinden şikâyeti hakaret kabul etmişti. Sanırım o güzelim antika eşyanın bu perişan odalara yerleştirilmesinde, yer yer kırılmış, eğri büğrü tahtaların üstüne ipek Isparta halılarının serilmesinde bir çarpıklık göremiyordu. Gelini ile torunlarını doğru dürüst bir ev ortamına yerleştirmek istemişti ve yerleştirmişti de. Öyleyken, neden gelini nankör bir tavırla etrafa bakınıp duruyordu? Aklından geçen sorulara bir cevap aramayı aniden bıraktı ve sandığı açmak üzere yürüdü. Eh, bu sandıktakileri görsünler de beğenmesinler bakalım. Perdeler çıkardı, hemen asılması lazım bunların diyerek. Masa örtüleri, yatak çarşafları teker teker yere açıldı. Derken, ağır gümüş bir servis takımı. Ne yerken kullanacağız bunları acaba, kuru ekmekle zeytin mi? Sonra, dövülmüş bakırdan lambalar çıktı sandıktan. İyi, güzel de, bunlar günde yarım galon gaz harcar. Ve en sonunda ipek işlemeli bir yatak örtüsü. Mehmet'le bana dönerek açıkladı: büyükbabamla evlendiğinde düğün hediyesiymiş bu örtü.

Annem bütün çıkanlara yaşlı gözlerle bakıyordu. Büyükbabamla, babamla geçirdiği günler gelmişti aklına. Bu güzel eşya o mutluluk dolu evin parçalarıydı. Bu kümes bozması

yere yakışırlar mıydı? Bir şey demedi, ama gözlerinden aşağıya yaşlar yuvarlanmaya başladı. Sonra kendini toparladı ve gidip mangalı üflememi söyledi. Kahve pişirecekti. Sahanlığa çıktım. Burada mangalın yanı sıra bir masa, gündelik çatal kaşığın durduğu dolap ve kova kova su vardı. Musluklardan su akmıyor, içecek suyumuzu Bekçi Baba haftada bir getiriyordu. Diğer su ihtiyacımızı ise köşedeki tulumbadan çekiyorduk. Daha o sabah bir teneke kutu ile hiç değilse yirmi kez gide gele taşımıştım bütün kovalardaki suyu. Artık bu gibi yorucu işleri anneme bırakmıyordum. Sahanlıkta duranlar, ışık olmadığından pek göze çarpmıyordu, ama evin içine buradan devamlı bir yemek kokusu yayılıyordu. Yemek pişirme koşulları son derece ilkeldi. Büyük bakır mangalda kömür ateşi yanıyor, onun üstüne demir sacayağı konuyor ve pişecek yemek onun üstüne oturtuluyordu. Saatlerce pişen yemek ya son derece lezzetli oluyordu, ya da iflah olmaz biçimde bozuluyordu, artık hangisinin olacağı sizin yemek pişirme becerinize bağlı. Buraya geldiğimiz ilk günlerde berbat yemekler yedik. Annem zaten bildim bileli iyi bir aşçı *değildi*, bu ilkel koşullarda daha da kötülemişti. Güzel pişmiş yemeği severdi, ama güzel yemek pişirmek için gereken sabırdan yoksundu. Yıllar geçtikçe elinden çıkan yemeklerin lezzeti düzeldi, ama o zamana kadar da sindirim sistemimizi altüst etmişti bir kere.

O sabah yaptığı kahveyi babaanneme eski bir gümüş tepside ikram etti. İnsan arkasını pencereye verip dışarıdan görünen manzaraya gözlerini kapasa, kendisini yanan evimizde sanacak. Sanki İnci kahveyi bırakıp odadan henüz çıkmış... Annem geleneklerine öylesine bağlı ki, şu halimizde bile

kahveyi, artık bir antikacı dükkânına daha yakışacak gümüş tepside ikram etmekte bir sakınca görmüyor. Oysa her şeyini yitirmişti ve şu alt katta oturan dul kadından daha acınacak bir vaziyetteydi. O gün üstünde durmamıştım, ama şimdi aklıma geldikçe gülümsemekten kendimi alamıyorum. Düşünün bir kere, iki saygıdeğer hanımefendi o köşecikte oturmuş, gümüş tepsiden alıp kahve yudumluyorlar. Sanki eski günlere geri dönmüşüz. Babaannem neredeyse İnci'yi çağırmak ve fincanları toplamasını söylemek üzere çıngırağın ipine asılacak.

Babaannem ayrılırken, annemin bütün itirazına rağmen, avucuna bir altın para sıkıştırdı. Annem daha yüzük satışından elde edilen paranın bitmediğini ileri sürüyordu. Zavallı anneciğimin, o zamanlar paranın değeri ve alım gücü hakkında o kadar az bilgisi vardı ki... Bir de üstelik, canı bir şey istedi miydi düşünmezdi, ama bu arada elinden birkaç altın birden çıkacakmış, eh ne yapalım? Savaşın ortasındaydık ve her şeyin fiyatı birkaç misline fırlamıştı. Onun pazarlık yapmasını bilmediğini keşfeden satıcılar tarafından sömürülmekteydi. Esasında pazarlık yapmayı bilmiyor değildi de gururuna yediremiyordu, üç-beş kuruş için satıcılarla atışmayı. Oysa diğer kadınların çarşıda aynı mal için çok daha az para ödediklerini ben bile keşfetmiştim. Eğer sesimi çıkaracak olsam, hemen beni azarlayarak sustururdu. Çok geçmedi, para durumumuz endişe verici boyutlara ulaştı. Tabii babaannemden hiç durmadan bize yardım etmesini bekleyemezdik. Zaten kocası, eski eşyanın gizlice bize verildiğini duyunca, nasıl küplere binmiş ve kızılca kıyameti koparmış, bunun haberi çoktan kulağımıza gelmişti. Böylelikle, yiyecek sorunu en büyük sorunumuz olmaya devam etti. Hele tabii bir de karaborsadan alınınca...

Aynı günlerdeydi, istesem de istemesem de, çocuk bakıcılığını öğrenmem gerekti. Annem kahvaltıdan sonra çarşıya gidiyor, çocukları da benimle bırakıyordu. Mehmet ile Muazzez'in her yaramazlığından sorumlu olmak, Allah biliyor ya, hiç hoşuma gitmiyordu. Aslında ağır bir iş değildi bana düşen; çoğunlukla "onu yapmayın, bunu yapmayın" demekle yetiniyordum, ama ara sıra bunalıp Mehmet'e bir tokat attığım da oluyordu tabii. Böyle zamanlarda aşağıdaki dul kadın hemen, "Ne oluyor?" diye yukarı fırlıyor, annem gelince de ilk iş beni şikâyet ediyordu. Annemin uyarıları canımı daha beter sıkıyordu. Velhasıl sevmiyordum bu yükümlülüğü.

Bir sabah annem bütün aramalarına rağmen ekmek bulamadı. Zaten son zamanlarda yaşantımız hep bu ekmek arayışı ile şekillenir olmuştu. Saatlerce fırının önünde beklemiş, öğle vakti eve eli boş dönmüştü. Öğleden sonra bir kez daha çıktı, gene aynı durum. Akşamüzeri bir fasıl daha şansını denemek istedi. Muazzez'i uyandırmamamızı tembih ederek ayrıldı. Bir süre sessiz sedasız oynadık. Ardından Mehmet'in uykusu geldi ve huysuzluğu tuttu. Oyuncaklarımızı topladık güzelce ve sahanlıktaki dolaba kaldırdık. Oturma odasındaki sevdiğimiz köşeye gidip oturduk ve annemin dönüşünü beklemeye başladık. Hava kararıyordu. Annem genellikle bu saate kadar çoktan dönmüş olurdu. Sokakta kimseler kalmamıştı. Sonra aşağıdaki dul kadının, kapıyı arkasından itina ile çekerek çıktığını duyduk. Tıknaz gölgesinin yokuştan aşağı kayışını camdan izlerken içimiz korkuyla doldu. Evde yapayalnız kalmıştık.

Yangın gecesini anımsatan karanlık bizi sanki boğazımızdan yakalamıştı. Fısıltı ile konuşuyor, ara sıra omzumuzun

üzerinden loş odanın gerisine ani bir bakış fırlatıyorduk. Mehmet'in uykudan gözleri kapanıyordu, ama yalnız kalmayı göze alamadığım için gidip yatmasına izin vermiyordum. Nerede kalmıştı bu annem de böyle? Lambaları yakabilsem belki biraz rahatlardım, ama annemin kesin emri vardı onlara dokunmamamız konusunda. Böylece orada tek başımıza oturmaya devam ettik. Oda gitgide daha fazla karanlığa gömülüyordu. Sokakta bir mezar sessizliği. Evimizin yanında, bizim yan pencereden ince minaresini, hatta içersini rahatça görebildiğimiz ufak bir cami vardı. Oradaki ermiş türbesinin başında kimbilir hangi dindarın diktiği mum, cam fanusun içinde yanıyordu. Müezzin kimsesiz minareye tırmandı ve akşam ezanına başladı. Caminin kapısı öbür yanda bulunduğundan, gelenleri göremiyorduk. Sadece müezzinin kederli ve esrarlı sesinden dökülen Arapça nağmeleri duyabiliyorduk. Ezan bittiğinde sanki gece daha durgunlaştı, etraf daha karardı. Tek ışıldayan, ermişin başucundaki mumdu.

Birden korktuğumu hissettim. Korku, açlık ve yorgunluk birbirine karışınca dilim çözüldü, "Hayalet geliyor! Hayalet geliyor!" diye bağırdım. Alacakaranlıkta beni gözleyen Mehmet'in artık çenesi titriyordu. O da türbeye baktı ve korku ile bağırmaya başladı. Pencereden kaçıp divana kendimizi attık. Titreye titreye, İran işi seccadenin altına girdik. Orada ermişle ilgili varsayımlar yapıyorduk. Yalnız kalmış da, üşümüş de, ısınmak için yanında bizi de mezara götürmek istiyormuş da... Vücudumuzda ürpertiler, çenemiz birbirine vuruyor, İnci'nin zamanında anlattığı bütün hayalet öyküleri canlanıp üzerimize üzerimize gelmekte... Birbirimize sarılmış, yaklaşan ermişi bekliyoruz. Dehşet içindeyiz. Ufacık seccadeyi bir Mehmet

benim üstümden çekip alıyor kendi üstüne, bir ben. Tam bu sırada ayak sesleri duyuyorum. Ağır, yorgun ayak sesleri.

"İşte geldi!" diye haykırıyorum panik içinde.

Ayak sesleri yaklaşıyor, yaklaşıyor, işte aşağıdaki kapıdan girdi, merdivenleri çıkıyor – yavaş yavaş, ancak bir ölünün yürüyeceği yorgunlukla. Durma kalbim, durma. Mehmet ciğeri sökülürcesine bağırmakta. Ve bir el sert bir şekilde seccadeyi çekip alıyor üstümüzden.

"Ne oluyor böyle?" diye soruyor annem.

Onu görünce rahatlıyorum, ama konuşacak halim yok. Mehmet, "Ha-ha-hayalet!" diye kekeleyerek bir yanıt vermeyi beceriyor her nasılsa, sonra yeni bir bağırtı nöbetine yakalanıyor. Annem Mehmet'i yatıştırma çabasında. Benim altımdan çekip çıkartıyor onu, kenetlenmiş ellerinden seccadenin ucunu kurtarıyor.

Mehmet ortaya tam olarak çıkınca fark ediyoruz ki, altını kirletmiş ve yüzündeki ifadeden de anlıyoruz ki, bir ufak kaş çatışı ile aynı ayıbı tekrarlamaktan çekinmeyecek.

Sarıyer'in Sonu

Bizim sokakta devamlı bir canlılık vardı. Sabahın erken saatlerinde sütçünün gelişinden, akşamüzeri yoğurtçunun gidişine dek dışarısı kimi zaman münakaşa, kimi zaman gülüşme sesleri ile sürekli hareket halindeydi. Ben köşe penceresinin yanına bir iskemle çeker, onun üstüne yığılmış minderlere oturup dışarıyı seyrederdim. Sokak satıcıları eşeklerini bir aşağı bir yukarı dolaştırırken, mallarını satmak için bağırırlar, bir taraftan da birbirlerine laf atarlardı. Kimler yoktu ki aralarında... Patlıcan satanlar, domates satanlar, küfeleri iri ve sulu limonlarla dolu olanlar. Eğer mevsimindeysek üzümcüler ve de karpuzcular. Onlar yarı uyur haldeki eşekleri yürütürken, hayvanın iki yanından sarkan küfelerde taze patlıcanlar, domatesler, fasulyeler sergilenirdi. Evlerde kulağını kabartıp dinleyenlere, dünyanın en taze sebzelerini sattıklarını

bağıra bağıra ilan ederlerdi. Derken çatlak sesli bir kadın fiyat sorardı. Diyelim ki şu kadar. Vay efendim, o fiyata olur muymuş? Böylelikle çıkan ağız kavgası bir anda diğerini bastırma yarışına dönüşürdü. Bu arada çevreye toplanan ev kadınları da lafa karışıp sözcü kadına arka çıkarlardı. Diğer satıcılar ise olayın dışında kalmaya özen gösterirlerdi. Ne olur, ne olmaz. Münakaşa eden satıcı ile kadın beylik lafları bitirince, bu defa birbirlerinin anasına, babasına ve daha akla gelen her türlü akrabasına sayıp sövmeye vardırırlardı işi. Esasen söylenecek lafın bitmesi diye bir şey zaten yoktu. Biterse, söylenenler bir daha tekrarlanır, ne olacak. Bu arada ne eşeğin oğlu olmak kalırdı, ne de başkasının çocuğuna babalık etmek. Bunlar en hafifleri. Kadının gözü iyice karardı ise daha da ileri gidebilir. Korkacak değil ya. Dayanağı evdeki iki yetişkin oğlu. Satıcının ona aynı lisanda cevap vermesi mümkün değil. Verirse, oğullar lafını yerde bırakmazlar, gerisingeri ağzına tıkarlar. Bir de tabii öbür kadınları hesaba katmak zorunda adam. Mahallenin namusunu korumak için, sopa demez, süpürge demez, ellerine geçenle adama saldırıverirler alimallah. Bu fırsattan istifade, etraftaki çocuklar da yaşamından bezmiş eşeğin sırtına biner, küfeleri soyup soğana çevirirler.

Bu sokağın sümüklü cılız çocukları yedisine geldiğinde, kırkındaki adamdan daha gözü pek olurdu. Uyuz sokak köpekleri ise evlerin dışına bırakılmış çöp tenekelerini talan ederek yaşardı. Binlerce kedi vardı civarda her boydan ve cinsten. Bunlar da çöp yığınlarını aşındırır, lağım farelerini kovalar, yiyecek hiçbir şey bulamadıklarında da birbirlerini yerlerdi. Bu pislik ve yoksulluk içinde annem kendinden emin, sert adımlarla yürüdüğünde, diğer kadınlar kendisini şüpheyle

süzer ve aralarında fısır fısır konuşurlardı. Annem değil miydi kafesleri söküp atarak pencerelerini cümle âleme açan? Aralarında böyle bir orospu gibi, utanmadan nasıl dolaşabiliyor? Küçük oğlan çocukları arkasından taş fırlatır, erkekler örtülü yüzüne alaylı iltifatlar yağdırırlar, o bütün bu pespayeliğin arasından bir kraliçe gibi başı dik geçerdi. Sokakta oynamamıza kesinlikte izin vermezdi, bize yakışmaz diye. Hava almak için tabii sokağa çıkardık biraz, ama ancak o çarşıdan döndüğünde ve bizimle birlikte dışarıda duracak hali kaldı ise. Pazarlık etmesini beceremediği ve diğer kadınların eleştiren bakışları altında bir şey almaktan rahatsız olduğu için, bizim sokağın satıcılarından çok nadir olarak alışveriş yapardı. Bir şey almaya kalksa hemen bütün kadınlar kapı önlerine çıkarlar, ne aldığını ve kaç para vermek aptallığında bulunduğunu gözleriyle görmek isterlerdi. O nedenle annem pazar yerinden bir hamal çocuk getirmeyi tercih ederdi. Çocuğun önüne düşüp evin yolunu gösterir, aldıklarını pis kokulu mutfağımıza kadar çıkarttırır, sonra parasını verip salıverirdi.

Alınan sebzeleri ayırıp yerlerine yerleştirmek Mehmet'le benim görevimdi. Annem böyle kirli şeylere elini sürmekten hoşlanmazdı. Sokakta oturanlardan, onların çirkin şakalarından ve kaba lisanlarından da nefret ederdi. Türkçenin doğru konuşulmasında gösterdiği duyarlılık ancak bir akademisyende bulunabilirdi. Eve döndüğünde yaşmağını çıkarır, bir iskemleye çöker ve etraftaki eski günlerinden kalma eşyaları süzerdi. Yüzüne sükûnet neden sonra gelirdi. Geçmişte yaşamakta, içinde bulunduğu döneme sadece günlük sorumluluklarını yerine getirmek üzere, istemeden dönmekteydi. Her akşam onu lambanın altında oturmuş, ışık saçları üstünde

parlarken, dikiş dikiyor ya da tırnaklarını törpülüyor görürdük. Artık perdeler örtülmüş, düşman gözler dışarıda kalmıştır. Bu saatlerde duyduğu huzur yüzünden okunur. İçine kapanarak geçmişi düşünme eğilimi, o zamanlar o kadar dikkatimizi çekmezdi, ama daha sonraki yıllarda hepimiz için ciddi krizler doğuracaktı. Anneciğim işte bu şekilde, anılarıyla var olmakta, yaklaşan yoksulluk günlerini aklının ucundan dahi geçirmemekteydi.

Kıt parayı su gibi harcıyordu. Kazara, içine gelecekle ilgili bir kurt düşse, bu sıkıntılı düşünceyi, diğer sıkıntılı düşünceleri yaptığı gibi, aklının bir başka ucuna itiyordu sanki. Ara sıra babaannem çok para harcadığı konusunda onu ikaz ettiği vakit, hemen lafı değiştirir, dikkati başka bir noktaya çeker, örneğin yeni bitirdiği bir işlemeyi gösterirdi. Böylece para konusunun başlamasıyla bitmesi bir olurdu. Paradan söz edilmesin de, neden söz edilirse edilsin. Toplumda önemli yeri olan genç bir hanımefendi edasıyla konuşuyor, sık sık babamın yakında döneceğini tekrarlıyordu. Bu durum gitgide gülünç bir hal almaya başladı, çünkü bir zaman geldi, sözünü ettiği bütün adlar artık bu dünyadan çekilmiş kişilerin adları oldu. Yenilgiyi kabul etmiyordu, ama yenilgi zayıf bir anında onu hançerlemek üzere arkasında bir gölge gibi dolaşmaya başlamıştı. Bazen büyük bir şevkle bana ve Mehmet'e Sarıyer'de uzun bir tatilden söz ederdi. Bir an yüzünden bir tereddüt gelir geçer. Sanırım söylediklerinin saçmalığını fark etti. Ama tereddüt çok sürmüyor. Saçma, maçma. Katı gerçeklerden gene daha iyi. Dış dünya ile ilişkisi arttıkça iç dünyasına daha fazla gömülüyor ve o ölçüde mantıkdışı planlar yapıyordu.

Duygularını açıklamaktan kaçınırdı. Bizi şöyle çekip göğsüne yasladığını, içten öptüğünü hatırlamam. Ama gene de annem hayattaki tek güven kaynağımız, tek dayanağımız idi. Elinin soğuk dokunuşu, eteklerinin hışırtısı, saçlarındaki ışık, duygudan arınmış sesi bize yetiyordu. Bütün bunlar korkularımızı bastırıyor, acılarımızı siliyordu. Zaman geçtikçe, babaannemin bütün eleştirilerine rağmen, aşağıdaki dul kadınla daha yakın bir ilişki içine girdi. Bu kadını sevmişti bir kere. İnsanların dış görünüşüne gözlerini kapayıp içlerindeki zenginliği keşfetmek konusunda Allah vergisi bir beceriye sahipti.

Mahalleli, dul kadına dudak büküyor, adam yerine koymuyordu. Annem ise onların dudak bükmesine dudak büktü. Ara sıra kadını yukarıya kahve içmeye çağırır, ona dikiş ya da yemek konularında fikir danışırdı. Kadın bu ilgiden o kadar memnun kaldı ki, kısa zamanda bizlere kul köle olacak hale geldi. Annem dışarı çıktığı zaman, gelip bizleri eğlendirir, banyomuzu yaptırır, yemeğimizi yedirir ve geniş dizlerinde saatlerce Muazzez'i sallardı.

Parasız çalıştırdığımız bir hizmetçiydi sanki. Sadık İnci ile iffetsiz Hacer'in karışımı. Kadının bu yakınlığı annemin tabii çok işine yarıyordu. Hatta bize yemeklerimizi dahi yapar olmuştu bir ara, ama kadının sık sık kaşıdığı saçları bir-iki kez yemeklerden çıkınca annem duruma hemen el koydu ve artık bize yemek pişirmemesini söyledi. Açık hava konusunda ne kadar hassassa, temizlik konusunda da o kadar titizdi.

Bir sabah kapı vuruldu ve birisi annemi görmek istediğini söyledi. Kendisine seslendim. Koşa koşa merdivenlerden indi. Sonra bağırdığını duydum:

"Hasan!"

Ben, "Hasan da kimmiş?" diye düşünürken, annem Bekçi Baba'ya teşekkür etti, Hasan'a yol gösterdiği için. Tam o anda Hasan'ın kim olduğunu çıkardım: Sarıyer'deki bahçıvandı. Dünyanın, küçük çocukları seven tek bahçıvanını nasıl olmuş da tanıyamamıştım?

Annem misafirini merdivenlerden çıkarıp oturma odasına buyur etti. Hasan ancak ailenin eski emektarlarına yakışan bir ilgi ile Mehmet'le beni selamladıktan sonra etrafına bakındı ve, "Ne kötü yermiş burası, hanımefendi," dedi. Sonra üzüntülü bir halde başını salladı. Uzağı görmeyen gözlerini kısmış anneme bakıyordu:

"Önce ilk evinize gittim. Gördüğüme inanamadım," diye homurdandı. "Hiç bilmiyorduk, hanımefendi. Yangının haberi Sarıyer'e ulaşmamıştı."

Bir süre soluk aldı, sonra beyaz sakalının arkasında homurdanarak devam etti:

"Bekçi Baba yol gösterdi de geldim. Aman aman, bu ne biçim yermiş. Sizi buralarda göreceğime..."

Kocaman gözyaşları yanaklarından akıp eski paltosundan aşağıya yuvarlandı. Onun böyle ağladığını görmek beni çok şaşırtmıştı.

"Haydi haydi, Hasan," dedi annem azarlar gibi. Gereği yokken ağladığımızda bizimle de böyle konuşurdu.

Hasan kolunun tersiyle gözyaşlarını sildi ve derin bir "of" çekti:

"Her şey değişiyor, hanımefendi. Bugünden yarını kestirebilen yok. Ama *sizi burada* görmek..."

O, annemi incitmeden sözü nasıl bitireceğini düşünürken, annem boşluktan yararlanıp aceleyle sordu:

"Sarıyer'de ne var ne yok, Hasan?"

Yaşlı adamın gözleri bir kez daha doldu. İhtiyarlıktan kaynaklanan ve kolaylıkla akabilen gözyaşları vardı Hasan'ın. Ama bu durum bana çok komik gelmişti. Kaynaktan su yükselir gibi, boğazımdan yukarıya bir gülme ihtiyacı yükseldi. Annem gözleriyle beni uyarıyordu ya, nafile. Kendimi kontrol etmeye çalışmaktan yüzüm kıpkırmızı olmuştu. Sonunda tutamadım, bir kahkaha koyuverdim. Tam bu sırada Hasan da yeniden konuşmak üzere ağzını açmıştı. Söyledikleri, beynime artarda elektrik şoku veriliyormuş gibi etki yaptı:

"Bizim bey için öldü diyorlar, hanımefendi," dedi ve kendini tutamayarak acı acı ağlamaya başladı. Annem taş gibi bir suratla, onun eğik başının üstünden ileriye bakıyordu.

"Öldü mü? Kim, Ahmet mi öldü?" diye sordu.

Beti benzi atmıştı. Korkudan ben de ağlamaya başladım. Ardımdan Mehmet. Odada tam bir felaket havası vardı şimdi. Eminim, ben Ahmet Amcam öldü diye ağlamıyordum, çünkü daha o zamanlar ölmek nedir bilemeyecek yaştaydım. Sarıyer'e bir daha gidemeyeceğiz diye de ağlamıyordum, çünkü böyle bir bağlantıyı kurmam da mümkün değildi.

Ben, sanıyorum, Hasan ağladı diye, annem birden taş kesildi diye ağlamaktaydım. İşte gene bu hareketsiz, sıcak odada bizi bırakmış, düşlerinde kimbilir nerelere gitmişti. Hıçkıra hıçkıra, neden ağladığımı bilmeden, ama çıkardığım sesi kendim de beğenerekten, ağlamaktaydım. Gözyaşlarımın akması durduktan sonra dahi, kederimizi bütün dünyaya ilan ediyorum güvencesiyle, ağlamaya devam ettim. Ağlamanın beden üstünde yarattığı etkiler çok garip. Sadece sesi ile olsa dahi ağlamak, insanın kan dolaşımına dalga dalga yayılıp omuriliğinde sarsın-

tılar yaratabiliyor. İşte, ben o gün bu durumu yaşamaktaydım. Neden sonra, annemin yakıcı tokadı ile kendime geldim ve iç parçalayıcı bir hıçkırığın tam ortasında duruverdim.

"Sus!" diye bağırmasında öyle bir sertlik vardı ki, susmaktan başka çare yoktu. Aptallar gibi, sesim çıkmadan, ama ağzım hâlâ yarı açık, kalakalmıştım. Mehmet'le ikimiz odanın gerisindeki sedire kapandık ve ancak bir süre yutkunduktan ve derin nefesler aldıktan sonra normale dönebildik.

Bu arada annem Hasan'a yumuşak bir şekilde sordu:

"Anlat bakayım, Hasan. Hanımın bu durumu nasıl öğrenmiş?"

Yaşlı adam kendisini toparlamak için belirli bir çaba gösterdikten bir-iki saniye sonra anlatmaya başladı:

"Hanımım ne zamandır merak içindeydi. Bir hafta önce artık dayanamadı ve beni askerlik dairesine gönderdi. Beyle ilgili bir haber olup olmadığını soracaktım. Pek bir şey bilmiyorlardı, ama soruşturdular. Sonunda oradaki yüzbaşı büyük olasılıkla beyin ölmüş olduğu haberini verdi. Nasıl, nerede, neden ölmüş, bilen yok."

"Aman Yarabbim! Ne büyük felaket bu!"

Annemin sesi bir tuhaf çıkmıştı. Acaba gözlerinin önünde babam mı canlanmıştı? Hasan devam etti:

"Bu haber hanımı çok sarstı. Üç gündür ağzına bir lokma yemek koymadı. Öksürüğü de gittikçe artıyor. Dün gece kan kustu."

"Ah, zavallı Ayşe!" dedi annem. "Vereme yakalandığını zaten tahmin etmiştik."

"Aman büyükhanıma bir şey söylemeyin," diye canlandı Hasan. Büyükhanım dediği babaannemdi. Kendisine bu sıfatın yakıştırılmasından memnun kalmazdı duysaydı.

"Yok canım. Tabii söylemem," diye cevap verdi annem. "Ama elbet bir an gelecek, öğrenecek. Ah, Hasan! Nedir bu başımıza gelenler? Bütün kapılar teker teker kapanıyor. Bütün sevdiklerimiz yok oluyor."

Yüzünü elleriyle örttü, ama ağlamıyordu.

İşte, tıpasını üstüne kapatıp aklının gerisine iteceği bir başka olay. Bir gün o tıpa patlayıp da içindeki korkunç şeyler dışarı fırlayınca, bunun yaratacağı şoka nasıl dayanacak?

"Allahın emri," dedi Hasan. Başka ne desin? Annem ellerini yüzünden çekti:

"Çok haksız bir emir."

"Tövbe! Tövbe!"

Bir kadının kaderine karşı çıkması öyle duyulmamış bir şeydi ki, bir an için Hasan sıkıntısını unutmuştu. Annem onun bu telaşına aldırmadı.

"Hanımına bizim yangından söz etme. Hiç değilse kısa bir süre için. Onun derdi şimdilik ona yeter. Zaten ev yandı gitti. Konuşmakla geri gelmez. Burada çok şükür rahatımız yerinde."

Söylediklerinin doğruluğundan pek de emin değil; bakışları odada bir kez dolaştı. Sanki etrafındaki eşyadan güç almaya çalışıyor.

Hasan elindeki sepeti masanın üstüne bırakarak kalkmaya davrandı. Sepetin içindekiler insanın ağzını sulandıracak cinstendi. Annem kendisine teşekkür ederken, o gitmek istemiyor gibi üzüntülü ve de ne yapacağını şaşırmış bir halde etrafına baktı. Sonra eğilerek selam verdi, bir-iki anlaşılmaz söz mırıldandı ve merdivenlerden inmeye başladı. Aşağı kapıya varana kadar hâlâ mırıldanıyordu.

Annem oturup arkasına dayandı. Sanki ağlamak, boşalmak istiyordu, ama alışık değildi ağlamaya. Bir türlü akmadı o lanet olası yaşlar. Boşluğa bakmaya devam etti. Derken, dudaklarında ani bir gülümseme belirdi. Neydi acaba ona bu dakikada Hasan'ın söylediklerini unutturan, gözlerinde birden bir kıvılcım gibi çakan? Mehmet'le oturmuş, annemin yüzünü seyrediyorduk. Kendisine baktığımızı fark etti.

"Babaannenize sakın bir şey söylemeyin," dedi sert bir şekilde. Söylemeyeceğimize söz verdik. Sonra aniden bizi bıraktı ve Hasan gelmeden yapmakta olduğu işe döndü.

Mehmet biraz önce neden ağlamakta olduğunu unutup oyuna daldı. Küçük yüzü merakla büzülmüş, bir tahta küpün diğer küpler üstünde neden durmadığını anlamaya çalışıyordu. Onu biraz izledikten sonra, dayanamadım ve, "Gel göstereyim," diyerek uysal parmakları arasından oyuncağı aldım.

"Gördün mü, bak? İşte böyle yapman lazım."

Önce benim yaptığımı gözden geçirdi, sonra içine sinmemiş olacak ki, parçaları bozup kendi bildiği şekilde yeniden dizmeye girişti. Her bir tarafı canlı renklerle boyanmış tahta küpler üst üste yükseldikçe daha belirli bir şekilde sallanır oldular; en son parçanın da konmasıyla dayanamayıp yere yuvarlandılar. Mehmet düşünceli bir halde oturmuş, yüzü hâlâ merak dolu, parmağıyla tahta parçalarına dokunuyordu.

Onu kendi haline bırakıp Sarıyer'den gönderilenleri incelemeye gittim. Bir koca torba pirinç, besili bir piliç, dükkânlardaki tereyağından daha sarı bir tereyağı, kahverengi benekli yumurtalar ve ev ekmeği. Ekmeğin kızarmış yerinden bir parça koparıp iştahla yemeye başladım. Ne dünyadaki huzur-

suzluklar, ne aile dertleri, bir çocuğun taze ekmekten aldığı zevki yok edemiyor.

Annem nasıl olmuştu da babaannemin Ahmet Amcamla ilgili haberi duymayacağını düşünebilmişti? Ölüm haberini gizlemek mümkün mü? Hasan'ın "öldüğü sanılıyor" diye açık bıraktığı kapı, çok geçmeden kapandı. Her şeyden önce, bu bilgi resmi kanallar tarafından açıklandı. Ayrıca, o dönemlerde askerlik daireleri öylesine sorumsuz ve düzensiz bir biçimde işliyordu ki, yaşayan, ama kayıp olmuş bir askere hemen "öldüğü sanılıyor" damgası yapıştırılıyordu. Gerçi bu kayıpların çoğu gerçekten ölü çıkıyordu sonunda, ama binde bir, öldüğü sanılan askerin çıkageldiği de oluyordu. Bu durumda askerlik dairesi yaptığı hatayı düzeltmek gereğini dahi görmüyordu. Adam sen de! Şimdi ölmediyse yakında ölecek nasıl olsa. O nedenle daireden, birisi hakkında "öldüğü sanılıyor" diye bir açıklama yapıldıysa, o kişiye kesinlikle ölmüş gözüyle bakıyordu halk.

Hasan ayrıldıktan sonra çok geçmedi, babaannem çıkageldi. Fevkalade sinirli idi. Oturur oturmaz kahve istedi ve Hasan'ın bizi hangi nedenle ziyaret etmiş olduğunu sordu. Annem şaşırmıştı. Babaanneme bu haberi kimin uçurduğunu anlayamıyordu.

"Duydum işte," diye terslendi babaannem. Hasan'ın kendisini atlayıp annemi ziyaret etmesini hazmedememişti. Eğer yeni haberler varsa, neden önce aile büyüğüne verilmiyordu bunlar?

Annem, pek de inandırıcı olmayan bir tarzda, Hasan'ın bir sepet yiyecek bırakmak üzere uğradığını söyledi. Söyledi, ama

yüzünde hâlâ bir şaşkınlık. Bize Hasan'ın geldiği babaannemin içine mi doğmuştu acaba?

Babaannem iskemlesinde değnek yutmuş gibi otururken, Sarıyer'de neler olduğunu öğrenmek istedi.

"Ooo, gayet iyiler, gayet iyiler," diye çarçabuk cevap verdi annem. Yüzü bir anda kızarmıştı.

Ardından Mehmet babaanneme yaklaştı. Üç yaşındaki çocuklara has bir rahatlıkla, "Sarıyer," diye fısıldadı. Sabahki konuşmaları kısmen hatırlayacak, ağzından bir laf kaçıracak diye ödüm koptu. Telaşım yüzüme vurmuş olacak ki, babaannem merakla sordu:

"Neyin var senin? Ne oldu?"

Suratım asık, hiçbir şeyim olmadığını söyledim. Bilmem çocukluğundan mı, yoksa havadaki gerilimi hissettiğinden mi, Mehmet babaannemin kolunu çekiştirmeye başladı ve "Mehmet ağladı. Mehmet ağladı," dedi.

Babaannem onu dinlemiyordu bile. Halbuki bilse ne söylemek istediğini... Mehmet dikkat çekmek için bu defa babaannemin eteğine asıldı ve tekrarladı:

"Ağladı!"

Babaannem tam eteğini onun elinden kurtarırken, Allahtan annem kahve ile içeri girdi ve dikkatler başka bir noktaya çekilmiş oldu.

Babaannem kahveyi içerken yüzünü buruşturuyordu. Sanki içtiği zehir. Aynı zamanda durmadan Ahmet Amcam ve Sarıyer ile ilgili konular açıyordu. Bu işi o kadar çok tekrarladı ki, annem bayılacak sandım. Sonra bir ara annem, babamı sormak için askerlik dairesine uğrayacağını söyledi. Hah işte, bir açık vermişti. Babaannem hemen bunun üstüne atladı. Vay

efendim, bu da nereden çıkmış? Kim sokmuş bu fikri annemin kafasına? Annem bunun kendi aklına gelen bir şey olduğunu, kimseden akıl danışmadığını mırıldandı. Babaannem gözlerini dikkatle anneme dikmişti.

"Şevkiye," diye çıkıştı. "Benden ne saklıyorsun?"

Babaannemin içgüdüsüne hepimiz şaşırmıştık. Gene de annem hiçbir şey saklamadığı konusunda yeminler ediyor, bir taraftan da gözleriyle bana Mehmet'i işaret ediyordu. Mehmet'i oyalamak üzere odanın köşesine götürdüm. Babaannemin dikkatini çekmek konusunda öyle ısrarlıydı ki. Son dakikada fırsatı yakaladı. Babaannem tam ayrılırken, "Öldü, öldü," dedi. Ama babaannem onun ne dediğini anlamamıştı. Annem de ustalıkla araya girdi ve böylece laf değiştirilmiş oldu.

Babaannem Mehmet'in verdiği mesajı o gün değerlendirememişti belki, ama aradan birkaç gün geçti geçmedi, tekrar geldi. Aman Allah, ne geliş, ne ağlama, ne dövünme! Ziyaret böyle başlamadı tabii. İçeriye gayet normal bir tavırla girdi ve derhal kahve buyurdu. Gözlerinin etrafındaki kırmızı halkadan başka hiçbir fevkaladelik yoktu halinde. Ama annem onu bir-iki saniye süzdükten sonra, "Sarıyer'e gittiniz galiba?" dedi. İşte ne olduysa ondan sonra oldu. Babaannemin yüzü buruştu, ağlamaya başladı. Hem de öyle Hasan gibi sessiz sedasız değil. Önündeki duvarı yıkan sel suları gibi gürül gürül. Korktum ve annemin elini sıkıca tuttum.

Ne çok gözyaşı dökülmüştü bu son haftalarda. Dünya artık insanların evlerini kaybettiği, bilinmedik köşelerde öldüğü, dayanılmaz bir yer olmuştu. Bu ortamda kadınlar çabuk sinirleniyor ve hiç durmadan ağlıyorlardı. Şu yaşadığımız anın yükünü ben de kaldıramadım ve babaannemin ağlamasına

katıldım. Annem derhal asayişi sağlamak görevini üstlendi. Birkaç ikazdan ve hatta tokattan sonra bana Mehmet'le köşede oynamamı emretti. Babaannemin bu gürültüsünde nasıl oynayalım? Ağlaması ne zaman sona erecek, bir bilsek. Sanki sadece oğluna değil, dünyadaki bütün ölenlere ağlıyor. Neden sonra duruldu da, annem kendisine bir parça konyak uzatıp içmesini söyledi. Annemin tavırlarında sevgiden eser yok. Bu iki kişi kolayca sevemezler ki zaten. Kaderin cilvelerine dayanabilmek için birbirlerine destek oluyorlar, o kadar.

En sonunda babaannem konuşmaya başladı. "Oğlum Ahmet öldü. Gelinim Ayşe öldü. Dünyada kimseciğim kalmadı."

"Ayşe mi?" diye sordu annem inanmaz bir biçimde. Babaannemin kendisini "kimse"den saymadığına içerlemiş olmalı.

Babaannem cevap verecek halde değil. Büyük oğlunun ölümünden duyduğu acıyla, oturduğu yerde bir öne, bir arkaya sallanıyor. Bu ıstırabın etkisinde hareketleri kısmen anlamsızlaşmış, Ayşe Yenge'nin ölümü bile ikinci plana itilmiş.

En sonunda annem bütün olanları sırasıyla öğrendi. Babaannem bizden ayrıldıktan sonra kendi kendine düşünmüş ve Hasan'ın sepet bırakmak için bize uğradığına pek inanası gelmemiş. Bütün gün bu olay üzerinde kafa yormuş ve en sonunda Mehmet'in kendisine bir şeyler söylemeye çalıştığını anımsamış. Bu istenip de söylenemeyen şeylerin Sarıyer'le bağlantılı olduğuna eminmiş. Uykusuz bir gece geçirdikten sonra, sabah derhal Sarıyer'e gitmeye karar vermiş. Kocasının şaşkın bakışları altında, yanına bir hizmetçi alarak evden ayrılmış. Bize yardımsız gelmesine gelebiliyor, ama Sarıyer gibi İstanbul'un öbür ucuna tek başına gitmeyi göze alamıyor.

Sarıyer'de bütün hizmetkârlar kendisini ağlamaklı karşılayınca telaşlanıyor. Öğreniyor ki, Ayşe Yenge o sabah ölmüş. Bu durumun nasıl da içine doğup onu Sarıyer'e getirdiğine şaşırıyor. Üzülüyor, ama yıkılmıyor tabii. Ayşe Yenge'yi sevmekle birlikte, aralarındaki ilişki sadece gelin-kayınvalide ilişkisi. Dönem, Osmanlı dönemi, yani gelinlerin toplumda pek önemsenmediği zamanlar. Kimse ona amcamla ilgili bir şey söylemiyor. Kendisini daha büyük bir ıstırabın beklediğinden habersiz, evdeki durumu hemen kontrolü altına alıyor. Yengemin kan kusarak öldüğünü öğreniyor. Hastalığı artık o noktaya varmış ki, yanında doktor dahi olsa kendisini kurtaramazlarmış.

Bunları, ölümden sonra hizmetkârlar tarafından çağrılan doktor anlatıyor ona. Artık yapacak bir şey olmamasına rağmen, babaannemin gelmesini bekliyor doktor. Babaannem bir haber falan almadığını, sadece içindeki sıkıntıya dayanamayıp Sarıyer'e geldiğini söyleyince de şaşırıyor. İkisi, o sessiz, güneş dolu odada, Sarıyer'in güzelim bahçelerine karşı oturup konuşuyorlar. Babaannem bulunduğu yerde rahatsız. Odada her şey öylesine canlı ki, sanki evin sahibesi kapıdan içeri girdi girecek. Cam vazolardaki beyaz leylaklar daha bir gün önce yengem tarafından toplanıp sehpaların üstüne yerleştirilmiş. Oda bayıltıcı bir leylak kokusu ile dolu.

Öğleden önce noter geliyor ve Sarıyer'deki bütün mal ve mülkün Ayşe Yengemin orduda süvari olan ağabeyine kaldığını bildiriyor. Babaannemin anlamaması üzerine sabırla anlatıyor ki, yengem Ahmet Amca'dan sonra öldüğü için, her şey onun akrabalarına geçmiştir. Babaannem oğlunun ölüm haberini işte böyle öğreniyor ve düşüp bayılıyor. Kendisine geldiğinde, hâlâ haberin şoku altında olmasına rağmen, yenge-

min cenazesini düzenletiyor, sonra hizmetkârlara yol veriyor. Onlar ise şaşkınlık içindeler. Bağımsız hayat onlara çekici gelmiyor. Sarıyer'de alışık oldukları hizmeti bağımsızlığa tercih ederler, ama ne çare... Bütün eşyayı toplattırıyor. Sonra aynı gün akşamüzeri Ayşe Yenge'yi mezarına indiriyorlar. Yaz sıcağında cenaze daha uzun bir süre evde tutulmaz.

Sonra, haziran güneşi altında parlayan Sarıyer'e veda ediyor. Sahipsiz evde kalan tek şey mutlu kahkahalarımızın yankısı. Babaannem İstanbul'a dönüyor. Bu defa vapurdan görünen kıyı her zamanki gibi heyecan verici değil. İner inmez anneme koşuyor, doya doya ağlayabilmek için.

İşte böyle, bütün gün salıncaklı iskemlede oturup öne arkaya sallandı durdu. Üzüntüsüne dayanabilecek gücü topladığında güneş çoktan batmış, ilk yoğurtçu geçmeye başlamıştı. Babaannem her yanı tutulmuş halde yerinden kalktı ve gitmeye hazırlandı. Yüzü adeta gri olmuştu. En sevdiği insanı, ilk doğan oğlunu kaybetmekten duyduğu acıyı başka hiçbir şey yaşatmadı hayatta ona bir daha.

Bir Despotun Hayal Kırıklığı

Ölüm. Her tarafta bu sözcük yankılanıyor. Dünyamız ağlayan kadın sesleriyle doluverdi. Sokaktaki bütün evlere oğulların, babaların, kocaların ölüm haberi geliyor. Artık sokak satıcılarıyla hararetli ağız kavgası yapan yok. Kadınlar çarşılarda bir lokma yiyecek bulmak için dolanıyor. Genç delikanlılar babalarının yanında savaşa katılmak üzere aramızdan ayrıldı, sokak sümüklü çocuklarla köpeklere ve eskisinden daha arsız kedilere kaldı. Her başlayan yeni günle birlikte cepheden taze haberler geliyor; kiminin öldüğünü, kiminin yaralandığını öğreniyoruz. Kızılay trenleri İstanbul'a kucak kucak yaralı taşımakta. Bizim mahallede savaşa katılmış yakını olmayan kadın kalmadı. Aşağıdaki dul kadının bile tek oğlu cephede. Yiyecek gitgide azalıyor. Paranız olsa dahi faydası yok. Karaborsacılar zenginleşirken, insanlar yollarda açlıktan

düşüp ölüyorlar. Eskiden babaannem bize kuru fasulye, nohut, mercimek gibi dayanabilir yiyecekleri gönderirdi. Artık ondan da bir şey gelmez oldu. Annem sık sık bir avuç mercimekten ya da bezelyeden çorba pişiriyor, bazen de haşlanmış kuru fasulye yapıyor. Pirinç, un ve zeytinyağı gibi kıymetli malzemeyi daha kötü günlere saklıyor. Fırının önünde harcadığı zaman gitgide artmakta, yine de bazı günler eve döndüğünde eli boş. Devamlı aç haldeyiz. "En özlediğin şey nedir?" deseler, çıtır çıtır taze ekmek diyeceğim.

Sabahları evde Mehmet'le Muazzez'i bekliyorum. Mehmet'in bir yaramazlığı yok, ama Muazzez beni deli edecek. Bazen öyle bir inatla ağlıyor ki, morlaşan yüzünden korkuyorum. Beşiğini sallasam ağlıyor, sallamasam ağlıyor. Hem de kurusıkı, gözlerinden yaş falan akmadan, ciyak ciyak. Başka bir çare bulamayınca, annemin, sıcak dursun diye pamuklu bir beze sarıp bıraktığı süt şişesini Muazzez'in ağzına dayıyorum. Hiç oralı değil. Bir sabah beni öyle bunalttı ki, hırsımdan ben de ağlamaya başladım. Annem geldiğinde beni gözlerim yaşlı buldu. Olanları anlattım. Annem, şimdiye kadar çoktan susmuş olan Muazzez'i kucağına aldı ve bu tatlı şeyin neresine kızdığımı sordu.

"Ondan nefret ediyorum!" diye bağırdım. Bu arada beşiğin ayak tarafına bir tekme attım. Küçük prenses benim sesimi duydu ya, bir ciyaklama daha koparttı.

Annem haşin hareketime üzülmüştü. Sanırım biraz avunayım diye, Mehmet'le birlikte dışarıda, kapının önünde oynamamıza izin verdi. Daha ileri bir saatte bize gelen babaannem yolda, kendi deyimiyle, "sokak çocukları gibi" oynadığımızı görünce gözlerine inanamadı. Annemi, bizleri yanlış yetiştir-

mekte olduğu için, bir güzel haşladı ve oturduğu sürece soğuk davrandı.

Zaten canı sıkılıyordu babaannemin. Uzun oturamayacaktı. Yaşlı adam hastalanmıştı ve akla gelmedik zamanlarda babaannemi çağırıp yanında tutuyordu. Ayrıca bizlere gelmesini de gene yasaklamıştı.

Babaannem kendi derdini anlatırken ara sıra konuyu saptırıyor ve annemin dikiş makinesindeki dikişini eleştiriyordu. "Şöyle yap, böyle yap," diye o kadar çok karıştı ki, en sonunda annem hiçbir şey yapamaz hale geldi ve dikişe, o gittikten sonra devam etmek üzere ara verdi.

Akşam annem Muazzez için, ufak muslin bir parça içine kuru üzüm koyarak, ilginç bir emzik yaptı. Artık ağladığında ağzına bunu verecektim. Zorla bir de ninni öğretti. Öğretmekle kalmadı, aşağıdan dul kadını da çağırdı beni dinlesin diye. Ben ninninin Muazzez'i uyutma konusunda bir işe yarayacağından pek emin değildim, ama annem çok üzgün görünüyordu, o nedenle onunla birlikte söylemeye devam ettim:

Dan dini dan dini das dana,
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı,
Yemesin lahanayı...

Ninninin melodisi ile gözlerimin önüne İnci geldi. Mehmet'in beşiği yanında mırıldanarak ne tatlı tatlı söylerdi bunu o. Mehmet de onun sesini duyunca dalar giderdi, ama kız kardeşimi bilmem. Ninninin etkisini denemek için ilk fırsat elime ertesi gün geçti. Hayret, ninni Muazzez'i de uysallaştırmıştı.

Öyle rahatladım ki, güleyim mi, ağlayayım mı, bilemedim. Tabii, uyuyan prensesi uyandırırım korkusuyla, ikisini de yapmadım. Böylece günlük yaşantı devam edip gitti. Babaannem eline geçtikçe gene bize para veriyor, annem gene çarşıda saatler harcıyordu. Babamı neredeyse tamamen unutmuş gibiydik. Bir rastlantı eseri sözü geçse, adı üzerimizde bir şok etkisi yapıyordu. Sanki çoktan ölmüştü. Kolay hatırlayamıyorduk onu. Hatırladığımız kadarıyla da, babaannemin sözünü edip durduğu hayal kahramanından çok farklıydı.

Sokaktakiler zamanla bize alıştılar. Geçerken annemi bir baş eğişi ile selamlar oldular. Ara sıra gelip annemden, resmi bir mektubu okumak ya da hükümet makamına cevap göndermek, hatta yakınlarına mektup yazmak gibi isteklerde bulunuyorlardı. Annem istekleri her zaman güler yüzle yerine getirirdi. Yazdıklarında öyle suya sabuna dokunmayan, kimseyi incitmeyen bir dil kullanırdı ki, kısa sürede civarda isim yaptı. Bekçi Baba dahi, bir ölüm haberini verecek yüreği kendinde bulamadığında, annemden yardım ister olmuştu. Savaş çıktığından bu yana askerlik dairesinden getirdiği kara haberin haddi hesabı yoktu, ama bu durum onun kalbini nasırlaştırmamıştı. Hâlâ karşısında dövünen, ağlayan kadınların acısından etkileniyor, dertlerin dışında kalmasını beceremiyordu. O nedenle, bir acı haberi gereken kapıya ulaştırmadan önce gelip annemi görüyordu. Annem giderek sokağın en sevilen insanı haline geldi. Birçok kere kadınların, annemin eline sarılıp öpücük yağmuruna tuttuklarını gördüm; arkasından "melek" diye söz ettiklerini duydum. O dönemde hepimiz açtık, ama annem açlıktan ölmek üzere olan birini duyduğunda hemen biraz yiyecek götürür ve bunu son dere-

ce alçakgönüllü bir biçimde, karşısındakini gücendirmeden verirdi. Civardaki ağır hastaların yanına ilk koşan annemdi ve pek çok kişi ölmeden önce son dileklerini, vasiyetlerini ona söylemişti. Bu insanlara öyle candan davranmıştır ki, pek çoğu annemin adını sayıklayarak ölmüştür. En acıdığı insanlar ise cepheden sakat dönenlerdi. Onlara ne kadar yardım etse yorulmazdı. Bütün yoksulluğumuza rağmen, sanırım sokağın en varlıklı ailesi gene bizdik. Diğer kadınlar annemi "hanımefendi" diye çağırırlar, en ufak problemlerine kadar her konuda ona akıl danışırlar ve kişisel sorunlarını onunla paylaşmaktan çekinmezlerdi.

O yıl sona ererken annemin benim hakkımdaki endişeleri gitgide artmaya başladı. Neredeyse yedi yaşıma gelmiştim, ama henüz sağlıklı bir okul eğitimi görmemiştim. Gerçi annem bana evde alfabe öğretmiş ve Türkçeyi düzgün konuşmam için fevkalade bir örnek olmuştu, ama onun aritmetik bilgisi kıt, Fransızcası zayıftı. Olmasa dahi sadece bu iki konuyu bilmek beni hayata yeterince hazırlayamazdı. Civardaki tüm mahalle okulları eğitim kadrosu eksikliğinden kapatılmış, binalar Kızılay tarafından kullanılır duruma girmişti. Annemin öğrettiklerini saymazsak, denilebilir ki, bu dönemde hem kafaca, hem bedence belirli bir gelişme gösteremedim. Buna kıyasla, çocuk bakıcılığındaki deneyimim arttı ve sözgelimi, patates nasıl soyulur gibi konulardaki becerilerim gelişti.

Kış erken başladı. Kömür çoğunlukla bulunmuyordu. Bulunduğunda ya iyi kalite değildi, ya da çok pahalıydı. Babaannem bir miktar kömür göndermişti, sağ olsun. Biz de buna bir miktar yakacak odun ekleyebilmiştik. Oturma odasındaki sobanın başından ayrılmadığımız halde devamlı üşüyorduk.

Her şeyden önce, iyi gıda almadığımız için ısınamıyorduk. Bir de tabii üstümüzdeki giyecekler gerçek yünlü değildi.

Bizim sokakta hastalıklar kol geziyordu. Ölüm yaşlıları, bebekleri ve sağlıklı olmayanları kırıp geçirmekte. Annem bilgi vermek, başsağlığı dilemek ya da sadece ölmekte olan birinin elini tutmak için, o evden öbürüne koştu ve sonunda kendisi hastalandı. Bu defa günde birkaç kez evimizi ziyaret eden sosyete doktoru yok tabii. Doktorların hepsi cepheye gitti. Kazara İstanbul'da kalanlar da fakir fukara ile ilgilenmiyor.

Şimdi roller değişmişti. Sokak halkı elbirliği ile annemin yardımına koştu. Evimiz sabahtan akşama kadar kara kuru, kara çarşaflı, kara kargalar gibi yaşlı kadınlarla doluyor, kimi yatağın yanında oturup ona kaşık kaşık su içiriyor, kimi ateşi düşsün diye şakaklarını kolonyayla ovuyordu. Müşfik, ama kirli eller bizi yıkıyor, giydiriyor, yediriyor, akşam olunca da bütün itinayı anneme verebilmek için erkenden yatırıyordu. Meraklı parmaklar başımızda gezinip bit arıyor, bulamayınca da hayal kırıklığıyla saçlarımızın arasından çekiliyordu. Muazzez'i sallayıp ninni söylemek isteyenler sanki kuyrukta. O da, kadınlar varken gözlerini koca koca açıp onlara bakıyor ve –şaşılacak şey– hiç ağlamıyordu. Başka ciddi, zayıf, sessiz kara kargalar sahanlıkta çamaşır yıkıyordu. Onlar oradayken yanlarından sessizce, göze çarpma kaygısıyla geçer, oturma odasındaki köşeme ilişirdim. Ah, annem iyi olsa da kalksa. Babaannem uğradığında kadınlar hemen kendilerini ona beğendirme yarışına girerler, annemin durumundaki ilerlemeyi ya da yerine göre gerilemeyi anlatmak için bir ağızdan bağrışırlardı. Yaptıklarını teker teker anlattıktan sonra saygıyla eğilir ve babaannemden yönlendirme beklerlerdi. Babaannem

ise onlara anlatılamayacak derecede yüksekten bakar, sanki emir kulu imişler gibi davranırdı. Oysa kadınları bizde tutan anneme olan sevgileriydi, başka bir şey değil. Ondan gördükleri yakınlığa ve yardımlara bir karşılık veriyorlardı şimdi.

Ev bu kadınlarla ağzına kadar dolup taşmıştı artık. Mehmet'le bana ellerinden geldiğince yumuşak davranmaya çalışıyorlardı. Babaannemden aldıkları parayı da, sanki kendi paralarıymış gibi, dikkatle harcıyorlardı. Kendi çocukları sabahtan akşama kadar dışarıda süprüntü içinde yuvarlanıyordu, ama bizi günde yirmi kez yıkamadan edemiyorlardı. Her nedense, iyi yetişmiş ailelerin kendilerinden sadece temizlik konusunda farklı olduğuna inanmışlardı. Zamanında İnci'den görmediğimiz itinayı görmekteydik kadınlardan. Eve ve özellikle oturma odasına girmeden önce pabuçlarını çıkarıyorlar, çıplak ayaklarını okşayan halının yumuşaklığını heyecanla birbirlerine anlatıyorlardı. Annemin bütün sehpalarını, çarşaflarını elliyor, eski gümüşleri hayretle elden ele geçiriyorlardı. Meraklı eller evin hiçbir yerinde dokunulmadık bir köşe bırakmadılar. Perdeleri yanaklarına sürüyor, porselenin inceliğine şaşıyorlar. Üç odanın içindeki her parça eşyayı tartıp inceledikten sonra, nihayet bir köşede Mehmet'le beni keşfediyorlar. Bizi hemen şefkatle bağırlarına basıyor, sonra bir kez daha derimizi sökecek biçimde yıkamaya hazırlanıyorlar.

Çok şükür, annem en sonunda ayağa kalktı. Hastalığı yıllar sürdü gibi gelmişti bize. Yüzümüzün, ellerimizin, vücudumuzun temizlikten nasıl pırıl pırıl parladığını görünce sevinçinden ağladı. Bilse kullanılan sabunu... Aceleyle izah ettik ki, suç bizim değil. Bize kalsa hiç yıkanacak değildik, ama kadınlarla baş edemedik. Bu defa gülmeye başladı, ama gözleri yaşlarla

hâlâ ışıldıyor. Komşuların ne kadar iyi kalpli olduğundan söz etti. Sesimizi çıkarmadık. İyi kalpliliğin de bir sınırı vardı yani.

Annem tamamen iyileştikten sonra, bir sabah babaannemin evinden bir hizmetkâr uğradı ve yaşlı adamın öldüğünü söyledi. Annem şaşırdı. Adamın hasta olduğunu dahi duymamıştı ki... Hizmetkâr efendisinin kalp krizinden gittiğini, onu ölü bulan babaannemin de olayın şokundan henüz kurtulamadığını anlattı. Babaannem annemin hemen gelmesini istemişti, ama annem bunu kabul etmedi. Garip. Sokaktaki düşkünlerin evinden çıkmamıştı o güne kadar, ama babaannemin evine gitmekten kaçmıyordu. Sanırım üzüntü gerçek olduğu sürece yardıma koşmaktan yüksünmüyordu, ama biliyordu ki, babaannemin üzüntüsü sadece göstermelik. Yardıma ne gerek var?

Annem babaanneme neden gitmek istememişti bilmiyorum, ama o akşam perdeler çekilip de lambalar yakıldıktan sonra babaannem geldi. Yorgun, ürkek ve özellikle anneme sinirlenmiş görünüyordu. Bir süre onun yüzüne bakmayıp sadece Mehmet'le ve benimle konuştu. Annem bu tutuma aldırış etmiyordu. Uzun arkalıklı iskemlesinde oturmuş, düşüncelere dalmıştı. Babaanneme tek soru sormadı. Babaannem buna dayanabilir mi? En sonunda patladı. Annemin gittikçe duygusuz bir insan olduğunu, hiç değilse bir hatır sorması gerektiğini söyledi. Kendisinin ne halde olduğunu anlıyor muydu acaba? Bu arada zorla bir-iki gözyaşı akıtmayı da nasılsa becerdi. Kocasının ölümüne matem tutmak öyle elinden gelmeyen bir şeydi ki, bir-iki denemeden sonra kendisini kandırmayı bırakmıştı. Gene de, sanki evliliği düzgün çerçeveler içinde seyretmiş, mutlu bir beraberlikmiş de, bu olay ona dayanılmaz bir darbe indirmiş havasını yaratmaya devam etti. Akşam bizde kalmaya

kararlıydı. O korkunç eve gitmek istemiyordu. Annem sesini çıkarmadı. Derken, babaannem kendisini tutamadı ve gerçek duygularını açığa vurdu: Artık zengin bir kadındı. Hep birlikte gidip onun evine yerleşebilirdik. Ne para derdimiz kalacaktı bundan böyle, ne de aç kalma tasamız. Annemin bu işe ne diyeceğini merakla bekledi. Ses çıkmayınca, daha bir canlı ve cerbezeli konuştu. İllaki annem "he" desin istiyordu. Sonunda annem karşı koyamadı ve gülmeye başladı. Babaannemin coşkusu onu da etkilemişti. Yalnız, o gün babaannemin evinde olan ufak bir konuşma ara sıra akıllarına takılıyor ve midelerini bulandırıyordu. Önce yaşlı adamın vasiyetini saklamakta olan noter eve çağrılmış, ardından da adamın yeğeni babaanneme, "Eh, Fatma Hanım, sizi ne yapacağız bakalım?" diye sormuş. Arkasından da bu gibi konuları konuşmak için vaktin biraz erken olduğunu, vasiyetin ayrıntılarını kendisine daha ileride açıklayacağını sözlerine eklemiş.

Bütün gece babaannem anneme, "Ne demek istedi acaba?" dedi durdu. Her seferinde annem onu yatıştırıyor, yaşlı adamın karısı olduğuna göre bütün servetin kendisine kalacağını hatırlatıyordu.

Babaannem kuşkusunu bir türlü yenemiyordu. "Emin misin?" diye sordu bir ara. Sonra çenesini avucuna yerleştirip düşüncelere daldı. Annem, komşular arkamızdan konuşmasın diye, taşınmamızı birkaç ay sonraya ertelemek niyetindeydi. Bu da kızdırmıştı babaannemi.

"Komşular!" diye dudak büktü. Bütün duyguları bu tek sözcükte ifade bulmuştu.

O gece Mehmet'le ben yattıktan sonra ikisinin münakaşa ettiğini duyduk. Bu, biz uykuya dalıncaya kadar devam etti.

Birkaç gün sonra annemle babaannem bizi dul kadına bırakarak noter huzurunda yaşlı adamın yeğenini görmeye gittiler. Pencereden sokakta yürüyüşlerini seyrettim. Annem eldivenlerini giyerken sert, kendinden emin adımlarla ilerliyordu. Babaannem de onun yanında dimdik. Kocasının ölümüyle yıkılmış bir kadın görüntüsünden öyle uzak ki...

Akşamüzeri aynı tavırla döndüler. Daha doğrusu, kendilerini tanımayanlar böyle diyebilirdi, ama Mehmet'le ben bir değişiklik olduğunu fark etmiştik. Gözler daha bir ciddi bakıyor, dudaklar daha bir büzülmüş. Sesimizi çıkartmayıp, uslu durmamız için yeterli neden bunlar. O gece babaannemin evine gitmemiz konusunda hiçbir konuşma yapılmadı. Ertesi sabah ise eski evinden babaannemin bütün eşyalarını işçiler bize getirdiler. Bunların nereye konulacağını merak ediyordum. Bir camlı büfe yanımdan geçerken büfe ile kapı arasına sıkıştım. Ardından bir masanın gelmesiyle odanın en dip köşesine kaçmak zorunda kaldım. Biraz daha eşya gelirse altında kalıp öleceğim galiba. Desenli bir sedir getirdiklerinde Muazzez'in beşiğini kenara çekip yer açmamız gerekti annemin yatak odasında. En son içeri giren üstü teneke kaplı sandıkları, başka koyacak yer kalmadığı için sahanlığa bıraktılar. Odalar yürünmez hale girmişti. Üst üste eşya... Annemin evde titizlikle yaratmış olduğu ferah hava birden yok olmuştu. Bu kargaşalığın arasında o, asık suratla dolaşıyor. Bir süredir, ne güzel, onu böyle görmez olmuştuk. Aklımda sorulacak bir hayli soru birikmişti, ama babaannemin tersliği cesaretimi kırıyordu.

Aradan çok geçmedi, aşağıdaki dul kadın sokağın bir başka yerine taşındı, babaannem de ondan boşalan alt kata geçti.

Ortalık yeni bir düzene sokuldu, ama gene de bütün odalarda gereğinden fazla parça vardı. Sandıklar tıka basa dolmuş, halılar yere koyacak açıklık kalmadığından duvarlara asılmıştı. Bu da odaların aydınlığını bozuyordu. Velhasıl bütün ev dayanılmaz bir görüntü almıştı.

Babaannemin siniri günlerce sürdü. Öfkesi burnundaydı. Her şeyi mesele yapıp, anneme çatıyordu. Boğazımızı hangi parayla doyuruyorduk? Üstümüzdekiler kimin parası ile alınıyordu? Bunları annemin başına kakıyordu. Hayatta hiç bu kadar kırıcı olmamıştı. Mutlaka onu yiyip bitiren bir sıkıntı var diye düşünüyordum. Gerçekten de varmış.

Kocası ondan öcünü ölüp gittikten sonra almış, servetini tümüyle yeğenine bırakmıştı. Yeğen de birkaç yıl sonra Beyazıt'taki evin panjurlarını çivilettirip, Amerika'ya göç etti. Yaşlı adam, içinde bulunduğumuz evi, yaşadığı sürece oturabilir şartı ile anneme bırakmış. Annemden sonra ev gene yeğene geçiyor. Babaannemin evin bir odasında kalması için bile tek kayıt yok. Adam onu tamamıyla yok farz etmiş. Silmiş.

Bütün bunları aradan çok zaman geçtikten sonra annemden öğrendim. O evde uzun süre oturduk. Babaannem yanımızda kalmaya devam etti, ama hiçbir zaman sessiz sakin bir ihtiyarcık olmadı. Yaşlı adamın adını da bir daha ağzına almadı. Kocası olarak hayatta bundan böyle yalnızca büyükbabamı tanıyordu. İkinci evliliği sanki hiç gerçekleşmemişti. Hayatının bundan sonraki döneminde kendini dine verdi, ama başımızda despot olmaya da devam etti. Can çıkmadan huy çıkmıyor.

Doksan Dokuz Kuruşluk Kahraman

Babaannemin gelişi ile benim işim kolaylaştı, çünkü annem dışarıdayken Muazzez'e o bakıyordu. Yalnız, ufak evdeki eşya kalabalığı ve yer darlığı ile epeyi huysuz bir kişi olmuştu. Ne yapsam memnun edemiyordum onu. Mehmet'le oturma odasında oynamamıza kızıyordu. Sanki başka oynayacak yer varmış gibi. Çareyi annemle birlikte çarşıya gitmekte bulduk. Böylelikle hiç değilse günün bir kısmında söylenmelerinden kurtuluyorduk.

Artık onun verdiği para ile yaşamaktaydık. Annemin elindekiler çoktan suyunu çekmişti. Babaannem parasını ve takılarını odasındaki büyük ve kilitli bir teneke kutu içinde saklıyordu. Kutunun anahtarını her zaman üstünde taşırdı. Paraca özgür olamamaktan annem çok rahatsızdı. Babaannem sürekli hayat pahalılığından sızlanıyor, ama akşam yemeğinde

şarap içme huyundan vazgeçmiyordu. Huysuzluğunun ayyuka çıktığı anlarda, işyerinin satışından babamın kendisine hâlâ borçlu olduğunu söylüyordu. Aslında ne borcu? Kuruntu işte. Büyükbabamdan ona elle tutulur hiçbir şey kalmamıştı ki... Yediğimiz kalitesiz yemekler midesini bozuyor diye bir sızlanma, bir sızlanma... Sabunun fiyatını bilmiyor gibi, kar gibi beyaz masa örtüleri istiyor. Aynı örtüyü ikinci kez kesinlikte kullandırmıyordu anneme. Bazen dayanamıyor ve ender bulunur yiyeceklere bir avuç dolusu para sayıyor, sonra da, "Çok yediniz," diye bunları önümüzden çekiveriyordu. Hanımefendi olarak yaratılmıştı, hanımefendi olarak yaşıyordu. Annem mutfakta ona istediği yemekleri pişirirken, o oturma odasında hiçbir iş yapmadan oturabiliyordu. Aramızda tek sevdiği Muazzez idi. Vaktinin çoğunu onu eğlendirerek, okşayarak geçiriyor, sonra anneme bu çocuğun şımartılmış olduğundan yakınıyordu.

Müjgan Hanım'ın kocası Orhan Bey savaşta ölmüş diye bir haber aldık. Tanıdık başka pek çok kişinin de öldüğünü duyuyorduk, ama hepsi bu. Olayları ayrıntıları ile bilen yok.

Bir gün annem çarşıdan heyecanla döndü. Yeşilköy'e Çanakkale'den bir taburun geldiğini duymuştu. İster misin babam da bu grubun içinde olsun?

Evde konu üzerine uzun uzun yorumlar yapıldı, ama en sonunda babaannem mantıklı bir sonuç çıkardı. Babam Yeşilköy'e kadar gelmiş olsa, bize bir haberci göndermeyi becerememez miydi yani? Annem dinlemek istemiyordu, kafasına takmıştı bir kere. Diğer komşuların kocaları, babaları Yeşilköy'e gelmişlerdi ya, neden aralarında babam olmasın? Bir sabah erkenden yanına beni de aldı, Yeşilköy'e gitmek üzere yola

çıktık. Sirkeci'den trene bindik. İlk defa bir trenle seyahat ettiğim için çok sevinçliydim. Annemin bütün uyarılarına rağmen yerimde duramıyor, etraftaki düğmeleri, tokmakları elliyor, parmağımı koltuğun kumaşındaki deliklerden içeri sokuyor, hatta başımı pencereden uzatıp dışarıda bizi hızla geçen görüntüyü izliyordum. Cennet dedikleri işte bu olmalı. Tren yolculuğu eskiden Murat'ın arkasında tattığım fayton sefasından daha da zevkliydi. Vagonların ray üstünde çıkardığı ses ve trenin düdüğü ile öylesine kendimden geçmiştim ki, birazdan babamı göreceğimi dahi düşünemiyordum. Gideceğimiz yere vardığımızda, eğlence sonra erdi diye üzüldüm. Oysa annem platformda acele adımlarla yürüyor, beni de elimden çekiyordu. Başım arkada, gözlerim bizi buraya getiren canavara takılmış olarak ayrıldım istasyondan.

Annem askeri kampa yürüyerek kaç dakikada varacağımızı istasyon şefine sordu. Adam annemin ince, nazik iskarpinlerine bakarak, bu yürüyüşün bir hayli alacağı yanıtını verdi. Nasıl gideceğimizi tarif ediyor, ama gözlerinde oraya varacağımıza inanmayan bir ifade var. Çıplak yola düştük. Çok gitmeden hızımız kesildi, nefes almak ve ağrıyan ayaklarımızı dinlendirmek için birkaç kez durakladık. Yol engebeli, pabuçlarımız yürüyüş pabucu değil. Sonunda bir tepeye çıktık ki, kamuflajlı çadırıyla askeri kamp aşağıda, ayaklarımızın altına serilmiş.

Heyecan anneme devam etmek için yeni bir şevk vermişti. Zaten bayır aşağı inmek, yokuş yukarı çıkmaktan daha kolaydı. Yol üzerinde katırını önüne katmış giden bir köylü gördük. Onun dışında etrafta hiç hayat yok. Sadece ara sıra kargalar gaklıyor, hepsi o. Kampa vardığımızda nefes nefeseydik. Orada ne işimiz olduğunu öğrenmeye gelen pırtık kıyafetli

askere neredeyse cevap verecek gücü bulamıyor annem kendinde. Zor bela, babamın adını veriyor ve kampta olup olmadığını soruyor. Bir-iki dakika boş boş bakan askerin gözlerinde birden sanki bir ışık yanıyor. Tanıdı mı? Hatırladı mı? Büyük bir nezaketle anneme beklemesini, içerde soruşturma yapacağını söylüyor. Asker yanımızdan uzaklaştıktan sonra anneme bir şey demek üzere dönüyorum ki, gözleri yaşlarla dolmuş. Şaşırıyorum. Birkaç damla yanağından aşağıya yuvarlanıyor:

"Zavallı adam! Ne yorgun ve bakımsız. Kolundaki ve omzundaki sargıyı gördün mü? Belli ki yaralanmış. Bu kampta dolaşacağına hastanede yatmalı."

Birden, babamı götürürken söyledikleri şarkıyı anımsıyorum. Ne diyordu, *'Ey gaziler...'* Yüreğim birden telaşla çarpıyor. Annem yüzümden düşüncelerimi okuyacak, aynı sözleri o da aklına getirecek diye korkuyorum.

İki asker uzaktan bize doğru geliyor. Annem de, ben de soluğumuzu tutup bekliyoruz.

"Baban olmasın?" diyor annem, titrek bir sesle. Askerlere doğru koşmaya yelteniyorum, annem arkamdan sesleniyor.

"Gitme gitme. İkisi de değil."

Yerimize oturup adamların iyice yaklaşmasını bekliyoruz. Annemin yüzünden kan çekilmiş, heyecandan burun delikleri genişlemiş.

Askerler yanımıza varınca subay olduklarını görüyoruz. Üniformaları eski püskü. Apoletleri olmadığından rütbelerini kestirmek zor. Annem birisine adıyla hitap ediyor:

"Ali Bey!"

Adam annemi selamlıyor. Yüzü kıpkırmızı. Nedenini anlayamıyorum. Annemle nereden tanıştıklarını da bilmiyorum.

Annem babamı sorunca, Ali Bey anneme dikkatle bakıyor. Şok kaldırabilecek gücü var mı diye inceleme yapmakta sanki. Sonra yavaş yavaş konuşmaya başlıyor:

"Allah rahmet eylesin. Epeyi oluyor..."

Daha başka ne söyleyebileceği konusunda kararsız. Annemin yüzü bundan önce hiç görmediğim şekilde beyazlaşıyor, ama sabırsız bir biçimde haberin devamını istiyor:

"Evet? Sonra? Söyleyebileceğiniz her şeyi söyleyin, lütfen." Ali denen adam –ki yüzbaşı imiş– anneme bütün olanları anlatıyor.

Çanakkale yolunda yürümekten babamın ayakları yaralanmış. Gece demeden, gündüz demeden ilerlemekteler. Ayakları şişiyor. Pabuçlarını parçalayıp çıkarmak zorunda kalıyorlar. Bir de bakıyorlar ki, ayaklar bileğe kadar mikrop kapmış, kan revan içinde. Tabur kendisini yol kenarında bırakıp ilerliyor. O zamanlar âdet öyleymiş. Yürüyemeyenler bırakılır, yürüyenler ilerlermiş. Sonra herkes bir arkasındakine haberi geçirirmiş. Ağızdan ağza giden haber en sonunda sırf yaralıları toplamak görevi ile ilerleyen at arabasına ulaşırmış. Arabada yer varsa iyi, ama yoksa kenarda bırakılan asker, kızgın güneş altında bir sonraki taburun gelip aynı sistemle kendi arabasını harekete geçirmesini beklermiş. Bu şekilde, "Ha bu arabada yer var, ha o arabada yer var" diye bekleyen hastaların yol kenarında öldüğü çok olurmuş. Şayet öldü ise, bulunduğu yerde kalmaya mahkûm. Öyle ya, ölü bir vücudu taşımanın anlamı yok, ileride yardım bekleyen hastalar varken. Ama Ali Bey babamın askeri hastaneye götürüldükten sonra öldüğü konusunda Nuh diyor, peygamber demiyor.

Bu can sıkıcı şeyleri anlatırken soluk yüzünde şimşekler çakıyor. Gözleri annemin gözlerinden köşe bucak kaçmakta. Bu cesur, akça pakça kadına, kocasının nerede öldüğünü bilmediklerini nasıl anlatsın? Ama o eziyet çekmekte kararlı, hastanenin adını istiyor. Adam bilse dahi söyler mi? Sabırla anneme izah ediyor ki, yapılması gereken her şey yapıldı, gene de kurtarmak mümkün olmadı. Daha fazla haber alamayacağını anlayan annem adama teşekkür ediyor. Adam da onu bir asker selamlar gibi selamlıyor. Annemle el ele tutuşuyoruz ve istasyona doğru uzunca yolculuğumuza başlıyoruz.

Annem yolda benimle konuşmadan, bir makine gibi, seri adımlarla yürüyor. Ben ise ayaklarımın üstüne basamaz haldeyim. "Oturalım, dinlenelim," diye yalvarıyorum. Yorgunluktan ağlamaklıyım. İlkbahara özgü ışık oynaşmaları artık sona ermiş, hava kararmakta ve soğumakta. Eteğine tutunmuş, yanında yürüyorum. Bir ara bana bakıyor yabancı gözlerle. Bu yabancılıktan ürkerek daha beter ağlıyorum. Sonra birden yüzü yumuşuyor, anlamsız gözleri canlanıyor. Beni kendisine çekiyor. Bir hendeğin içine oturuyoruz.

"Zavallı küçük çocuk," diyor durmadan. Söyleyecek başka bir şey düşünemiyor o anda. Ya da aklının gerisine itip unutmaya çalıştığı taze anıların bazıları geri geldiği için tekrarlıyor bunu.

Beni kollarıyla sarıyor, ama içim gene güvensiz. Sesinin tonundan, aynı sözcükleri tekrarlamasından rahatsız oluyorum. Acaba bu sarılıp bağrında salladığı kişi ben miyim, yoksa babamın anısı mı, emin değilim.

Evdeki soğuk hava uzun zaman devam etti. Annem şimdiye kadar hiç görmediğimiz şekilde sert ve yaklaşılmaz bir insan oldu. Bu soğuk hava içinde babaannem bile eski huysuzluklarını bırakmak, evde ayaklarının ucuna basarak yürümek zorunda kaldı. İşte, gene korkunun içimize sindiği, yüreklerimizi bir buz tabakasının kapladığı, güvensizlik duygusuyla ayaklarımızın yerden kesildiği günlere geri dönmüştük. Mutfakta dalgın dalgın sebze soyan veya oturma odasında işleme yapan anneme bakıyorum. Elindeki yarı bitmiş işi hayretle seyretmekte. Neden eline aldığını bile unutmuş. Bakışları zarif bir şekilde bir noktadan öbürüne geziniyor. Bilinci gölge altında. Tabii, o dönemde çocuk gözüyle onda görebildiğim değişikliği niteleyebilecek olgunlukta değildim. Tek görebildiğim şey, bir değişme sürecinden geçtiği idi. Çocuklarının ağlamaları, kolunu çekiştirmeleri onu rüya âleminden geri getirmeye yetmiyor. Kendisini sanki bir cam kutuya kapatmış, orada hepimizden uzak, duymadan, düşünmeden yaşamaktaydı. Küçük evimiz bir korku yuvasına dönmüştü artık. Onun makineleşmiş hareketleri yüreğimizi parçalıyordu. Babamın adı ağza alınmaz olmuştu. Gelecekle ilgili bir beklentisi de kalmamıştı. Babaannem onu bu yarı felçli halden kurtarmak için, bazen askerlik dairesine gidip babamı sormasını söylüyordu. Gaddar bir yöntem, ama denize düşende mantık aranır mı? Böyle durumlarda annem boş gözlerle babaanneme bakardı. Söyleneni duyardı, ama bunları zihin süzgecinden geçirmekte güçlük çektiği belli. Sonra başını yana döndürür, bu konuyu konuşmak istemediğini mırıldanırdı. Babaannem de yenilgiyi kabullenip köşesine çekilirdi.

Bu sıralarda babaannemin işitmesi ağırlaştı; gür siyah saçlarına kır düştü ve dökülmeye başladı. Dertler gelince teker teker gelmiyor.

En sonunda annemde iyileşme belirtileri ortaya çıktı. Etrafında olanlara ilgisi arttı, bakışları anlam kazandı. Eskiden ne kadar halsiz idiyse, şimdi o kadar enerji dolu olmuştu. Bu uzun ayrılık ona sanki yeniden hayat aşılamıştı. Askerlik dairesine gitmek için sabırsızlanıyordu. Bir gün bizi babaanneme bırakıp evden çıktı. Babaannem de eski babaannem değildi artık. Günün büyük bir kısmını iki büklüm oturup Kuran okumakla geçiriyordu. Teneke kutusundan para çıkarırken eskisi gibi söylenmiyordu. Annemin askerlik dairesine gittiği gün gene evde oturmuş, gürül gürül Kuran okumaktaydı. Sağır kulakları duymadığı için sesinin yüksekliğini ayarlamakta zorluk çekiyordu. Annem gelinceye kadar böyle okumaya devam etti. Yemek falan hak getire. Açlıktan bayılacak hale gelmiştik.

Annem eve yorgun döndü ve hazırda yemek bulamayınca canı sıkıldı. Hemen mutfağa girip bir şeyler hazırlamaya koyuldu. Mehmet'le ben de arkasından mutfağa daldık. Pişirdiği yemeğin kokusu ile heyecanlanmış, etrafında hoplayıp zıplıyorduk. Her zamankinden daha sabırlı bir hali vardı o gün nedense. Yoldan aldığı taze ekmeğin üstünden bir parça koparmamıza bile ses çıkarmadı. Sofra hazır olduğunda merdivenlerin başından babaannemi çağırmak üzere avaz avaz bağırdık. Kuran okumasını lütfen kesti de yemeğe geldi.

Annem masada bize o gün olanları anlattı. Askerlik dairesi kara çarşaflı kadınlarla doluymuş. Hepsi de annem gibi, kocaları hakkında bilgi almak üzere oraya toplanmışlar. Gürültüden şaşkına dönen memurlar, herkes adam gibi sıraya

girip beklemedikçe bilgi vermeyeceklerini söylüyorlarmış, ama dinleyen kim? Orada bulunan birkaç memur kadınlarla başa çıkamayınca, biri dışarıdan yardım çağırmaya gitmiş. Annem o havasız, kokulu yerde saatlerce bekledikten sonra, Yeşilköy'de Ali Bey'den duyduklarımızın doğru olduğunu öğrenmiş. Kayıtlara göre babam öleli birkaç ay oluyormuş. Annem çekine çekine, memura ölüm yerini sorduğunda, adam patlamış. Her şeyi nereden bilsinlermiş. Kocasının öldüğünü öğrenmek anneme yetmiyor muymuş?

Bu zalim ilgisizlik karşısında ezilen annem yalvarmış memura, biraz daha bilgi versin diye.

"Ama emin misiniz?" diye sormuş. "Şimdiye kadar bu konuda resmi hiçbir açıklama almadım. Bugün buraya gelmeseydim, Allah bilir, daha da almayacaktım."

Memur aynı duygusuzlukla annemin lafını kesmiş:

"Hanım, anlamıyor musun, kocan ölmüş işte. Bu kadar ölü varken herkesi önceden *nasıl* haberdar edelim?"

Adam öyle bir şekilde konuşuyormuş ki, sanki yakınlarının ölmesinden bu zavallı kadınlar sorumlu. Bir de üstelik kendisine sorularıyla bıkkınlık veriyorlar.

Annem tam bir başka soru sormak üzereyken memur pat diye tahta sürgüyü annemin yüzüne kapatıvermiş. Diğer kadınların gördüğü ilgi de bundan farklı değilmiş. Yaşlılar, kucağındaki bebelerle gençler, ağlayan, sızlayan, dövünen kadınlar biraz daha bilgi istediklerinde aynı katılıkla görüşme penceresinden uzaklaştırılmışlar. En sonunda, dayanamayan bir kadın, kucağındaki bebeği havaya kaldırıp bağırmaya başlamış:

"Köpek bunlar. Kocam arkada beş çocuk, bir yaşlı ana bıraktı. Ulan, onlara *siz mi* bakacaksınız, eşek oğlu eşekler?

Kocam, sizin gibiler köşesinde otursun diye savaşa götürüldü. Şimdi karnımızı kim doyuracak? Aç olmuşuz, açık olmuşuz, umurunuzda mı? Sokaklarda namusumuzu siz mi koruyacaksınız, çocuklarımızı hastalıktan siz mi kurtaracaksınız? Kocalarımız cephede memleket uğruna can verdi. Şimdi haber istedik diye pencereyi yüzümüze mi kapatıyorsunuz, Allahsızlar!"

Polis hemen kadını yakalamış ve bağıra çağıra dışarıya atmış. Annem olanları anlatırken hem o kadının hesabına, hem de tüm kadınlar adına heyecanlanmıştı. Babaannemin küçümseyen bakışlarına aldırmadan, "Haklıydı kadın. Çok haklı," dedi. "Öyle sokak kadını falan zannetmeyin. Kışkırtma olmasaydı bunları söyleyecek tipte bir insan değildi. Bu savaşı biz istemedik. Hüsnücüğüm, 'Bir avuç adamın kaprisi uğruna memleket felakete sürükleniyor,' dediğinde ne doğru söylemiş."

Acı acı ağlamaya başladı. Babaannem iskemlesinde sıkıntıyla kıpırdandı. Annemin konuşmasının ancak yarısını duyabilmişti. O nedenle, şu anda ne söylemesi gerektiğini kestiremiyordu.

Annem başını kaldırarak babaanneme baktı:

"Eğer sizin paranız olmasaydı, biz ne yapardık?"

Babaannem dikkat kesilmiş, anlamaya çalışıyordu. Annem devam etti:

"Binlerce insan parasız. Hükümet onları yardımsız bırakmış. Bir sokak köşesinde ölseler kimsenin kılı kıpırdamayacak. Erkeklerimiz bunun için mi savaşa gitti? Kocam benim bu durumlara düşeceğimi bilse gider miydi? *Eğer* yukarıda Allah varsa biz garipleri görmeli."

Babaannemin yarı duymaz kulakları söylenenin sonunu yakalamıştı. Yüzü endişe ile büzüldü.

"Yooo," diye karşı çıktı. "Allah adını ağzına böyle alma. Çarpılırsın, yavrum. Allah'ın takdirini eleştirmek biz kullara düşmez."

Annem sıkıntıyla iç çekti:

"Karnımızı Allah mı doyuracak, anne?"

Babaannem duymak için acınacak bir güç harcamaktaydı. Başını salladı.

"Yok, yok. Böyle konuşmak doğru değil. Yeterince sıkıntın var. Daha fazlasını Allah'ından isteme. Çocukların çarpılır. Gözünün önünde düşer ölürler."

Biz korkuyla titredik. Annem devam etti:

"Siz yaşlısınız, anneciğim. Genç yaşta kocasız kalmak ne demektir, anlamazsınız. Siz eşinizi kaybettiğinizde yaşınız ilerlemişti. Bu ayrılık sizi, beni etkilediği gibi etkilemedi. Bütün gözü pek, aslan gibi insanlar birbiri ardına ölüyor. Dünya sadece kadınlara ve küçük çocuklara kaldı. Güzel Padişahımız ise sarayında oturmuş, şehitlerimizin ömrüne paha biçiyor. Benim kocamın ömrünü ayda doksan dokuz kuruş olarak değerlendirmiş. Benim genç, kuvvetli kocam, nerede olduğunu bilmediğimiz bir mezarda şimdi çürümekte ve biz karşılığında doksan dokuz kuruş alıyoruz!"

"*Neymiş* bu doksan dokuz kuruş?" diye merakla sordu babaannem.

"Benim ve çocuklarımın alacağımız maaş."

"Maaş mı?"

Babaannem anlamamıştı, ama masanın öbür ucunda heyecanla konuşan genç kadına aptal görünmek istemiyordu. Annem sabırla açıklama yapmaya başladı:

"Hükümet, kocası savaşta ölenleri maaşa bağlıyor. Bana doksan dokuz kuruş vermeye karar vermişler. Herhalde Hüsnü'yü

ancak buna layık gördüler. Ben bu savaştan dolayı evimi kaybettim. Ahmet öldü. Ayşe öldü. Sarıyer hayal oldu. Çocuklarım büyüyor, bakım istiyor. Sizinle ben de hayatta kalmaya çalışıyoruz, çünkü bazen yaşamak ölmekten kolay geliyor. Ekmeğin kilosu elli kuruş. Bize ancak bir-iki gün yetiyor. Bugün veznedeki adam beni kutladı. Neden mi? Memlekete bir kahraman verdim diye. 'Kocan şehit oldu. Yani cennetlik,' dedi ve kâğıttaki imzalayacağım yeri gösterdi. Kocamın ömrü karşılığında doksan dokuz kuruşu kabul ettiğimi bildiren kâğıdı imzaladım."

Sesindeki ateş söndü. Oturduğu yerde, boşluğa bakmaya başladı. Bizleri unutmuştu. Hüzünlü gözleri geçmişten yaprakları çeviriyor. Babaannem bir kaşık çorbayı höpürdeterek içti. Kulakları annemin hızlı konuşmasına yetişememişti.

Annem ilk maaşını almaya gittiğinde ben de yanındaydım. Bina bugün İstanbul Lisesi dediğimiz binaydı. İtişen, bağrışan kadınların oluşturduğu sıra sokağın sonuna dek uzanıyordu. İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'de gördüğüm düzenli kuyruklardan değildi bu. Kesinlikle değildi. Buna sıra demeye bile dilim varmıyor. Kadınlar küfrediyorlar, birbirlerini itiyorlar, bir yandan da kendilerini düzene sokmaya çalışan polise bağırıyorlardı. Bir-iki polis bu kadın kalabalığı arasında neredeyse kaybolmuştu. Sonunda onlar da bıraktı kadınları, birbirlerini yesinler diye.

Sıraya girdik. Annem sıradaki yerini büyük bir titizlikle koruyordu. Kendisini sıra dışı etmek isteyenlere öyle bir garazla dönüyordu ki, fırsatçılar hemen yelkenleri suya indiriyordu. Kesin, sert tavrı kavga çıkmasına dahi olanak tanımıyordu. O kaba saba kadınlar karşısında kendisini koruma tekniğine hayran kalmıştım.

Veznede sıra bize gelince parayı aldı ve kuru üzüm alayım diye bana verdi. Veznedar hemen çıkıştı:

"Hükümet sana o parayı karnını doyurasın diye veriyor, hatun, çocuğuna cep harçlığı yapasın diye değil. Yoksa paraya ihtiyacın mı yok?"

Annem bir hışımla geri döndü, parasını almak için beklemekte olan kadını hafifçe yana itti ve, "Senin işin bize para vermektir, kardeşim, öğüt değil. Burada kimsenin öğüde ihtiyacı yok," dedi, kendinden emin bir sesle. Diğer kadınlardan bir alkıştır koptu.

"Cömert Padişahın sana kaç para veriyor? Eminim aldığın boğazına zor yetiyor. Yoksa şu üstünü başını biraz toparlar, şu cılız vücudunu biraz semirtirdin. Tevekkeli seni askere almamışlar. Eğer ben bu parayı oğluma şeker alsın diye veriyorsam, para ancak ona yetiyordur da ondan. Ben buraya maaş almaya geldim, fikir değil."

"Seni zindana attırırım," diye etrafa tükürükler saçarak yanıt verdi adam. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Gerçekten dediğini yaptırır diye korktum. Ama annemin sesi sertlikte onu bastırdı:

"Attır bakalım."

Diğer kadınlardan da bir gürültüdür yükseldi. Yaklaşan iki polis kalabalığın dışında kalmayı, annemi görmezlikten gelmeyi tercih ettiler. Kadınlar bağrışıyordu:

"Hay diline sağlık, hemşire!"

Polis daha yakına gelir belki diye, annemin etrafında koruyucu bir halka oluşturdular. Annem başı dimdik havada, polislerin ta gözlerinin içine bakıyordu. Polisler bunu da görmezlikten geldiler. Annem kadınların arasından geçerek

ilerledi. Bazıları geçerken kolunu çekiyor, "Allah razı olsun, hanımefendi," diyordu.

Böylelikle, devlete hakaret etmiş olmasına rağmen, polislerin yanından elini kolunu sallayarak geçti gitti annem o gün.

Bu deneyimin ardından annem bir daha maaş almaya gitmedi, beni yalnız gönderdi. Dönüşte o parayla Mehmet'e ve kendime fıstık üzüm alıyordum. Ama bir keresinde benim başımdan da öyle unutulmayacak bir olay geçti ki, ondan sonra maaşı almaya hiçbirimiz gitmedik.

İşte o son gidişimde gene büyük bir kalabalık vardı. Kuyruğa girip sıramı beklemeye başladım. Alan gidiyor, alan gidiyor, ama bir o kadar yeni insan da binaya giriyordu. Böylelikle bir türlü ilerleyemiyordum. En sonunda korkumu yenerek kızgın kadınların arasından, biraz iterek, biraz da kıvrılarak geçmeyi başardım ve veznelerden birine iyice yaklaştım. Arkamda boylu bir adam vardı. Elimdeki maaş defteri ile veznеye yetişecek kadar uzun olmadığımı görünce beni tutup kaldırmıştı. Bundan sonra hiç beklemediğim bir şey oldu. Adamın parmakları kısa pantolonumun paçasından içeri girdi. Utancımdan kıvrıldım ve deli gibi bağırdım. Havada savrulan bacaklarım yandan genç bir kadının başına çarptı. Kadın dönüp bana bir tokat attı. Beni kucağına alan adam elleri ile pantolonumun içindeki araştırmasına devam ediyordu. Ben ise kurtulmak için çırpınıyor, bağırıyordum. Etrafımızdaki kalabalıktan bir hoşnutsuzluk sesi yükselince adam beni bıraktı. Düştüğüm yerden kalktım ve bir insanın nasıl böyle bir şey yapabileceğini anlayamadan oradan kaçtım. Defteri almak aklıma dahi gelmemişti.

Eve gitmek üzere koşuyordum, ama titreyen bacaklarımla yeterince hız alamıyordum. Eve varınca ağlaya ağlaya anneme

olanları anlattım. Dinledikçe dudakları büzüldü. Sonra gidip yıkanmamı söyledi. Bu konuda Mehmet'e bir şey söylemememi tembih etti.

Daha sonra bir açıklama yaptı.

"Senin hem annen, hem de baban benim. Biraz büyüyünce sana bu gibi şeyleri anlatacağım. Şimdilik tek söyleyeceğim şey, bazı adamların kızlardan çok erkek çocukları sevdiğidir. Hele senin gibi güzel bir çocuğun bu tip kişilerden çok sakınması gerek."

Bu olayı sanki hiç olmamış gibi unutmamı söyledi ve konuyu burada kapattı.

Unutmak kolay olmadı. Bunu izleyen günlerde yolda gördüğüm her erkekten tazı gibi kaçtım. Bütün çocukluğum ve gençliğim süresince de erkeklere güvensizlik duygusunu içimde taşıdım.

Fakirlik İnsanı Pazarlığa Alıştırır

Babaannem süratle yaşlanmaktaydı. Gene hâlâ her gün Kuran okuyordu. Son zamanlarda nedense annemin yeniden evleneceği korkusuna kapılmıştı. Bir de vır vır söylenip duruyordu. Efendim, artık kendisini hiç kimse istemiyormuş, parası suyunu çekmekteymiş, annem evlendiği zaman torunlarını ondan kaçıracakmış. Annem bir daha hiç evlenmeyeceğini defalarca söylediği halde, onu bir türlü inandıramıyordu. O kadar yüksek sesle konuşuyordu ki, kendisini sadece biz değil bütün mahalle duyuyordu. Bir gün kapıdan geçen eski komşumuz dul kadına seslenmiş. Yukarıya kahve içmeye davet etmiş. Dul kadın iyi huylu bir insandı. Babaannemin bir zamanlar kendisini ne kadar hor gördüğünü unutmuş, daveti hemen kabul etmiş. Bizim evde içtiği kahveyi hiçbir yerde içmediğini söyleye söyleye içeriye girdi.

"Şekeri nereden buluyorsunuz?" diye sordu. Babaannem duymamıştı, cevap vermedi.

Misafir olmasına rağmen kahveyi pişiren gene dul kadındı. Babaannem sadece nefes almadan direktif veriyor, bu arada en iyi fincanların kullanılmasına özen gösteriyordu. Çok geçmeden, bizim evde kahve pişirildiğini mahallede duymayan kalmamıştı. Fazla değil, bir-iki dakika sonra para durumumuzu da öğrenmeyen kalmayacaktı.

Sobaya yeni odun atıldı, koltuklar ateşe yanaştırıldı. Ben geri planda dolanıp duruyordum. Baktım, kimse oralı olmuyor, yumuşak halının üstüne iliştim. Dul kadın bugünkü talihine şaşırmış, bu sıcacık odada bulunmaktan pek mutlu görünüyordu. Babaannem ne kadar az paramız kaldığından yakınmakla başladı işe. Kendisi de her zaman kıt kanaat geçindiğinden, bu haber dul kadını hiç etkilemişe benzemiyordu. Konuşma fırsatını yakaladığında neşeli bir tavırla, "Ama hiç değilse bir dikiş makineniz var, hanımefendi," dedi. "Dikiş makinesi olan evde açlık olur mu? Ben on beş yıldır makineden elde ettiğimle geçiniyorum.'

Babaannemin buna aklı ermemişti.

"Amma da yaptın. Bu yaştan sonra dikiş mi öğreneceğim yani?"

"Gelininiz öğrenebilir," diye atıldı kadın. Ateşe biraz daha yaklaştı.

"Kim, Şevkiye mi? Haydi canım, o da benim kadar beceriksizdir bu konuda."

"Hiç de değil. Bakın çocuklara kıyafet dikmesini ne çabuk öğrendi."

"Doğru," dedi babaannem düşünceli bir şekilde. "Çok da güzel el işlemesi yapar."

"El işlemesi mi?" Dul kadın dudak bükmüştü. "İşlemeler şimdi para etmiyor, hanımefendi. Ama makine dikişi başka. Belki Kapalıçarşı'daki patronum ona bir iş verebilir. Yarın bir sorayım bakayım. Eğer iş varsa, gelininize ben nasıl dikileceğini gösteririm."

"Ay, ne kadar da iyisiniz," dedi babaannem ve dul kadının yüzüne mutlu bir gülümseme yayıldı.

Konuşmanın tam bu noktasında içeriye annem girdi. Saçı başı birbirine karışmış, yüzünde garip bir ifade. Korkudan yüreğim hopladı. Şaşıran dul kadın, "Ne oldu size böyle?" diye bağırdı.

Annemin sesine son zamanlarda yeni bir ton gelmişti. Sert, duygusuz bir ton.

"Vallahi ben de artık ne doğrudur, ne yanlıştır bilemez oldum. Hakaretlerin bini bir para. Hükümet kapılarında sanki hastalıklı imişiz gibi davranıyorlar. Ya da memlekete şehit vermekle ne talihli olduğumuzu söylüyorlar, alay eder gibi. Her gün bir fırından öbürüne koşarak ekmek arıyorum. Sonuçta aldığım ne? Bir kuru ekmek ki hayvanlar yemez. Herkes bu kadarcığını bile almak için itişiyor, tekmeleşiyor, hırlaşıyor. İnsanlık diye bir şey kalmadı."

Birden durakladı. Ağlayacak sandım, ama ağlamadı. Sadece zarif alnında bir-iki çizgi belirdi. Sanki ne konuştuğunu kendisi de merak etmişti. Dengesini sağlamak için bir elini ortaya uzattı. Yüzü bembeyaz kesilmişti; öyle beyaz ki, bunun üzerine elmacıkkemikleri daha belirli bir biçimde ortaya çıkmış, burnu incelip uzamıştı.

"Bugün bir şey mi oldu?" diye kükredi babaannem.

"Ne olmadı ki! Kadınsanız ve dünyada yalnızsanız, hakarete alışmanız gerek. Bu sabah dükkân dükkân gezip ekmek aradım. Sonunda bir açık fırın buldum ve şansımı denemek için sıraya girdim. Tam parayı sayıp ekmeği almıştım ki, yanımdaki kadın ekmeği elimden kaptı. Fırıncıya önce kendisinin para verdiğini söyledi. Bu defa ben onun elinden çektim ekmeği. Böylece kavga başladı. Bir vahşi hayvan gibiydi. İtiyor, tekmeliyor, çığlık atıyor. Bir de yüzümden peçemi çekip almaz mı? Ancak zengin kadınlar peçe takarmış. Fakirler ekmek sıralarında ömür tüketirken benim orada bulunmaya hakkım yokmuş. Peçemi kapıverdi!"

Annem dehşetle tekrarlıyordu:

"Bütün o insanların önünde yüzümü açtı. Sanki ben bir sokak kadınıyım. Bana öyle dedi. Sokak kadını! Ben! Düşünebiliyor musunuz, herkesin içinde! Dünya başıma yıkılıyor sandım. Elinden kurtulmaya çalıştım, ama eteğimi yakalamış, bırakmıyor. Yırtacak sandım. İki kişi araya girdi. Ekmeğimi bana geri verdiler. Aldığım gibi kaçtım. Peçem yarı yırtık. Yollarda insanlar arkamdan bağırıyor. Bir sürtük başka bir sürtükle kavga etmiş diye düşünüyorlar, eminim. Ay, ne ayıp şey. Şu ekmek için bu hallere düştüğümü de mi görecektim?"

Elindeki ufak kara ekmeği gösterdi. Sonra sendeledi ve ben daha ne olduğunu anlayamadan onu divanın üstünde yatar buldum. Dul kadının kuvvetli kolları onu yere düşmekten kurtarmıştı. Babaannem son zamanlarda kendisinde pek görmediğimiz bir çabuklukla annemin bileklerini ovuyordu. Yüzü neredeyse anneminki kadar beyaz.

Annem dişlerini gıcırdatıyordu. Ödüm koptu kıracak dişlerini diye. Dul kadın hemen bir ufak kaşık soktu ağzına. Başı-

nın altındaki yastığı düzeltti. Bir süre sonra o tüyler ürpertici diş gıcırdaması sona erdi ve annem gözlerini açtı.

Acı kahve pişirmekte olan babaannem, "Konyak!" diye bağırdı. O da ağlamak üzereydi. Oğullarını adları ile çağırıyor, gelip kadınlarına sahip çıkmalarını söylüyordu. Ne zamandır bastırılmış, titrek gözyaşları yanaklarından süzülüp mangalın kor ateşi üstünde cızırdamaya başladı.

Annem doğruldu. Yanaklarına renk geri dönüyordu. Sanki hayli uzun bir yoldan sonra yorgunluk çıkarıyormuş gibi, cansız bir şekilde gerindi. Sonra kahvesini içerek yavaş yavaş kendine geldi.

Konuğumuz o akşam geç vakte kadar bizde kaldı. Bilmem yarına bitirmesi gereken işi var mıydı? Varsa bile bunu bize belli etmedi. O kadar iyi bir kadındı ki, bizde oturup anneme yardım etmekten başka bir şey düşünmüyordu.

Çok geçmeden hava kararda ve küçük camide ezan okunmaya başlandı. Bu, babaanneme akşam namazını hatırlattı. Her akşam müezzinin minareye çıkıp ezan okumasını beklerdi. Namaz saatinin geldiğini bu yolla anlıyordu. Bu akşam da, yine o gürül gürül, yüksek sesiyle dua etmeye başladı. Ölen oğullarının ruhuna, büyükbabamın ruhuna, anneme ve biz çocuklara dua etti. Sonunda da kendine ufak bir kısım ayırdı. Sesi odayı dolduruyor, kulakları okşuyordu. Dul kadın akşam yemeğini hazırladı ve annem daha aşağıya inecek kadar kuvvet kazanmadığından yemeği yukarıda, oturma odasında yedik. Sobadaki ateş tatlı tatlı çıtırdıyor, o akşam büyük bir cömertlikle yakılan bütün lambalardan ışık dışarılara taşıyordu.

Yemekten sonra, pek âdeti olmadığı halde babaannem camiye gitmek istedi ve beni de yanında götürmeyi önerdi.

Karanlıkta dışarı çıktık. İçimde hem biraz korku, hem de heyecan... Babaannem elindeki mumu dikkatle taşıyor. Bir başka mumun da camideki ermişin kabri başında yanmakta olduğunu görüyorum. Hava soğuk olduğu için çabuk adımlarla ilerledik. Kabrin göründüğü pencerenin yanına geldiğimizde babaannem ermişin ruhuna dua etmemi söyledi ve avuçlarını göğe açtı. Ben de aynısını yaptım. Ne yazık ki, duamın sözleri birbirine karıştı, çünkü buz gibi bir rüzgâr köşeyi dönüp üstümüze esmek için tam o anı seçmişti. Dişlerim çarpıyor, ince paltom beni soğuktan koruyamıyordu.

Camiye girince kadınlar kısmına gidip oturduk. Hemen içime bir utanç dalgası yayıldı, çünkü babaannem yüksek sesle duaya başlamıştı. Etrafta pek fazla insan yoktu, ama olanlar ister istemez babaannemi dinlemek zorunda kalmışlardı. Ölülerine rahmet, anneme sıhhat vermesi için Allahına tekrar tekrar yalvardı. Ben sıkıntıyla kıpırdanıyordum. Dualarını içinden söylemesi için kendisini dürtmeme aldırış bile etmedi. Buraya ne söylemeye geldi ise hepsini yüksek sesle söyledikten sonra sustu.

Bir gün annemle Beşiktaş'a gittik. Bizim evden Beşiktaş'a epey yol vardı. Niçin gittiğimizi hatırlamıyorum, ama gidişimiz aklımdan hiç çıkmadı, çünkü Sultan Mehmet Reşat'ı ilk kez orada gördüm. Beşiktaş'ın ana caddesinde askerler tabur halinde geçiyor, bando askeri müzik çalıyordu. Bu arada polisler kalabalığı kontrol altında tutmaya çalışıyordu. Biz de padişahı görmek için durduk. Önce, Arap atları üstündeki süvari

birliği geçti. Eğer yanılmıyorsam, süvariler sarı pirinçten düğmeli, mavi bir ceket ve kırmızı pantolon giymişlerdi. Başlarında beyaz tüylü, uzun kalpaklar vardı. Atlarını bize doğru sürdüler. Üniformaları, etrafta toplanmış halkın fakir kıyafetiyle tezat oluşturan bir şekilde göze çarpıyor, güneş altında yanan mahmuzları şakırdıyordu. Süvari takımının ardından, heybetli atların çektiği bir saray arabası geldi. Pencerelerin birinden beyaz sakallı, ufak ve yaşlı bir adamı şöyle bir gördük. Üstünde göğsü madalyalarla dolu bir üniforma vardı. Paçavralar içindeki halktan coşkun bir ses yükseldi. Herkes "Padişahım çok yaşa!" diye gürlüyordu. Araba ilerledikçe bağırtı da sanki onunla birlikte seyahat ediyormuş gibi uzaklaştı. Araba gözden kaybolduktan sonra dahi sesleri duymaya devam ettik. Sonra, sessizleşen yollar boşaldı. Annemle ben de bulunduğumuz yerden ayrıldık.

Annem iş bulmuştu. Daha doğrusu, sözüne sadık kalan dul kadın Kapalıçarşı'daki patronundan anneme iş getirmişti. Eline fazla bir şey geçmiyordu. Üstelik oturma odamız dikilmiş ve dikilmemiş kumaşlarla dolup taşmıştı. Makinenin sesi evdeki diğer bütün sesleri bastırmıştı. Böylece 1915 yılını 1916'ya bağlayan kış, dikiş makinesinin gürültüsü ve çini sobada neşeyle yanan odunların çatırtısıyla geçti. Hayat şöyle veya böyle, bir düzene girmişti işte. Gerçi yemeğimiz hâlâ kıt ve lezzetsizdi, ama ne yapalım? Çarşıyı artık babaannem üstlenmişti. Ben de ekmek avcılığına çıkıyordum. İlkbaharın yumuşak günleri bütün bunları bir kez daha değiştirecekti. Güvenlik duygusunun, ilk soğuk esinti ile giden, çok kaypak bir şey olduğunu artık öğrenmiştik. Ne var ki, bu gerçeği kabul etmeyi öğrenemiyorduk bir türlü. 1916 yılının ilkbaharında

gördüğümüz sıkıntıları başka hiçbir dönemde görmedik. Yaralarının izleri bugüne kadar sürmüştür.

Annemin dikişle uğraşması birdenbire sona erdi. Kapalıçarşı'daki patron artık kimseye iş veremiyordu. Hükümet bütün kumaşları almış ve Gülhane Parkı'nın arkasında bir yere askeri dikiş atölyesi kurmuştu. Artık çalışmak isteyenler oraya başvuruyordu. Adam geniş, kıllı ellerini yana açmış, omuzlarını kaldırarak işçilerinden durumu anlamalarını beklemişti. Kadınlar birbirlerine ne yapacaklarını sorar gibi bakmışlardı. Dul kadın dikiş atölyesine gideceğini söylüyordu. İşi nerede yapacağı umurunda değil, yeter ki para gelsin. Annem ve onun gibi fakirliği yeni tanımış olanlar için durum değişikti. İnsanın kendi evinde çalışması başka, hükümetin fabrikasında etrafa sergilenmesi başka. Annem eve boş elle dönünce babaannem şaşırmış, ne olduğunu sormuştu.

"Artık iş yok," dedi annem. "Ordu kumaşların topunu almış ve Gülhane Parkı'nın gerisinde bir fabrika açmış. Bizim komşu bugün oraya gitti iş aramak üzere."

"O gidebilir. Sen asla!"

Babaannemin gürlemesinden mutfak masası üstündeki tabak yığını titremişti. Annem yorgun bir sesle devam etti:

"Lafla peynir gemisi yürümüyor ki. Para yok, çocuklar aç. Gururumuz el vermiyor diye onları açlıktan öldürecek miyiz?"

Babaannem ayağa kalktı ve kendisiyle yatak odasına gitmemizi istedi. Odaya girdik. Göğsünden bir anahtar çıkardı ve kıymetli mallarının durduğu teneke kutuyu açtı.

"Bak, beş altınımız duruyor. Al onları. Bize bir süre yeter. Bitince, daha bu takımlarım var; yüzüklerim, zümrüt kolyem... Bunu Muazzez'e saklıyordum, ama ne yapalım."

Mücevherleri ipek kumaş kaplı kutudan çıkardı. Taşlar avuçlarında parlıyordu.

"Hayır, kesinlikle olmaz," dedi annem. "Bu yüzüklere dokunmayın. Yok pahasına gider. Alıcılar, bugünlerde herkesin karın doyurmak için mücevher sattığını biliyor, para vermiyor. Geçen hafta Kapalıçarşı'da bir kadın anlatıyordu. Pırlanta-yakut karışımı bir kolye satmış da karşılığında ufacık bir altın almış. Bunlardan çok daha kıymetli bir takı, ama kadının açlıktan gözü görmemiş, karşısına ilk çıkan Yahudi'ye verivermiş. Sakın ha!" Sonra, babaannemin güçlükle duyabileceği şekilde alçalttı sesini. "Bunlar Muazzez'in." Taşları aldı ve kutuya geri koyup kilitledi. Dudakları babaannemin alnında gezindi.

Sonra kulağına fısıldadı:

"Güzel şeylerimizi teker teker kaybettik. Hiç değilse bunları saklayalım Muazzez'e. Kızımın boynunu süslesinler."

İlk fırtına atlatılmıştı, ama dikiş makinesinin durmasıyla küçük ev yeni bir sessizliğe girmişti. Cepteki küçük altınlar ne kadar dayanacak dört boğazı doyurmaya ve tabii bir de babaannemin şarabına. Her ikisi de öyle ihtiyatsız ve ânı anına yaşayan insanlar ki... Önlerindeki uzun yılları göremiyorlar. Tüm çocukluğum onların güzelliğini, gözyaşlarını ve sıkıntıya dayanma güçlerini inceleyerek ve üzülerek geçti. Ben de onların bir parçasıydım, onlar kadar ihtiyatsız olmam çok doğaldı. Ama sıkıntı karşısında onların gösterebildiği cesaret ve dayanıklılık bende yoktu, ne yazık ki.

Dul kadın ara sıra bize uğruyordu. Fabrika yaşantısını kendine özgü kaba şakalarıyla anlattığında, bir yandan gülüyorduk, öbür yandan da tüylerimiz ürperiyordu. Orada gece

gündüz kalıyor, yiyor içiyor, dışarıya haftada bir çıkıyordu. Eline geçen para çok azdı, ama karnı doyduğu için bunu önemsemiyordu:

"Allaha şükür ki sağlığım yerinde," diyordu. "Böyle yere ancak kuvvetliler dayanabilir."

Annem gelip orada çalışsın diye bir öneri yapmıyordu. Babaannemin buna ne kadar karşı olduğunun farkındaydı. Ama paramızın azalmakta olduğunu biliyordu. Belki, kısa bir süre sonra annemin ister istemez fabrikada çalışmaya rıza göstereceğini düşünmekteydi içten içe. Benim sevgili, çılgın ailemde ne zaman para az olmamıştı ki zaten? Olduğunda harcamasını pek iyi bilirlerdi de, olmadığında idare etmesini öğrenemezlerdi bir türlü.

Bir sabah babaannem odaları dolaştı, bütün büyük eşyaya teker teker eliyle dokundu. Satıldığında bunların ne getireceğini kendi kendine yüksek sesle soruyordu. Bazen de mırıldanıyordu:

"Bu iyi kalite ceviz. Bugün aransa bulunmaz. Şevkiye odaların tıka basa dolu olduğunu söylerken ne kadar da haklıymış."

Örnek insan işte. Eşyayı satmadan önce kendisini hazırlıyor. Amaç, annemin fabrikaya gitmesini geciktirmek.

Bir Yahudi eskici çağırdı. Adamı ben alıp getirdim. Eve döndüğümde babaannemi görünce şaşırdım. Şık bir elbise giymiş, yüzüklerini parmaklarına geçirmiş, zümrüt gerdanlığı da boynunda. Anladım ki, Yahudi'nin gözünü boyayacak. Yeter ki, adam eşyanın sıkışık durumda satıldığını sanmasın.

Yahudi eşyayı ses çıkarmadan inceliyor. Bu işin içinden çıkamadığı belli. Gerçi ev küçük, bulunduğu mahalle fakir

mahallesi, ama ihtiyar kadının takıları da yabana atılacak cinsten değil. Üstündeki elbise gerçek ipekli. Kaç kişi var bugünlerde ipek elbise giyen? Eşya ve halılar ise en iyi kalite. Adam, başı dik, yüzü gurur dolu bu kadının karşısında nasıl davranacağını kestiremiyor. Haksız da değil.

Ellerini düzgün, cilalı tahtalar üstünde kaydırırken, "Hım, hım," diyor. Ben de onu odadan odaya izliyorum. Üstümde ilgi çekici bir renk uyuşmazlığı var. Çekmelerde kalan en iyi kıyafetlerimi giymişim, ama pantolonum nefesimi kesecek kadar dar. Dikişler pat diye ayrılacak korkusuyla oturamıyorum. Bu arada Yahudi bir fiyat veriyor. Babaannemin eli abanoz ağacından yapılma bastonunu öyle sıkıyor ki, kemik yerleri beyazlaşıyor.

"Deli misin?" diyor hiddetle. Kendinden emin, yüksek sesi odanın duvarlarında çınlıyor.

Yahudi ellerini eşya üzerinde bir kez daha dolaştırıyor. Bir-iki çekmece açıp kapatıyor.

"Dediğim gibi."

Adam kaçın kurası. Babaannem kibirle doğruluyor.

"O halde konuşacak bir şey kalmadı."

Sesi kesin. Kapıya doğru bir hamle yapıyor.

"Bir dakika," diyor Yahudi. Ardından da bir, "Efendim," ekliyor. Hâlâ babaannemi tam yerine oturtamamış. Toplumsal konumundan bir kuşku yok da, para durumundan emin değil.

İkisi ayakta göz göze bakışıp, birbirlerinin direncini ölçüyorlar. Bakışlarını ilk kaçıran Yahudi oluyor. Hafifçe doğruluyor. İşte ilk yanlışı yaptı. Babaannem hareketsiz. Yüzünde en ufak bir kıpırdama yok. Büyükbabam öldüğünden beri onu böyle görmediğim için hayranlıkla kendisini izlemekte-

yim. Kişiliğinin bu yanını neredeyse unutmuşum. Bastonuna dayanmış, bekliyor. Yahudi malın iyisini bilen adam. Elinden hemen kaçıracak değil ya. Fiyatı biraz artırıyor. Babaannem hâlâ durduğu yerde hareketsiz. Kolay tava gelenlerden değil. Daha fazla dayanamayan Yahudi patlıyor:

"Size en iyi fiyatı verdim. Bundan yükseğini kimse veremez. Paraya ihtiyacınız varsa, kaçırmayın."

Bu da yaptığı ikinci yanlış işte. Bilmiyor ki, babaannem istedi miydi dünyanın en küstah insanı olur.

"Benim paraya ihtiyacım olsaydı senin bu gülünç fiyatını ilk ağızda kabul ederdim. Ama gördüğün gibi küçücük evde üst üste duran eşyadan kurtulmaya çalışıyorum, hepsi o. Almaya niyetli değilsen söyle, boş yere zaman kaybetmeyelim. İyi günler."

Bu defa kararlı bir biçimde yürüdü ve kapıyı Yahudi geçsin diye açık tuttu. Adamın merdivenlerden indiğim duyduk. İçimden ağlamak geldi. Babaannem belki alabileceği en iyi fiyatı kaçırmaktaydı. Sıkıntı ile etrafıma bakıyordum ki, Yahudi gene merdivenlerden yukarı çıktı. Babaannem adamın ayak seslerini duymamıştı. Yanlış bir şey söyleyecek de adamı gücendirecek diye ödüm koptu. Neyse ki bir şey söylemedi. Adam içeri girince şaşkınlık da göstermedi. Yahudi barış ilan eder gibi ellerini havaya kaldırdı ve derin bir nefes aldı.

"Beni iflas ettireceksiniz, hanımefendi. Bu kadar ağır, eski moda eşyayı kimseye satamayacağım. Ama işte son fiyatım, ister alın, ister almayın," dedi ve bir fiyat söyledi. Babaannemin ağzı etrafındaki çizgiler gevşedi.

"Bir yirmi daha ekle, eşya senin," dedi.

"Beş."

"On beş."

"Yedi buçuk." Yahudi ter içindeydi. Durmak istiyor, ama kelepir mala dayanamadığı için duramıyordu.

"On iki buçuk." Babaannemin sesi kararlıydı.

Yahudi alnında biriken teri sildi.

"On."

"Pekâlâ."

Adam babaanneme bir deste yağlı para verdi ve aşağıda ne olur ne olmaz diye bekleyen yardımcılarına seslenmek üzere pencereye doğru yürüdü. Sonra gene babaanneme döndü.

"Bu işi iyi beceriyorsunuz, hanımefendi. O pırlantaları falan da satmak isterseniz bir tanıdığım var. İyi para verir."

Artık satış yapılmış, iş bitmişti. Fazla gevezeliğe gerek yok.

"Teşekkür ederim, ama bunlar satılık değil."

Divana oturarak hamalların eşyayı dışarı taşımalarını bekledi. Onları odaya girmeden önce ayakkabılarını çıkarmaları ve halılara dikkat etmeleri konusunda devamlı uyarıyordu. Bütün satılanlar odadan çıkartılıp son hamal aşağı kapıyı kapatınca birden titrediğini gördüm.

"Ne var, babaanne, ne oldu?"

"Bir şey yok, yaşlılık işte. Yahudi'den istediğim parayı aldığım için seviniyorum."

Yanına oturayım diye beni kolumdan çekti. Oturmamla birlikte altımdan cırt diye bir yırtılma sesi geldi. Şaşkınlıkla birbirimize baktıktan sonra deliler gibi gülmeye başladık. Pantolon en sonunda gerilime dayanamamış, dikiş yerlerinden ayrılıvermişti.

"Canın sağ olsun," dedi babaannem. "Yenisini alırız, ne olacak. Bak ne çok paramız var."

Banknotları zafer kazanmış bir şekilde havaya kaldırdı, sonra da önemsemeden yandaki masanın üstüne attı.

"Pis şeyler bunlar. Ellerimi yıkayayım."

Aşağıya indi. Mutfaktan neşeyle akan suyun sesi geldi. Salona döndüğünde ellerine kolonya döküyordu.

"Sakın unutma," dedi, "insanlara hiçbir zaman düşkün olduğunu belli etmeyeceksin. Üstünde en iyi kıyafetlerin, yüzünde gurur oldukça elde edemeyeceğin bir şey yok."

"Neden?"

'İnsanlar sadece buna önem verir de ondan. Yoksullar hayatta tekmeden başka bir şey görmez. Şu Yahudi benim ne kadar paraya ihtiyacım olduğunu bilseydi, ne yapar yapar istediği fiyatı bana kabul ettirirdi. Oysa o benim dediğime geldi, gördün işte. Üstelik takılarıma iltifat bile etti."

Gerdanlığını elleriyle okşadı.

"Büyükbaban malın iyisinden anlardı. Değersiz hiçbir şeye para vermezdi."

Işıltılı kolyeyi boynundan, bütün yüzüklerini parmaklarından çıkardı. Kendilerine özgü canlılıklarıyla bütün taşlar avucunda parlıyordu.

"Artık bunları kaldırmak lazım. Büyüdüğünde kız kardeşin takacak bunları. Pek güzel bir kız olacak senin kız kardeşin."

Biraz sonra, yanında Mehmet'le annem çarşıdan döndü. Babaanneme kuşkulu gözlerle baktı.

"Neden böyle giyindiniz?"

"Baksana."

Babaannem yarı boş odayı gösteriyordu. Annem odaya şöyle bir göz attıktan sonra, son derece doğal bir şey görmüş gibi babaanneme döndü.

"Hay ellerinize sağlık. O ağır eşyayı nasıl yapacağız da elden çıkartacağız diye ben de ne zamandır düşünüyordum."

Birbirlerine gülümsediler. Annem bir iskemleyi yerinden alıp başka bir noktaya koydu ve geri geri gidip nasıl durduğuna baktı.

"Hem de pek iyi oldu," dedi sevinçle.

Evdeki eşyanın yarısı gitti diye ağlamamaları, hatta bunu mutluluk nedeni yapmaları içimi rahatlatmıştı. Oturma odasında kalanları bir o yana, bir bu yana çekerken, eşyanın para için değil de, işte bu özgürlüğü kazanmak için satıldığına kendilerini inandırmışlardı. Yüreğim gururla kabardı.

Derken, annem yırtık pantolonumu gördü. Gülerek, bunun Yahudi'nin yanında mı olduğunu sordu.

"Yoo, hayır," dedi babaannem canlı bir şekilde. "Eğer Yahudi'nin yanında olsaydı kaba etine tokadı basıverirdim. Bu yırtık yüzünden elli lira zarara girerdim yoksa."

Buna Mehmet dahil hepimiz güldük. Mehmet öyle kolay kolay gülmezdi, yüzü hüzün dolu bir çocuktu. Bu defa odada esen mutluluğa babaannemin neden olduğunu anlamış, dudaklarında bir gülümseme ile onun bacağına sarılmıştı.

Böylelikle küçük evimize yeni can girdi. Artık yemeğimiz bol, neşemiz yerindeydi. Annem ara sıra şarkı bile söyler olmuştu. Babaannem mi? Can çıkmadan huy çıkmaz demedim mi? Gene despot, gene etrafa direktifler yağdırıyor. Yahudi'nin nasıl ağzından girip burnundan çıktığını, komşular söyleye söyleye bitiremiyorlardı. Adama acıyarak başlarını sallıyor, ortalıkta babaannem gibi birkaç kadın daha olsa, İstanbul'un bütün Yahudileri topu atar diyorlardı.

Kadıköy'deki Vakıf Okulu

Annemle babaannemin bütün gayretlerine rağmen, sonunda parasızlık bizi yakaladı. Bu defaki şaka götürmeyen, gerçek bir yoksulluktu. Elimizde satılacak bir şey kalmamıştı, daha doğrusu kalanları satamıyorduk. Aslında hâlâ bir miktar kıymetli eşyamız ve halımız vardı, ama bunların getireceği para bizi ancak bir-iki ay daha yaşatabilirdi. Yiyecek dışında her şeyin yok pahasına gittiği günlerdeydik. Yiyecek fiyatları ise artmaya devam ediyordu. Babaannem takılarını elden çıkarmaya karar vermiş olsaydı dahi ortalıkta alıcı yoktu. Bu zamanda insanlar yemek arıyordu, incik boncuk değil. Yüzlerce liralık mücevheri birkaç liraya almaya kalkan açıkgözler işte bu bahaneyi ağızlarına dolamışlardı. Başka çare bulamayınca, annem Gülhane'nin arkasındaki Ordu Deposu'na işçi olarak girmek zorunda kaldı. Ondan ilk defa böyle ayrılmaktaydık

ve yokluğunu şiddetle hissediyorduk. Çarşı işini babaannem yaparken, biz üç çocuk evde kendi başımıza oturuyorduk. Babaannem elindeki üç-beş kuruşun hepsini harcadığı halde, filesini gene de dolduramadan dönerdi alışverişten. Mercimek, lahana çorbası ve bayat ekmekten başka bir şey konmuyordu soframıza. Yine de o kadar aç oluyorduk ki, bu tatsız tuzsuz yiyeceklere dahi iştahla saldırıyorduk.

Sokakta oturanlara yakınlarının ölüm haberleri gelmeye devam ediyordu. Sokaktakilerin kendi durumu da bundan daha parlak değildi aslında. Karaborsa dışında doğru dürüst yiyecek kalmamıştı ortalıkta. Eh, bu civardakilerin gücü karaborsaya nasıl yetsin? İnsanlar açlıktan göçmekteydi.

Bir gün babaannem bizi annemin çalıştığı yere götürdü. Hatırlıyorum, dışarıya ince giysilerle çıkabildiğimiz ılık bir gündü bu. Annemi göreceğimiz için çok heyecanlanmıştık. Deponun kapısında bir asker bizi durdurdu ve orada ne işimiz olduğunu sordu. Acaba bizi içeri bırakmayacak mı? Babaannem tek kelime duymamıştı, ama ben annemi görmeye geldiğimizi söyleyince, asker geçelim diye yana çekildi. Bina eski ve pisti. Kırık tahta merdivenlerden yukarı çıktık, çıkarken de bir hayli gürültü yaptık. Merdivenin sonunda duran bir başka asker gene bizi durdurdu. Sorularını kekeleye kekeleye yanıtladım. Ardından, insanın içini kasvetle dolduran geniş bir odaya alındık. İçerde birçok kadın dikiş makinelerinin başına oturmuş çalışıyordu.

Odada çıt çıkmıyordu. Ya kadınların işleri başından aşkın, ya da disiplin sıkı. Ne yapacağımızı bilemeden kapı aralığında durduk. Kimsenin aldırdığı yok. Derken, Mehmet uzaktan annemi gördü, bizi bırakıp değnek gibi bacaklarıyla, çalışan kadınların arasından koştu. Anneme sarıldı ve hıçkırarak

ağlamaya başladı. Biz de ilerledik. Annemin bulunduğu yerde iskemle falan yoktu, o nedenle masanın yanında ayakta duruyor, civardaki kadınların ışığına engel oluyorduk. Daha önce buraya hiç gelmemiştik. Odanın pisliğine ve fakirliğine şaşırmıştım. Annemde bir yorgunluk var. Gözlerinin etrafı koyu renk bir halka ile çevrilmiş, elleri bereli. İçimde çocuksu bir isyan uyandı, annem nasıl böyle bir yerde çalışır diye kızdım. Yüzümden anlamış olacak ki, babaanneme çıkıştı:

"Buraya çocukları getirmeseydiniz daha iyi olurdu."

Babaannem omuz silkti. Sonra kucağındaki Muazzez'i bir kolundan öbürüne geçirirken, annemin kollarını açması üzerine ona verdi.

"Başka ne yapabilirdim ki?" diye yüksek sesle terslendi. Bütün kadınlar bir an için işlerini bırakıp kulak kesildiler. "Bakacak başka biri olmadığına göre, birlikte gelmemiz gerekiyordu. Paramız kalmadı."

Annem para kesesine uzandı. İçindekileri masanın üstünden bize doğru itti. Babaannem tatmin olmamıştı:

"Hepsi bu mu yani?"

Annemin birden kulaklarına kadar kızardığını gördüm. Yanında oturan dul kadın konuyu değiştirmek için bir hamle yaptı:

"Bize burada yemek çıkıyor. Gani gani değil, ama evde bu kadarını da bulamıyorum. Biraz para veriyorlar, bir de yatacak yer. Eh, Allah'a şükür, daha ne olsun?"

Babaannem gürlemeye başladı:

"Bakacak kimsen olmadığına göre *senin* keyfin yerindedir şüphesiz. Ama ben üç boğaz doyuruyorum. Bu para hangisine yeter?"

Altdudağı küçümser bir ifade ile uzamış, elindeki üç-beş kuruşa alayla bakıyordu. Annemin gözlerindeki kederi okudum. Sanki biz çocuklardan özür diliyordu. Ona yardım etmek, destek vermek istedim, ama nasıl? Çaresizlik içinde ellerini havaya kaldırdı:

"Ah, çocukların kurtuluşu için ne yapmam gerektiğini bir bilsem!"

Babaannem soğuk ve inatçı bir tarzda konuşmaya devam ediyordu:

"Böyle giderse çok geçmez ölürler. Hadi ben yaşlıyım, yemesem de olur. Ama bunlar gelişmekte. Doymak bilmiyorlar."

Annem ses çıkarmadı. Oturup berelenmiş ellerini seyre daldı. Etraftaki kadınlardan bazıları acır bir şekilde baktılar, ama kimse bir şey söylemedi. Ne söylesinler ki...

Biraz sonra babaannem Muazzez'i annemden geri aldı. Yüzü hâlâ asık, hareketlerinde en ufak bir yumuşama yok. Herhalde o da en az bizim kadar aç, ama o anda kendisinden nefret ediyordum. Annemi, çektikleri yetmiyormuş gibi, bir de herkesin içinde küçük düşürmüştü.

"Biz gidiyoruz."

Annem öpelim diye yanağını uzattı. Bir sarılsam, kendisini ne kadar çok sevdiğimizi, üzülmesinin yersiz olduğunu söyleyebilsem... Söyleyemiyorum. Öpücüğü, kıyıya çarpıp yayılan deniz dalgaları kadar soğuk ve ani. Gözleri bizi delip geçiyor, uzaklarda göremediğimiz, ama belki düşünürsek bulup çıkaracağımız bir fırtınaya bakıyor. Dikkatini üstümüze çekmek için omzunu omzumla, yanağını yanağımla okşuyorum.

"Tamam, tamam."

Dalgın, beni görmeden konuşuyor. Bir şey söyleyememenin ezikliğine, istenmemenin gücenikliği ekleniyor.

Annemin yanından ayrıldık. Kadınlardan oluşan koridoru bir ucundan öbürüne kat ettik. Hepsi belli ki yaşamından bezmiş. Kapıya varınca anneme el sallamak üzere geriye baktık, ama o bizi görmüyor. Yüzü ellerinin içinde. Bilmem ağlıyor mu? Babaannemin peşinden yorgun argın, Beyazıt'taki sessiz, soğuk evimize döndük. İçimde bir ağırlık. Annem bizden uzaklaşmış, babaannem bizi istemiyor. Kim dinler, kim anlar? Herkesin derdi kendine yetmiş.

Annem bir sonraki izin gününde eve erken gelmişti. Nedenini bilmediğimiz için şaştık. Üç gün tatildeymiş. Babaannem hiç bitmek bilmeyen lahana çorbasından bir kepçe koydu onun tabağına. Ha bir boğaz fazla olmuş, ha bir eksik, ne fark edecek? Annem depo şefinden mektup aldığını söylüyordu. Adam Kadıköy'de, babaları savaşta ölmüş çocuklar için yeni bir öksüzler okulunun açıldığından, isterse bizim oraya gidebileceğimizden söz ediyormuş. Bunu duyar duymaz içime bir korku saplandı. Annem konuyu enine boyuna anlatırken, huzursuzluğum daha da arttı. Mehmet'le beni okula göndermeye karar vermiş görünüyordu. İşte yolun sonu göründü. Bizi isteyen kalmadı.

Babaannem bu öneriyi son derece olumlu karşıladı. Muazzez tabii onun yanında kalmaya devam edecekti. Dayanamadım, ağlayarak anneme koştum:

"Hayır, anneciğim, hayır! Ne olur, bizi bırakma. Oraya gitmeyelim, ne olur!"

Mehmet de ağlamaya katıldı, ama annemin bize bakan gözlerinde kararını değiştirdiğini belirten herhangi bir iz yoktu.

Babaannem birden terslendi:

"Kesin sesinizi bakayım. Ağlayacak ne var? Okulda eğitim görecek, iyi yemek yiyeceksiniz. Fena mı?"

"Ben iyi yemek istemiyorum."

Annemin ilgisiz ve katı davranışında ufacık bir yumuşama görseydim, destek almak üzere hemen kendisine koşacaktım, ama yok. Demek ki, bundan sonraki yaşantımız okul ve ayrılık ile şekillenecek. Sevgiye hasret kalacağız. Annem bu kararı alırken ağlayıp pişmanlık duydu mu acaba? Yoksa en sonunda, bizi yerleştireceği bir delik bulduğu, bizim sorumluluğumuzdan kurtulduğu için ferahladı mı? Bilmek isterdim. Oysa o gün benim kalbim bütün yaşantımı etkileyecek biçimde kırılmıştı. Bir çocuk kalbinden sevgi, büyüklere kıyasla daha kolaylıkla silinebiliyor. O kalp yanlış bir karar karşısında isyanla çarpıyor, ama bu isyana kimse kulak asmazsa, sevgi ölüyor. Çocuğun zorlamasıyla değil, kendi kendine yok oluyor sevgi. İnsan bunu çok ilerde, büyüyüp olgunlaştığı zaman, eski günlerde kalmış bir huzursuzluğun nedenini araştırdığında bulup çıkarıyor.

Karşı gelmekle bir şey elde edemeyince, Mehmet ile birlikte yatağa gittik. Neye karşı savaşıyorduk ki? Alt tarafı çocuktuk, üzüntümüzü sözcüklere dökmesini bilseydik dahi dinleyen olur muydu? Ertesi sabah annem bizi okula yazdırmak üzere Kadıköy'e gitti. Yalnız kaldığımızda babaanneme sordum, neden evden ayrılmamız gerektiğini. Birkaç sebep söyledi, ama ne o benim üzüntümün sınırını anlayabildi, ne de

ben onun katı mantığını. Bence evimin güven dolu havasından uzaklaşmak için yeterli bir neden değildi iyi beslenmek. Yine de sonunda pes ettim. En yakını bile insana yabancılaşırsa...

Bir sonraki gün annem, Mehmet ve ben Anadolu yakasına geçmek üzere Galata Köprüsü'nden vapura bindik. Yolda annem okulu ballandıra ballandıra anlatırken, susup düşüncelere daldık. Acaba? Oysa o suskunluğumuzu yanlış yorumladı ve surat astık zannetti. Kendisi de dudaklarını büzüp konuşmadan oturdu yolculuğun geri kalan kısmında.

Kadıköy vapur iskelesinden, bugün Fransız Hastanesi olarak kullanılan okula yürüyerek gittik. Bulunduğu yer çok güzeldi. Denize karşı kurulmuş bina güneş ışığında altın gibi parlıyordu. Öndeki geniş, taş merdivenlerden çıkarken hâlâ içimde belki annem kararını son dakikada değiştirir diye bir umut vardı. İnsan yenilgiyi kolay hazmedemiyor. Girdiğimiz soğuk, ama tertemiz salonda üniformalı bir kapıcı oturmamızı söyleyerek bir yetkili çağırmaya gitti. Sarsak bir iskemlenin kenarına iliştim. Yüreğim öyle çarpıyor ki, herkes duyuyor sanıyorum. Duvardaki beyaz yüzlü saat de dakikaları atarken bana eşlik ediyor. Tik-tak, tik-tak, tik-tak. Dursana be saat, işlemeden dursana! Önlükleri kolalı Alman rahibeler salondan hızlı hızlı geçtiler, bu arada bize merakla baktılar. Ortalıkta hiç öğrenci yok.

Mavi elbiseli, beyaz önlüklü birisi yaklaştı. Sonradan öğrendiğimize göre başöğretmenmiş ve Alman'mış. Annemle fısır fısır bir şeyler konuştular. Kalın, gırtlaktan gelen bir sesi, kötü bir Türkçesi vardı. Sarı saçlarını örerek tepesine toplamıştı.

Mehmet'le bana dönerek, "Haydi annenize güle güle deyin," diye uyardı.

Biz ağlamaya başlayınca sertleşti:

"Anneniz ara sıra sizleri görmeye gelecek. Ağlamaya gerek yok."

Anneme eğildik ve elini dudaklarımızla okşadık. Bir sıcak söz söyleyecek mi? Gözlerinde bir yakınlık ışığı yanacak mı? Hayır, yüzünde en ufak bir kıpırtı olmadı. Cam kapılardan geçti, güneşli merdivenlere varınca yere düşen gölgesinin önünde yürüdü, gitti. Arkasına dahi bakmadan... Bizi böyle bırakıp ayrılmaktan zerre kadar olsun pişmanlık duymadı mı? Kimbilir? Biz iki küçük, değersiz çocuk, tanımadığımız bir Alman kadının yanında işte öyle kalakalmıştık. Başöğretmen bu defa ikimize vedalaşmamızı söyledi. Kardeşim de bir başka binadaki çocuk yuvasına götürülüyordu.

Mehmet koluma sarıldı, bırakmıyor. Gözlerinde bu olayları hiç anlamadığının belirtileri var. Kulağına merak etmemesini, yakında kendisini görmeye geleceğimi fısıldadım. Kızıl saçlı bir rahibe, bu üç buçuk yaşındaki şaşkın çocuğu elinden tutup götürdü. Bir başka rahibe de benim önüme düştü. Önce yıkandım, ardından giymem için zevksiz, gri renkte bir okul üniforması verdiler. Sonra yatakhaneye çıkarıldım. İnce, uzun, demir bir karyolam vardı. Yanında, her akşam çıkardığım elbiseleri katlayıp koyacağım bir tabure duruyordu. Bundan sonra sınıftaki yerim ve yemekhane gösterildi. En sonunda da, benden sorumlu olan rahibeye tanıtıldım. Bu, çocukları belli ki hiç sevmeyen, kısık gözlü, heybetli, sadist bir kadındı. Hiç tereddüt etmeden tokadı yapıştırabilecek, iri, kırmızı ellere sahipti. Çekine çekine, kardeşimi görüp göremeyeceğimi sordum. Hayır, göremeyecektim. Üstelik, bir şey sorulmadan konuşmamayı da öğrenmeliydim. Gerçekten de orada

kaldığım iki yıl boyunca Mehmet'i görmedim. Bir defasında annemin başöğretmene adeta yalvardığını duymuştum, bizleri ara sıra buluşturmaları için. Anlaşılan Mehmet çok yalnızlık çekiyordu. Ama çetin kadındı bu Alman başöğretmen. Öğrencilerin yuvadakilerle görüştürülmeleri "verboten" [yasak] idi. Almanlar boş yere getirmemişlerdi onu okulun başına. "Verboten" denildi miydi, lamı cimi yok, "verboten" demekti.

Önceleri yemekler çok güzel çıkıyor, her taraf dezenfekte sularla temizleniyordu. Gün boyunca ders görüyorduk. Sınıfta kazara düşüncelere dalıp gitmeyesiniz. Hemen öğretmenler tahammül edilmez Türkçeleriyle sizi uyarırdı. Zamanında yemek hakkınız bile alınabilirdi elinizden. Haftada iki saat müzik dersi görüyorduk. Rahibelerden biri piyano çalarken, biz de Türk ya da Alman şarkıları ile eşlik ederdik. Okulda boğazımız patlayana dek bağırabildiğimiz tek ortam bu olduğu için, çok zevk alıyorduk müzik derslerinden. Akşamları ise denize bakan bahçede toplanırdık. Rahibeler bizi Türk bayrağı altında askeri sıralara dizer, önce "Deutschland über alles"i söyletirler, ardında da "Padişahım çok yaşa!" diye bağırtırlardı. Durumun gülünçlüğünü takdir edemeyecek yaşlardaydık.

İki haftada bir annem ziyarete gelirdi. Gelişini günler önceden beklemeye başlardım.

Oyun saatlerinde çoğunlukla bahçeye çıkar, taşları yer yer dökülmüş alçak duvarın bir köşesine yalnız başıma oturur, denizi seyrederdim. Acaba annem de beni düşünüyor mu, yoksa sorumluluğu yabancılara geçirdiği için mutlu mu? Yere yatıp yüzümü uzun çimlere gömerek ağlardım. Onu ve Mehmet'i düşünerek... Mehmet ne yapıyor acaba?

Esas okul binasının sol yanında ufak bir sinema binası vardı, şayet sinema binası denilebilirse buna. İçeride, film oynatıcısının yerine yüksek bir basamakla çıkılırdı. İnsan bu noktaya yükseldiğinde, arkadaki ufak pencereden okulun ana kapısını görebilirdi. Bazen buraya gelir, annemin ziyaret saatini beklerdim. Ya gelmezse! Yüreğim gümbür gümbür atardı. Annemi gördüğümde sinemadan dışarı fırlar ve bir kurşun hızıyla ona ulaşırdım. Kendimi kolları arasına atardım. Ne zaman şöyle içten bir şekilde saracak bu kollar beni?

"Bugün eve geliyor muyum, anne?"

"Bugün değil oğlum. Yakında inşallah."

Her zaman aynı soruyu sorarım, her zaman da aynı yanıtı alırım. Yakında, çok yakında, pek yakında...

Bana fıstık üzüm getirir, babaannem ile kız kardeşimi anlatırdı. Ama ayların geçmesiyle bu anlattıklarına olan ilgim gittikçe azaldı. Babaannem ve kız kardeşim arka plana yerleştiler. Hatta Mehmet'i görememek bile eskisi kadar üzmez oldu beni. Tek canlı, parlak ve çekici kalan annemin kendisiydi. Onun eski halini düşünür, bana sevgi göstermesi için zorladığım ziyaretlerin sonunda ağlayarak uykuya dalardım. Gerçekten de, buraya sanki kendi isteğiyle değil de, âdet yerini bulsun diye geliyordu. Zaman gözyaşlarını kurutuyor ve her şeyi değiştiriyor, sevgiyi bile. Günler, aylar geçti. Ben uzadım, kuvvetlendim, yanaklarımdaki çukurlar iyi beslenmeyle doldu. Yeni üniformalar giydim ve iki sınıf üste yükseldim. Okula alıştıkça annemin soğukluğuna daha az üzüldüm. Hatta gün geldi, bu soğukluğa hiç de aldırmadığımı fark ettim. Tabii hâlâ pencereden onun gelişini kolluyordum, ama bu ziyaretler eski heyecanı uyandırmıyordu içimde. Hele eve ne zaman döneceğimi artık sormaz olmuştum.

1918 yılının sonlarında durum gene değişti. Bizim yemekler eski lezzetini kaybetti, annemin ise daha uzun saatler çalışması gerekti. Savaşı kaybetmekte olduğumuz, memlekette azalan yiyecek miktarından anlaşılıyordu. Okuldaki yemeklerden tereyağının kalkması bir yana, sofrayı çoğunlukla aç terk ediyorduk. Yatağa aç yatıyor, aç kalkıyor, günü aç geçiriyorduk. Annem kıymetli fıstık üzümlerimi getirdiğinde artık öyle çabuk yiyordum ki, hemen ardından midem bulanmaya başlıyordu. Bir gün geldi, Alman rahibeler de okulu terk ettiler. Yerine Türkler geldi. Binanın içi giderek temiz kokusunu yitirdi. Öyle ki, insan koridorlardaki kolalı beyaz önlüklerin hışırtısını arar oldu. Ders saatleri seyrekleşti, müzik dersleri tamamen ortadan kalktı. Aç karnına zaten nasıl şarkı söyleyebilirdik ki... Ama müzik odasında Sultan Reşat'ın portresi hâlâ asılı duruyor ve biz oraya girdiğimizde hâlâ "Padişahım çok yaşa!" diye bağırıyorduk. Karnımız aç olsa bile.

Yazın, yiyecek bayat ekmek bile kalmadığında okuldaki yaşlı kadınlar bizi Fenerbahçe'ye, kırlara götürdüler. Buradaki sakız ağaçlarında reçineli meyveler olurdu. Ağaca taş atar, meyveleri düşürmeye çalışırdık. Bazılarını uzun otların üstüne düşürmeyi başarırdık da. Hepimiz vahşi hayvancıklar gibi, kapmak için itişe kakışa bunların üstüne atlar, elimize geçenleri hırsla yerdik. Hafif mayhoş bir tadı vardı meyvelerin. Üstelik bunları bir de ceplerimize doldururduk, akşam okulda yemek için. Zaman zaman Fikirtepe'ye gittiğimiz olurdu. Burada yerden kuzukulağı toplayıp yerdik. Bu arada, yanımızdaki küçüklere, doğru otu seçmeleri için yardım etmekten geri kalmazdık. Kalamış'a bayır turpu koparmaya gidilirdi bir de. Ama fazla yendiğinde insanı fevkalade susatıyordu. Kayısı

ağaçlarındaki çiçekleri yediğim çoktur. Açlıktan gözüm kararmış halde, çiçekleri avuç avuç ağzıma attığımı hiç unutmam. Bir keresinde deniz kenarındaki tarlada askerler taze bakla topluyorlar, saplarını bizim parmaklıklara yakın bir tarafa atıyorlardı. Parmaklık aralıklarından bu sapları nasıl uzanıp aldığımız ve zevkle suyunu emdiğimiz aklımdan çıkmaz.

Annem pek ender olarak bana harçlık verdiğinde, diğer arkadaşlarım gibi bakla alırdım. Bunları kusana dek çiğ çiğ yer, sonra gene açlık hissederdim. Bütün öğrenciler ceplerimizde bir kâğıda sarılmış tuz ve kırmızıbiber gezdirirdik. Bir şans eseri yerde biraz patates ya da patlıcan kabuğu bulsak hemen bunu tulumbada yıkar ve ustaca tuzlu ve biberli paketlerimize sarardık, açlık son haddine vardığında kullanılmak üzere. Yaşamımızı sürdürmeye yardımcı olabilecek hiçbir şey açlık dolu gözlerimizden kaçmazdı. Bu arada bir gün bayırturpu sandığım bir otu yanlışlıkla yedim ve hastalandım. Beni revire kaldırmak zorunda kaldılar. Meğerse zehirlenmiştim. Bu arada bir uyuz hastalığına yakalandım ki, her tarafım haftalarca kaşındı durdu. Alman rahibeler olsaydı belki başka türlü bir ilgi görürdüm, ama şimdiki yaşlı kadınlar aldırmadılar bile. Böylelikle uyuz tüm vücuduma yayıldı ve kaşıntı krizleriyle ağlayacak hale geldim. Her sabah beni hamama sokuyor ve kaşıntı yerlerini kanatana kadar keseliyorlardı. Bu işkence altında avaz avaz ağlıyordum, ama merhametsiz keseden kurtulamıyordum.

Ne var ki, revirde daha iyi yemek çıkıyordu. Fevkalade değil, ama bir gömlek daha iyi. Hiç değilse burada bulunduğum dönemde kırlara yayılmak zorunda kalmadım karın doyurmak için. Öğlen biraz lapa pilav, akşam sebze çorbası,

ama gene ekmeksiz. Ekmek artık bulunmaz olmuştu. Her zaman öylesine aç olurduk ki, yemekten yarım saat önce kapının üstündeki büyük saatin altına toplanır, saniyeleri altmışa kadar sayar, sonra "bir dakika" diye bağırırdık. Dakikaları böyle daha kolay geçireceğimize inanırdık. Bu beni o kadar etkilemiştir ki, bugün bile canım sıkkınsa veya yorgunsam sağ bacağımdaki damar, saatin sesine uygun olarak atar.

Revirde yattığım sürece annem okula gelmedi. İki haftada bir yaptığı ziyaretleri daha önce hiç aksatmamış olduğundan, merak etmeye başladım. Haftalar birbirini kovaladı, annem ortalıkta yok. Revirden çıkartıldığımda halsiz ve zayıftım. Son aylardaki yiyecek kıtlığı yüzünden yanaklarım gene içine çökmüştü.

Artık sinema binasına girip pencereden ziyaretçi beklemek yasaklanmıştı. Onun yerine bahçeye bir kara tahta konuluyor, gelen ziyaretçilere göre öğrencilerin adı bu tahtaya yazılıyordu. Diğer çocuklar gibi, tahtanın yanında uzun uzun bekledim, ama benim için ne gelen vardı, ne giden. İçime dehşet doldu. Yoksa annem bizi hepten bırakmış mıydı? Bir daha kendisini göremeyecek miydim? Bu korkunç yerde bütün ömrümü geçirmek korkusuyla, kafamda yavaş yavaş kaçış planları hazırlamaya başladım. Ama bir gün, 1918 yılının bir yaz günü bir mucize oldu ve hiç beklenmedik bir anda tahtada adımı gördüm. Kabul salonuna doğru yürüdüm. Kalbim çarpıyor. Her adımda sağ bacağımdaki damarın deli gibi attığını hissediyordum. Salona girdim. Annem bir iskemlede oturuyor. Ama ancak seven bir çift göz tanıyabilir kendisini. O denli değişmiş. Ağlayarak kendisine koşuyorum. Beni titreyen ellerle tutup göğsüne bastırıyor.

"Bu ne hal, oğlum? Süzülmüşsün. Yüzünde renk kalmamış. Ne biçim bakmışlar sana?"

Kırk yılda bir gördüğüm bu ilgi karşısında ağlayarak ona revirdeki günlerimden söz ettim. Nasıl aç kaldığımızı, nasıl derimi kanatana kadar keseledíklerini anlattım. Gözleri hayretle açıldı.

"İnanamıyorum," dedi. "Evde, benim yanımda olsaydın çok daha iyi bakılırdın."

Neden beni ziyarete gelmediğini sorduğumda, uzun süre hasta yattığını söyledi. O zaman fark ettim ki, o da kemikleri ortaya çıkacak şekilde zayıflamıştı. Bir beyaz yüz üstünde hiç gülmeyen iki iri göz... Hareket eden bir iskelete dönmüştü. Güzel olmasına hâlâ güzel. O da kemik yapısının güzelliği. Bunu kaybetmesi kolay değil. Ama şimdiki, acı dolu bir güzellik. Ağzının kenarlarında incecik çizgiler belirmiş, geniş alnına üzüntü sanki ibrişimle işlenmişti.

Elini kırpılmış saçlarımda gezdirdi. Söylediğine göre tam yetimhane çocuğu görünüşündeymişim. Mehmet'in nasıl olduğunu sordum. Yüzünden bir sıkıntı bulutu esip geçti. O da hastaymış ve anneme göstermemişler. Gitmek üzere kalktı. Eve dönüp dönemeyeceğimi sormadım. İnsan zamanla yanıtı olmayan sorulardan kaçınmayı öğreniyor. Ev artık benim için erişilmez bir yer, anlamsız bir sözcüktü.

Elimden tuttu ve yeni başöğretmeni görmeye gideceğimizi söyledi. Bu Türk kadın Alman başöğretmenden daha aksi, konuşulması daha zor bir insandı. Kendisini fazla aramadan bulduk. Annem daha ağzını açar açmaz beni eve götüreceğini söylemez mi? Kulaklarıma inanamadım. İki hafta sonra da kardeşimi almak için geleceğimizi ekledi. Başöğretmen müna-

kaşaya yeltendi, ama annem boş söz dinleyecek halde değildi. Beni almadan bu binadan çıkmayacağı ve üniformamın da Mehmet'i almak üzere geldiğinde okula teslim edileceği konularında diretti. Kadın annemin Mehmet'le ilgili sorularına karşılık vermiyordu. Ya kendisi de bir şey bilmiyordu, ya da söylemek istemiyordu.

Konuştukları sürece ben kapının yanında durdum. Kalbim yerinden çıkacak gibi çarpıyor. İki yıldır beklediğim gün işte artık gelmişti. Gelmişti, ama ben de bekleye bekleye duygusallığımı kaybetmiştim. O kadar ki, şu anda annem beni bırakıp çıkabilirdi. Bir şey fark etmezdi benim için. Doğru, bu yaşantıdan kurtulmak istiyordum, ama illa ki eve gideceğim diye bir özlem yoktu içimde. Herhangi bir yer olabilirdi bu. Ev benim için çekiciliğini yitirmişti. Anısı bile zayıflamıştı aklımda. Hatta diyebilirim ki, şu berbat öksüzler yurdu bugün bana evden daha fazla güven aşılıyordu.

Eve döndüm. İki yıl önce nasıl bıraktıysam, her şey gene öyleydi. Bu, insanın kalbini kırıyor. Öyle ya, zor şartlardan kurtulmak için başka zor şartların içine atılmıştım. Şimdi ilk yaşantıma dönüyordum ki, eski tas eski hamam. Annem 1918'de büyük bir yüreklilik göstermişti. Ama çocuk mantığı, belki biraz da haksız olarak, bu yürekliliği neden 1916'da, iki küçük oğlunu Almanların eline bıraktığında göstermediğini merak ediyor. Güveni ve sevgiyi yok edeceksin, sonra onu tekrar elde etmeye çalışacaksın. Mümkün mü? O gün için de böyle düşünmüştüm, bugün için de böyle. Oysa annem artık yaşamıyor, eleştiri boşuna.

Ev yaşantısı başlangıçta bana pek garip geldi. Babaannem hâlâ sebze çorbası pişiriyordu. Okulun eşyasız, geniş salonla-

rından sonra evdeki odaları küçük ve kasvetli buldum. Muazzez üç yaşına girmişti. Kumral, mavi gözlü ve zayıftı. Durmak oturmak bilmiyor, devamlı huzursuz. O da bizler gibi aç, zavallı, ne yapsın? Onunla oynamaya çalışıyorum, ama ilgilenmiyor, alışmamış çünkü. Üstelik doğru dürüst de konuşamıyor. Kekeliyor, kızarıyor, bir şey sorduğumda köşelere kaçıyor. Ama büyümüş, onun için yalnız olduğunda rahat ediyor. Garip, sinirli, duygusal, sulu gözlü ve tabii aç bir çocuk. Muazzez'e, Mehmet'e olduğu gibi yakınlık duyamıyorum. O küçük, kahverengi gözlü, sessiz erkek kardeşim ne de olsa babamı ve Sarıyer'i tanımış, oyuncaklarımı benimle paylaşmıştı.

Hâlâ annem ordu dikiş deposunda çalışıyor, babaannem eve bakıyordu. Bir gün birlikte çarşıya gittik, ama bir şey bulamadık. Dükkânların kepenkleri kapalıydı. Açık olan birkaçında ise kuru mısır ve çürümüş sebzeden başka mal yoktu. Bayatlamış ve rengi dönmüş olmasına rağmen, unun fiyatı üç katına fırlamıştı. Üstelik pis pis kokuyordu. Babaannem bir aldıklarına, bir de elindeki paraya baktıktan sonra, "Şaşılacak şey. İlk defa, çarşıdan elimde parayla dönüyorum," dedi.

O akşam bayat ekmek ve tuzlu sudan başka bir tat vermeyen çorbayla sofradan kalktık. Ardından, üstüne zeytinyağı –o da has değil– dökülmüş ekmek parçalarıyla geçirdiğimiz günler... Bu dönemde öylesine zayıf düştüm ki, yürüyemez oldum. Günün büyük bir kısmında açlıktan baygın bir halde salonda yatıyordum. Parmağımı kıpırdatacak durumda değildim. Muazzez yanımda, halının üstünde oturuyor, karnı aç olduğu için sızlanıyordu. Ona acıyacak gücüm kalmamıştı. Bir gün babaannem akşam karanlığında eve döndü. Kimbilir, bütün gün hangi tepeleri aşmış, nerelerde yiyecek aramıştı. Bize taze

beyaz ekmek, pişmemiş soğan ve hafif ekşimiş tereyağı verdi. Kim aldırır ekşimişliğine? Patlayıncaya kadar yedik. İçimiz artık daha fazlasını almadığında, Muazzez halının üstünde kıvrılıp uyudu. Kimse de "aman, yerde uyuyor" diye telaşlanmadı.

Babaannem pencerenin yanında oturuyor, bir yandan ağlıyor, bir yandan da, bu aralar âdet edindiği üzere, kendi kendine konuşuyordu:

"Hiçbir yerde yemeklik kalmadı ki. Yıllardır ilk kez cebimde para var, ama alacak bir şey bulamıyorum."

Bilmem, parayı nasıl edinmişti. Belki istifçi, açgözlü, ama karnı hep tok köylülerden bir parça yiyecek alabilmek için ufak bir takısını yarı değerine elden çıkarmıştı.

Babaannem bütün gece yerinden kalkmamış olmalı, çünkü sabah uyandığımda onu gözleri yorgunluktan kızarmış bir halde, hâlâ pencere yanında oturuyor buldum. Muazzez ise halının üstünde uyuyordu.

Berber Çıraklığının Sonu

Bebek'te, Mehmet'in neredeyse ölmek üzere olduğu hastaneye gittiğimiz günü hiç unutamayacağım.

Güzel, sıcak bir yaz günüydü. Galata Köprüsü'nden baktığınızda, Anadolu sahilindeki yeşilliğin güneşle oynaşmakta olduğunu görüyordunuz. Boğaz'da irili ufaklı sandallar ve tekneler seyrediyor, bunların peşine takılmış martılar ise çığlık çığlığa. Gökyüzünün rengi denizinkine karışırken, ortaya çıkan mavi cümbüşün karşısında etkilenmemek elde değil. Bu huzur dolu görüntü, insana açlığını bile kısa bir süre olsun unutturabiliyor. Eminönü'ne varınca tramvaya bindik. Tertemiz havanın ışıltısı ve denizden yüzüme çarpan soğuk su zerrecikleri beni serseme çevirmiş, başımı döndürmüştü. Kâh tepecikleri aşıyor, kâh yokuş aşağı gidiyorduk. Bir telaş, bir telaş... Tramvay çanının eşliğinde hızla yol alıyoruz. Sanki

vatman bu dar, kasvetli sokaklardan bir an önce kurtulup Bebek'in nefes kesici güzelliğine kavuşma çabasında.

Beşiktaş o gün öyle tenha ki, ortalıkta neredeyse bizden başka canlı yok. Hızla devam ediyoruz. Ortaköy'deki, denize nazır, minareleri göğü delen beyaz caminin ışıltısını yakalamaya ancak fırsat bulduk. Şimdi Kuruçeşme'deyiz. Köhne evlerin üstüne civardaki kömür depolarından gelen bir toz bulutu sinmiş. İşte Arnavutköy. Rıhtımın alçak duvarından karşıda Çengelköy görünüyor. Yemyeşil tepeleri ile bir mücevher sanki. Kuleli Askeri Okulunun ince uzun, beyaz binası kıyıya pervaz gibi yerleşmiş. Hıdiv Köşkü'nün haşmetli, granit taşından yapılmış duvarları görüntüyü birden kapatıyor. Bebek'e ayrılan tek hat raylara hızla dalıyoruz.

Bebek'in narin, ölümsüz güzelliği ile şaşkına dönüyorum. Masmavi, cam gibi su kıyıyı kucaklamakta. Uzun, beyaz direkli yelkenliler sanki burada sonsuza dek kalmak üzere demir atmışlar. Kıyının gerisinde, tepelerdeki yaz-kış yeşil duran ormana kadar birbiri ardına uzanan eski, dar evler... Bebek'i ilk defa 1918 yılının o yaz günü görmekteydim. Bu zarif, ancak bir ressamın fırçasından çıkabilecek güzellik karşısında dilim tutulmuştu.

Annem, tramvay durağından Çocuk Hastanesi'ne nasıl gidileceğini sordu. Hastanenin serin, duvarları fayans kaplı salonunda hemşireyi beklememiz gerekiyordu. Sonunda hemşire geldi. Belli ki işinin ustası bir kadın. Kolalı etekliği yürüdükçe hışırdıyor. Bugün ancak cerrahların ameliyat sırasında kapandıkları gibi örtülmüştü tüm saçı. Mehmet'i bulmakta güçlük çekti. Soyadı kanununun olmadığı dönemde insanların kalabalıkta bulunması kolay olmuyordu. Beyazıtlı Hüsnü ile Şevkiye oğlu Mehmet... Gene de aynı isimleri taşıyan anne ve

babanın Mehmet adında bir oğulları olmasına binde bir rastlanacağından, hemşire sonunda Mehmet'in yattığı kısmı keşfetti.

Bu keşfi yapar yapmaz anneme, çok ağır hasta olduğu için Mehmet'in ziyaretçi kabul edemeyeceğini söyledi. Annemi baştan savmak o kadar kolay mı? Açıklama istiyor. Öğrendik ki, Mehmet yeterli besin alamadığı için hastalanmış. Annem bir-iki dakika düşündükten sonra, onu eve götüreceğimizi söyledi. Hemşirenin kaşları dehşetle havaya kalktı. Hastaneden çıkarılırsa Mehmet'in kesinlikle öleceğini söylüyordu. Ama annem karar vermişti bir kere, dediği dedik. Hemşire bir doktor bulmaya gitti. Yalnız kaldığımız zaman annem elindeki bohçayı açtı ve Mehmet'in küçüklükten kalma elbiselerine kuşku ile baktı. Ancak bunları bulabilmişti evde.

İçeriye hemşire ile birlikte yaşlı, derbeder bir doktor girdi. Annemle dik dik konuşunca, annem de ona aynı tarzda karşılık vermeye başladı. Kararı kesindi.

"Oğlumu istiyorum," dedi inatla. "Ölecekse evde ölür. Sorumluluk benim."

Doktor şaşılacak bir umursamazlık örneği ile omuzlarını silkti ve hemşireye Mehmet'i hazırlamalarını söyledi. Annem elindeki bohçayı hemşireye verdikten sonra doktorun uzattığı kâğıdı imzaladı. Oturup Mehmet'in getirilmesini bekledik.

Hemşire kucağında baygın, ufacık bir çocukla geri döndü. Annem kollarına verilen bu vücuda bakar bakmaz, "Bu benim oğlum değil," dedi. "Bu bir bebek, yavrucak. Benim oğlum beş yaşında. Bir yanlışlık oldu herhalde..."

Sesi gitgide hafifledi, duyulmaz oldu. Kollarındaki çocuğu uzun uzun incelemekteydi. Getirilen Mehmet'ti, başkası değil. Ben bile tanımıştım.

"Nasıl olur, kuş gibi hafiflemiş."

"Çok hasta. Bu halde eve götürülmemesi lazım."

Hemşirenin sesi çok kararlı çıkmıştı.

Mehmet'e korkuyla baktım. Elmacıkkemikleri etsiz yanaklarını delip geçecek sanki. Ufalan renksiz yüzünde, çizgisi anneminkiler kadar özenli olan kaşları seyrek seyrek. Açlıktan derisi kemiğine yapışmış kollar, bilekler, bacaklar... Annemin gözlerine yaşların hücum ettiğini fark ettim. Teşekkür edip hemen oradan çıktık.

Aceleci tramvay bizi bu defa İstanbul'a götürüyor. Annem, sarsıntıları fazla hissetmesin diye, Mehmet'i sımsıkı kendi vücuduna yaslamış. Annemin üzüntüsü ve kardeşimin durumu beni de allak bullak etmişti. Burnumu pencereye yasladım. Boğaz'ın mavisi kirlenmiş, görüntü eski çekiciliğini kaybetmişti.

Mehmet günlerce yatakta kendisini bilmez bir halde yattı. Babaannem başucunda devamlı Kuran okuyor, Muazzez ile ben sık sık ayaklarımızın ucuna basarak gidip ona bakıyorduk. Bir süre sonra, annemin dikiş deposundan güçlükle alabildiği sütü ona kaşık kaşık içirmeye başladılar. Bazen de kaynamış su içiriyorlardı. Böyle zamanlarda suyu yutmakta güçlük çekiyormuş gibi, başını bir yandan öbür yana çevirirdi. Evde bulunduğu sürede dikkati çekecek bir iyileşme göstermemişti, ama durumu kötüye de gitmemişti hiç değilse. Sonra bir gün iki önemli olay birden oldu: Önce Mehmet gözlerini açıp bana baktı. Başlangıçta tanımadan... Kısa bir süre sonra yüzü anlam kazanıp gevşedi, gülümsedi ve küçük elini bana uzattı.

"Abi?"

Havada kaybolup giden belli belirsiz bir ses.

Koşup elini tuttum ve bir şey isteyip istemediğini sordum. Aç olduğunu söyledi. Mutfaktan bir kaşıkla sütü getirdim. Bardak boşalıp pırıl pırıl parlayıncaya kadar sütü ağzından içeri kaşıkla akıttım. Bu defa su istedi. Muazzez sürahiyi aldı ve suları yerlere döke saça geldi. Mehmet'in başucunda birkaç damla suyu da çarşafa dökünce kendimizi tutamadık ve sanki çok komik bir şaka yapılmış gibi, katıla katıla gülmeye başladık. Ardından Mehmet yan dönüp uykuya kaldı. Babaannem çarşıdan döndüğünde ben hâlâ Mehmet'in başucunda oturuyordum. Aşağıdan girdiğinde Muazzez'in cıvıl cıvıl bir sesle olanları ona anlattığını duydum. Babaannem odaya rüzgâr gibi daldı. Kendisi fısıltı ile konuştuğunu sanıyordu, ama aslında gürleyen bir sesle ne olduğunu sordu. Öğrenince ellerini mutlulukla havaya kaldırdı ve Allah'a şükretti. Sonra Mehmet'in tepesine gitti ve soluğunu dinlemeye çalıştı. Söylediğine göre artık Mehmet bundan sonra iyileşirmiş. Daha rahat uyusun diye odadan çıktık.

Babaannem çarşıda alacak pek bir şey bulamamıştı. Dikiş deposuna gidip Mehmet'in haberini anneme vermemi söyledi. Ayrıca bugün annemin izin günüymüş. Eve Sirkeci yoluyla gelmeli ve oradaki dükkânlarda yiyecek olup olmadığını araştırmalıymış. Beyazıt'ta kuru mısırdan başka bir şey bulunmaz olmuş.

Babaannem Mehmet'e yemek pişirmek için acele ediyordu. Artık yaşlı bacakları onu Sirkeci'ye kolaylıkla taşıyamadığından, benim bir an önce gidip anneme haberi ulaştırmamı istiyordu.

İşte bu da o gün olan ikinci önemli olay.

Anneme gittim, haberi ilettim ve Sirkeci'ye doğru yola çıktık. Oğlu en sonunda yaşamaya karar verdi diye çok sevinçliydi.

Dükkânlarda kuru fasulye, bezelye ve biraz da şeker bulduk. Hele şeker bulmak öyle olağanüstü bir şeydi ki bugünlerde. İstasyonun arkasındaki dar, ama çok işlek, parke taşlı yolda ilerlemekteydik. Atların ve tek tekerlekli el arabalarını sürenlerin geçişlerine göre adımlarımızı ayarlamaktaydık ki, şehrin her zamanki gürültüsünü bastıran bir gürültü duyuldu. Annem durup havaya baktı. Ben de aynısını yaptım. Haliç'in üstünden geçip gelen üç uçak gördük.

Bir dükkânın giriş yerini siper almak üzere koşan bir adam bağırdı:

"İngiliz uçakları!"

Biz ise orada öylece durup uçaklara bakmaya devam ettik. Bunların ne yıkıcı bir güce sahip olduğundan habersizdik. Etraftaki insanlar aceleyle dükkânlara, istasyona, kapı aralıklarına giriyorlardı, ama annem sanki hareket gücünü yitirmişti. Sonunda beni bir dükkân tentesinin altına çekti. Oraya sinip bekledik. Yıllar sonra bu olayı konuştuğumuzda öğrendim ki, o tenteyi, bizi gerçekten koruyacağı inancıyla seçmişti. Pilotlar bizi görmedikten sonra mesele yok diye düşünmüştü.

Uçaklar üzerimizden müthiş bir gürültü ile geçtiler ve hemen ardından yeri sarsan bir patlama duyduk.

Gürültü hiç bitmeyecek gibi görünüyor, toz bulutları üstümüze üstümüze geliyordu. Bu durum biraz daha sürerse, korkarım bacaklarım beni taşımaktan vazgeçecek.

O gün İstanbul'un en civcivli yeri olan Mahmutpaşa'yı bombaladılar. Hem de şehir korumasız bir halde iken... Uçaklar gözden kaybolur kaybolmaz, kulak tırmalayan sirenleri ile ambulanslar dört bir yandan akın etmeye başladılar. Eve gidebilmemiz için Mahmutpaşa Caddesi'nden geçmemiz gereki-

yordu. Buradaki derme çatma evleri ve küçük dükkânları alevler yalamaya başlamıştı bile. Bir at yerde yan yatmış, içler acısı bir şekilde kişniyor, çektiği araba üstüne devrilmiş, yığının en üstünde de yüzü kanlar içindeki arabacı... Ambulanslar yeterli olmadığı için, geçen kamyonlara el koyuyorlar. Bunlardan bazılarına yaralılar yüklenmiş bile. İçinde ağlayanlar, baygın yatanlar... Eller havada gayesiz sallanmakta. Cesetleri taşıyan at arabaları yakınımıza geldi, hatta biri yanımızdan geçti. Arabadakileri gördüğümde neredeyse kusacaktım. Kopuk başlar gayesiz bir şekilde oraya buraya yuvarlanıyor, kollar ve bacaklar saygısızca üst üste yığılmış. Ne de olsa bunlar ölü parçaları. Yardım bekleyen canlıların yanında önemlerini yitirmişler.

Birisi yorum yapıyor:

"Aslında Askeri Harekât Dairesi'ni bombalamak istediler, ama isabet ettiremediler. Onun yerine buraya düştü bombalar."

Kimi aldatmaya çalışıyor? Onu duyanlar yuhalamaya başladılar. Adamı neredeyse paramparça edecekler. Herkes İngilizlerin Mahmutpaşa'yı bilerek seçtiği kanısında. Değil mi ki İstanbul'un en kalabalık köşesi. O günün anıları, sesleri, çığlıkları yaşam boyu aklımdan çıkmayacak. Pilotların Mahmutpaşa'yı yanlışlıkla mı, yoksa bilerek mi bombaladığı artık geçmişte kalmış bir soru. İşin doğrusunu şimdiki zamanda ne bilen var, ne de bilmek isteyen. Kimi ölen, kimi yaralanan bütün bu insanlar için annem yol boyunca ağladı. Ben ise yıllar yılı unutmadım. Geçenlerde Mahmutpaşa Caddesi'nden geçiyordum. Baktım, o çirkin yapılar hâlâ eskinin izlerini taşıyor. Her zamanki gibi gereğinden fazla bir kalabalığın doluştuğu

sokakta, acaba o bomba olayını anımsayan var mıydı benden başka?

Yavaş olmakla beraber Mehmet gittikçe iyileşiyordu. Onunla her gün deniz kenarına kadar yürüyorduk. Kısa zamanda yaz güneşi altında yüzü canlı bir görünüm aldı. Öbür taraftan eskisine kıyasla daha da sessiz bir kişilik kazanmıştı. Yanında ani bir hareket yapılsa yerinden sıçrıyordu. Bu yapısı büyüyünceye kadar aynı kaldı; bugün dahi konuşmaktansa dinlemeyi tercih eder, fikrini çok ender olarak açıklar. Öksüzler yurdunda geçirdiği iki yıl onun tüm atılım gücünü eritmiş, yok etmişti.

Yaz geçti. Düşen sonbahar yaprakları yerdeki pis su mazgallarını tıkadı; namusuna düşkün yaşlı kadınlar gibi, kaldırımlarda aceleyle sekmeye başladı. Hava soğumaktaydı. Deniz kenarına gitgide seyrek iner olduk. Onuncu yaş günüm yaklaşmıştı, ama Türkiye doğum günlerinin pek önemli olmadığı dönemlerden geçiyordu. Sonra bir gün birdenbire savaş bitiverdi.

Akşam yatarken çilekeş memleket savaştaydı, sabah kalktığımızda çekildiğimizi duyduk. Eh, geç bile kalınmıştı aslında. Bu saatten sonra çekilsek ne olacak, çekilmesek ne olacak? Biz ve bizim gibi aileler, şikâyet etme hakkı dahil, her şeyini kaybetmişti.

Annemin depodaki işi sona erdi. Şimdi ne yapacağız bakalım? Altının fiyatı inanılmayacak boyutlara fırlamıştı, ama bizde de altın kalmamıştı ki... Yıllar önce babaannemin sandığında çil çil yatan altınlar artık yoktu. Yalnız, bir dakika!

Babaannem evlenirken, büyükbabamın babası ona bir altın tepsi vermemiş miydi? Hani şu güneş gibi parlayan, ama büyüklüğü dolayısıyla kullanılmayan tepsimiz... O tepsi duruyordu ya... Babaannemin bunu bulması çok zaman almadı. Gitti, annemin odasındaki sedirin altından çıkarıverdi. Orada diğer kullanılmayan porselen ıvır zıvır ve cam eşyanın yanında duruyordu işte. Zamanın tepside bıraktığı karartıların ovulup yok edilmesi, ayrıca bu kazulet şey para eder mi, etmez mi, tartışılması gerekiyordu. Sonunda bu işin babaanneme bırakılmasına karar verildi. Yahudi eskicinin nasıl ağzından girip burnundan çıktığını henüz unutmamıştık hiçbirimiz.

Kapalıçarşı'daki kuyumculara gitmek üzere büyük bir özenle giyindi ve takıp takıştırdı. Duyan mahalleli geliyor, babaanneme ve bir köşede azametle duran altın tepsiye hayranlıkla bakıyordu. Daha düne kadar burun kıvırdığımız şu tepsi ne de kıymetli oluvermişti birdenbire.

"Altının gramı kaç para eder, biliyorsunuz. Sakın onun altında bir fiyata satayım demeyin," diye uyardı annem.

"Satar mıyım, canım!"

Babaannemin sesi kendinden pek emin çıkmıştı. Sanki evin içi tekrar parayla doldu taşıyor.

Evden ayrıldı. Tepsi, cakasına hiç de yakışmayan bir kahverengi kâğıda sarılmıştı. Gene de kâğıdı delip dışarıya fırlayan uçları babaannem sokağı dönene kadar bize göz kırpmaya devam etti. Komşular hayranlıkla iç çektiler ve bu zamanda böyle bir malımız olduğu için Allah'a şükretmemiz gerektiğini söylediler. Bütün sabah biz ve komşular, hep birlikte babaannemin dönüşünü bekledik. Tepsi kaça gidecek acaba? Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes bir öncekinin yaptığı tahmini

bastıracak bir şey söylüyordu. Yüz, beş yüz, sekiz yüz... Kulaklarıma inanamıyorum. Yaşlı adamlar, kadınlar, hatta çocuklar bile tahminde bulunuyor. Gözümün önünde paralar dans ederken dayanamayıp anneme koşuyorum.

"Ben babaannenin *kuruşu kuruşuna* kaç para getireceğini biliyorum," dedi annem. Sesi bu artırma furyasından etkilenmediğini gösteriyordu. "Ya da hiç değilse yaklaşık olarak kaç para getireceğini biliyorum. Dün bakkalın terazisinde tepsiyi tartmıştık. O nedenle bu saçmalıklara kulak asma sen, işine bak."

Annemin bu gerçekçi tutumu düşlerimi bir anda yıkmıştı. Küskün bir şekilde yanından ayrıldım.

Babaannemin yokuştan yavaş yavaş çıkarak yaklaştığı haberi ağızdan ağza bize de ulaştı. Herkes ona koşuyordu, ama benim kadar hızlı koşanı var mı? Kendisini gördüğümde görevini başarı ile tamamlamış olduğunu anladım. Nasıl anlamam? Başı dimdik yürüyor. Ailenin gurur simgesi bu. Eli paketlerle dolu, koltuğunun altına da bir şarap şişesi sıkıştırılmış. Paketlerin bir kısmını bana verdi taşımam için, ama şişeye kıyamadı. Zafer adımlarıyla eve yürümeye başladık. Komşular tepsiyi kaça sattığını öğrenmek için ölüyorlar, ama bir türlü soramıyorlar. Yine de anladılar ki, zafer kazanılmıştır.

Kapıda bizi karşılayan annem:

"Aman Yarabbi!" dedi. "Bunu nasıl yapabildiniz, anne? Sokakta şarap şişesi ile nasıl yürüyebildiniz? Herkes sizi akşamcı sanacak."

"Yemekte şarap içmeyi özledim, ne yapalım!" diye gürledi babaannem. Sanki evde yemek yeme alışkanlığı kalmış da, bir şarap eksikmiş gibi. "Üstelik karaborsadan kahve ve toz

şeker de aldım. Haydi, yakın komşuları çağıralım da bunu kutlayalım."

Der demez komşular içeri doluştular. Hepsi Isparta halılara basmadan önce saygıyla ayakkabılarını çıkarıyorlardı. Onlar da en az bizim kadar mutluydu. Anneme kahve ve konyak dağıtımında yardım ettiler ve kadehlerini kaldırdılar:

"Güle güle harcayın! Maşallah, hanımefendi."

Duygulanmışlardı. Kolay ağlayabilen birkaç yaşlı, gözlerini sildiler.

"Artık istediğimiz yiyeceği alabiliriz."

Babaannem bağırarak konuşuyor, elindeki boş kahve fincanını heyecanla havada sallıyordu. Ardından gözlerimin içine bakarak ekledi:

"Çocuklara giyecek de alabiliriz."

Oysa benim aklımdan bambaşka şeyler geçmekteydi. Uzun sonbahar günlerinde kullanabileceğim resimli kitaplar, defter ve boya kalemleri, örneğin. Bilmiyorum babaannem tepsiyi kaça satmıştı, ama herhalde kendisinin ve annemin beklediğinin çok üstündeydi bu miktar. Matematikte hiçbir zaman iddialı olmamıştı zaten ikisi de. Hem gariptir, tam cebimiz bize uzun zaman yetecek kadar para ile dolmuştu ki, hiç beklenmedik bir taraftan daha fazlası gelmeye başladı. Hayatın cilveleri işte. Böylece, birkaç hafta içinde korkunç bir yoksulluktan hatırı sayılır bir zenginliğe geçiş yaptık.

Değişikliğin nedeni annemin yeniden başladığı elişleriydi. Beyoğlu'ndaki büyük dükkânlardan siparişler almıştı. Tepsi ve masa örtüleri, yastık yüzleri, bebek elbiseleri ve daha neler neler üretiyordu o narin elleriyle. Desenlerini kendisi çizer ve kumaşa kopya ederdi; böylelikle yarattığı işlemelerin bir

örneği daha bulunmazdı. İşte, onun eserlerini İstanbul'daki yabancılar için çekici kılan unsur buydu. İşi biten dikiş makinesi mutfağın bir köşesine atıldı. Kırk yılda bir babaannem bizlere giyecek dikmek için heveslenirse ne âlâ, yoksa aylarca bulunduğu köşede kimse ellemeden duran bir eşya haline girdi. Muazzez de annemin yaptığı ince işlemeli beyaz elbiseler ve başındaki kocaman iki kurdele ile artık bir süs bebeğine dönmüştü. Kişiliği gitgide "hep ben, hep ben" der biçimde gelişiyordu. Tıpkı babaannem. Mehmet'le beni, "onu isterim, bunu isterim" diye her türlü işe koşuyordu. Babaannemin ise gözünün bebeği Muazzez, üstüne toz kondurmuyor. Saatler harcıyor saçındaki bukleleri düzene sokmak için.

"Bu kız kardeşiniz aman ne yaman, ne yaman. Büyüyünce çok güzel olacak, göreceksiniz. Hem de zengin bir adamla evlenecek," derdi bize.

Muazzez zaten kafası fazla işlemeyen bir kızdı, bunları duya duya daha boş oldu çıktı.

Evde sıkıntıdan patlıyor, bunun etkisiyle her şeye başkaldırıyordum. Annem eğitimim konusunda çok endişeliydi, ama okullarda henüz doğru dürüst bir çalışma düzeni kurulmamıştı. Öğretmenlerin bir kısmı zaten savaşta ölüp gitmişti. Günün büyük bir kısmını sokaklarda geçiriyor, caminin bahçesinde futbola benzer bir oyun oynuyordum. Zihin geliştirecek hiçbir uğraşım yoktu. Evde durmak istemediğim için, annemle aramızda sık sık tartışma çıkıyordu, hem de ne tartışma! Bu gibi durumlar beni evden daha beter uzaklaştırıyordu. Başımda şöyle sözü geçer bir baba bulunsaydı herhalde tutumum başka olurdu, ama annem ya da babaannemin disiplinini kabul edemiyordum.

Bu arada annemde de değişik nedenlerden kaynaklanan başka bir başkaldırı ortaya çıktı. Yabancı kadınların yüzlerini örtmediklerini fark etmişti. İstanbul'daki yüksek ailelerden gelen bazı kadınlar yaşmak kullanmayı bırakmışlardı. Bunları gören annem yüz örtmekten yüksünür, babaannemden bu konuda destek arar oldu. Ben, on yaşındaki çocukların diklenebileceği kadar diklenir, dışarıya kesinlikle yüzü açık çıkamayacağını söylerdim. Hazır sırası gelmişken eklerdim:

"Zaten evde de oturmuyorsun ki..."

Annemin yanıtı hazırdı: Ukalalığın gereği yok. Bir seferinde nasıl olduysa, babaannem bana arka çıktı:

"Çocuk doğru söylüyor. Hiç evde oturmuyorsun. Ayrıca şikâyet de etme. Bak, pek çok kadın hâlâ kafes arkasında, gökyüzünün rengini ancak peçelerinin aralığından görebiliyorlar. Sen ise bu eve ayak basar basmaz kafesleri kaldırttın. Gene iyi kabullendiler bu mahallede seni. Başka yerde olsa sokak kadını diye kimse suratına bakmazdı. Vallaha bakmazdı, billaha bakmazdı!"

Annemin şaşırmasına aldırmadan devam etti:

"Bir de yüzünden peçeyi mi kaldıracaksın? Üstüme iyilik sağlık. Ben kocamla otuz yıl birlikte yaşadım. Dışarıya bir gün olsun onun izni olmadan çıkmadım. Çıktığımda da yüzüm sımsıkı kapalıydı. Murat'ın arabasına bindiğimde hemen kepenkleri indirir, perdeleri çekerdim. Bugünlerde kadınlar sokağa yüzleri açık çıkıyorlar da iyi halt ediyorlar. Allah belalarını verir onların. Sen sen ol, yüzünü açayım deme kızım, yoksa Allah'ın gazabına uğrarsın."

Babaannemin böylesine hararetli bir şekilde ve böylesine uzun bir konuşma yaptığını daha önce hiç duymamıştım.

"Kusura bakmayın, ama söylediklerinizin tutulur bir tarafı yok, anneciğim. Bu zamanda benim yerim evin içi değildir. Ben ya da siz bütün gün evde oturacak olsak çarşıya kim gidecek? Alışverişimizi kim yapacak? Ben nasıl bütün gün evde oturup Kuran okuyabilirim? Dışarıdan biri geçer de saçımı görür diye nasıl başımı örtebilirim? Yok yok, saçma şeyler bunlar. İşte gene söylüyorum. Bundan sonra sokağa çıktığımda yüzümü örtmeyeceğim."

Yüzündeki peçeyi sinirli bir biçimde kaldırıp kenara koydu.

Babaannemin elleri göğe açılmıştı birdenbire.

"Bunları da mı görecektim?" diye inledi.

"Zaman değişiyor."

Babaannemin aklı almıyordu bir türlü yüz açmayı. Bu durum onu gerçekten rahatsız etmişti:

"Sana sokak kadını diyecekler."

"Desinler. Benim karnım onların dedikleri ya da demedikleri ile doymuyor. Ekmeğimi onlar mı kazanıyor ki sözlerine kulak asacağım? Hem bundan sonra siz de açacaksınız yüzünüzü, anneciğim."

"Aman, yok yok," diye telaşlandı babaannem. "Allah yazdıysa bozsun!"

Ertesi sabah annem, işleme kutusu koltuğunun altında ve o güzelim yüzü tüm dünyaya açılmış olarak Beyoğlu'na indi. Beyazıt'tan geçerken çocukların attığı taşlardan biri başının arkasında ufak bir yara açmıştı. Bu olaydan sonra dışarıya yalnız çıkmamaya özen gösterir oldu. Çoğunlukla Mehmet veya ben ona eşlik ediyorduk, ama babaannem dışarıda annemle görünmemek konusunda direniyordu. Bizim sokakta annemin peçeyi kaldırması çeşitli tepkilere yol açtı. Yaşlılar şimdiye

kadar onu namuslu bir kadın olarak tanımışlardı. Bu olayla güvenleri sarsıldı. Annem, ara sıra gözlerine inen gölgelere rağmen yirmi beş yaşında, olağanüstü güzelliğe sahip bir kadındı. Öyle ki, sokakta görenler ona bakmaya doyamazlardı. Bu yüzden, koca aradığını düşünenler de çıkmadı değil. Derken, yaşlısı genci, erkeği kadını, grup grup babaanneme gelip bu felakete bir son vermesini istediler. Babaannem ise onlara, gelinine söz geçiremediğini anlatarak dert yanıyordu. Bu arada mahalledeki bazı genç kadınlar da annemin tarafını tutar, hatta yüzlerini açar olmuştu. Kocaları cephede ölmüştü, ama yaşlı babaları ailenin namusuna leke mi sürdürecek? Eline sopayı alan kızına saldırdı, böylelikle etrafta yüzü açık genç kadın kalmadı. Birkaçı aynı sopayı annemin sırtına da indirmek ateşiyle yanıp tutuşuyordu, ama eli varmıyordu. Babaannemin başının etini öylesine yediler ki, sonunda babaanneme de bıkkınlık geldi. Artık üstüne vardılar mıydı, gelininin başına kötü bir bela geleceğini söyleyerek kurtuluyordu baskıdan. Gerçekten de öyle oldu. Artık, içine mi doğdu, nedir?

Annem bir gün Beyazıt'tan geçerken peşine bir Fransız takılıyor. Annem adımlarını sıklaştırıyor, ama adamı başından defedemiyor. Tersine. Öyle ya, ipek etekliği daha bir ateşle sallanmaya, ensesindeki bukleler daha bir çapkınca oynamaya başlamıştır, adam nasıl bırakıp gitsin? Bunu fark eden bütün mahalle çocukları da adamın peşine takılıyorlar. Haydi bakalım, o gün Beyazıt, Beyazıt olalı görmediği bir sahneye tanık oluyor: önde yüzü açık bir Türk kadını, arkasında uzun boylu bir yabancı adam, en arkada da civarın tüm sümüklü çocukları, bir tabur halinde ilerlemekte. Derken, annem yapmaması gereken bir şey yapıyor: duruyor ve yetersiz Fransızcası ile

adama anlatmaya çalışıyor ki, yanlış iz üzerindedir. Bunu duyan adam şapkasını çıkarıyor, annemin önünde nazik bir şekilde eğiliyor ve duygularını açığa vuruyor:

"*Vous êtes ravissante!*"[3]

Çocuklar tek kelime anlamamışlardır, ama gene de hoplayıp zıplıyor, avaz avaz bağırıyorlar. Annem pek doğal olarak, utancından kıpkırmızı olmuş bir biçimde, hızla yoluna devam ediyor. Peçeyi çıkardığına bin pişman.

Arkasındaki alay ile bizim sokağa giriyor. Gören komşular hemen eve koşup görmeyenlere haberi ulaştırıyorlar. Annem çareyi onlara seslenmekte buluyor. İstemediği halde bir yabancı tarafından izlendiğini söylüyor. Vay efendim, ne demekmiş bizim mahallenin kadınını istemediği halde rahatsız etmek! Ellerine geçirdikleri değnekler ve süpürgelerle dışarı fırlıyor, gözü pek Avrupalıyı, ne demek istediklerini anlamada zorluk çekmeyeceği biçimde kovalıyorlar. Mehmet ile ben pencereden bu gördüklerimiz karşısında gülmekten katılıyorduk, ama babaannem utancından yerin dibine girmişti.

"Aman ne ayıp, ne ayıp! Ben şimdi sokaktakilerin yüzüne nasıl bakacağım?" diyordu.

Korktuğu başına gelmedi. Mahalleli, çapkın Fransız'dan kurtulduktan, hatta adamın kafasını kırmak için elinde kovalarla onu Beyazıt'a kadar kovalayanlar geri döndükten sonra, her zamanki uyuşukluğu ile suçu anneme değil, adamın üstüne yükledi. Annemi çekemeyen yaşlı kocakarılar hariç.

Benim eğitim sorunuma henüz bir çözüm bulunamamıştı. Özel bir okul düşünülüyordu, ama bu konuda bir soruştur-

3 Çok hoşsunuz.

ma yapıldığında öğrenildi ki, özel okulların müfredatından Türkçe kaldırılmıştır. Buna fevkalade sinirlenen annem beni Türkçe okutulmayan bir ortama göndermektense evde tutmayı uygun gördü. Araştırma sürerken ben de sokak kurallarını benimsemeye devam ediyordum. Çoğunlukla yaşımdan büyük çocuklarla geziyor, evden gelen her türlü uyarı ve baskıyı hırçınlıkla karşılıyordum. Civardaki bazı ihtiyarlar beni düzene sokmak için bir-iki çıkış yaptılar, ama onların modası geçmiş düşüncelerinden öylesine sıkıldım ki, sonunda, bu bunakları peşime takmaktan vazgeçmezse evden kaçacağımı söyleyerek babaannemin gözünü korkuttum.

Ardından annem imama danıştı. Hakkımda ne karar verdiklerini o zamanlar bilmiyordum, ama öğrendiğimde pek de iç açıcı bulmadım.

İmam, okullarda henüz bir düzen olmadığına göre eğitim konusunun kısa bir süre için bir kenara bırakılmasını, onun yerine bana bir iş ortamında çıraklık gibi bir uğraşı bulunmasını önermişti. Aslında okullar doğru dürüst işleyene kadar düşünülen bu geçici işe "çıraklık" demek biraz abartılı oluyordu, ama neyse...

Ortam olarak berber dükkânını seçtiler.

Duyduğumda, öfkeden deli gibi oldum. Kesinlikle kabul etmediğimi açıkladım. Ama becerikli imam öyle ballandıra ballandıra anlattı ki bu işi bana... Yok efendim, herkesten bahşiş alacakmışım da, özgürlük kazanacakmışım da, kimbilir, belki bir gün *kendi* berber dükkânımı bile açabilirmişim de... Annemle babaannem ilk defa sessiz kalma akıllılığını gösterirken, imam anlattıkları ile ağzımdan girdi, burnumdan çıktı, sonunda bana "he" dedirtti. Aslında bizimkilerin işe

karışmamasında bir bit yeniği olduğunu sezmiştim sezmesine ya, fazla üstünde durmamıştım. Dediğim gibi, imam becerikli bir adamdı, denetimi eline alıp sorunları halletmek isterdi. Velhasıl, allem etti, kallem etti ve ben ertesi günü kendimi eve yakın bir berber dükkânında buluverdim.

Berber yapmacık bir coşkuyla karşıladı bizi. Onu görür görmez, güven duyulmayacak bir kişi olduğunu sezdim. Üstelik, derhal annemin kulağına eğilip beni eğiteceğini, adam edeceğini söylemez mi!

Annem bir açıklama yapmak gereğini duydu:

"Anladınız değil mi, burada para kazanmak için bulunmuyor. Sadece okullar açılana kadar aylak olmasın istiyorum."

"Tabiiiii!" dedi berber kaypak bir şekilde ve annemin önünde yere kadar eğildi. Kirli ve yamalı yakasından görünen geniş omuzları pelte gibi titredi.

"Ona kendi oğlum gibi bakacağım, siz hiç merak etmeyin."

Bu arada bana bir bakış fırlattı. Sanki babalığı hangi sınırlara kadar götüreceğine karar verme aşamasındaydı.

Annemin pek içine sinmemişti, ama gene de beni dükkânda bırakıp çıktı. Hiç değilse bugünlük sokak faslını kapattığı için seviniyor. Benim de içime sinmemişti bulunduğum yer. Etrafıma bakıyorum. Düşlerimde yaratılandan öylesine farklı ki... Bir kere, dükkân ufacık. İçerde iki müşteri koltuğu var, onlar da eski püskü. Bir köşede bakır mangal duruyor. Hem içeriyi ısıtmak, hem de üstünde kahve pişirmek için. Penceredeki muslin perde belli ki yıllarca yıkanmamış. Kir ve tozdan hare hare olan çay bardaklarının üstüne sinekler yapışmış. Çıraklığın tüm romantizmi birdenbire yok olmuştu. Gene de bahşişleri düşünerek dişimi sıkmaya karar verdim.

Annem ayrıldıktan sonra berberin yapmacık coşkusu yerini gerçekçiliğe bıraktı.

"Bu iş iyidir oğlum. Aklını kullanıp gözünü açarsan, bir sanat öğrenirsin. Bütün ömrünce de bana dua edersin, tamam mı?"

Gözleri beni didikliyor. Yüzü yüzüme yaklaştığında kir ve ter kokusuyla bunaldım. Yağlı fesinin mavi püskülü sanki canlı bir varlıkmış gibi, kendi keyfince sallanmakta.

"Bak burada bir kutu var. İçine aldığın bahşişleri koyacaksın. Ben müşteriyi tıraş ederken, sen yanımda duracak ve yaptığımı izleyeceksin. Gözlerime dikkat et; ne zaman sabun, ne zaman havlu istiyorum, anla. Ayrıca kahve yapacak ve bunları öbür dükkânlara götüreceksin. Sakın parasını almadan geleyim *deme*. Tamam, değil mi?"

"Tamam."

Suratım asılmıştı. Bu pis dükkân ve dükkândan da pis berber içimi karartmıştı bile.

"'Tamam' derken gülümseyeceksin," diye hırladı. Örnek olsun diye kırık dişlerini ortaya koyan bir şekilde sırıttı.

"Bu işi güler yüzle yapmak gerek. Ha, bir de söyleyeyim, bak kahve fincanı filan kırarsan bahşişinden keserim. Bahşişin de yoksa kafanı kırarım, tamam mı?"

"Yok, o tamam değil," dedim ve havaya kalkan elinden korunmak için geriye kaçtım.

O sabah, berber müşterileri tıraş eder, saç keser ve kaba şakalar yaparken, ben yanında durup kendisini izledim. Müşterileri hep sokak satıcıları, ufak dükkân sahipleri gibi kişilerdi. Benim konuşmamı değişik buluyorlar, alaya alıyorlardı. Bir yandan berberin ne yaptığına bakacağım, öbür yandan

da gözlerinden bir şey isteyip istemediğini anlayacağım diye canım çıktı. Başım bir o yana, bir bu yana dönmekten yoruldu.

Öğle vakti beni bir buçuk porsiyon pişmiş kuru fasulye almak için karşıki aşevine gönderdi. Kirli eller tarafından koca koca parçalar halinde kesilmiş ekmek de aldım. Yarım porsiyonluk yemek benim içindi. Müşteri koltuklarına oturup yedik, üstüne kirli bardaklardan su içtik.

Öğleden sonra, yolun öbür yanındaki dükkânlardan birinde çalışanlar beş kahve isteyene kadar, zaman sakin geçti. Kahveyi ben pişirecektim. Mangaldaki kömür sönmüştü. Haydi, yeni kömür getirip yakmaya çalıştım. Ne lanet şeymiş meğer mangal yakmak. Berber küfrediyor, kemiklerimi kıracağını söylüyordu, ama artık alıştım, ona aldırmıyorum. Çıraları kömürün altına dizdim ve bir kibrit çaktım ki "puf" diye bir sesle mangalın içindeki bütün küller havaya fırladı. Çıkan alev neredeyse yüzümü yakacaktı. Berber sinirinden boğulacak gibi. Tam o sırada içeri bir müşteri giriverdi. Hemen koltuğa düşmüş fasulyeleri temizleyip yer açtık. Ben mangalla uğraştığımdan, havlu ile suyunu almak berbere kaldı. Müşterisiyle canlı canlı konuşuyor, ama o arada bana düşmanca bakışlar fırlatmaktan geri kalmıyor. Yere boylu boyunca uzandım, ateşi canlandırmak için mangalı üfleyip duruyorum. Bu arada külleri havaya kaldırıyormuşum, hiç umurumda değil. Üflemekten yüzüm mosmor. Sonunda berberin sabrı taştı, müşteriyi yarı sabunlu bırakıp yanıma çöktü ve ateşi canlandırmak için üflemeye girişti. Öyle kendini vermiş bir biçimde üflüyor ki, sarkık göbeği hop hop ediyor. Ben mangalı bırakıp berberin göbeğini seyre daldım. Bu arada yüzü sabunlu müşteri yanımıza gelmiş, berbere akıl veriyordu. Akıl isteyen kim?

Ateş yandığında berberin üflemekten canı çıkmıştı. Yüzünde yer yer kömür tozu ile karışık terden karartılar var. Müşteri artık daha fazlasını çekecek halde değil. Neredeyse yumruk yumruğa girişecekler. Sinirler yatışana kadar bari ben ayakaltında dolanmayayım diye hemen kahve pişirmeye oturdum. Beş kahvenin beşi de tamam olunca fincanları pirinç tepsiye dizdim ve siparişi veren dükkâna yollandım. Parayı istediğimde adamlar kahkaha ile güldüler ve, "Sen git Ali Efendi'ye söyle, kendisine para yerine selamlarımızı gönderiyoruz," dediler.

Ali Efendi dedikleri bizim berberdi.

Mesajı verdiğimde berber, kalmış birkaç tel beyaz saçını da yolmaya başladı. Beni kulağımdan yakaladı ve bahşiş kutusunun yanına götürdü. Kutunun içindekileri avucuna boşalttıktan sonra, "Bunun hepsi benim," dedi.

Anlamıştım ki, bahşiş bile kazanmak o kadar kolay iş değil. Berber sırıtıyordu:

"İşte böyle böyle öğreneceksin. Mademki onlardan parayı almasını beceremedin, o halde kahveleri sen ödersin. Gördün mü?"

Açtım ağzımı yumdum gözümü, sokaklarda öğrendiğim tüm küfürleri artarda sıraladım. Sonunda, "Pezevenk!" diye bağırdım. İşte bunu hazmedemedi, eline geçirirse boğacağını söyleyerek peşimden koşmaya başladı. Onu dans eder gibi, bir o yana, bir bu yana çekiyor, o arada da belleğimi zorluyordum daha yakıcı, daha değişik küfürleri hatırlamak için.

Sonunda içeri bir müşteri girdi. Girmeseydi, sanırım adam beni yakalar ve dediği gibi boğardı. Müşteriyi görünce biraz yatıştı, ama elleri hâlâ titriyordu. Müşterinin boğazına ustura

ile bir sıyrık atınca sesler gene yükseldi. Artık ben bir köşeye çömelmiş, sahneden çekilmiştim. Havlu mavlu verecek halim kalmamıştı.

Bu arada yeni kahve siparişi geldi. Pişirmeye başladım. Pişireyim de başıma bir bela gelmeden şu dükkândan sıvışayım. O telaş içinde kapıda iki yeni müşteri ile çarpıştım. Fincanlar havaya uçtu, içindekiler adamlardan birinin bacaklarına döküldü. Bir çığlık attım. Elimden kayan ıslak tepsi büyük bir gürültüyle yere yuvarlandı. Ben de adamların kahvelenmiş bacakları arasından kaçarak dışarı fırladım. Arkamdan lanet yağdırıyorlardı. Hatta biri kovalamaya yeltendi, ama ben tazı gibi koşuyordum. Eve vardığımda nefes nefese kalmıştım, ama ağrıyan kasıklarıma rağmen kahkahalarımı zapt edemiyordum. Tepsi elimden kaydığında berberin yüzünde gördüğüm ifade unutulacak gibi değildi.

İşte berber çıraklığımın ilk ve son günü böyle yüz kızartıcı bir şekilde bitmiş oldu!

Kuleli: I

Savaşın bitimini izleyen 1919'da İstanbul, İttifak Kuvvetleri'ne bağlı askerlerle dolmuştu. Her yerde donuk haki elbiseleri ile bu askerleri görmek mümkün. Nereye gitseniz İngilizlerin peltek sesini duyuyorsunuz. İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşan ekipler tüm polis karakollarını ve gümrük kapılarını tutmuşlar, her konuda yol yöntem gösteriyor, direktif veriyorlar.

Bir gün annem Beyoğlu'ndan iki haberle döndü. Birincisi kendisi ile ilgiliydi. El işlemeleri öylesine beğeniliyordu ki, bu defa çok kabarık bir sipariş almıştı ve bundan böyle babaannemin yardımını istiyordu. Babaannemin canına minnet, neden yardım etmesin? Gerçi annemin yaratıcı gücü onda yok, ama elişi yapmakta en az onun kadar hünerli. Hatta denilebilir ki, ayrıntılara annemden daha çok özen gösteriyor. Annem duygusal; desen çizerken bizler dahil her şeyi unutabiliyor.

Desenlere gelince, bunlar fevkalade canlı ve çekici. Kullandığı çarpıcı renkler kumaş üzerinde işlenmiş değil de, sanki fırça ile boyanmış gibi duruyor. Pek çok yabancı kadın yaptığı işin örneğini istiyor, ama o bir yaptığını bir daha tekrarlayamıyor, ancak yeni desen yaratıyor. Çalıştığı gün kendisini nasıl hissediyorsa, çizdiklerinde bunu görebiliyorsunuz. Bazen bakıyorsunuz yalın, karmaşıksız bir desen. Bir başka gün, bakıyorsunuz ayrıntılara boğulmuş, yoğun bir desen. Ne yaratırsa alıcılara sunuyor, artık ister alırlar, ister almazlar. Merak ederdim bu yabancı kadınlar annem hakkında ne düşünürler acaba diye. İnce uzun, mağrur, küçük, ama yaygın burunlu, kalemle çizilmiş gibi düzgün kaşlı, yüzünde peçesi olmayan bir Türk kadını. Üstelik çat pat Fransızca konuşuyor. Bugün peçeli bir kadın ne denli yadırganırsa, o günlerde peçesiz kadın öylesine yadırganacak bir olaydı. Beyoğlu'ndaki pek çok mağazadan bir ufak atölye açmasını önermişlerdi, ama o gülüp geçmişti buna. "Benim aklım atölye çalıştırmaya ermez," diyordu. Annemin elişlerine duyulan hayranlığı geriden izlemekte olan babaannem de atölye açılmasına taraftardı. Hatta kendi yatak odasını bu amaçla kullanılmak üzere vermeye hazırdı. Başka bir köşede yatmaktan yüksünmeyeceğine bin yemin ediyordu, ama annem bir türlü razı olmuyordu.

Lafın kısası, 1919 yılında annemin eve kazandırdığı para sınırsızdı.

İkinci haber ise Mehmet ve benle ilgiliydi. Evinde sünnet edildiğimiz yüzbaşının karısıyla annem Beyoğlu'nda karşılaşıyor. Adam artık general olmuş, Divanıharp'tekilerle ilişkileri var. Karısı anneme bunca yıl sonra rastlayınca, kahve içip soh-

bet etmek üzere evine çağırıyor. Yüzü peçesiz annemi aceleyle, kocasının emir eri tarafından kullanılan hizmet arabasına sokuyor. Annem o zamana kadar hiç arabaya binmemiş. Öyle korkuyor ki, Beyazıt'a varıncaya kadar ağzını açmıyor. Sonradan bize özellikle arabanın hızından korktuğunu açıklamıştı. Karşıdan gelen her otomobil yanlarından geçerken yüreği hop etmiş, gözlerini kapatıp duaya başlamış. Bu kadınsı tutuma Mehmet de ben de çok şaştık. Ah, bir biz olaydık onun yerinde...

"Ama tramvaydan korkmuyorsun," dedi Mehmet küçümseyerek.

Bir kere tramvaylar ray üstünde hareket ediyormuş, korkacak ne var? Üstelik otomobil kadar da hızlı değilmiş.

Kahve içerken generalin karısı bizleri sormuş. Eğitim konusundaki güçlükleri duyunca, askeri okula gönderilmemiz fikrini ortaya atmış.

"Nereye? Nereye?" diye sordu babaannem.

Belki o da bizim gibi duydu, ama kulaklarına inanamadı. İçimde heyecanın yarattığı bir kıpırtı olmuştu.

Annem sabırla tekrarladı:

"Askeri okula. Kocasının yakın bir arkadaşı Divanıharp'teymiş. Gerekirse ondan yardım istenebilirmiş. Bir ortaokul kurma lafı dolaşıyormuş ortalıkta şimdi. Öyle bir ortaokul ki, sadece Türk çocuklarına açık. Böylelikle yüksek kısma yalnızca Türklerin girişini sağlayacaklarmış."

Mehmet'e döndüm ve övünerek açıkladım:

"Ben general olacağım."

Mehmet daha alçakgönüllü idi:

"Ben de doktor. Yaralıları iyileştireceğim."

Laf aramızda, söylediğini yapan da o oldu, ben değil.

Düşündüklerini açıklamaktan çekinmeyen, ama bu defa askeri okul hakkında pek bir şey bilmediği için açıklayacak fikri olmayan babaannem sordu:

"İyi ama askeri okulda ne biçim bir eğitim alacaklar ki?"

"Ben nereden bileyim?"

Annem verdiği haberin daha canlı bir şekilde karşılanmamış olmasından sıkılmışa benziyordu:

"Zaten, nasıl bir eğitim olduğu o kadar önemli mi? Alsalar alsalar askeri eğitim alacaklardır. Bu arada birbirlerini öldürmeyi de öğrenirler elbet."

Zavallı Mehmet, her söyleneni gerçek sanırdı. Sakin bir sesle lafa karıştı:

"Ben kimseyi öldürmeyeceğim."

"Acaba general bizi okula sokabilecek mi?"

Askeri okulda bizi çok görkemli bir yaşantının beklediğine inanıyordum. Bu yüzden, ileriki yıllarda büyük bir hayal kırıklığına uğrayacaktım.

"Generalin karısı Divanıharp'teki dostlarını görecek bu öğleden sonra. Konuyu adama açacak."

"Vay terbiyesiz kadın vay!"

Babaannem, kadının aile dostlarıyla gizli bir ilişkisi olduğunu sanmış, nefretini gizleyememişti. Hepimiz gülmeye başladık.

O akşam emir eri generalden bir mektup getirdi. Askeri okuldan sorumlu arkadaşına durum açılmış, bizler ve başımızdan geçenler hakkında bilgi verilmiş. Arkadaşı ertesi gün bizi dairesinde görmek istiyormuş. General anneme bu fırsatı kaçırmamamızı öneriyordu.

Annem düşünceli bir şekilde mektubu katlarken, ziyaretimize gelmiş olan eski komşumuz dul kadın artık şeytanın bacağını kırdığımızı, işlerimizin yolunda gitmekte olduğunu ileri sürdü.

"Galiba hakkın var," dedi annem. "Ama bu öğleden sonra duyduğuma göre askeri okulda da savaş sonrası her şey allak bullakmış. Eğitimin düzene sokulması bir süre alacaktır diyorlar. Gene de tabii kaçırılmayacak bir fırsat bu."

Aklıma berber dükkânı geldi; gülmeye başladım. Annem içimden geçenleri okumuş gibi bana baktı:

"Ah, hiç değilse okulda kıracak kahve fincanı bulamayacaksın."

Ertesi gün öğleden sonra Harp Dairesi'ne gittik. Mehmet'in de, benim de içimizde korku ile karışık bir heyecan... Üstelik açız. Öğle yemeği yiyememiştik. Annem ise sinirli, ama sinirini gizlemeye çalışıyor. Bir asker bizi generalin yardımcısının odasına götürdü. Pek yakışıklı, genç bir subaydı bu. Anneme adını ve ne için geldiğini sorarken yüzü kızarıyordu. Annem istenilen bilgiyi kendisine verince bize oturmamızı söyledi ve nazik bir şekilde yandaki odaya geçti. Belli ki generalin asıl yeri orası. Annem, iki yanağında iki yuvarlak kırmızılık, iskemlede değnek yutmuş gibi otururken, biz de Mehmet'le dimdik ayakta bekliyoruz. Yardımcı döndü ve generalin bizi hemen göreceğini bildirdi. Açık tuttuğu kapıdan annem geçerken gözlerini saygıyla yere indirdi. Kapıdan içeri en son ben girdim ve girerken de dönüp subaya bir göz attım. Gördüm ki şaşkınlıkla annemin arkasından bakıyor. Yüzü açık bir Türk kadınına ilk defa rastlıyor olmalı.

General uzun boylu, zayıf bir adamdı. Parlak beyaz saçları, kültürlü olduğu izlenimi veren bir yüzü vardı. Anneme,

yaşlı adamların sadece genç ve güzel kadınlar için sakladığı o yumuşak ifade ile baktı.

Rahat bir koltuk çekti oturması için; bize de daha sertlerini gösterdi.

"Vay efendim, bu küçük aslanlar sizin mi?" diye neşeli bir sesle sordu.

Annem öyle olduğunu bildirdi.

"Yok canım? Demeyin!"

Sanki çok şaşılacak bir şey öğrendi.

"Eski arkadaşım, General Z, sizden söz etti. Gençliğimde kayınpederinizi tanırdım ben. Ne saygıdeğer bir kişiydi rahmetli! Savaşta eşinizi kaybettiğinizi de öğrendim. Başınız sağ olsun. Epeyi zor bir dönem geçirdiniz herhalde."

"Kayınbiraderim de sizlere ömür oldu, efendim."

"Yaa, çok kötü."

Generalin yüzü bu defa üzüntülü bir hal aldı. Masanın üstündeki ufak bir kâğıt parçası ile oynuyordu parmakları. Bir süre ortak tanıdıklardan söz ettiler. Sonra general bana döndü:

"Demek adın İrfan? Söyle bakayım, kaç yaşındasın oğlum?"

"On, efendim," diye belli belirsiz bir sesle cevap verdim.

Anneme döndü.

"Ah bu savaş! Bu çocuk üç sene önce okula başlamalıydı. Neyse ki akıllı görünüyor; bakalım, bir şeyler yapacağız herhalde."

Sonra birden gene bana döndü ve, "Subay olmak istiyormuşsun diye duydum, doğru mu?" diye sordu.

"Evet, efendim. Sizin gibi general olmak istiyorum."

Güldü.

"Eh, olursun belki. İstendiği sürece, yapılmayacak şey yoktur."

Bu defa Mehmet'in çenesinin altını gıdıkladı:

"Peki, küçük oğlumuzdan ne haber? Ne de çok büyükbabasına benziyor. Hayret!"

Bir süre Mehmet'in hiç açık vermeyen yüzünü inceledikten sonra sordu:

"Senin adın nedir?"

"Mehmet, efendim," diye kekeleyerek cevap verdi kardeşim. Bu yakın ilgi karşısında kıpkırmızı olmuştu.

"Peki, sen ne olmak istiyorsun? General mi?"

"Hayır, efendim, doktor olmak istiyorum."

General anneme döndü:

"İki akıllı çocuk kararlarını vermişler bile. Ben onların yaşındayken sokak satıcılığına özenirdim. Nedeni de satıcıların hep atlarının olmasıydı. Ben de bir at edindim büyüdüğümde, ama satıcılığı seçtiğimden değil, süvari çıktığım için. O nedenle Allah insana istediğini verir diyorum. Şu yoldan veya bu yoldan. Şanslısınız, hanımefendi. Geleceğin generali ve doktoru önünüzde duruyor."

Başımızı okşadı ve yardımcısını çağırmak üzere zile bastı.

"Sizinle yardımcım ilgilenecek."

Sonra bir sır verir gibi alçak sesle ekledi:

"Bu işi benden daha iyi becerir, merak etmeyin."

Yardımcı subayın odasına geçtik.

"Çocukları askeri eğitime vermek istediğinizi belirten bir belge imzalamanız gerektiğini biliyorsunuz, değil mi hanımefendi?"

"Hayır."

Subay gene kıpkırmızı oldu. Annemin yüzüne bakamıyordu.

"Generalim anlatmadı mı bu kısmını size?"

"Hayır, anlatmadı."

"Hay Allah!" dedi yardımcı titiz bir şekilde. Boğazını temizledi, sonra önündeki kâğıt parçasını gösterdi.

"Bu kâğıt, çocukların önce Kuleli Askeri Okulunda ve daha sonra Harbiye'de devlet tarafından okutulacağına dair teminat vermektedir. Tabii sınavlarını geçmeleri şartıyla. Karşılığında on beş yıl süreyle orduya mecburi hizmetleri var. Şayet bitirme sınavlarını başarı ile geçemezlerse bu süreyi çavuş olarak yapacaklardır. Er oldukları takdirde yükselme şansları yoktur."

"Pek de zormuş," diye mırıldandı annem. İçine kuşku dolmuştu.

"Bu kontratı imzalarsam oğullarımın hayatından yirmi beş seneyi imzalamış oluyorum. Sınavları geçip geçemeyeceklerini ben şimdiden nasıl bileyim?"

Subaya baktı. Askeri eğitimde kendi geçirdiği yılları anımsayan subay gülümsedi.

"Subay olmak isteyenler kesinlikle sınavları geçiyorlar, hanımefendi."

Annem de gülümsedi.

"Eminim haklısınız. Yine de bir imza ile onların bağımsızlığını ellerinden almadan önce biraz düşünmek isterim. Bu kontratlar ne zaman imzaya hazır olacak?"

"Önce bazı formalitelerin tamamlanması gerekiyor. Sanırım bu işlemler iki hafta içinde biter."

"İki hafta da karar vermek için bana yeter."

Ne oluyor? Gene annem kadınsı korkularına yakalanıp ayağımıza gelen fırsatı mı tepiyor? Lafa karışmadım, ama

parlak üniformalı bir general olma düşlerim elden gidiyor diye tasalandım.

Generalin yardımcısı polisten, muhtardan ve sağlık müdürlüğünden alınacak belgelerin yanı sıra, on iki fotoğrafa da gerek olduğunu anlattı. Sonra sıkılgan bir biçimde ekledi:

"Referansı düşünmeyin. Bunu General Z zaten verdi."

"Teşekkür ederim."

Annemin sesinde hafif alaylı bir ton vardı. Biz odadan çıkarken subay gene eğildi, gene gözleri yerde, gene hareketleri ölçülü.

Bunu, evde geçirdiğimiz birkaç tartışmalı gün izledi. Annem son derece inatçı bir şekilde davranıyor, kimseden öğüt kabul etmiyordu. Orduda bulunduğumuz sürece geleceğimizin güven altına alındığını düşünen babaannem ise bu gürültünün neden çıkarıldığını anlayamıyordu.

"Diğer okulların da yakında işler bir duruma geçeceğini nasıl anlamazsınız, anneciğim?" diyordu annem. "İyi bir eğitimse oralarda da mümkün, üstelik karşılığında yirmi yıl gibi bir yükümlülük yok."

"Ben diğer okullara gitmek istemiyorum," diye ağladım.

Annemin mantığını kabullenemiyordum. Yalvarmaktan başka çare kalmamıştı.

"Ben subay olmak istiyorum. Lütfen!"

Aradan kararsız birkaç gün geçti. Bir gün, "Tamam, askeri okul olacak," deniyor, ertesi gün, "Yok, orası olmaz," diye kestirip atılıyordu. Komşular da ateşli ateşli yorumlar yapıyor, fikir yürütüyorlardı, ama annem onları dinler mi? Kulaklarını söylenenlere tıkamış; kimselere güvenmiyor. Bu arada Beyazıt Polis Karakolu'na, muhtara, muayene için hastaneye gidiyor

ve gerekli kâğıtları düzüyoruz. Karar verildiğinden değil; eğer verilirse diye.

Bir gün yandaki camiye gittim. Soğuk, sessiz alanda dua ettim. Bilinen dualardan ziyade kendi istediklerimi söyledim:

"Allahım, ne olur, askeri okula gideyim. Ne olur, ne olur Yarabbim."

Coşkuyla aynı şeyleri bir daha, bir daha söylüyordum.

Allah sesimi duymuş olacak ki, o akşam fotoğraflar da gelince, annem her şeyi dikkatlice düşündüğünü ve Kuleli'ye gitmemizin bizim yararımıza olacağını açıkladı.

Ardından Harp Dairesi'ne bir kez daha uğradık. Biz yardımcı subayın odasında beklerken, annem generalle baş başa bir görüşme yaptı. Adam onu kapıdan geçirirken memnuniyetini dile getirdi:

"Bence çok yerinde bir karar verdiniz. Size de, oğullarınıza da hayırlı olsun."

Kontratlar imzalanınca derin bir nefes aldım. Bundan sonra istesen de artık geriye dönüş yok. Benden daha mutlu bir insan var mı yeryüzünde şimdi? İşte o güzelim, uzun, beyaz, çarpıcı binada okuyacaktım bundan sonra.

Yardımcı subay da ciddi bir tavırla ellerimizi sıktı.

"15 Mayıs'ta okula başlıyorsunuz."

Benimle, çocuk değil de büyükmüşüm gibi konuşmuştu. Mutluluktan titredim.

15 Mayıs 1919 Türk tarihinde önemli bir gündür. Mustafa Kemal bugün Samsun'a giden bir gemi ile yola çıkmıştır. Aynı gün İngilizlerin Akdeniz Filosu Amirali, Yunanlıların İzmir'i işgal ettiğini açıklamıştır. İşte gene aynı tarihte biz de Kuleli'ye ilk adımı attık. Körpe ve silik kişiliğimizi yapıcı kılacak uzun

yıllar var önümüzde, ama biz de Türk tarihinin önemli bir gününe kendi açımızdan sahip çıkabiliyoruz.

15 Mayıs'ta güzel bir sabah başladı. Babaannemle beraber camiye gittik ve orada üçümüz de değişik nedenlerle dua ettik. Babaannem Allah'tan bizlere başarı ve sağlık diledi. Biliyorum, çünkü dualarını gene yüksek sesle ediyordu. Bilmem Mehmet doktor olmayı mı diledi? Onun düşüncelerini okumak zordur zaten. Benim söylediklerime gelince, gayet basit. En sonunda Kuleli yolunu bizlere açtığı için Allah'a şükrettim. "Sana şükürler olsun Allahım, sana şükürler olsun Allahım..." Ve yüce varlığını içimde hissettim.

Ne zaman geri döneceğimizi bilmiyorduk, o nedenle sokaktakilerle teker teker vedalaştık. Yaşlı kadınlar gözyaşı döktüler, yaşlı adamlar gençliklerini anımsayarak iç çektiler. Sonunda Galata Köprüsü'ne ulaştık. Bizi düşlerimizdeki yere götürecek olan Boğaz vapuru oradan kalkıyordu.

O mayıs sabahı, evimizi ve yakınlarımızı geride bırakmak içimizde biraz olsun burukluk yaratmış mıydı acaba? Gerçi bu kadar yıl sonra geriye bakıldığında, bu gibi incelikler kolayca anımsanmıyor, ama sanmıyorum. Elimiz, yüzümüz öylesine temiz, üstümüz öylesine bakımlıydı ki, eminim o sabah bizi görenler çok önemli bir yolculuk yaptığımızı anlamışlardı. Galata Köprüsü'nde rastladığımız her Fransız ve İngiliz askerine baktığımda, annemin bizler için seçtiği gelecekle gururlandım. Bir gün ben de bir Türk subayı olarak, böyle üniformalar içinde ve omzumdaki apoletlerle, dimdik yürüyecektim.

Annem vapur biletlerini benim almama ses çıkarmadı. Kendimi çok önemli hissediyordum. Şu gişedeki hımbıl memur bu yüce duygulardan ne anlar? Çengelköy için üç bilet istediğim-

de bana herhangi biri gibi davrandı. Yarının generali karşısında duruyor, haberi yok. Aldırmadım. Alt tarafı cahil bir adam o, ne olacak? Sadece anneme ve Mehmet'e Kuleli'de yapacaklarımı yüksek sesle anlatmaya başladım. Annem hemen çıkıştı:

"Şşştt, ayıptır, öyle konuşma."

Olabilir. Ayıptır diye duygularımı da bastıramam ya. Vapurda simit aldık. Sarıyer'in açıklarından geçiyoruz. Bir an için babamın, acısını içine gömmüş yüzü gözlerimin önüne geldi. Sonra Ayşe Yengeyi gördüm, gülümseyerek "hoş geldiniz" derken. Ahmet Amcamı görmek istedim; tüm gayretime rağmen görünmemekte direndi.

Sarıyer, Boğaz vapurunun yarım saatte geldiği bir yer olmaktan çıktı. Sarıyer'e varmak için dört yıl gibi uzun bir süre geriye gitmek gerek. Sarıyer artık bizim için Sarıyerliler kadar ölü bir semt. Mehmet'e, Sarıyer'i ve Ahmet Amca'yı anımsayıp anımsamadığını sordum. Onda en ufak bir iz kalmamış. Anıları geri getirmeye çalışıyorum: vapurdan görünen o eski, kırmızı damlı ev... Hani savaştan önce gelirdik ya... Oyuncak dürbünlerdeki renkli şekiller gibi, eski resimler gözlerimin önünde değişip duruyor. Bahçedeki manolya ağacı, yağmurdan sonra güneşte pırıl pırıl yanan çimenler, Fidel ve Joli, yengemin gözbebeği olan asma üzümleri... Sarıyer'i sanki hâlâ orada yaşıyormuşum gibi Mehmet'e anlatıyorum.

"Ahmet Amca ile Boğaz'da balığa çıkardım. Pek bir şey yakalayamazdık, ama ay ışığında eve doğru kürek çekmek öyle zevkliydi ki... Bazen karşı taraftan taa buraya kadar gelen insan seslerini duyardık."

"Hiç unutmamışsın, hayret," dedi annem. "Öyle güzel anlatıyorsun ki, oğlum, ben bile o günlere geri döndüm bir an

için. İnşallah seni askeri okula vermekle yanlış bir iş yapmıyorumdur. Acaba normal okulu seçseydik daha mı iyi ederdik?"

"Kesinlikle değil, anneciğim. Kuleli'ye gelmeyi ben istedim. Başka bir okul düşünemiyorum. Göreceksin, subay olacağım hatta ilerde general bile yapacaklar beni. O zaman seni koluma takıp gezdireceğim. Görenler, 'Aman, ne genç annesi var,' diye parmak ısıracaklar."

Annem güldü:

"Hayal gücün ne de kuvvetli."

Çengelköy'e varınca vapurdan indik. Hedefe o kadar yaklaşmıştık ki, artık kendimize güvenimiz azalmaya başlamıştı.

Annem turnikede biletleri toplayan adama yol sordu:

"Kuleli'ye nasıl gidilir? Askeri okula?"

"Sola dönün," derken memur Mehmet'le bana şöyle bir göz attı. "Buradan beş dakika. Büyük bir bina, hemen göreceksiniz."

Çengelköy'ün sessiz, tozlu sokaklarına düştük. Kıyı boyunca ağaçlı, öğle güneşi altında artık beyazlaşan yolda ilerliyoruz. Saray benzeri okul sağ tarafta birdenbire belirip büyüyüverdi. 1919 yılında, mayıs ayının on beşindeyiz ve Mustafa Kemal'in küçük takası Samsun'a doğru yol alıyor. Biz ise tertemiz bir gökyüzünün altında beyazlığıyla göz kamaştıran Kuleli'ye yürüyoruz.

Öndeki taş merdivenlerden çıkmaya başladık. Yüreğim gümbür gümbür... Bekçi kulübesindeki nöbetçi asker bizi durdurup geliş nedenimizi sordu. Annem, Harp Dairesi'nin bilgisi çerçevesinde, bizi okula öğrenci olarak getirdiğini açıkladı.

"Burası yüksek kısım. Sizin gideceğiniz yer tepede. Ha bu yolun sonunda. Büyük, gri bina. Kolaylıkla bulursunuz."

Yokuştan kan ter içinde çıkıyoruz. O beyaz pırıltılı yapının bizim okul olmaması canımı sıkıyor. Gideceğimiz yere nefes nefese varıyoruz, ama geniş bir demir kapı girişimizi engelliyor. İçerde çocuk sesleri. Birkaç çocuk bizi görerek yaklaşıyor. Kapının yanında bir gözcü kulesi var. Oradan bir asker bağırıyor:

"Hüseyin Ağa! Hüseyin Ağa!"

Beyaz sakallı, iki büklüm bir ihtiyar yaklaşıp söylene söylene kapının sürgüsünü açıyor ve ne istediğimizi soruyor.

Artık annemin sabrı kalmamıştı. Yüzüne dalga dalga yapışan saçları şöyle bir geriye ittikten sonra, ters bir şekilde bilgi verdi. Adam hemen kendisine geldi, fakat bu defa da annemin peçesiz yüzüne takıldı, şaşkınlıkla bakıyor. Neden sonra önümüze düşüp kameriye altında oturacak yer göstermeyi akıl etti. Gidip yüzbaşıyı bulacak, ama homurdanmasına bakılırsa yüzbaşı öyle kolayca bulunanlardan değil.

Annem sıcaktan yorgun düşmüş bir halde oturdu. Ben dolaşıp etrafı incelemeyi daha uygun buldum. Kapının yanına yaklaşmıştım ki, dışarıda iki adam bir arabadan kuzu eti çıkarmaktalar. Bir başka adam sırtında bir çuval taşıyor. Çuvalın deliklerinden anladığıma göre, bu da ıspanak. Aşçıya benzer birisi, kuzu için kıyasıya pazarlık halinde. Adamlar atların ayakları arasında hırlayarak dolanan sokak köpeklerini tekmeyle uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Mehmet beni çağırdı. Annemi bıraktığım noktaya döndüğümde, Hüseyin Ağa'nın bizi yüzbaşıya götürmek üzere beklediğini gördüm.

Ana binaya yaklaştık. Solumuzda uzun, tek katlı bir yapı var. Duyulan kap kacak sesleri burasının yemekhane olduğunu belirtiyor. İçerden müthiş bir gürültü gelmekte. Üstü başı dökülen birkaç delikanlıyı oraya girerken görüyoruz. Çoğu

kıyasıya esmer, hele bir tanesi marsık gibi. Canım sıkılıyor. Araplarla birlikte mi okuyacağım yoksa! Oğlanlar Mehmet'le bana alay eder gibi bakıyor ve aralarında konuşuyorlar. Aralarından biri bize bir şeyler bağırıyor, ama ne dediğini anlamıyorum. Bu kesinlikle Türk değil. Türk olmayan kaç kişi var burada acaba?

Yüzbaşı bizi kapıda karşılıyor. Elinde kocaman bir sopa. Soluk yüzlü, sinirli bir adam. Okuldaki azgınlardan korunmak için parmakları sopayı sıkıca kavramaya alışmış. Bizi içeriye buyur ediyor ve oturmamız için sarsak iskemleler gösteriyor. Oda anlatılamayacak kadar kirli ve dağınık. Yüzbaşı kekeleyerek konuştukça sabırsızlanıyorum. Masasındaki kâğıtları eşeleye eşeleye sonunda bizimle ilgili olanları buluyor.

"İrfan ile Mehmet mi?"

Annem başını sallıyor.

"Türk ve Müslüman mı?"

Bunu sorduktan sonra arkasına yaslanıp bakıyor.

"Evet."

"Oh, çok şükür. Okulda iki Türk çocuğu daha," diyor ve gene anneme bakıyor:

"Korkarım buraya daha iyice yerleşemedik. Yapılacak çok iş var, ama bu ara doğudan getirilen Kürtlerle Ermenilerden fırsat bulamıyoruz ki. Daha pek Türk öğrencimiz yok. Elbet bir gün yukarıdakiler hangilerinin burada kalıp, hangilerinin başka yerlere gönderileceğine karar vereceklerdir. Hanımefendi, niyetimiz burada yeni bir Türk nesli yetiştirmek."

Uzun uzun cümleler kurarken kekelemesi ortadan kalkıyor, ne garip. Adamın sanki dili çözüldü, birikenleri boşaltıyor gibi bir alay gereksiz laf etmekte.

Konuşmaktan yorulunca ayağa kalktı. Hay Allah, dudağına bir tik musallat olmuş, gene kekelemeye başlamıştı.

"Artık oğullarınızı bana emanet edebilirsiniz, hanımefendi. Haftada bir ziyarete de gelebilirsiniz, ama onlar birkaç ay eğitim görmeden eve çıkmayacaklar."

Annem teşekkür etti. Biz elini öptük. Hüseyin Ağa'nın eşliğinde ana kapıya gitmek üzere çıktı.

Yüzbaşıyla yalnız kaldık. Anneme anlattıkları kulaklarımda çınlarken, o bize bakıyor, biz ona bakıyoruz. Yirmi beş yıl pek uzun bir süre değil mi? Yaşamın yarısı eder. Bakışlarımı tozlu pencerelere çeviriyor ve bakımsız bahçede, yemekhaneden çıkan çocukları görüyorum. Kalbim hızlı hızlı çarpıyor.

Yaldızda birtakım sıyrıklar ortaya çıktı. Askeri okula gelmeyi ben istedim, doğru. Ama hani nerede bunun parıltısı ve görkemi?

Kuleli: II

O tepedeki gri, harap binayı düşündüğümde bugünkü öğrenciler adına seviniyorum. Bugünün çocukları bize tanınmış olan koşulların çok üstünde yaşıyorlar.

Şimdi İstanbul sokaklarında, pantolonlarındaki kırmızı yan kordonları ve şık, lacivert üniformalarıyla yeni öğrencileri gördüğümde, hep bizim yaşadığımız zorluklar aklıma geliyor.

1919 yılında o mayıs günü, annem bizi yüzbaşının kolay girilmez odasında bıraktığı zaman, askerliğin tüm romantizminden soyutlanmış bir halde, yönlendirme beklemiştim.

Yüzbaşı, önündeki kâğıtlara eğilip, Mehmet'le ben sanki odada değilmişiz gibi davranmıştı.

Sanıyorum o akşam kolay uyuyamamıştım. Bahçeden gelen yaslı, hüzün dolu boru sesi bana evimi anımsatmış, başımı yastığın altına gömerek ağlamaya başlamıştım.

Sonra gecenin tam ortasında uyanıvermiştim. Garip. Yatakhanede, diğer çocukların düzenli nefes alıp vermelerinden başka hiçbir ses yok.

Birden vücuduma binlerce iğne batmış gibi bir şey hissettim. Kaşınıyorum. Tam elimi yorganın altına sokuyorum ki, pijamamın kolundan içeri bir şey kaçıyor. Kalkıp oturuyorum. Bir de ne göreyim, yatağım tahtakurusu kaynıyor.

Üstteki ranzadan bir tahtakurusu da üstüme düşünce, içimden avaz avaz bağırmak geliyor. Geceyi sanki görünmeden yürüyenler sarmış. Bu durumda ne yapılır? Hiçbir şey. Sonunda yorgunluk korkuyu bastırıyor ve yatıp uyuyorum.

Uyandığımda kalk borusu "Reveille"i çalıyordu. Nöbetçi öğrenci üstümden battaniyeyi çekip aldı.

"Aç gözlerini!" diye haykırdı.

Şaşkınlıkla etrafıma bakındım. Burası da neresi?

Hareket eder etmez bütün vücudum sızladı. Sert ranzada yatmak alışkanlık ister. Tahtakurusunun ısırdığı yerler kızarmış ve kabarmıştı, ama mafsallarımdaki ağrılardan, onları duyacak halde değildim.

Yandaki yatakta yatan oğlan fanilamı çıkarmamı söylediği an, çavuşun sesiyle inledi yatakhane:

"Haydi, pirelerinizi görelim bakalım!"

Soyunduğumda her tarafımın ısırıkla kaplı olduğunu fark ettim. Fanilamda pire aradım, ama yoktu. Onun yerine dikiş yerlerinde tahtakurusu buldum. Hepsini iğrenerek teker teker aldım ve alt ranzaların yanında duran su dolu tasa attım. Kanımı emerek şişmiş tahtakuruları sudan kaçmak için çırpınmaya başladılar.

Yanımdaki çocuk iki pire yakalamış, tırnakları arasında sıkarak eziyordu. Ay, ne iğrenç! Bunları öldürmezse yarın bir başkasına bela olacaklarını söylüyordu.

Tahtakuruları hâlâ su içinde oynaşıp duruyor. Pire araması sona erdiğine göre artık yıkanabilirdik. Herkes, ayağında takunya, hamama gürültü ile girip çıkıyor.

Pantolonumu ve ceketimi, dikiş yerlerinde tahtakurusu bulunmadığına iyice emin olduktan sonra giydim. Yoklama yapılacakmış; koridorda dizildik. Çavuş adlarımızı gür sesiyle okuyor, biz korka korka cevap veriyorduk. Sabah kahvaltısı için yemekhaneye gitmek üzere sıraya girdik. Kahvaltı da ne kahvaltı hani! Birkaç kuru zeytin, ufacık bir dilim beyazpeynir ve şekersiz çay.

Kahvaltıdan sonra yapılacak bir şey yoktu. Herkes bahçeye dağıldı. Aradan çok geçmedi, ana kapının yanında yüzbaşının bizleri beklediğini bildiren zil çaldı. Toplaştık. Yüzbaşı bizi okulun arkasındaki boşluğa götürdü ve çimin üstüne oturmamızı söyledi. Soyunacaktık. Gene pire sınavı. Allah allah, günde kaç kez geçeceğiz bu sınavdan? Sabah güneşinin altında oturmuş, harıl harıl pire arıyoruz. Annem oğlunun yarı çıplak soyunmuş bir halde, bir yamaçta oturup pire arandığını görse şaşkınlıktan dilini yutar. Ders yok. Günler öylece geçip duruyor. Harp Dairesi dahil, bütün dünya bizi unutmuş. Güneşli, tembel günler. Ne zihnimizi oyalayacak bir uğraşı var, ne de bedenimizi. Vakti birbirimizle kavga ederek geçiriyoruz.

Bir gün nöbetçi öğrenci olduğum söylendi. Hiç hoşuma gitmedi. Aramızda ağızdan ağza geçen öyküler vardı. Sözüm ona ölüler hortlayıp geceleri yatakhaneyi basıyormuş. O gece

herkes yattıktan sonra karanlıkta tek başıma kaldım. Korkuyorum. Saçma diyorum, saçma diyorum, kendi mantığımı kendime dinletemiyorum. Her taraf sessizlik içinde. Derken üstüme bir titreme geldi. Arkadaşlarım düzenli aralıklarla nefes alıp veriyorlar. Sonra uzaklardan bir saatin çaldığını duydum. Aşağıdaki salondan olsa gerek. Mum alevi sönecek gibi sallandı, sonra gene kuvvetlendi.

Gece boyunca ne ruh geldi, ne bir şey, ama gün belli belirsiz ışımaya başladığında rahat bir nefes aldım. Güneş çiy kaplı bahçenin üstüne doğmaktaydı.

Gün yeni olmasına yeni, ama düzenimiz hep aynı. Yarı pişmiş yemekler, pire aramaları ve kavgalar. Sıkıntıdan patlayacak haldeyiz. Yüzbaşı odasına kapanmış; ne yaptığımızla ilgilenen tek kul yok.

Okuldaki Kürtlerin ve Ermenilerin hepsi anasız babasız kişilermiş. Kazım Karabekir tarafından, okumaları için Doğu'dan gönderilmişler. Karabekir'i Doğu Anadolu'da seven çoktu, ama gönderdiği çocuklar İstanbul'a varınca kimse sorumluluk yüklenmek istememiş. Baştan savmak için Kuleli'ye göndermişler. Bakalım onların burada olduğunu kim, ne zaman fark edecek. Araplarla Arnavutlar ise Anadolu'ya Enver Paşa tarafından getirilmişler. Savaşın sonunda Enver Paşa kaçınca, ortada kalan çocuklar Kuleli'ye bırakılmış.

Bu arada padişah iyi aile çocuklarının ve şehit evlatlarının da Kuleli'ye alınmasını istemiş. Harp Dairesi okulun Doğu'dan gelenlerle dolu olduğunu bildiği halde Türk çocuklarının kaydına başlamış.

Ordu başıboş bir durumdaydı. Çoğu asker, sivil hayata geçmeyi yeğlemişti. Hatta diyorlar ki, başarılı subayların bazısı

orduda kalmaktansa, İstanbul'da limon satmaya razıymış. Üsttekiler bu haldeyken, bizim derslerimizi kim düşünür?

Annem iki-üç haftada bir ziyarete geliyordu. Bizi, üstümüzden dökülen üniformalarımızla ilk gördüğünde gülsün mü, ağlasın mı, bilemedi. Derslerimizi, yediklerimizi etraflıca sordu. Okuldaki Ermeni ve Kürt sayısına da şaşırmıştı. Durumu beğenmedi ya, tamam, bizi buradan alacak. Yüzbaşıya etrafın pisliğinden yakındı ve bizi eve götüreceğini söyledi. Yüzbaşı ellerini çaresizlikle havaya kaldırdı ve artık ezberlemiş olduğumuz sözleri sıraladı:

"Gerçekten de her şey tam düzene girmedi ne yazık ki..." Ama nazik bir uyarıda bulunmaktan da geri kalmadı. Eğer annem bizi eve götürürse, üzülerek de olsa, peşimize askeri polisi takmak zorunda kalacaktı. İşte bu, annemin gözünü korkuttu. Kontratların bu amaçla kullanılabileceği hiç aklına gelmemişti şimdiye kadar. Gene de diklenmekten vazgeçmedi. Madem böyle, o da Harp Dairesi'ndeki ilişkilerini devreye sokacaktı. Yüzbaşı bunun gibi tehditleri şimdiye kadar çok duymuş olmalı ki, pek kulak asmadı.

Annem okula peçesiz geliyordu. Büyük çocuklar ona "tango" adını takmışlardı. Yüzünü kapatması için yalvarıyordum. Önceleri direndi, ama sonra istediğimi yaptı.

Bir ziyaretinde, Mehmet'in de benim de çok fena koktuğumuzu söylemişti. Bir sonraki gelişinde baktım, bir parfümlü sabun getirmiş. Hay Allahım, olacak iş mi? Bizim burada yeterince derdimiz var, bir de parfümlü sabun kullanıp herkesin diline mi düşeceğiz?

Kuleli Askeri Okulu, yani o denize bakan büyük, beyaz bina, yaşı ileri öğrenciler içindi. Onu bitiren Harbiye'ye alınıyordu.

Bir gün, Amerikan birliklerinin ana binayı Ermenilere verecekleri haberi ortaya yayıldı. Peki, Türkleri ne yapacaklar, kimse bilmiyor. Gene bu sıralarda Mustafa Kemal'in adı ortalıkta dolaşmaya başlamıştı. Anadolu'da bir ordu oluşturduğu ve Ankara'da Milli Hükümeti kurduğu söyleniyordu.

Amerikalılarla ilgili haberlerin kurusıkı atılmış olmadığını çok geçmeden anladık. Bir sabah bizim bahçeden baktık ki, yüksek kısımdaki bazı büyük Türk çocuklar yataklarını, şiltelerini, sıralarını okulun önüne düzüyorlar. Boşaltma işlemi başlamıştı bile.

O gün, bizim gri binadaki Ermenilerle aramızda hatırı sayılır bir gerginlik ortaya çıktı. Amerikalıların himayesinde olabildiğince şımarmışlar, bize laf atıyor, kabadayılık yapıyor, devamlı sataşıyorlardı. Hele bizim binanın tepesine Amerikan bayrağı çekilince, işi iyice azıttılar.

Kürtler ise sinirlerinden neredeyse tepinecekler. Yüzbaşının sopası, önüne gelenin kafasına inerek her zamankinden fazla iş yaptı o gün.

Çok geçmeden sıra bize geldi. Bir sabah ana salonda toplanmamız emredildi. Mümessiller herkesi düzene sokmaya çalışıyor, ama tüm sorularımızı yanıtsız bırakıyorlardı. Allah biliyor ya, topluluğumuzun pek de öyle alımlı bir tarafı yok. Üstümüzde iki defada katlanabilecek üniformalar, bir numara tıraş olmuş saçlar, beslenme yetersizliğinden küçülmüş surat-

lar. Ana kapıdan içeriye birkaç Amerikalı subay, bir Ermeni papaz ve yanlarında uzun boylu, dümdüz göğüslü ve kalın çerçeve gözlüklü bir Amerikalı kadın girdi.

Kadından korktuğum kadar diğerlerinden korkmadım. Belli ki "dediği dedik". Ne olacak bakalım? Merakla bekliyoruz.

Önce büyük çocukların yanına gittiler ve aralarından bazılarını sıradan çıkardılar. Allah allah, neden ayırıyorlar bunları?

Sonra bize yaklaştılar. Tercüman bağırdı:

"Bütün Ermeniler bu tarafa."

Bizim mümessil dahil, çocukların çoğu söylenen tarafa geçti. Siyah top sakalıyla pek korkunç görünen papaz bize soru sormaya başladı. Ardından da kadın... Yalnız onun yüzünde öyle aşağılayan bir ifade var ki... Sanki, "Milliyetinizi de bilmeyecek kadar mı aptalsınız?" demek istiyor. Sonra yüzlerimize dikkatle bakıp, aramızdan birkaçını çekip Ermenilerin yanına itti.

Ayırdığı çocuklar Kürt'tü. Anlayamıyorum, hangi ölçüye dayanıp Kürtleri Ermeni safına sokuyor. Bir süre benim yüzüme de baktı, ama sıradan çıkarmadı.

Çok geçmeden seçim tamamlandı ve Ermenileri ana salonun yanındaki büyük odaya götürdüler. Bize de dağılmamız söylendi; artık kimsenin işine yaramazdık.

Merakla bahçeye koşup Ermenilerin toplandığı odanın penceresinden içeri baktık. Bize el sallıyor, küfür ediyor, alayla bağırıyorlardı. Geri mi kalacağız, el işaretlerini onlara aynen iade ettik. Üstelik, suratlarını dağıtacağımızı söyledik. Mümessiller fazla gürültü yapmayalım diye yalvarıyorlardı.

Bütün bu patırtının arasında birden adımın çağrıldığını duydum. Mehmet'in sesiydi bu, ama her tarafa baktığım halde

kendisini göremiyordum. O beni yakınan sesiyle çağırmaya devam ediyor. Allah allah, nereye girdi bu çocuk! Önümdeki kalabalığı yararak ilerliyor, bu arada, kendisine sıkı durmasını, gelmekte olduğumu bağırıyordum.

Derken onu Ermenilerin bulunduğu bölümün penceresinde gördüm. Zıplayıp küçük elini yakaladım. Telaşla seslendi:

"Beni de Ermenilerle beraber götürüyorlar."

Ne yapabilirim şu anda? Soğuk elini sıktım, ama iri bir Ermeni çocuk aramıza girip el temasımızı kesti. Mümessile koştum, ne olduğunu anlattım ya, çocuk alığın teki, söylediklerimi anlamadı. Tuttum kolundan, Amerikalı subayların yanına götürdüm. İstiyorum ki onları uyarsın. Bu defa da tercüman bizi bir kenara itti. Sanki Amerikalıların yanında beş paralık değerimiz yok.

Yalvarıyorum, ama dinlemiyor. Baktım Ermeniler birkaç sıra halinde dizilmişler; okuldan çıkmaya hazırlanıyorlar. Mümessili ve şaşkın bakan Amerikalı subayları orada bırakıp, ilerleyen tabura yaklaştım. Aralarında Mehmet'i arıyorum. Ter bastı, kalbim yerinden çıkacak gibi atıyor. Sonunda kardeşimi buluyor ve üstüne kapanıyorum. Birisi bizi ayırmaya çabalıyor.

"Bizi bırakın!" diye bağırıyorum. "Bu benim kardeşim. Biz Türk'üz. Adı Mehmet!"

Bir Ermeni sırıtıyor:

"Benim de adım Mehmet. Ne olacak yani?"

Kardeşimi sıradan çekip alıyorum. Sorunu anlamak üzere yanımıza gelen tercüman onu gene sıraya sokmak üzere. Adamın kasıklarına bir tekme atıyor ve haykırıyorum:

"Benim kardeşimi götürmezsiniz. O Türk'tür."

Bu arada Amerikalı subaylar ve papaz bize yaklaştılar. Kadın ne olduğunu soruyor. Tercüman onu hoş tutmak için yerlere kadar eğiliyor ve bir şeyler söylüyor. Olayı küçümsüyor olmalı. Adama bir tekme daha atıyorum. Bunun üzerine subaylardan biri beni yakalıyor. Göğsünü yumrukluyor, sıkıntımın ne olduğunu anlatmaya çalışıyorum, ama Türkçe anlamıyor ki... Artık son çare olarak başımla Mehmet'i gösterip, "Türk! Türk!" diyorum. Ahmak adam gene anlamıyor. Ne yapmalı anlaması için? Kafamı çatlatıyorum, bildiğim eski Fransızca sözcükleri kullanayım diye.

Bu defa:

"*Il est mon frère!*"[4] diyorum. Hayret! Bunu anladı. Mehmet'i bırakıyor.

Bu defa kadın işe karışıyor ve İngilizce bir şeyler söylüyor. Bu aptal, asık suratlı karıyı öldüreceğim susmazsa.

"*Cochon Américaine!*"[5] diye tükürür gibi bağırıyorum.

Kulağıma pat diye bir tokat iniyor. Kızmaktan ziyade hakareti kaldıramadı. Yüzünde öyle bir ifade var ki, sanki bunu işte ancak bir Müslüman söyler diyor.

Bu Ermeni grubunu da büyük binaya götürmüşler. Onlar gidince okula bir durgunluk çöktü. Kürtlerden başka kavga aranan yok.

Biz bir avuç Türk'üz. Kürtlerin kışkırtmasına kulak asmıyoruz. Denediler denediler, sonunda usanıp bahçeye üşüştüler. Gidip kenardan aşağıya, beyaz Kuleli binasına girip çıkan Ermenileri taşlamaya başladılar.

---

4 O benim kardeşim!

5 Amerikan domuzu!

Onları Kuleli'nin bahçesinde, Amerikan üniformaları giymiş bir vaziyette dolaşırken görüyor, ders saatlerinin bitim ve başlangıcında çalan zili duyuyoruz. Biz ise eskisinden farksızız. Ne ders var, ne disiplin... Bir kargaşadır gidiyor.

Sonra bir gün her şey değişti. Kekeme yüzbaşı görevinden alındı, yerine bir başka subay geldi. Kısa sürede bütün öğretmenler tamamlandı. Artık okul, okula benzemişti.

Başka bir gün Kürtlerin, Ermenilerin ve taşkın Arapların beyaz binadan marş marş çıkarıldığını gördük. Nereye gidiyorlar ki? Büyük olasılıkla İstanbul'un kaynayan sokaklarına karışıp, pek çok kimsesizi barındıran Galata Köprüsü'nün altına sığınmaya. Onları bir daha görmedik.

Zor Geçen Gençlik

İşgal kuvvetlerinin bir başka girişimi ile yaşantımız bir kez daha etkilendi. Kırk sekiz saat içinde okulu terk etmemiz emri gelmişti.

Okul komutanı açıklamayı yaparken, yüzünden canının sıkıntısını okuyabiliyorduk. Genç öğretmenlere okul eşyasını bahçeye taşımakta yardımcı olmamızı istedikten sonra İstanbul'a, emri veren yetkililerle kavgaya gitti.

Uzun bir yaz günüydü. Masa ve iskemleleri, yatak ve şilteleri, yakıcı bir sıcak altında dışarıya taşıdık. Akşamüzeri aceleyle bir yemek yedik ve ağaçlara asılmış gaz lambalarının ışığında geç saatlere kadar çalışmaya devam ettik. Bir ara, taşımakta olduğum yatağın ağırlığına dayanamayıp tökezledim. Öğretmenlerden biri bunu görmüştü. Yığılmış eşya arasından bir şilte çekti ve dinlenmemi söyledi. Mehmet'i aramaya çık-

tım. Onu bir ağacın altında yarı uyur halde buldum. Peşime takılıp geldi ve hemen şilteye kıvrılıp uyudu. Ertesi sabah sırtımda bir ağrıyla uyandım. Mehmet'ten arkama bir bakmasını istedim.

Sırtımda boylu boyunca uzanan bir bere vardı. Fanilam kuruyan kana yapışmış. Yatakları bahçenin bir yanından öbürüne taşırken arkamı bir yere çarpmış olmalıyım.

Çamaşırhaneye gittik ve Mehmet muslukta yıkayarak zorlukla fanilayı etimden kurtardı. Arkam o kadar acıyordu ki, bir süre dik yürüyemedim.

Okulun içindekiler dün bahçeye yığıldığından, o gün yapılacak bir iş kalmamıştı. Mehmet'le gidip Boğaz'a bakan tarafta duvarın üstüne oturduk. Bahçenin bu kısmı çok sessiz olurdu. Arkam hâlâ ağrıyor. Ceketimi ve gömleğimi çıkarıp çimene yüzükoyun yattım. Deniz önümde, sırtımı güneş ışığı okşuyor. Boğaz'ın maviliğinde kayan vapurları seyrediyorum. Düşüncelerim kimbilir nereye giden bu gemilere yetişti, hatta onları geride bile bıraktı. Acımı unutmuştum. Orada öylece uzanıp, uzak ülkelere ait gördüğüm resimleri düşledim. Bir yabancı ilde, koyu tenli insanlar arasındaydım. Bilmediğim bir dil konuşuyorlar. Heybetli, yağız çımalar limanda geminin yükünü boşaltıyorlar. Burnuma yumuşak, hoş bahar kokuları, ılık muz kokuları geliyor. Karnımın acıktığını hissettim. Ayrıca içimde bir özlem belirmişti, ama bu neyin özlemiydi, bilemiyorum.

Mehmet rüyada gibi, denizi seyrediyor:

"Büyüyünce ben denizci olacağım," dedi. Sesinde mutluluk var.

"E, hani doktor olmayı istiyordun?"

Bir süre sesi çıkmadı. Bu iki isteği nasıl bağdaştırabileceğini düşünüyor olmalı. Sonra sevinçle cevap verdi:

"Gemide doktorluk yapacağım."

Bu kararını ondan sonra hiç değiştirmedi.

Ben ise hep ne istediğime karar veremeden yaşadım. Her zaman ulaşmak üzere olduğum, ama hiçbir zaman ulaşamadığım hedefler vardı yaşantımda.

Kaç yaşında olduğumu çıkaramayacağım, ama hâlâ çocukluk dönemindeydim ki, meslek seçiminde yanlış davranmış olduğumuzu fark ettim. Askerlik bana göre bir uğraş değildi.

O sabah Mehmet ile birlikte güneşten ısınmış çimenlerin üstünde yatarak vakit öldürdük. Neden sonra boru sesi bizi öğle yemeğine çağırdı. Yemek bahçede, ağaçların gölgesinde yenecekti. Biz sofradayken etrafımızda arılar vızıldıyor, tabaklarımıza sinekler konuyordu. Eski üniformaların altında, omuzları düşmüş öğretmenler neşesiz ve yorgundular. Yemek bitince artık yapacak başka bir şey kalmadı. Bekliyoruz. Boş bina öğle güneşi altında kavruluyor.

O akşam komutanımız İstanbul'dan iyi haberlerle döndü. Okulu bırakmamıza gerek kalmamıştı. Şimdi de eşyanın geri taşınması var.

1920'nin yaz günlerinde duyulan tek şey Mustafa Kemal'in adıydı. Padişah, kellesini getirene ödül verecekmiş. Bunu öğrendiğimizde Mustafa Kemal gözümüzde daha bir yüceldi.

Dersleri zor buluyordum. Çimlerin üstünde sıcak hava titrerken, günbatımında gölgeler yere kapanırken, okuduklarım

aklıma girmiyordu. Ben sınıfta, düşüncelerim ise bahçedeyken, öğretmenin seslenmesiyle kendime gelirdim. Hemen ayağa kalkar, sorulan sorunun ne olduğunu anlamaya çalışırdım.

Ders, sabahları Kuran okuma ile başlardı. Yataktan yeni kalkmış olduğumuz için, dinç bir kafayla yapardık bunu. Başlangıçta duyduklarımızı dinlemekti bütün işimiz, ama sonraları işin içine dini müzik de girince, durum değişti. Tek başımıza kalkıp herkesin arasında ilahiler okumaya alışmak epey zaman alacaktı.

Din derslerine gelen imam şişman, sakallı, yeşil sarıklı bir adamdı. Giydiği bol, siyah cübbenin etekleri yerleri süpürürdü. Kendisine "yeşil sarıklı" adını takmıştık. İmamı pek ciddiye almazdık aslında, ama hocamız olduğu için de övünürdük, çünkü yeşil sarık giyenlerin Peygamber soyundan olduğu söylenirdi. Kendisini sevmememizin nedeni, yüksek duygular aşılayan bir kişiliği olmamasındandı. Bizi masasına çağırır, yanağımızdan ya da dudaklarımızdan bir makas alır, sonra da parmaklarını uzun burnuna yaklaştırıp koklardı. Eğer parmaklarına dudaklarımızın kenarında kalmış olan pilav, patates veya meyve parçaları yapıştıysa, hınzırca sakalını sıvazlar ve, "Yaramaz bir çocuk yemekten sonra ağzını *yıkamamış* galiba," derdi.

Sesi ancak bir kadında olabilecek kadar tizdi. Üstümüzde disiplin kurmaya en ufak çaba göstermezdi, ama dersinde çıkan gürültüden şikâyet de etmezdi.

Mehmet ve ben artık haftada bir kez eve çıkıyorduk. Dış dünyaya karışmaktan büyük mutluluk duyuyor, vapurda seyahat

ederken yeşil üniformalarımızla etrafa caka satıyorduk. Beyazıt'taki küçük evimize müthiş bir gürültüyle dalar, evin sakin havasını bir anda altüst ederdik. Her seferinde de ilk beş dakika geçtikten sonra, mutlaka Muazzez'i ağlatacak bir şey bulurduk.

Annem sonunda aşağıdaki odayı atölye yapmaya razı olmuştu. Babaannem ise yukarıda bizden boşalan yatak odasına geçmişti. Hafta sonlarında bizim için yer yatakları yapılırdı ve her zaman oraya buraya dikkatsizce bırakılmış ya da düşürülmüş toplu iğnelerin bir yerimize batma tehlikesiyle yatardık. Yerde iğne üstüne çıplak ayakla basmamız, hatta yatağın içinden iğne çıkması o kadar olağandı ki...

O zamanlar hafta sonu cuma günü olurdu. O sabah ev yaşantısının serbestliği ile yataktan istediğimiz kadar geç bir saatte kalkardık. Ama akşamüzeri olduğunda, Kuleli'nin erkeksi havasına dönmekten de büyük zevk alırdık. Vapurda arkadaşlarımızla buluşur, sonra rıhtımdaki tozlu yoldan okula doğru yürürdük.

Asker olmayı öğreniyordum. Ne var ki bu eğitimi, savaş yaşamış, sabırsız ve çoğunlukla merhametsiz öğretmenlerin elinden almak o kadar kolay olmuyordu. Uzun süre kımıldamadan, hatta göz kırpmadan ayakta nasıl durulur, acıya nasıl ses çıkarmadan dayanılır, dayak yiyince nasıl gözyaşları bastırılır, yaşımız henüz on olmasına rağmen bunları biz de biliyorduk. Acıya dayanmanın insanı daha büyük acıdan kurtardığını anlamıştık. Kolay akan gözyaşları bulunduğumuz topluma göre değildi.

Hemen bir görevli alayla sorardı:

"Kadın gibi ağlamaya utanmıyor musun?"

"Hazır ol!" dendiğinde hazır olmayı, ellerimizi gelişigüzel sallamaktansa, devamlı bir yumruk halinde sıkmayı, avuçlarımıza değnek bütün hızıyla inerken yüzümüzden bir şey belli etmemeyi, sözün kısası iyi bir asker olmayı öğrenmekteydik. Çoğumuz bu öğrendiklerimizi ilerde emrimizdeki askerlere uygulayacaktık. Kimse bizi duygusal olmadığımız için kınamasın. Gerçekçi olmaktan, insancıl duygulardan arınmaktan başka bir şey öğretmemişlerdi ki bize...

On dört yaşıma girdiğimde kendimi birden dine kaptırdım. Vaktimin çoğunu camilerde geçirip dersleri ihmal ediyordum. O zamana kadar delisi olduğum futbol bile ikinci plana düşmüştü. Namaz saatlerini kaçırmazdım. Din beni öylesine sardı ki, annem telaşlanıp dikkatimi başka yönlere çekmeye çalıştı. Kendisi hiçbir zaman dine aşırı bir ilgi duymamıştı, o nedenle bu gidişi anormal buluyordu. Öbür taraftan, babaannem ve okuldaki imamdan destek görüyordum. Hatta babaannem komşulara benim ilerde din adamı olacağımı söylemeye bile vardırmıştı işi.

Dine olan düşkünlüğüm sonucu sinirli ve sağlıksız bir adama dönmekteydim. Sabah ezanıyla kalkıp yatsı namazını kılarak yatmak hal bırakmamıştı bende. İğne iplik olmuştum, ama ateşli ateşli dua etmekten geri kalmıyordum. Artık cuma sabahları öyle yatakta keyif yapmak yoktu. Kalkıp Beyazıt Camisi'ne koşardım. Bugün Beyazıt'ta caminin yanından ne zaman geçsem, o huzur dolu bahçede Allah aşkıyla koşup cümle kapısından içeri kendimi attığım çocukluk yıllarım aklıma gelir. Gün olur, namaza duran Sultan Mecit'in varlığı

ile gözlerim kamaşırdı. Onun, hatları güzel yaşlı yüzüne, ak sakalına, üstündeki siyah kıyafetin ciddiliği ile tezat oluşturan kırmızı fesine hayran hayran bakardım. Bando çalar ve askerler yürürken Sultan Mecit arabasından bir sağına, bir soluna selam verir, sonra bunu halktan yükselen müthiş bir alkış izlerdi. Sultan'ın yüzündeki gülümseme artar, eli zarif bir şekilde kızıl fesine kalkardı.

Yeni Cumhuriyet

İstanbul'daki Müslümanlar arasında yerleşmiş bir inanç vardı; Padişah'ın gittiği camide ve onunla aynı zamanda dua edenlerin duası daha kolaylıkla kabul olunur derlerdi. O nedenle, Halife'nin, yani Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan Padişah'ın peşinden, cennette gözü olan cemaat ayrılmazdı. Hatırlarım, bir gün Beyazıt Camisi'nde, etrafımdaki kol ve bacakların hareketinden kurtulmam, ancak yarı eğilmiş bir halde ve kımıldamadan durmakla mümkün olmuştu. Namaz başladığında sıkıntım daha da artmıştı. Bir taraftan önümdeki hamalın korkunç ayak kokusunu duyuyor, öbür taraftan her eğilişimde arkadan gelen dalgalanma ile öne yüzüstü düşecek gibi oluyordum. Burnuma pek tehlikeli bir biçimde yaklaşan bu kir ve ter kokusundan neredeyse bayılacağım. Öyle bir koku ki, caminin helasındaki sıçanlar bile dayanamazdı buna.

İşte, içimdeki o Allah korkusu yok mu, beni orada tutan o oldu. O güçle midemin bulantısına dayandım. Dışarıya çıkınca bahçedeki çeşmede elimi, yüzümü bir güzel yıkadım ve doğalgaz madeninden yeni kurtulmuş bir kazazede gibi, temiz havayı ciğerlerime çektim.

Ramazan'da okul kapanır, biz eve çıkardık. O yıl İstanbul sokakları, İstanbul tarihinin en kalabalık ramazan ayına tanık oldu. Oruç tutan Müslümanlar hep sokaktaydı, ama dinsel gösterileri izlemek isteyen bütün İngiliz, Fransız ve Amerikan askerleri de ortalığa doluşmuştu. Hele ramazanın son gecesi, Beyazıt Meydanı ve camisini görüp de unutabilecek bir kul düşünemiyorum.

Caminin uzun, zarif minareleri göz kamaştırıcı kandillerle donatılmıştı. İki minarenin arasında, karanlık gecenin üstüne simle işlenmiş izlenimi bırakan ve "Elveda Ramazan!" sözcüklerini taşıyan mahya çekilmişti. Son akşamın yarattığı üzüntünün yanı sıra, gecenin güzelliği de insanın duygusallığını artırıyordu. Oysa bu gece insanlar sokağa ramazanın gidişini kutlamak, eğlenmek üzere çıkmışlardı. İki minarede iki müezzin, okşayıcı sesleri ile inananları ibadete çağırıyorlar. Meydan da, caminin bahçesi de, sessizce dinleyenlerle dolu. Etrafta sanki hiç hayat yok. Taa yukarılarda müezzinler sallanıp duruyorlar. Tüm evrende onların sesinden başka bir ses duyulmuyor.

Utana sıkıla, yavaş yavaş camiye doğru ilerliyorum. Bu sessizlikte hareket etmek yürek ister. Caminin içi gün gibi aydınlanmış. Kubbedeki büyük avizelerden ışık fışkırıyor. Ayrıca kubbe ampullerle donatılmış, kristallerin her oynayışında, bir huzme oluyor bin huzme. Duvardaki dev şamdanlar da bu ışıl-

tıya katkıda bulunuyorlar. İçeride pek çok müezzin var. Onlar Kuran okurken cemaat hep bir arada eğiliyor, kalkıyor, göğsünü yumrukluyor. Bu ne görkem, ne tantana, ne yücelik! Böylesine etkilendiğim bir gece daha olmamıştır tüm yaşantımda.

Bir gün Ermeniler Kuleli'den ayrıldılar ve Amerikan bayrağı direkten indirilip yerine Türk bayrağı çekildi.

Biz daha büyük çocuklar tepedeki eski, gri binadan Boğaz'a daha yakın olan beyaz, saray benzeri binaya taşındık. Oh, çok şükür, sonunda buraya gelebilmiştik.

Kuleli'nin odaları daha geniş ve aydınlıktı. Ayrıca, geceleri burada gaz lambası yerine elektrik lambası yakılıyordu. Tozlu, sakin yola bakan sınıflar binanın ilk katındaydı. Bir de tabii, bu bölgeye biz öğrenciler ve görevliler dışında kimse giremediğinden, etrafta derin bir sessizlik vardı.

Bodrum katı camiye dönüştürülmüştü. Kuleli'ye ayak bastığımız ilk gün buraya duaya getirdiler bizi. İstesek de istemesek de dinin gereklerini yerine getirmemiz bekleniyordu. Artık içimdeki eski ateş sönmüştü, ama din konusunda zorlanıyor da değildim tabii. Bazı çocuklar özgür olamamaktan yakınmaktaydılar, hele direnenlerin sopayla yola getirilmesine kesinlikte karşıydılar. İslam dini Kuleli'de yüzyıllara dayanan alışkanlıklar çerçevesinde uygulanıyordu. Asık suratlı çocuklar çeşmede temizlenir, sonra bir ağaç gövdesine yaslanıp henüz yıkadıkları ayaklarına çorap giyerlerdi. Son anda, daha özel apteslerini almak üzere tuvaletlere koşar ve namaza nefes nefese yetişirlerdi. Müezzin Kuran okumaya ve iniltiler havaya

yükselmeye başladıysa, belli ki geç kalmışız. Cami girişinde, geç kalanların kaba etine indirilmek üzere ellerinde sopayla bekleyen öfkeli görevliler vardı.

29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal, Cumhuriyet'i resmen ilan ettiği zaman durum değişmeye başladı. Kuleli'ye gelen emirde, öğrencilerin camiye gidip gitmemekte serbest bırakılması isteniyordu. Dine özgürlük getirilmişti. Sopalar kaldırıldı ve bunun sonucunda camiye gidenlerin sayısı hızla düştü. Sopalar kaldırıldı dediysek, lafın gelişi; camide kullanılmaz oldu, o kadar. Kaldırılır mı hiç? Eskiden geç kalan dindarlara uygulanan sopa, şimdi camide oyalanıp sınıfa geç girenlerin arkasına inmeye başladı.

Mustafa Kemal ve hükümeti din ile devlet işlerini birbirinden ayırmaya karar vermişti. Yeni anayasada şöyle bir hüküm yer alıyordu:

"Türkiye Devleti'nin resmi dili Türkçe, başkenti Ankara'dır."

Oysa eski anayasada:

"Türkiye Devleti'nin dini İslam, dili Türkçe ve başkenti Ankara'dır," deniyordu.

Avrupalı aradaki farkı kolaylıkla göremeyebilir, ama din işlevi artık bir zorunluluk olmaktan çıkmıştı. Gerçi camiler ibadet yeri olarak önemlerini koruyorlardı, ama insanların artık günde beş vakit namaz kılacak vakitleri kalmamıştı. Yaşlı ya da sakat olup evde oturanlar başka tabii. Onun dışındakiler sürekli çalışma durumundaydılar. Hükümet daireleri artık memurların namaz kılıp gelmesini bekleyemezdi. Okullardaki din dersleri kaldırıldı ve tarikat mensuplarının kendi kıyafetleriyle sokaklarda dolaşmaları yasaklandı.

Müezzinin çağrısına uyan pek az kişi kalmıştı ortalıkta. Hafta sonları da perşembe ve cuma yerine, Avrupa'daki gibi cumartesi ve pazara alındı.

Kuleli'deki cami kaldırıldı. Boşalan yere kırık masa ve iskemleler depolandı.

Üniformalarımız da değişikliğe uğramıştı. Bugünkü öğrencilerin giymekte olduğu, pantolonu yandan kırmızı kordonlu, şık, lacivert üniformalar ve önünde ufak bir güneşliği olan kasketler gündeme geldi. Fes artık tarihe karışmıştı.

Hafta sonları Mehmet ve ben eve gittiğimizde, memleketteki en yakışıklı iki delikanlının biz olduğumuz inancıyla babaannemin göğsü kabarırdı.

Muazzez artık dokuz yaşındaydı. Beyazıt'ta bir kız okuluna gidiyordu. Bir azamet, bir burun büyüklüğü ki, görülmemiş şey. İnce, uzun bacaklarında siyah ipek çoraplar, kısa etekleri havada uçuşuyor. Pek güzel bir kız oldu. Saçlarının rengi de büyüdükçe açılıyor. Şimdi neredeyse sarışın. Babaannem bizlere hiç yapmadığı şekilde şımarttı Muazzez'i. Yaşlandıkça yufka yürekli mi oluyor, ne? Ama dik kafalılığına, hâlâ dik kafalı. Annemle çatır çatır hâlâ bir ağız kavgası yapıyor ki...

Zaman geçtikte, eve çıkmak bana eskisi kadar zevk vermez oldu. Çoğu hafta sonunu Kuleli'de geçiriyordum. Yaz günleri Boğaz'da yüzer, sonra okulun bahçesinde yatıp dinlenirdik. Öyle ya, iki gün süreyle izinliyiz; yetişeceğimiz ders mers yok.

Mustafa Kemal şapka kanununu çıkarmadan hemen önce, askeri okullara, önünde ufacık güneşliği olan kasketler dağı-

tıldı. Güneşlik kısmı öylesine küçük ki, güneşi engellemesi söz konusu değil. Daha önceleri üstünde ay ve yıldız işli fesleri rahatlıkla giyerdik. Oysa Hıristiyanlardan alınma bu yeni başlıklardan fena halde utanıyorduk. O nedenle bunları çoğu zaman elimizde gezdirirdik. Kendisinde giyebilecek yüreği bulanlara dışarıda "gâvur" diye bağırırlardı.

Ben Beyazıt'tan geçerken kahvehanede oturan beyaz sakallı yaşlılar başlarını sallarlar, "Bu ne biçim iş?" derlerdi. "Bu memleket nereye gidiyor?"

Bir gün mahalle berberi –daha önce yanında çalışmış olduğum değil– yanıma gelmiş ve bu musibeti başımdan çıkarmamı salık vermişti.

"Hıristiyan şapkası bu. Müslüman giyerse Allah affetmez."

Ben gülünce de kızmış, sonra babaanneme dert yanmaya gitmişti.

1925 yılında Mustafa Kemal, Şapka Kanunu'nu çıkardı. Bunu izleyen patırtı ve gürültüyü anlatmak pek zor. "Ne oluyor?" diye soruyordu herkes. "Mustafa Kemal halkla alay mı ediyor; Ankara'daki köşkünde oturup yüzyıllara dayanan gelenekleri yıkmaya mı çalışıyor?"

İnsanlar fesin kaldırılmasına büyük bir direniş göstermekteydiler. Sokaklarda reformcular ile eski geleneklere bağlı olanlar arasında sık sık kavgalar çıkmaktaydı. Kanunu ilk uygulayanlar devlet görevlileri olmuştu. Çalışma yerlerinden aldıkları emirle başlarına şapka geçirenler, dışarıda gezerken büyük bir huzursuzluk duyuyorlardı. Çocuklar arkalarından taş fırlatıyor, bu arada polis de hâlâ fes giymekte direnenleri tutukluyordu. Sokak satıcıları çareyi renkli kâğıttan yapılmış külahlarda bulmuşlar, böylelikle pazar yerlerinde bir bayram

havası estirir olmuşlardı. Kırsal yörelerde kadın başlıkları giyenler bile vardı, yeter ki şapka giymesinler. Bazı yaşlılar ise başlarını mendille örtüyorlar, şapkayı ancak bunun üstüne geçiriyorlardı. Aman gâvur işi şapka başlarına değmesin! Polis bunları da karakola götürüyordu. Aslında karakol tutuklularla dolup taşmaktaydı. Yeni gelenlere yer açılsın diye, eski yakalananların başından mendiller çekip alınıyor, şapka kulaklarına varıncaya kadar başlarına geçiriliyor ve dışarı gönderiliyordu. Şapka tene değdi ya, adamlar kıpır kıpır...

1925 benim için de önemli bir yıl olmuştu, çünkü o yıl Suna ile tanışmıştım. O zamanlar daha on altısındaydı. Ailelerimiz arkadaşlığımızı bilmediğinden, birbirimizi ancak hafta sonlarında görebiliyorduk. Cebimde yeterince param varsa sinemaya gider, el ele tutuşup otururduk. Perdede gölgeler hareket ediyormuş, varsın etsin, kim seyreder? Param az ise tepedeki gazinoda oturur, kamışla limonata içerdik. Paramın hiç olmadığı zamanlarda Gülhane Parkı'nda yürüyüşe çıkar ya da Galata Köprüsü'nde kalabalığa katılıp vapurları seyrederdik. Benim en sevdiğim işte bu sonuncusuydu, ama Suna ilerde başka ülkelere seyahat etme düşüncesinden öyle uzaktı ki... Korkuyor ve gürültülü diye vapurları sevmiyordu. Başına ağrı verirmiş. Yine de ona deliler gibi âşıktım.

Bazen arkadaşlarla kitaplarımızı alır, kent dışına çıkardık. Yolda rastladığımız köylülerde körpe salatalık ve domates var.

"İstediğiniz kadar alın," derler, bir de üstelik para kabul etmezlerdi. Yiyeceklerimiz de yanımızda, Kuleli'nin üstünde bulunduğu tepenin sırtlarına tırmanırdık. Yukarılarda bir yerde kaynak suyunun şıpırdayarak aktığı, çok güzel bir kısım vardı. Sebze ve meyvelerimizi burada suya yatırır, çalışacak rahat bir köşe arardık. Sessizlikte zamanın nasıl geçtiğini anlamazsınız. Acıktığımızda yiyecekleri çıkarır, bu kimsesiz tepelerin huzurlu havasında karnımızı doyururduk.

Çalışmaktan yorulursam arkamı bir çam ağacına dayar, aşağıda Boğaz'ın serin sularını seyre dalardım. Bulunduğum yerden taa Karadeniz kesimini bile görebiliyorum. Küçükbebek göz kamaştırıcı güzelliği ile ayaklarımın altında. Başımı hafifçe sağa çeviriyorum, Anadoluhisarı... Bir de İstanbul yakasındaki yıpranmış, 1452 yapımı Hisar'a bakıyorum. Ufak bir kısmı görüntüde. Oysa bir boydan öbür boya 649 metre uzanırmış. Hatta bir öyküsü de vardır. Sözüm ona, Sultan Mehmet, İmparator Konstantin'den Avrupa kıyısında bir toprak istemiş. Konstantin "hayır" dememiş, ama bu toprağın ancak bir inek postu büyüklüğünde olacağını belirtmiş. Bunun üzerine, Sultan Mehmet bir inek postunu ince şeritler halinde kestirmiş, şeritleri uç uca ekletmiş, böylelikle bugünkü Hisar'ın uzunluğunu elde etmiş. İmparator kızacak ama, kızamamış. Öyle ya, kullanılan uzunluk gerçekten de bir postun boyunu aşmıyor. Aman Tanrım, küçüklüğümde bu öyküyü ne çok dinlemiştim!

Gene Boğaz'ın derinliklerine bakıyorum; Karadeniz'le birleştiği yerde sülün boylu ağaçlar ve göğün rengine pek uyum sağlamış eski ahşap evler... Sol yanda, beyaz, düğün pastası gibi Dolmabahçe Sarayı sakin bahçesi içine kurulmuş. Kıyı

boyunca minnacık camiler ve pırıltılı saraylar uzanıyor; onların da arkasında İstanbul, ölene dek sevgisi içimden çıkmayacak olan İstanbul... Bu tepeden nasıl da buğulu görünüyor. Vapur dumanları bir tül gibi üstünde dalgalanmakta. Kalem gibi minareleri ufku delip yükselmiş. Camilerin gerisindeki Marmara silik bir çizgi halinde.

Bu ortamda çalışmak ne zor iş! Kitaplarıma dönüyorum, ama okuduklarım bir anlam taşımıyor.

Güneşin yumuşadığı ikindi saatlerinde toplanıp, Anadoluhisarı'nın bulunduğu tepeye futbol oynamak için inerdik. Yanımızda getirmeyi unuttuğumuz pek çok şey olabilir, ama futbol topu asla unutulmaz.

Güneş tam batıp hava yeşile dönerken, biz de Kuleli'nin yolunu tutardık. Bir sıcak gün daha devrilip eskilere karışmıştır artık. Gelişimizi kim mi fark eder? Balıkçıların dışında hiç kimse. Onların da umurunda değiliz.

Bir Bayram Sabahı ve Bilinmeyene Yolculuk

Bayram yaklaşıyordu, üç gün tatilimiz var. Mehmet ve ben hediyelerimizi almak için İstanbul'a koştuk. Vapurdan iner inmez, ver elini Kapalıçarşı. Burada satıcıların çoğu Rum ve Ermeni. Aralarında tek tük Türk de var, ama alıcıyı aldatmada hangisi daha usta; Rum mu, Ermeni mi, yoksa Türk mü derseniz, düşünmem gerekecek. Hiçbiri ötekini aratmıyor. Mehmet daha sonra bir yerde tekrar buluşmak üzere ayrılmamızı önerdi. Ellerini cebine soktu ve soğuk bir tavırla uzaklaştı. Yüzünün dışarıya açık vermeyen şu hali ne de çok babama benziyor.

Mehmet benimle alışverişe çıkmayı sevmez. Ben bir şeyi almadan önce uzun boylu düşünür, yine de kolay karar veremem. Karşımdaki becerikli bir satıcı ise, uğraşa uğraşa beni dediğine getirebilir, ama aldığıma hemen pişman da olabi-

lirim. Benim bu huyum Mehmet'i pek sıkardı. O alacağını enine boyuna iyice tartmadan almaz. Aldıktan sonra da pişmanlık duyduğu enderdir.

Önce antikacılar kısmına gittim. İlk gördüğüm semavere âşık oldum. Pek parlak, pek alımlı bir şey. Bana eski günlerimizi anımsattı. Karşısına geçip hayran hayran bakmaya başladım. Satıcı gitgide sabrını kaybediyor. Sonunda malını satmak için dil dökmekten vazgeçti.

Uzun süren bir çekingenlikten sonra, babaanneme bir pirinç şamdan almaya karar verdim. Eski malı hem sever, hem de iyi anlar. Ama şamdanın parasını ödedikten sonra bir de baktım ki cebimde pek bir şey kalmamış. Antikacılardan ayrıldım. Anneme hoşlanacağı bir şey bulmalıyım. Yoksa kıskanacak. "Ne alayım, ne alayım?" diye dolanıyorum. İçime sıkıntılar girmek üzereydi ki bir çanta gördüm. Fiyatına kıyasla çok ufak görünüyor, ama anneme hediye için pazarlık edecek değilim ya; aldım gitti. Arkasından, kız kardeşime bir kırmızı kurdele... Pazarlık yapma becerimi işte bu kurdelede kullandım. On kuruşluk bir kazancım oldu; hiç yoktan iyidir. Elimde kalan son kuruşları da sağlam görünüşlü bir tarağa yatırdım. Bu da Mehmet'in hediyesi. Mehmet'in pek saçı olmadığına göre, tarak işine yaramayacak, ama ne yapalım, para tam tamına ancak buna yetti.

Yaptığım alışverişten pek memnun kalmıştım. Mehmet'le kararlaştırdığımız yere vardığımda baktım ki, o çoktan gelmiş bekliyor. Geç kaldığım için yol boyunca konuşmadan, paketleri koltuğunun altında, suratı asık yürüdü. Beyazıt Meydanı'na geldiğimizde nedenini söylemediği bir iş için benden ayrılıp gitti. Meydan, alışverişi bizim gibi son âna bırakmış

insanlarla dolu. Erkekler ellerindeki irili ufaklı paketlerle canlı canlı yürüyorlar, kadınlar yüksek topuklarının üstüne dikkatle basıyor, ama erkeklerin yanından geçerken de sanki saldırıya uğrayacakmış gibi, kaçar adımlarla hareket ediyorlardı.

Köşede durup kalabalığa ve üniversitenin kemerli girişindeki ışıklara baktım. Caminin ikiz minaresi aydınlanmıştı, ama kapısından içeri girenlerin sayısı fazla değil. Bir-iki yaşlı adam, hepsi o. Nerede müezzinlerin çağırısına koşan o eski kalabalık?

Ezan gene okunuyor okunmasına, ama şimdilerde ezan, trafik gürültüsüne, taşıtların klaksonlarına ve hızlı hızlı gidip gelen tramvayların bitmek tükenmek bilmeyen sesine karışıyor. İşte top atıldı. Artık oruç bozulabilir. Herkes gibi ben de iftar sofrasının düşüyle adımlarımı sıklaştırdım.

Mehmet'i sokak başında beni bekliyor buldum. Evde kapıyı Muazzez açtı ve kolumuzdan tutup bizi içeri çekti. Küçük aralık mis gibi çiçek kokuyor. Bayramın gelişini kutlamak üzere içerisini bahçeye döndürmüşler. Mutfağa geçtik. Annem, ipek elbisesinin üstünde bir önlük, çorba pişiriyordu.

Elini öptük ve hediyelerimizi verdik. Ocağın sıcağı ile pembeleşmiş yüzü ve alnına düşmüş bir tutam saçıyla ne kadar da genç duruyor! Önce benim hediyemi açtı ve çantanın çok güzel olduğunu söyledi.

Muazzez annem gibi değildir. Beğenmediyse bunu çekinmeden açıklar. Kurdeleyi evirip çevirip, satenin kalitesine dudak büktükten sonra yere atıverdi:

"Kırmızı bana yakışmaz."

Mehmet ise tarağa dehşetle bakıyordu. Dayanamadı ve, "Ben tarağı ne yapayım?" diye sordu.

Bunları memnun etmek ne zor iş! Ya babaannem? O ne yapacak acaba şamdanı görünce? Salondan ses gelmediğine göre namazını bitirmiş olmalı. Yukarıya çıktık. Seccadeden güçlükle doğruldu:

"Bütün ölülerimizin ruhuna dua ettim. İçim artık rahat," dedi.

Onun da elini öptük. Bayram dolayısıyla parmaklarında yüzükler, göğsünde koca zümrüt gerdanlık parıldıyor. Hediyelerimizi verdik. Şamdanı görünce sevindi:

"İnsanların ne istediğini nasıl da biliyorsun!"

Bir kahkaha koptu. Mehmet tarağı, Muazzez beğenilmeyen kurdeleyi gösterdi. Babaannemin gözlerinde inatçı bir ışıltı var bu akşam. Bazı insanları sevindirmenin zorluğundan söz etti. Oysa kendisi için hayatta olmak bile mutluluk için yeterli bir nedendi.

Muazzez'e sofrayı kurmasını söyledikten sonra, bembeyaz Şam işi masa örtüsünü, pırıl pırıl gümüşleri çıkardı. Örtünün üstüne kristal bardaklar dizildi, sürahiye şarap kondu. İçimden babaannemi kızdırmak geliyor. İyi Müslümanların şarap içmediğini söyledim. Kederli bir şekilde başını salladı. İyi Müslüman olmadığını o da biliyordu, ama Allah bir kadehçik şarabı da kendisine fazla görmezdi ya...

Etrafıma bakındım. Eski eşyalar cilalanmış, karanlık köşelerde kucak dolusu çiçekler. Masanın ortasındaki gümüş çanak içinde baharın ilk gülleri, beklemeye dayanamayarak başlarını hafifçe eğmişler. Oh, ne iyi etmişim de bayramı evimde, ölmeyen törelerim arasında geçirmeye gelmişim!

Ertesi sabah, Mehmet'le beraber eskiden babamın ve büyükbabamın bayram namazına gittiği camiye yollandık. Yanan evimizin kararmış iskeleti hâlâ orada duruyor. Burası bizler için öyle değerli ki, bir bayram sabahı başka bir camiye gitmek saygısızlık olur.

Namazdan sonra caminin çıkışında durakladık. Küçük bahçe çiçeklerle kaplanmış. Şimdiye kadar bir hayli boy atmış olan ağaçların gölgesindeki çimen gür ve yemyeşil. İmam geleneksel lokumları ve şekerleri ikram ederken, biz de etraftaki yaşlıları selamlıyoruz. Aralarından biri yanımıza yaklaştı:

"Siz Hüsnü'nün oğulları değil misiniz?"

Öyle olduğunu söyledik. Adam bir beni, bir Mehmet'i süzüyor. Belli ki belleği eski anıları zorlamakta.

"Ben babanızı bilirdim. Sen pek benzemiyorsun," dedi. Sonra Mehmet'e dokunarak ekledi:

"Ama bu tıpkı babası. Tıpkı."

Bir an durakladı. Yaşlı bellek anıların yükünü kaldıramıyor gibi. Sonra yavaş yavaş devam etti:

"Babanız da bu camiye gelirdi. Taa küçüklüğünden tanırım. O zamanlar büyükbabanız getirirdi. Aaaah ah, geçmiş zaman. Siz o dönemleri nereden bileceksiniz?"

Kıyamıyor gibi hafifçe arkamı sıvazladı.

"Pek de yakışıklı delikanlılar olmuşsunuz," dedi, "Allah nazardan saklasın."

Bizden ayrıldı ve kendi kendine bir şeyler mırıldanarak uzaklaştı. Arkasından bakarken ihtiyar adamın düşlediği yılları gözlerimin önünde canlandırmaya çalıştım. Adam şimdi dimdik, güçlü kuvvetli, iki elinde iki çocuk. Derken bir başka genç adam yaklaşıyor, onun da elinde bir çocuk. Yeni yakla-

şanlar büyükbabamla babam. Çocuklar babalarının elinden sabırsızlıkla çekerken, babalar birbirleriyle konuşuyor. Yaşlanmak ne acı şey. Acaba bu ve bunun gibi bütün ihtiyarlar aynı burukluğu duyuyorlar mı?

Pürüzsüz ten çizgilerle dolduğunda, parlayan gözlerin ışığı donuklaştığında kişi ne hisseder acaba? Solan bedenlerin daha fazla solmasını görmektense, bir ağızda yok olmak mı ister?

Eve döndük. Sıra töresel işlerde. Babaannem oturdu. Annem onun elini öperken babaannem de annemin yanaklarını öperek karşılık verdi. Sonra annemi yanına oturttu. Şimdi büyüklerin elini öpme sırası bende. Benden sonra Mehmet, en arkada Muazzez.

İşte, bayram ancak şimdi başlayabilir. Muazzez şekerlik içinde şekerleri gezdirdi, annem likör dağıttı. Kıyafetlerimiz yeni olduğu için hepimiz iğreti oturuyoruz. Kadehler sağlığımıza kaldırıldı.

Sabah ilerlerken Bekçi Baba uğradı. Yanında bir davulcu, bir de zurnacı. Davulun kenarına Bekçi Baba'nın evlerden aldığı bahşiş mendilleri bağlanmış; renk renk, çeşit çeşit. Annem Bekçi Baba'ya vermem için, ucuna para bağlı bir mavi mendil uzattı. Bir yıllık hizmetini ödüllendiriyoruz. Mendili davula iliştirdim. Arkalarında mahallenin çığlık çığlığa bağıran çocukları olduğu halde, bu defa yandaki eve geçtiler. Kısa bir süre sonra itfaiyeciler geldi. Ardından da çöpçüler. Hepsine ayrı ayrı para veriliyor. Sonra bir ara, dışarıda oynayan çocuklara şeker attık. İtişe kakışa bunları bir kapışıyorlar ki...

Öğle yemeğinden sonra bazı komşular bayram ziyaretine gelince, Mehmet ve ben Muazzez'i Yeşilköy'de deniz kenarına götürmek için evden çıktık. Yeşilköy yaz aylarında pek moda olmuş bir uğrak yeriydi.

Banliyö trenleri ağzına kadar dolu geçiyordu. Muazzez bu kargaşalığa alışık değil, ama biz tren koridorunda, salyası akan, avazı çıktığı kadar bağıran bebekler, sıcaktan bunalmış çocuklar arasında yolculuk etmekten hiç yüksünmüyoruz.

Yeşilköy'de bir kayık kiralayıp denize açıldık. Muazzez bu defa dalgalardan rahatsız olmuştu. Yüzü bembeyaz kesilince deniz sefasını kısa kesmeye karar verdik. Onun yerine hafif meyilli ana caddede yürüyüş yapacaktık. Havada tatlı bir serinlik var. Bahçe duvarlarını aşıp gelen kuş cıvıltılarını duyuyoruz. Duman renkli eski evler çiçek yataklarının gerisinde ciddi bir görüntü oluşturmuş. Pencerelerdeki çizgili güneşlikler sanki ilkbahar güneşiyle alay ediyor. Çakıl taşlı, iki yanı ağaçlı, sessiz yoldan yukarıya doğru, tepedeki gazinoya yürüdük. Denizi iyi gören bir masa seçtik. Bir akasya ağacının gölgesindeyiz, ama masanın üstü gene de sıcak. Bayram nedeniyle orkestra Türk müziği çalarken, şarkıcı da kaybettiği aşkının ardından hüzünlü bir şarkı söylüyor. Garson geldi. Pasta, çikolatalı kek ve buzlu kahve istedik. Kahvenin üstüne "crème santé" koyuyorlar burada. Nefis bir şey. Parayı düşünmeden ısmarlıyorum. Nasıl olsa annem cebime biraz koydu evden çıkarken.

Muazzez'in üstünde yumuşacık, beyaz bir elbise, saçlarında parlak mavi kurdeleler var. Adeta kendinden geçmiş, on bir yaşından çok daha büyük bir insan pozuyla oturuyor. Kız kardeşimin olağanüstü güzel olduğunu düşündüğüm o an, sanki

dünmüş gibi tüm canlılığıyla aklımda. O an gözleri Marmara Denizi'nin en çılgın mavisi ile parlıyordu; çınlayan kahkahalarına ters düşmeyen bir mavilik bu.

Gazinodan eve geç döndük. Koltuklara gömüldüğümüzde bacaklarımız sızlıyordu. Bakıyorum, kız kardeşimde bir durgunluk, bir solgunluk var. Çocuk desem değil, büyük desem değil. Genç kız olmasına az kaldı, eli kulağında.

Bayram bitti ve Kuleli yolu göründü. Arkadaşlara tekrar kavuşmak büyük bir zevk. O yılın 4 Mayıs'ında, içinde benim de bulunduğum bir grup, bir buçuk yıl eğitimden geçmek üzere Tokat'taki askeri okula gönderildi. Kuleli'den bu kadar uzun bir süre ayrılmaya nasıl dayanacağız, bilmem.

Mehmet beni yolcu etmek için izin almıştı. Vapurdan, onun kıyıda gitgide küçülen görüntüsünü izledim. Kuleli karşımızda süzülürken doya doya baktık. Şimdi Galata'dayız. Bu defa dönüp İstanbul'un tümünü içime sindiriyorum. Akşam sisi şehrin üstüne inmekte. İstanbul sizin bir parçanızsa, nasıl ayrılabilirsiniz? Göğün altına ne de alımlı yayılmış, mübarek! Boğaz da paha biçilemez bir mücevher sanki.

Kararan sularda ilerliyoruz. Gözüm hâlâ arkada, uzaklaşan İstanbul'da. Derken, bir arkadaş kolumdan çekti.

"Bırak yahu düş kurmayı," dedi gülerek. "Gel bir şeyler atıştıralım. Nasıl olsa senin aklına gelmez diye ben yanımda iki kişilik yiyecek getirdim."

Ben de güldüm. Gerçekten de unutmuştum. Ekmek, zeytin ve haşlanmış yumurtayı sevinerek aldım.

Çok geçmeden Karadeniz'in açıklarına çıkmıştık. Boğaz tüm güzelliği ile dünden bir anı gibi, sanki bir daha o masmavi sulara geri dönmeyecekmişiz gibi, bize veda ediyor.

O gece güvertede uyuduk. Aşağı katın rahatlığı sadece rütbesi yüksek olanlara verilmiş bir ayrıcalıktı. Asker kaputlarımızın altına sığınıp, hareket halindeki vapurun sallanmaları, sendelemeleri arasında uyumaya çalıştık. Mayıs ayındayız, ama Rusya taraflarından hatırı sayılır bir rüzgâr geliyor. Yaz mevsimi Kuleli'de kaldı.

Ertesi gün Zonguldak'a vardık. Pis, tozlu bir kömür kenti. Uzaktan görünüşü bile insana sıkıntı veriyor. Her şeyin üstünde bir parmak kömür tozu... Hele limandaki kömür isinden kararmış, döküntü binalara ne demeli? Tepede bir-iki sarı ev var da, tüm görüntüyü onlar kurtarıyor. Yine de insan şaşıyor, bu evlerin bu cansız ortamda ne işi var diye. Sanki bulundukları yamaca geçici olarak oturtulmuşlar. Gri damlarıyla sonsuz kedere boğulmuş bir yer Zonguldak. Kaptan kömür, su ve yiyecek ikmali yapacakmış, iyi hoş da, biz burada on iki saati nasıl geçireceğiz?

Bir sonraki uğrak yerimiz İnebolu idi. İnebolu'da liman yok. O nedenle kıyıdan bir mil açıkta demir attık. Kasabayı arkadan dağlar, yanlardan ormanlar çepeçevre sarmış. Durgun suda bize doğru kürek çeken kayıklar var. Hava yumuşak. Güneş, pembe-beyaz evlerin üstünde parlayarak güzelliğe güzellik katıyor ve kolaylıkla akıldan çıkmayacak bir görüntüyü aydınlatıyor. Kayıklar yaklaşırken iskeleye abanıp seyre daldık.

Yanımıza ilk varan, telaşlı bir gümrük motoru oldu. Kıç tarafında bir Türk bayrağı dalgalanıyor. İçinden bir adam zıp-

layıp çıktı ve bizim vapurun iskelesine inanılmaz bir çeviklikle tırmandı. Diğer kayıklar ya bize başka yolcu getirdiler, ya da bizlerden kıyıya çıkmak isteyenleri götürdüler. Çoğu ekmek, zeytin, beyazpeynir ve haşlanmış yumurta satıyor. Satıcıların bağırtıları diğer yolcuların gülmelerine, konuşmalarına karışarak, cam gibi sessiz yatan denizin üstünde akisler yapmaya başladı. Kıyıdan bizlere İnebolu'nun diğer sabah sesleri de geliyor.

Bazı yolcular sicim ucuna bağlanmış mendilleri kenardan sallandırıp aşağıdaki kayıklardan birtakım şeyler alıyorlar. Satıcı istenileni mendile şöyle bir sarıp sarmaladıktan sonra yukarı gönderiyor. Sonra, atılan parayı sırıtarak havada kapıyor. Bu arada tartışmalar da çıkmıyor değil. Bakıyorsunuz, bir satıcı bir malı, sattığı fiyatın çok üstünde aldığına yemin billah ediyor.

İnebolu'dan ayrıldık. Satıcıların bağırmaları, kayıkçıların açık saçık şarkıları ve kıyıdan yankılanan sesler giderek uzaklaştı. İnebolu'nun sevimli görüntüsü bile kısa bir zaman sonra ufukta yeşil bir çizgiye dönüştü. Kasabaya ayak basmamıştık ya, romantikleşebilirdik. O pembe-beyaz evlerin içinde neler yaşanıyordu acaba? O yeşil ağaçlı ormanlar kimbilir hangi aşkları yabancı gözlerden gizlemişti?

Bundan sonraki görüntü sürekli güzel. İnebolu'nun ardından kıyıyı izleyerek gidiyoruz. Anadolu'nun yüce dağları bize kâh gülümsüyor, kâh kaş çatıyor; artık güneşin geliş yönüne bağlı. Yemyeşil dağlar Anadolu'yu, Karadeniz'deki komşularımızın taşkınlığına karşı tabii bir kale halinde koruyor.

Yer yer birkaç kerpiç evden oluşan ufak köyler görüyoruz. Uygarlıktan böylesine uzak nasıl yaşayabiliyorlar acaba? Yer

yer de kayalık yamaçlara güçlükle yapışmış izlenimini veren köycükler çıkıyor karşımıza. Oralardaki kaba yaşantıyı da gözlerimizin önünde canlandırmaya çalışıyoruz. Birden kıyı bir çalımla bizden uzaklaşıyor. Bağıran martılar yok oluyor. Açık denizdeyiz şimdi.

Gece hava soğudu, deniz dalgalandı. Mide bulantısından herkes yediklerini çıkarıyor. Etrafımızı karanlık ve köpüklü dalgalar sarmış; bir kâbus yaşamaktayız. Yağmurdan korunmak için açık güvertede sığınak arıyoruz.

Samsun'a vardığımızda yağmur durmuştu, ama hava hâlâ soğuktu. Gri deniz ufka kadar sinirli sinirli çırpınıyordu.

Karadeniz sahilinin en önemli kenti olan Samsun nedense bana Kadıköy'ü anımsatıyor. Vapurumuz gene kıyıdan bir mil ötede durdu. Motorlar yüksek dalgaları aşıp yanımıza varma çabasındalar, ama bir türlü bize yanaşamıyorlar. Kaptanımız hoparlörle, onlara deniz durgunlaşıncaya kadar geri gitmelerini önerdi.

Beş saat üşüyerek, hastalanarak bekledik. Bu belalı yolculuk ne zaman sona erecek? Derken, deniz motorları bir yanaşma hamlesi daha yaptılar. Dev dalgaların elinde oyuncak gibiler. Sular üstlerine ha yıkıldı, ha yıkılacak.

Titrek, yağlı iskeleden aşağıya ilk inenler arasındayım. Başım dönüyor. Motorun içine kendimi atıp diğerlerinin de gelmesini bekliyorum. Dalgalarla bir aşağı, bir yukarı inip çıkıyoruz. Ufuk çizgisi kâh görünüyor, kâh kayboluyor. Kusmak üzereyim.

O akşam Samsun Askeri Hastanesi'ndeki dar yatakta deliksiz bir uykuya daldım. Ertesi sabah Tokat'a karayolu ile gitmek üzere hareket ettik.

Otobüslere doluştuk. Arkamızda bir toz bulutu kaldırarak ve büyük bir gürültüyle yola çıktık. Kentin içinden son hızla, sarsıla sarsıla geçiyoruz. Şoför araba yarışındaki deli sürücüler gibi direksiyonun üstüne kapanmış.

Öğleden sonra bir köye ulaştık. Hemen elini yüzünü yıkacak için köy çeşmesinin başına koştu herkes. Suyun tadı acı, kimsenin aldırdığı yok. Kana kana içiyoruz. Sabah hastaneden verdikleri ekmekle peyniri yemeye koyulduk. Çekingen köy çocukları, parmakları ağızlarında, yaklaşıp bizi izlemeye başladılar. Öyle tetikteler ki, "höt" desek kaçışacaklar. Çoban köpekleri de etrafımızda, merakla bizi kokluyorlar.

Tekrar yola çıktık. Karnımız doymuş, eklemlerimiz dinlenmişti, yani otobüsün azizlikleriyle baş edebilecek haldeydik. Saatlerce bir çamurlu ırmağın yatağına paralel olarak yol aldık. Öbür yanımızda ise sık ağaçlı bir yamaç. Bazen ineklerini önüne katmış, köyüne dönen esmer bir çoban çıkıyor karşımıza; küskün gözler ve asık suratla arkamızdan bakıyor. İnekler gürültülü otobüsten ürkmüş, böğürüyorlar.

Yumuşak bir yeşillik çöktü havaya; artık akşam olmaktaydı. Tepelerin gerisinden ay doğup göğe tırmanmaya başladı. Tırmandıkça gümüşleşti, uzaklaştı. Yola gölgeler düştü. Çam ormanı ay ışığında yıkanıyor. Yüzyılların kenti Amasya'ya vardık. Amasya'nın elmaları dünyanın hiçbir yerinde yok. O kırmızılık, o parlaklık, o lezzet... Daha kente girmeden yarım saat önce elma bahçeleri başladı. Bahar tomurcukları üstünde ay ışığı oynaşıyor. Pembe köpükten öyle bir güzellik ki, insan kendini masal dünyasında sanır. Büyük, taş kalenin duvarlarına ulaştığımızda, ilerde ince minareler tüm zarafetiyle ortaya çıktı. Amasya'nın ortasından akan Yeşilırmak'ın başındaki

tahta köprüye gelince yavaşladık. Gene askeri hastanede kalacağız. Orada karnımızı doyurdular, yatacağımız yerleri gösterdiler. Ama bu kadar büyük bir kalabalık beklemiyorlarmış. Ellerindeki olanaklar zorlanınca, suratları biraz asıldı.

Bir sonraki sabah Amasya'dan ayrıldık. Kentin bu çıkışında da elma bahçeleri uzanıyor. Bahçelerin sonunda tozlu bir yola daldık. Sağımızda solumuzda dümdüz, hiçbir ilginçliği olmayan, hiçbir canlıyı barındırmayan çayırlar uzanıyor.

Şoförümüz destek verircesine bağırdı:

"Tokat'a girmek üzereyiz."

Kapıya en yakın ben oturuyorum. Başımı pencereden dışarı çıkardım ve ağaçların gerisinde görünen gri, taş kaleye baktım.

Sığ bir nehrin üstündeki köprüyü de aştıktan sonra, bakımsız bahçeler içindeki ufak, is renkli evler ortaya çıktı. Yol daralmıştı. Geçtiğimiz yerden hemen bir toz bulutu kopuyor, otobüsün içine doluyordu. Her şey bir anda tozla kaplanmıştı. Daha geniş bir yola saptık. Birkaç seyrek ev buranın anayol olduğunu belirtiyordu. Sonra dizi dizi dükkânlar belirdi. Yola aniden fırlayan çocuklar, köpekler var, ama biz son hızla yol alıyoruz. Klakson çalıyoruz ya, kendi canlarını kendileri korusunlar. Bazı başıboş sokak köpekleri tekerleğimizin altından kuyruğunu zor kurtarıp, can havliyle kaçıyor. Şimdi, daha geniş, daha bakımlı, asfalt bir yoldayız. Tepenin üstünde birkaç karanlık yapı görüyoruz. Askeri okul orası. İşte yolculuğumuzun sonuna geldik. Bir bu kasvetli görüntüye bakıyoruz, bir de Boğaz kenarındaki Kuleli'yi düşünüyoruz. İç çekmezsin de ne yaparsın?

İstanbul'a Dönüş

Tokat'ta geçirdiğim on beş ayı pek aklıma getirmek istemem. Öyle sıkıcı, öyle özlem dolu bir dönemdi ki bu... Kuleli'nin geniş pencerelerinden görünen deniz gözlerimde, burnumda, kulaklarımda tüttü. Tokat'ın taşlık, kişiliksiz tepelerinde dolaşıp durdum, ama aklım eski İstanbul'un canlı, çekici, köhne güzelliğinde. Beklenmedik bir köşede, beklenmedik bir anda karşıma çıkıveren İstanbul ağacının pat diye önüme düşen gölgesini dahi arıyorum. Tokat'ta boşluk ve tozdan başka bir şey yok. Nerede o İstanbul'daki ağacın yeşili, çimenin tazeliği? Bir sabah, Kuleli'ye geri gönderileceğimiz söylendi de, bu özlemin ne kadar derin olduğunu ancak o zaman fark ettim. Beklentimizden üç ay öncesine alınmıştı dönüş tarihi.

Aynı yorgun otobüslerle Samsun'a doğru yola çıktık. Oradan gene vapurla İstanbul'a geçecektik. Samsun'a tam on beş

kilometre kala otobüsümüz bozuldu. Yürümekten başka çare yok.

Ay ışığında büyük bir hevesle yola düzüldük, ama gece ilerledikçe hızımız kesildi. Çok geçmeden yorulduğumuzu ve susadığımızı fark ettik. Ardından da çöle düşenler gibi, önümüzde evler, camiler görür olduk. Belli belirsiz şekiller ilerde dalgalanıyor; biz gittikçe onlar kaçıyor. Daha sonra şekiller yok oldu. Artık gözlerimiz kapalı yürüyoruz. Düşlerimizde nehirler görüyor, su sesleri duyuyoruz. Dudaklarımız çatlamış, birbirimize dayanarak ilerliyoruz. Uyumanın sırası mı? Doğru yolda olup olmadığımızı daha araştıracak halde değiliz.

Bazen aramızdan biri bağırır:

"Samsun! Samsun!"

Gözkapaklarımız aralanır ve gerçekten de çok ötelerde Samsun'u sabah haliyle görür gibi oluruz. Oysa gecenin tam ortasındayız. Allah allah! Ne garip iş bu. Çok sürmez, Samsun'un ışıkları da, kendisi de gözden kaybolur. Bakarız, etrafta yıldız ışığından başka ışık yok.

Bir süre ilerledikten sonra, yola ilk çıkan otobüsün bozularak yol kenarına park etmiş olduğunu gördük. Uyuyan şoförü uyandırıp arkadaşlarımızı sorduk. Adam esnedi ve onların da bizler gibi Samsun'a doğru yürümekte olduğunu söyledi. Oh, ne şanslılar, bizden önce Samsun'a varacaklar.

"Daha ne kadar yolumuz var?" diye sorduk.

"Eh, yedi kilometreye yakın."

Eyvahlar olsun, bir yedi kilometreyi daha nasıl yürüyeceğiz? Bu ne bitmez yolmuş! Gerçi bunun sonunda İstanbul vapuru var, ama bu bacaklar bizi vapura yetiştirebilecek mi?

"Ya su?" diye sorduk. "Buralarda su içilecek bir yer var mı, biliyor musun?"

Adam gene uykuya dalmak üzere. Baştan savar gibi, ilerde bir dağ ırmağının akmakta olduğunu bildirdi. Sözleri bize kamçı etkisi yapmıştı; taze bir hevesle yola koyulduk. Oraya bakıyoruz yok, buraya bakıyoruz yok.

Nerede yahu bu dağdan inen ırmak? Akan suyun sesini duyalım diye kulaklarımız dimdik, serin su özlemiyle dudaklarımızı yalıyoruz. Bulamadık. Ya şoför yalan söylemişti, ya da biz kaçırmıştık. Birbirimizin omzuna dayanıp ağladık sonunda. Atla deve değil ya, bir damlacık su idi istediğimiz. Bir damlacık su bulabilsek İstanbul'a kadar yürüyeceğiz.

Gün ağarırken Samsun'un dış mahallelerine vardık. Serinlikte caminin bahçesine dalıp çeşmeden doya doya su içtik. Susuzluktan nefesimiz daralmış, dilimiz şişmişti. Çeşmeye kapanıp buz gibi suyu yudum yudum yuvarladım. Sonra yüzümü yıkayarak saçımı ıslattım. Duyduğum zevkten bayılmak üzereydim. Artık daha fazlasını kaldıramayacak hale geldikten ve su çenemizi sıyırıp aşağılara akmaya başladıktan sonra ayrıldık oradan.

Samsun'un içine doğru yürüyoruz. Ayaklarımız sızlıyor. Su arayışı bizi buralara kadar getirmişti. O gereksinim ortadan kalkınca şimdiye kadar ne çok yürümüş olduğumuzu fark etmiştik.

Bir ressamın fırçasından çıkmışa benzer bir gök altında Kuleli'yi gördük. Merdivenlerde kalabalık bir öğrenci toplu-

luğu var, ama yüzlerini tam seçemiyoruz. Uzun yoldan gelen vapurlar Çengelköy gibi küçük iskelelerde durmadığından, bizim vapur Boğaz'ın ortasından ilerliyordu. Galata'da inip, oradan iç hatlarda işleyen bir başka vapura binmemiz gerekiyordu Kuleli için.

Eski arkadaşları görmek büyük mutluluk! Baktım, Mehmet de beni bekleyenler arasında. Uzun boylu, esmer tenli, yakışıklı bir delikanlı olmuş.

Birlikte eve gittik. Beyazıt'a doğru yürürken heyecanlandım. Bir yıllık ayrılıktan sonra en ufak ayrıntılar dahi gözüme çarpıyor.

Tokat'ın çoraklığından sonra İstanbul'un ağaçları insana daha yeşil gözüküyor. Eski, sessiz bahçelerdeki canlı çiçekler doğaya daha bir güzellik katmış.

Yıpranmış duvarların içinde ailemi barındıran evimiz bana her zamankinden daha küçük, daha soluk göründü. Yaz havasına kucak açmış açık pencerelerden hafif bir şarkı sesi duyulmaktaydı. Mehmet'le bakıştık ve sessizce anlaşabildiğimiz o ender dakikada birbirimize gülümsedik. Şarkıyı söyleyen annemdi. Alt kattaki odanın penceresinden içeriye bir göz attık. Bitmek bilmeyen desenlerden birinin üstüne eğilmiş; yüzü, üstünde uğraştığı sorunu artık çözdüğünü gösterir şekilde yumuşamıştı. Belli etmeden baktığımız için bizi görmedi. Sürpriz yapmak istiyorduk. Mehmet zilin ipini çekti, gıcırdayan merdivenlerden babaannemin ağır ağır aşağıya indiğini duyduk.

Kapıyı araladı ve süt maşrapasını uzattı. Bilse dışarıda bekleyenlerin kim olduğunu... Sonra, "Sütçü sandıydım," diye bir açıklama yaptı Mehmet'e. Bu defa bakışları bana kaydı.

Yaşlı gözler tanıdığını yavaş yavaş belli ediyordu. Birden maşrapa yere yuvarlandı, babaannem kollarını açtı.

Adımı öyle bir mutlulukla bağırmıştı ki, sesi evin içinde çınlayıp sokağa taştı. Bu defa, çalışma odasından annem fırladı. Yüzünde hayretle sevinç birbirine karışmış.

İkisi de boynuma sarıldılar. O çocukluğumdan beri bildiğim kolonya kokusu burnumu gıdıklıyor. Eve dönmek gibi güzel şey var mı?

Beni incelemekte yarışıyorlar. Ne kadar da uzamışım! Aman ne yakışıklı olmuşum! Benim de bu arada, bir yıl önce görmediğim ufak tefek şeyler gözüme çarpıyor. Annemin siyah saçları artık düzleşmiş, incelmiş, yer yer beyazlaşmış. Gözlerindeki canlılık kaybolmuş. Bakışları konuştuğu kişiyi bırakıp sık sık başka yönlere kayıyor. Sanki benliğinin sadece yarısı burada. Birden merak ediyorum, bizden uzak geçirdiği yıllar ona neler çektirdi diye. Benim ipek elbiseler içinde gezen güzel bir annem, az konuşup çok düşünen, yakışıklı bir babam vardı. O dönemleri aklına getiriyor mu hiç? Misafir odasında oturup komşularla kahve içerken fısıltı halinde konuşurdu. Ayıp olur diye söze dahi karışmazdı çoğunlukla. Değişen yüzüne bakıp düşünüyorum. O eski bakımlı hanımefendi, saçlarının ışıltısını ve buklelerini nasıl bıraktı bu hale girinceye kadar; az da olsa, nasıl böyle kilo alabildi?

Yıllar süren yoksulluk izlerini gösteriyordu. Artık para sorunu kalmamış, ama şöyle bir arkasına yaslanıp gevşeyemiyor; ya aynı yoksulluk pencereden içeri dalıverirse diye.

Yüzünde bir durgunluk var; belli ki çok yorgun. Bizi görünce gözlerinin içi güldü; o da bir anlık. Sanki bu gelenler çocukları değil. Babamın ölümünü haber aldığı gün nasıldı?

Ya evimizin yandığı gece? Onu haftalarca ateşle yatakta tutan hastalık? O günlerde babaannem olmasaydı eğer yanında, kesinlikle aklını kaybederdi. Babaannemin öyle dirençli bir yapısı var ki, varlığı dahi annemi ayakta tutmaya yetmişti.

Pek azımız hayatta gerçekten ne istediğimizi biliriz. Artık yok olan ve gizli duygularımızı da beraberinde götüren o küçük evde, o an Mehmet'le yan yana dururken, gelecekte bizi nelerin beklediğini bilmiyorduk.

Muazzez tatildeydi. O uzun bacaklı, on üç yaşındaki cici kız, içimizi sıcak günde içilen soğuk su gibi ferahlatıyordu. Onun gençliği ve saflığı eve taze kan getirmişti. Babaannemle aralarındaki yakınlık inanılmaz boyutlarda.

Bir gün dışarıdan gelen güneş ışığı salondaki çiçeklerin üstüne yığılmışken, annem birden gençlik yıllarına geri dönmüşçesine canlanmış, gene bir bahçeli ev düşlediğini açıklamıştı. Okulu bitirip para kazanmaya başladığım an, onun bu isteğini yerine getireceğime söz vermiştim kendi kendime.

Bir akşamüzeriydi, Suna'yı görmek istedi canım. Benim İstanbul'a döndüğümden haberi yoktu. Olsa bile bir şey değişmeyecekti herhalde. Oturduğu sokağa gidip köşede durdum. Sokağa boydan boya güneş vurmuş, ama görünürde kimsecikler yok. Evlerinin önünden geçsem, acaba oturma odasının penceresinde midir? Bu sokaktaki beton renkli evlerin hepsi kocaman ve çirkin. Savaştan beri pek çok aileyi barındırıyor bunlar.

Fikrimi değiştirdim ve Galata Köprüsü'ne gitmeye karar verdim. Acele acele yürüyen yayalar, işportacılar ve gürültü-

lü tramvaylar arasına karıştım. Köprünün üstüne çıkıp tüm bu kargaşalığa arkamı dönmeme az kaldı, dayan bacaklarım. Köprüden, Boğaz'daki o burnumda tüten motorları seyredeceğim. Neredeyse istediğim noktaya varmıştım ki, ilerde, tenha bir köşede, bir genç subay ile kırmızı elbiseli bir kız gözüme çarptı. Kızın duruşu, genç subayın yüzüne hayran hayran bakışı ile ayaklarım kilitlendi, yürüyemez oldum. Suna idi bu.

Onlar beni görmedi, ama köprüden aşağı bakma isteğim birden yok olmuştu.

Eve gitmek üzere geri döndüm.

Çiçeği Burnunda Bir Subay

Kuleli'deki son yılımız. Subay olup olmayacağımıza karar veren sınavlara bu yılın sonunda gireceğiz. Herkes telaş içinde.

Daha önce hiç yapmadığımız bir şekilde çalıştık. Çoğumuz hafta sonları eve çıkmayı bıraktık. Bazı öğrenciler, geceleri elektrikler sönüp herkes uyuduktan sonra kullanılmak üzere, yanlarında mum getiriyorlardı. Elimizde artık açılıp kapanmaktan eskimiş kitaplar; kâh okuyor, kâh diğerlerini uyandırmayalım diye fısıltıyla birbirimize sorular soruyorduk. Bakalım kim biliyor, kim bilmiyor, ortaya çıksın. Öyle bir zayıfladık ki, gözlerimizin altı çöktü. Uykumuzda kendimizi sınavda görüyorduk. Soruların hepsi anlamadığımız bir dilde. Tabii beklenen yanıtları veremiyor ve kalıyorduk. Kalmak bir şey değil de, sınavı atlatmış kimi dost, kimi düşman olanların

eline yaşam boyu çavuş olarak düşmek kötü. Sonra kan ter içinde uyanıyor ve bunun sadece bir düş olduğunu anlayıp Allah'a bin şükür ediyorduk.

Zaman denen şey acıma bilmiyor. Günler birbirini kovaladı ve ilk sınav günü gelip çattı. Sınıfta yerlerimizi aldık. Ortalıkta hiçbir fevkaladelik görünmüyor, ama geleceğimize yön verecek olan sınavlar işte başlamakta. Unutmuyorum, ilk sınav tarihtendi. Öğleye doğru hepimiz yazı yazmaktan yorgun düşmüştük. Sınavdan bir gün önce gözümde çıkan arpacık, sınav sonuna doğru fındık kadar büyümüş, canımı yakar olmuştu. Hepimiz uykuda gibiyiz. Oysa öğleden sonra Fransızca var. Çabuk geçer diye umduğum bu sınav bittiğinde, artık yorgunluk ve acıdan aptala dönmüştüm. "*Je viens mon vieux, mais où est mon chapeau?*"[6] deyip duruyordum ya, neydi bu gözlerimin önünde dans eden, bilinmedik sözcükler? Fransızca mıydılar, Yunanca mı? Yoksa hiçbir anlam taşımıyorlar mıydı? Kim, kime, neden söylemişti bunları?

Doktorun verdiği aspirinlere rağmen ertesi gün gözümdeki arpacıkta bir iyileşme olmadı. Sendeleyerek sınıftaki yerime ulaştım ve matematik sınavına oturdum. Kâğıda öyle uzun bir süre, hiçbir şey yapmadan baktım ki, sonunda sınav sorumlusu durumdan şüphelendi. Telaşla yanıma gelip ceplerimde, oturduğum sırada, hatta sıranın altında kopya kâğıtları aradı. Bununla da yetinmedi, beni neredeyse çırılçıplak soydu. Bir şey bulamayınca yerine dönmek zorunda kaldı, ama sınav süresince beni gözetlemeye devam etti. Kopya çekmediğime bir türlü inanamıyordu.

6 Geliyorum dostum ama şapkam nerede?

Sıkıntı içinde geçen sınav devresi tam on dört gün sürdü. Sonunda, iki hafta önce bu işe yeterince sağlıklı olarak başlayanlar dahi ayakta duramaz hale geldiler.

On gün sonra notlarımızı öğrenecektik. Tüm eğitimimiz boyunca kırk kadar sınıfa ayrılmış olan biz üç yüz yedi öğrenci, bir araya geldiğimiz büyük salonda sonuçların açıklanmasını bekledik.

Asık suratlı, acımasız yüzbaşılardan biri adları okuyor, çoğunun arkasından da "kaldı" diyordu. Oh, hiç değilse tek kalan ben olmayacağım. Sıra bana geldiğinde yüz hatlarım kasılmıştı. Bir anlık sessizlikten sonra "geçti" diye bir açıklama duydum ve dünyalar benim oldu. Yüreğim yerinden çıkarcasına atıyor, kulaklarım çınlıyordu. Teker teker her dersten ne aldığımı duyacak halde değildim, öğrenmek gereğini de hiçbir zaman hissetmedim. Geçmiştim ya, önemli olan buydu. Gözlerime dolan mutluluk yaşlarını tutmak için büyük çaba harcıyordum. İşte güzelliğiyle, çirkinliğiyle on yıl geride kalmıştı. Sıkı dur, Harbiye! Çiçeği burnunda bir subay geliyor!

Yavaş yavaş arkadaşlarımın beni kutlamakta olduklarını fark ettim. Bir gülümseme yayıldı yüzüme. Kendime geliyorum.

Yüzbaşı bulunduğu kürsüden hepimize ters bir bakış fırlattı. Kendi sınıfının başarısızlığı canını sıkmıştı. Benim ise ellerim yapış yapış; gözlerimin önünde alev alev tek bir sözcük yanıyor: "Geçti!"

29 Mayıs 1929'da, dağarcığım Kuleli'deki günlerimin anılarıyla dolu olarak okuldan ayrıldım. Sınavı geçen şanslılar, vapur iskelesinde büyük bir coşkuyla uğurlanıyordu. Oysa bizim içimiz Kuleli'den ayrılmanın, aynı çatı altında bir daha uyuyamayacak olmanın üzüntüsüyle yanmaktaydı.

Bayraklarla donanmış bir vapura bindik. Boğaz'da yol alırken küpeşteye dayanıp Kuleli'ye son kez baktım. 1919'da, ilk gördüğümde nasıl güzelse, hâlâ o kadar güzeldi benim için. Nöbetçinin yanlış geldiğimize kızarak annemle beni tepedeki gri binaya göndermesi aklıma geldi.

Galata Köprüsü'nde bizi bir askeri bando bekliyordu. Harbiye'den gelmiş öğrenci taburuna katılarak, büyük bir gururla İstanbul sokaklarında yürümeye başladık.

Seyredenler çılgınca alkışlıyor. Bandonun çaldığı müzikte zafer coşkusu kadar, askerlerin hüznü de var.

Birörnek adımlarla ilerliyoruz. Omuzlarımız dimdik, lacivert pantolonlu bacaklarımız aynı anda kalkıp aynı anda iniyor. Beyoğlu'ndan geçerken, dükkân sahipleri kapılarının önüne çıkıp bizi izledi. Taksim Meydanı'ndan sonra, Harbiye denen büyük sarı binayı gördük. Boğaz'ı arkasına almış bir yapı. Düzenli çiçek göbekleri, sık dikilmiş yüksek ağaçların gölgesinde. Kuleli'yi öbür yakada bıraktık. İnsan ne kadar uğraşırsa uğraşsın, Harbiye'den Kuleli'yi göremiyor. Boğaz'ın aşağılarında, bir dirsek arkasında kaldı. Gene de bizim gibi oradan henüz çıkmış olanlar, bulunduğu yeri eliyle koymuş gibi bilir. Göklere heybetle yükselen o beyazlığın Boğaz'daki mavi sulara aksedip sonsuza dek dalgalanacağı inancıyla rahat içimiz.

Harbiye'nin geniş basamaklı merdivenlerini tırmandık. Bu değişik ortama yeni bir şevkle giriyoruz. Geride kalan halktan bir alkış tufanı koptu. Kapıda nöbetçi subaylar beklemekte, ama artık biz buralıyız. Bizi kim durdurur? İçerdeki mermer salondan biri sağa, diğeri sola iki mermer koridor uzanıyor. Duvarlara, Birinci Dünya Savaşı'nda ölen subayların anısına plaketler asılmış.

Tam karşımızda geniş bir çim alana açılan kapı var. Onun da arkasında Boğaz'ın parıldayan suları...

Tavanda sayamadığım kadar çok lamba asılı. Öyle nefes kesici, öyle tarihsel bir görkem ki, anlatılamaz. Buranın bir parçası olmak içimi hem korku, hem de gururla dolduruyor. İçlerinde Atatürk'ün de bulunduğu nice büyük kişi bu ortamda yoğrulmadı mı?

Bando durdu. Şimdi bu serin, beyaz salonda ne yapacağımızı bilmez bir halde, sessizce bekliyoruz. Bildiğimiz gerçek o ki, şu anda ayrı ayrı duran kişilikler, yakında "Harbiyeli" benliği altında bütünleşecek.

Üç gün süremiz var. Komutanımız bu devrede hangi bölüme girmek istediğimize karar vermemizi emretti. Hayret! Şimdiye kadar benim tek düşüncem okulu bitirmek olmuş, geleceği hiç aklıma getirmemiştim. Oysa baktım, arkadaşlarımın hepsi bir bölüm seçmişler kendilerine. Kimi doktor olmak istiyor, kimi dişçi, kimi süvari. Ben ise bir türlü karar veremiyorum. Tüm meslekleri sayıyorum, ama hiçbiri çekici gelmiyor. Bu arada korkunç bir keşif yaptım. Askerlik dışında yaşantı nasıl olur, bunu bilmiyordum, ama gönlüm kesinlikle askerlikte değildi. Mesleğin başlangıcında, geri dönülmez bir yola sapmış olduğumu fark etmiştim. Bu üniformayı on yıl gururla taşımıştım ve kuşkusuz taşıyacaktım da... Ama yaşantımı bir asker olarak sürdürmek değildi emelim.

Peki, ne olmak istiyordum? İşin kötüsü, onu da bilmiyordum.

Üç günü bunalarak, bir karar arayışı içinde geçirdim.

Kırmızı suratlı bir binbaşı hangi bölümü istediğimi sorduğunda bir yanıt veremedim. Adam büyük bir saygısızlık yapmışım gibi baktı.

Sonunda beni piyade birliğine soktular. Umursamadım.

Bahçede karşılaştığım bir arkadaş gururla Tıp Fakültesi'ne gönderileceğini açıkladı. Hedefini böyle kesinlikle saptayanlara ne mutlu!

İmrendim, ama bir yandan da düşündüm; bu çocukla hangi konuda anlaşmıştık da böyle arkadaş olmuştuk acaba?

"Piyade çıkıyormuşsun, öyle mi?" diye sordu.

Bu konuda bir açıklama yapmak gelmiyordu içimden; başımı salladım sadece. Sonra dayanamadım, "Ne olduğum pek umurumda değil," dedim. "Açıkçası, yapmayı arzuladığım belirli bir şey yok."

"Eh, o zaman sana iyi şanslar dilemek de yersiz."

Merakla bakıyordu. Başımı gene salladım:

"Yersiz, doğru."

Çocukken general olmak isterdim. Şimdi büyüdüm, hiçbir şey olmak istemiyorum. Bir terslik var bu işte!

On altı kişilik bir grup halinde ve altı aylık bir eğitimden geçmek üzere Mudanya'daki Piyade Okuluna gönderildik.

İstanbul'dan Mudanya'ya denizden yaptığımız yolculuk dört saat sürdü. Okula ayak bastığımızda, şimdiye kadar gördüklerimizden çok farklı bir komutan bizi bölüklere ayırdı.

Burada subaylardan köpek muamelesi gördük. Erlerden de aynı. Askerler hazır ellerine fırsat geçmişken, kendi çektiklerini bizim burnumuzdan getiriyorlardı.

Tepesinde yüzlerce deliği olan büyük bir çadırda uyuyorduk. Bulutsuz gecelerde insan yatınca bu deliklerden yıldızları

görebilirdi. Bazen de yüzümüze pat diye dut düşerdi. Tam uyurken ufak bir çarpma ile uyanırsınız; bir bakarsınız ki yanağınızdan aşağı ezilmiş bir dut kaymakta.

Giysilerimiz çok geçmeden o gıcır gıcır havasını kaybetti. Talimden hep sırılsıklam bir halde dönerdik. Çamur, yağmur ve terle kısa zamanda üniformalarımız hareli yeşil oldu ve biz on altı kişi, yıllanmış piyade çavuşlarına benzedik.

Talime genç bir teğmenle çıkardık. Biz bir aşağı, bir yukarı yürüyüp dururken, o elindeki düdükle oynar, bundan sonra bize çektireceği eziyeti planlardı. Ardından, bir öttürürdü düdüğü, hemen hazır ola geçerdik.

"Yat!"

Köpek gibi uyumlu bir şekilde yatardık.

"Kalk!"

Kalkardık. Kişilik mi? Ne gezer? Kişiliğimiz beş para olmuş durumda.

"Tekrar! Bu defa kıçınızı yerden daha çabuk kaldırın, domuzlar!"

Yarım saat yatıp kalkarız, yatıp kalkarız. Haydi bakalım, at kendini toz toprağa, sonra fırla ayağa. Solumalar sıklaşır, ceket terden sırılsıklam kesilir, pamuk ellere batmış çakıl taşları tek tek ayıklanır. Sanki düdük sesini duymazsak ölümüz çıkacak. O meret ses de insana neredeyse nefes alma hakkını tanımıyor; o kadar sık ötüyor. Emrin değişmesini bekliyoruz. Bu defa bir başka kompozisyon geliyor: "Koş! Yat! Kalk! Koş! Yat! Kalk! Daha hızlı, daha hızlı, hergeleler!" Göbekler erimekte. Çok geçmeden bu hınzır teğmen gibi sırığa döneceğiz. Adam bize işkence etmekten büyük zevk alıyor. Kendi geçirdiklerini unutmamış, acısını bizden çıkarıyor.

Her gün saatlerce talim yapa yapa ayları devirdik. Sonunda yırtık pantolonlarımızdan görünen aşınmış dizlerimiz köseleye döndü; güneşten yanmış ellerimiz duyguyu yitirdi; karınlar teğmeninki gibi içine çöktü.

Bir gün Cumhuriyet döneminin en büyük harekâtına katılmak üzere Bursa'ya götürüldük. Memleketin her bir yanından gelmiş yedek subaylarla kaynıyordu ortalık. Savaş meydanı nasıl olur, görecektik. Marş, marş, marş! Tepemizde güneş kaynıyor, ayaklarımız kızgın yolların üstünde yanıyor. Postallar ayağınızı vuruyormuş, kime ne? Asker adamın sesi çıkmaz. Asker adam yaşantının her türlüsüne dayanabilmeli!

Günlerce tabur tabur, yorgunluktan bitkin, yürüdük. Aramızda yaşı ileri yedek subaylar var. Onların durumu daha da kötü. Şayet kampı bir tarlada kurduysak, sağanak yağmura aldırmadan, çamur içinde yatıp uyurduk. Sabahları bir kalkarız ki, her tarafımız tutulmuş ve sızlıyor; ceketlerimiz ıslak. Gene yola düşeriz. Güneş üstümüzü kurutur, tepemizi yakar, dudaklarımızı susuzluktan çatlatır ve biz ilerleriz. Bazen geceleri yürüdüğümüz de olurdu. Uykudan bayılacak halde, birbirimize veya katırlarımıza dayanarak hareket ederdik. Katırlar da bizden daha canlı değil ya. Çoğunlukla şafakta, sabah serinliğini kemiklerimize kadar hissettiğimiz, kollarımızın ve bacaklarımızın duyarsız olduğu bir saatte yola koyulurduk. Sanki bu kollar, bacaklar bizim değil de başkasının, öğleden sonra olur, güneş bastırır ve askerler patır patır düşmeye başlarlar. İlerleyenler bağırır: "Hasta asker düştü! Hasta asker düştü!"

Düşen askerler yolda yan yatar. Öyle yorgunlar ki, ölseler gam yemeyecekler. Bazıları ayaklarından postalları çıkarıp atar. Yaralı, kanayan ayaklar kızgın güneşin altında daha bir kötü

görünür. Ziyafete hemen sinekler üşüşür. Ben ister istemez, babamla ilgili öyküleri anımsar, bu yaralı askerlere bakarken onu görür gibi olurum. O da işte böyle yerde yatmış, kendisini alacak arabayı sabırla beklemişti. Araba gelmiş miydi sonunda acaba, yoksa babam yattığı yerde ölüp gitmiş miydi? Bilinmez. Savaş değil mi bu, her şey olabilir.

Ben robot gibi yürümeye devam ederim. Katırların ve askerlerin yorgun ayak sesinden başkasını duymuyorum. Manevra bittiğinde koluma bir kırmızı kurdele bağladılar ve artık onbaşı olduğumu söylediler. Başarmıştım! Ama nelerin karşılığında? Onu bu zavallı bedene ve bacaklara sormalı.

1 Mayıs 1931 benim için her zamankinden değişik bir gündü: Artık okulu bitirmiş ve subay olmuştum.

O sabah verilen şık, yeni üniformayı ve beyaz eldivenleri giydim, kılıcı belime bağladım. Subay şapkamı da şöyle hafif yana eğilmiş bir biçimde başıma oturtunca dünyada benden daha afili hiç kimsenin olmadığına inanacağım geldi.

Taksim Meydanı'nda düzenlenen törenden sonra Harbiye'ye geri dönüp diplomalarımızı aldık. Komutanımız, her yıl yeni mezunlara yaptığı gibi, bizlere de iyi şanslar diledi ve görev yerlerimiz onaylanıncaya kadar izinli olduğumuzu bildirdi.

Günün diğer kısmını sağda solda dolanarak geçirdik. Bahçede ya da içerdeki koridorlarda vakit öldürürken, yeni kıyafetlerimizin bilincinde, büyük bir kurumla geziniyorduk. Hepimiz ailelerimizi beklemekteyiz. Gelsinler ki eve döne-

bilelim, yoksa kimsenin cebinde parası kalmamış. Bahçeye girip çıkan taksilerin sayısı belli değil. Her seferinde de bir yeni teğmen, hayran hayran bakan aile bireylerinin arasına bir çiçek gibi kurulmuş gidiyor. Akşamüzeri olup da bizimkiler görünmeyince telaşa düştüm. Yahu, beni unuttular mı? Yoksa kaza falan mı oldu?

Cebimdeki bir kuruşu hatırlayınca gülmeye başladım. Tüm gençliğimi bugüne ulaşmak için geçirmişim, sonunda teğmen olmuşum, ama cebimde metelik yok.

Bir kuruşu çıkardım ve kılıcımın kenarına iliştirdim. Bunca yıl sonra hâlâ aynı yerde durur. O günlerin anısına...

Sabırsız bir şekilde bir aşağı, bir yukarı yürüyorum. Bu arada sık sık aynadaki görüntüme bakmayı kaçırmıyorum. Ne yakışıklı olduk be, anasını satayım! Yeni haki renkli ceketin içinde göğsümü öne çıkarıyor, omuzlarımı kaldırıyorum. Sonra acele etmeden, cakalı bir yürüyüşle gene bahçeye yollanıyorum. Karşınızdaki kim, biliyor musunuz? Subay mubay değil, generalin ta kendisi. Başım neredeyse bulutlara değecek. Bu arada kılıcım merdivenlere takılıyor ve kenarındaki kuruş tıngırdıyor. Beni yaşadığım züğürt âna döndürüyor bu ses.

Çok şükür bir taksi girdi bahçeye. İçinde kıkır kıkır gülen bir Muazzez var. Klaksona basıp evin yolunu tutuyoruz.

Evde büyük bir gürültüyle karşılandım. Sokağın yarısı küçücük odalarımıza dolmuştu. Eski tanıdıklar da aralarında. Birtakım yaşlı kadınlar yanaklarımdan öpüyor, ömrümde daha önce hiç görmediğim titrek ihtiyarlar omzuma dayanıp ağlıyordu. Meğer babamı bilirlermiş. İçkiler gezdiriliyor ve bu yoğun eğlencenin arasında annemin gurur dolu, gergin yüzünü görüyorum. Onu tanımasam duygularını anlayamayaca-

ğım, ama tanıdığım için bu gerginliğin arkasındaki mutluluğu okuyabiliyorum. Kulağının arkasına bir kırmızı gül iliştirmiş. Bana her bakışında gözleri ışıl ışıl.

Şirin Muazzez, üstünde kısa, mavi bir elbise, elindeki şekerlemeleri konuklara dağıtıyor. Babaannem siyahlar içinde, ama kapalı kutulardan bugünün şerefine çıkarılmış olan pırlanta takıları etrafa pırıltılar saçmakta. Kalın, yüksek sesiyle övüne övüne konuşuyor. Bakıyorum, eski komşumuz dul kadın da burada. Bıraktığımdan bu yana epeyi kilo almış. Bana yaklaşmaya çekindiğini görünce, tutup elini öpüyorum. Birkaç kadehten sonra iyice gevşedim. Nedenli nedensiz gülüyor, odadaki tüm genç kızlara kur yapıyorum.

Derken, Kuleli'den Mehmet geldi. O da sınavları atlatıp Harbiye'ye girmeyi başarmış. Sevinç ve kahkahalar daha da artıyor. İçki tepsileri bir daha, bir daha gezdirilirken herkes birbirini çekinmeden öpücüklere boğuyor. Sarhoşum, ama ne olacak? İnsan her Allah'ın günü Harbiye'den mezun olmuyor ki.

Başımın dönmesi artınca gömleğimin üst düğmesini açtım ve arkamı odadaki gürültüye çevirip temiz hava almak için pencereye yaklaştım. Gökyüzü yıldız dolu. Bu yıldızların altında bir yerde Kuleli yatıyor. Issız rıhtıma çarpan Boğaz sularının solumasını dinliyorum. Komşular ayrılıyorlarmış, beni geri çağırdılar. Gitmeden önce son olarak kutlamak istemişler.

"Sağ olun, dostlarım," dedim ve kadehimi bir kez daha başıma diktim.

1931 yılının aralık ayında Piyade Birliğinden Hava Kuvvetlerine geçirildim. Hava Kuvvetlerinin eksiği varmış ve gönüllü alıyorlarmış. Eskişehir Hava Okulu'nda iki yıllık bir eğitim görmek için 20 Ocak 1932'de İstanbul'dan ayrıldım. Soğuk, buzlu bir akşam Haydarpaşa İstasyonu'ndan trenimiz kalktı. Ertesi sabah çok erken saatlerde Eskişehir'e vardığımızda kenti ağır, puslu bir göğün altında karla kaplı bulduk. Soğuk öylesine keskindi ki, nefesimiz havada asılı kalıp neredeyse buzlanıyordu.

Biz yeni gelenlere üç günlük çevreye alışma süresi tanımışlardı. İlk gün öğle yemeğinden sonra kenti dolaşmamız için bir de otobüs turu düzenlenmişti. İlk defa, bir yere otobüsle taşınıyorduk. Şimdiye dek nereye gideceksek hep yürütmüşlerdi bizleri. Ne lüks, ne lüks! Havacı olmanın ayrıcalıklarını anlatanlar boşa konuşmuyorlarmış.

Havaalanının yolu gözü aldatan dümdüz karla kaplanmıştı, ama bunun altında yatan yüzey çukur doluymuş. Sarsılarak gidiyorduk. Bu arada sarsıntının şiddetiyle oturduğumuz yerden fırlayıp başımızı tepeye çarptığımız oluyordu. Tıpkı Tokat'a yapılan yolculuk gibi... Kentin dış mahallelerine vardığımızda, 1932'lerin Eskişehir'i artık gözden kaybolmuştu. Hoş, o zamandan bu yana olan yapılaşmayla 1932'lerin Eskişehir'i gerçekten de gözden kayboldu ya...

Kentin dışında ufak, kerpiç evler vardı. Kim oturur buralarda? Sağa sola açılan dar sokakları incelediğimizde bu basit evlerin iyice yaygın olduğunu görüyoruz. Kar, eridiği yerlerde vıcık vıcık bölümler oluşturmuş. Bunların üstünden atlayabilmek, ancak olağanüstü güçteki insanların harcı. Kaldırım diye bir şey yok. Tekerleklerimizden bir taş fırlayıp da evlere

çarptığında tüfek sesine benzer bir ses çıkıyordu. Etrafa saçtığımız kardan korunmak için yolda yürüyenler sırtlarını evlere yapıştırıp bekliyorlardı. Bu garip evlerde, çocuklu çocuklu, geniş Tatar aileleri otururmuş.

Kentin göbeğine geldik. Paçalarımızı sıvayıp, otobüsün basamağından, aşağıda nispeten az karlı gördüğümüz noktalara atladık. Anayolda koca koca taşlar var. Kazara üstüne basarsanız, yana kayabiliyor. Dikkatli de değilseniz, bileğinize kadar çamura gömülüyorsunuz. Yürüyoruz, ama Tatar evleri bitmek bilmiyor. Ne sıkıcı, ne iç karartıcı bir yermiş bu Eskişehir. Porsuk Nehri'nin üstündeki köprüden geçiyoruz. Öbür yakada, önünde açık çay bahçesi ile Porsuk Palas Oteli var.

Daha ilerde birkaç küçük, kasvetli dükkân, birkaç ev ve bir de cami. Avludaki havuzdan buharlı su fışkırmakta. Kaplıca suyuymuş bu; demir borular kanalıyla buraya kadar getirilmiş. Gördüğümüz kadarıyla, Eskişehir'den pek etkilenmemiştik. İstasyon Caddesi değişik mi acaba? Değişik, ama gene de çekici değil. Çıplak bahçe içindeki damı düz, yeni tip, tuğla-beton karışığı evlerle dolu baştanbaşa. Bir-iki gösterişli sinema serpiştirilmiş aralarına. Cansız bir kentin canlanma çabaları... Üff, ne sıkıcı...

Döndük, Porsuk Oteli'ne gittik. İç salonunun duvarları kadife kaplı. Sıcak bir kahveyle içimiz ısındı. Tavla istedik ve tüm öğleden sonrayı tavla oynayarak geçirdik. Başka yapacak bir şey yok ki...

Kurtarıcı Emir Erim ve Muazzez'in İlk Aşkı

Ailemi Eskişehir'e getirmek kararındaydım. Nehir kenarındaki ufak orduevi artık kabak tadı verir olmuştu. Üstelik bir teğmen aylığının dayanamayacağı kadar pahalıydı.

Yazdığım mektuba verdiği yanıtta annem hemen gelmek istediklerini söylüyordu. Eskişehir'de tek başına ne yaptığımı merak ediyor olmalılar. Emir erimi ev araması için seferber ettim. Bir hafta dolaştıktan sonra gelip, İstasyon Caddesi'nde "çok iyi" bir boş ev bulduğunu söyledi. Evi "çok iyi" olarak tanımlamakla "çok yeni" demek istemişti. Onun için "iyi" ile "yeni" eş anlamlıydı. "Evde su var mı?" diye sordum.

Varmış tabii. Arka bahçede sıcak kaynak suyu varmış. "Ya içecek su?"

Yüzüme şaşkın şaşkın baktı. Eskişehir'de içecek su bulunmadığını bilmememe hayret etmişti. Biz de herkes gibi yapmalıymışız. Yeni kapları sıcak suyla doldurup soğumak üzere bırakmalıymışız. Bu yöntemi annemin onaylayacağına aklım yatmamıştı, ama başka yolu yoksa, elbette biz de aynısını yapacaktık. Böylelikle, içecek suyu bulunmayan, ama bahçesinden kaynak suyu fışkıran bu fevkalade evi görmeye gittim. Çok geniş bir bahçe içinde, ufak bir villa çıktı karşıma. Çaldığımız kapıyı ufak tefek, seyrek saçlı bir kadın açtı. Karşısında Hava Kuvvetlerine mensup bir subay görünce sabunlu ellerini aceleyle önlüğüne kuruladı.

Gözleri merak dolu bana bakıyordu.

Evin kiralık olup olmadığını sordum. Kiralıkmış. Göstermek üzere önüme düştü. Annemle babaannemin bir evde neler aradığını bilemiyordum, ama gene de odaları teker teker dolaştım. Bizim kocaman eşyayı buraya yerleştirirken eminim epeyce başımı ağrıtacaklar. Bana sanki evde gereğinden fazla dolap var gibi geldi, ama kadın milletini anlamak zor. Bundan hoşlanırlar mı, hoşlanmazlar mı, karar veremiyorum ki... Peki, banyosu nerede bu evin? Kadın, "Banyoyu da ne yapacaksınız?" der gibi bakıyor. Tuvalette ise "bide" dahil her şey var, ama insan içeri girdikten sonra arkasından kapıyı kapatacak yer neredeyse kalmamış.

Bahçedeki kaynaktan su fışkırıyordu. İyi, ama insan aniden soğuk su gereği duyarsa ne yapar? Tam ben bunu kadına soracakken bir köşede gözüme su tulumbası ilişti. Kızmak üzere emir erime döndüm ki, otuz iki dişi ortada, sırıtıyor. İlk ziyaretinde tulumbayı fark etmemiş olduğunu açıkladı. Kadın, yaz kış tulumbadan buz gibi suyun aktığını, ancak bunun içecek

su olmadığını söyleyince, emir erimin yüzüne gene, "Ben sana demedim mi?" anlamında bir gülümseme yayıldı. Sevinci uzun sürmedi, çünkü kadın haftada bir damacanayla içecek su satan bir adamın uğradığını açıkladı. Bunu evdeki küpe doldurup saklamalıymışız.

Demek uygarlık bu kente hiç de uğramamış değil. Sevindim ve yolda dönerken emir erime pek ahmak olduğunu söyledim. Evi kiralamaya karar vermiştim. Emir erim bu defa badana ve yağlıboya yapacak ustalar bulmaya çıktı. Birkaç gün sonra baktım, iki sakallı, beceriksiz işçi bulmuş, onları evde çalıştırıyor. Adamlar boyacılıktan öylesine uzaklar ki, ellerindeki fırçayı nereye geleceğine aldırmadan, gelişigüzel duvara sürüyorlar. Emir erim ise, sanki bu işten pek anlarmış gibi, kabara kabara onlara yol gösteriyor, ama beni görünce iğne batırılmış balona döndü. Boyacıların başında kendim duramayacağıma göre, işçileri rahatlıkla çalıştırsın diye, ondan sonra yanlarına pek uğramadım. Allah biliyor ya, askeri yaşantıda böyle tavus kuşu gibi kabaracak fırsatlar sık geçmiyordu zavallının eline.

Sonunda ev hazır oldu. İstanbul'dan getirtilen eşyayı hava birliğine ait kamyonlarla eve taşıttım. Ardından annem, babaannem ve Muazzez, ellerinde paketler ve çıkınlarla sökün ettiler. Şıklıklarına diyecek yok. Yeni konutlarına girmek için gereğinden fazla özen göstermişler. Emir erim ve ben gururla evi gösterdim, ama her üçünün de yüzü duvar gibi; sanki daha buraya gelmeden önce karar vermişler beğenmemeye. Onları biraz canlandırayım diye, yeni soğuk-sıcak su sistemimizin yararlarından söz ettim. Hayır, etkilenmediler. Hele bir de kıymetli eşyalarını oraya öylece bırakmış olduğumuzu görün-

ce, korkmuş üç tavuk gibi gıdaklayıp koşuşmaya başladılar. Eşyada çizik, sıyrık arıyorlardı.

Göreceklerini gördükten sonra, ertesi sabahki trenle İstanbul'a dönmek istediklerini bildirdiler.

"Aman, ne yapıyorsunuz!" diye çaresiz bir şekilde bağırdım. Ömründe üç inatçı kadınla hiç uğraşmamış olan emir erim ağzı açık duruyordu. Bana destek çıkması için ona bakışlar fırlatıyordum.

Bir şeyler yap, salak oğlu salak! Sessizce, gözlerimle yalvarıyorum. Sonunda ne demek istediğimi anladı ve canı sıkkın üç hanımı oyalama işine girişti. Babaanneme, eşyayı nereye isterse oraya taşıyacağını söylüyordu. Babaannemi etkilemenin en iyi yolunun bu olduğunu anlamıştı. Anneme evin gıcır gıcır temizlendiğini anlatıyordu. İşçilerin başında kendisi durmuştu, bilmez olur mu?

Karşısındaki yüzlerin yumuşadığını gördükçe abartıyordu. Onlara, her dediklerini yapacağına dair söz üstüne söz veriyordu.

Baktım, annemi etkisi altına almış. Pek de iyi olmuş, çünkü bundan sonra benden çok onun emri altında yaşayacak.

Babaannem bir dengin üstüne kendini bıraktıktan sonra, bir gün gelip de tavuk kümesinde yaşayacağını daha önce hiç düşünmemiş olduğunu söyledi. Hah, tamam. Bu emir erime yeni bir ufuk açmıştı. Efendim, arka bahçede tavuk kümesi kurulabilirmiş de, her gün kucak dolusu taze yumurta alınırmış da... Annem şimdiye dek kent dışına çıkmış insan değil. Bir kümesten günde kaç yumurta alınır, bilmiyor. O nedenle, emir erimin anlattıklarını hayranlıkla dinliyor. Öbürü coşmuş, devam ediyor. İsterlerse kümesi hemen yapmaya başlayabilir-

miş. İzin için benim tarafıma baktığı bile yok. İplerin kimin elinde olduğunu anlamış artık. Bu defa babaanneme dönüp, Eskişehir'deki en iyi çamaşırcıyı bulacağına, ona kendi oğlu gibi hizmet vereceğine yeminler ediyor.

Bunu duyunca babaannem biraz neşelendi. Yüzündeki çizgilerden anlıyorum ki, emir erimle babaannem gayet iyi geçinecekler. Eve fazla sorun çıkmadan alışacaklarına inanmış bir şekilde onları orada bıraktım ve okula döndüm.

Ailem Eskişehir'e geldi geleli ben de rahatlamıştım. Yaşantım bir düzene girmişti artık. Bazı akşamlar arkadaşlarımı eve yemeye veya poker oynamaya çağırıyordum. Böyle zamanlarda, babaannem kadın kısmının oyun oynayan erkeklerin yanında bulunmasını hoş karşılamadığından, üçü de odadan çıkardı. Özellikle Muazzez. Kendisi istemese bile babaannem onu çekiştirip çıkarırdı. Aman, üstüne erkek gözü değmesin. Muazzez'in o günlerde sesi çıkmazdı, ama çok sonraları bana bu konuda dert yanmıştı. Eğer bize kalsaymış hiç evlenemeyecekmiş, çünkü erkeklerin bulunduğu ortama kendisini sokmuyormuşuz.

Oysa aynı yıl ilk aşkına tutulup evlendi.

Bize bitişik evde oturan genç bir subay vardı. Ağabeyi Ankara'da dışişlerinde çalışmaktaydı. Çizgili pantolonu, üstüne şıp diye oturmuş pardösüsüyle, tam bir salon erkeği. Eski-

şehir'deki kardeşini düzenli aralıklarla görmeye gelir olmuştu adam. Öyle ki, bu gibi şeyleri önemsemediğim halde, benim bile dikkatimi çekmişti sık sık bizim sokakta kibirle yürüyüşü. Bu zarif adamın annesi de annemle arkadaşlık kurmuştu. Çok geçmedi, kız kardeşimi Ankaralı beyefendiye istediler. Dünyalar Muazzez'in oldu. Kız kardeşimi ölünceye kadar seveceğini söylemiş ve çeyiz de istememiş. Dahası da var. Çeyize ne gerek, Muazzez'in kendisi çeyiz demiş. Memnun oldum doğrusu. Ama benim bu tutumum annemi kızdırdı. Kız kardeşimi böyle zarif, böyle görgülü bir kişiye beş parasız göndermeyeceğimizi diline doladı. Ne söylesem dinletemiyordum. Sonunda elimdeki paranın hepsini bu işe yatırmaya boyun eğdim. Damada aldırdığım yok, ama Muazzez de, annem de onun pek yakışıklı, pek efendi olduğunu ağızlarından düşürmüyorlardı. Kız kardeşim onunla evlenmeye karar vermişti bir kere. Sözlüsünü eleştirirsem, evi gözyaşlarına boğacağını söyleyerek kapatıyordu ağzımı.

Çeyizlik eşya alındı. Muazzez çiçeklerle bezenmiş bir gelinlik giydi, babaannemin yıllar boyu titizlikle saklamış olduğu takıları taktı ve görkemli bir tören sonunda Ankaralı diplomatla evlendi.

Nikâh günü Muazzez etrafa mutluluk saçıyordu. Nikâhtan sonra bana epeyi pahalıya mal olan bir de düğün yaptık. Zaten düğünün parasal yükümlülüğü yüzünden keyfim ne zamandır kaçmıştı; o gün yeni evlilerin birbirlerine cilveli bakışlar fırlatmalarıyla sinirim daha da tepeme çıktı. Bir de oynak, yapmacık hanımlar yaklaşıp anlamlı bir şekilde artık evlenme sırasının bana geldiğini söyleyince, dayanamadım ve toplantıdan ayrıldım. Düğün bitip de, yeni evliler Ankara'ya gittikten

sonra ancak kendime gelebildim. Muazzez ile kocası hâlâ Ankara'da, asaletlerine yaraşır bir tantana ile yaşamaktalar. Ya yıllar beni olgunlaştırdı, ya da Ali o eski yapmacık pozlarını bıraktı; şimdi kırk yılda bir karşılaştığımızda birbirimizi kırmadan konuşup anlaşabiliyoruz. Muazzez hâlâ çok güzel, ama zamanla şişmanladı. Kişiliği de değişti. O saf genç kız gitti, yerine pek bilmiş bir hanım geldi.

Düğün geçip de yaşantımız normale dönünce, annem evin bulunduğu yerden yakınmaya başladı.

Kentin güneyine düşen tepelik bir yerde başka bir ev bulup onları oraya taşıdım. Uçağı düşen havacıların cenazesi, bazen haftada bir, bazen iki kez, İstasyon Caddesi'nden geçtiği için, annem eski evde kendisini pek rahat hissetmiyordu. Bir gün benim de cenazemi penceresinden seyretmek zorunda kalacak gibi bir korkuyla yaşar olmuştu.

Yazın yerden öyle bir toz kalkıyordu ki, insan neredeyse boğulacak. Pencereler sıkı sıkı kapalı olmasına rağmen tozu zapt etmek güç; yemeklere doluyor, yatakların içine kadar giriyor, her şeyin üstünde bembeyaz izini bırakıyordu. Oysa tepede ne toz vardı, ne de cenaze marşı. Annemin bu sakin ortamda, benim bir gün öleceğim korkusundan kurtulacağını umuyordum.

Ayrıca burası kentin içine kıyasla daha serindi. Akşamları üzüm sarmaşıkları ile tentelenmiş eski ahşap balkonumuzda oturur, Eskişehir'in toz, sıcak ve sinekten oluşan ufkunu seyrederdik.

Kadınsı Olaylar

Tepedeki evimizin yanında bekâr bir alay levazım müdürü yaşamaktaydı. Kısa zamanda annemle büyük dost oldular. İkisi de yemekle uğraşmayı seviyor, birbirlerine yemek tarifi veriyor, her zaman, yaptıklarından bir kap da diğer eve gönderiyorlardı. Babaannem ise bu gelişmeyi son derece kuşkulu bir biçimde izliyordu.

Koca bir evde yalnız başına yaşayan garip bir adamdı levazım müdürü. Ayak işlerine emir erini koşardı, ama yemeği kimselere bırakmazdı. Hatta mutfakta saatler harcardı denebilir. Geçerken uğradığımda bir de bakardım, misafir odasında yabancılar var. Eskişehir'den geçmekte olan ve bir geceliğine yatacak yer arayan subaylar çat kapı gelmişler. Levazım müdürünün konukseverliği, kapısının yabancılara dahi açık olduğu dillere destandı. Bazen de mutfakta yalnız yakalardım kendi-

sini. Önünde büyük bir önlük, miyop gözlerini kısmış, konuklarını şaşırtacak yemekler hazırlamakta. Yanında kendisini izlememe ses çıkarmadığı olurdu, ama çoğunlukla, yemeğin sürpriz olduğu gerekçesiyle, içeri gönderirdi beni. Yoksa sırrını anneme aktarırmışım. Eğer bir tarifi başkasına verecekse, kendisi yapmalıymış bunu.

Yukarıdaki salona çıkar, divana rahatça yayılır, aşağıdan yemeye çağrılacağım anın gelmesini beklerdim.

Salona bitişik, rokoko stilinde, pek görkemli bir yemek odası vardı. Burasını ancak etkilemek istediği konuklar olduğunda kullanırdı. Bana sorarsanız, bu odanın soğuk havası yenilen yemeğin bile tadını kaçırıyordu. Sofrada pek kuralcı olur, şayet güzelim masa örtüsüne şarap döküldü ise söylenirdi. Bu tür durumlarda görgülü ev sahibi kişiliğinden sıyrılıp levazım müdürü havasına girerdi gene.

Mutfağın gösterişsiz ortamında yemek yemek bana daha eğlenceli gelirdi aslında. Çoğu zaman kalabalık bir grup oluştururduk; altı-yedi kişi kadar. O, kuzuyu çevirir ve pişen tarafından parçalar keserek bize uzatırdı. Bu arada, biz açık ateşin etrafına, hiç de zarif olmayan bir biçimde, bağdaş kurup oturmuşuz. Emir eri yuvarlak tahta masanın üstüne bardakları ve rakı şişesini dizerdi. Mutfakta elektrik bulunmadığından, içersi gaz lambasıyla aydınlanırdı. Kuzu çevirme bitince, bu defa domates dolmaları ya da ona benzer bir şey gelirdi sofraya. Izgara balık yaptığı da olurdu. Bunları önümüze koyar koymaz yememizi bekler, yemezsek kızardı. Izgara bekletilmezmiş, anında yenmeliymiş.

Karnımızı tıka basa doyururduk. Oh, çok şükür etrafta lafımızı kesen, belden aşağı şakalarımıza dudak büken bir kadın

yok. Artık fazlasını yiyemeyecek hale geldiğimizde, güçbela salona çıkardık. Herkes kemerini gevşetir ve kendisini divanın üstüne bırakırdı. Ev sahibimiz kubbeli tavandaki ışıkları yakıp perdeleri çekerdi. Çini sobaya yeni odunlar atılırken, emir eri de dilimizin pasını alacak kahveleri, tiryakiler için sigaraları getirirdi. Birimiz eski şarkılardan birine başlayınca diğerlerimiz hemen katılırdı. Bu kemer gevşetilen, hazma yardım için uluorta geğirilen kaba ortamdan sonsuz bir mutluluk duyardık. Şu sefil halimizi gören yok nasıl olsa; yarın Eskişehir sokaklarında genç kızlara gönlümüzce hava basarak dolaşabiliriz.

Hava Kuvvetlerine verilmek üzere, Sinop, Samsun ve Çarşamba kentleri birer uçak almışlardı.

Bizim bölüğe cömert Sinoplular tarafından alınan uçak düştü ve ben uçağı oraya götürmekle görevlendirildim.

Samsun'da ve Çarşamba'da havaalanı yoktu, o nedenle diğer iki bölüğün sorumluluğuna verilen uçak da benimle birlikte Sinop'a uçacaktı. Kent sözcüleri gelip uçaklarını orada karşılayacaklarmış.

Her üç kentin de üstünde bir uçuş gösterisi yaptıktan sonra Sinop'a inecek ve geceyi orada geçirecektik.

Her şey planlandığı şekilde yürüyordu. Samsun'un ve Çarşamba'nın üstünde dönerek, taklalar atıp pikeler yaparak, kıvrılıp doğrularak uçtuktan sonra yönümüzü Sinop'a çevirdik. Sinop'ta havaalanı karşılayıcılarla dolmuştu: Bu garip makineleri yakından görmek isteyen köylüler, utangaç bir şekilde

armağanlarını uzatan çocuklar ve azametli hükümet yetkilileri ile. Çizgili bir takım elbise ve parlak bir siyah şapka giymiş olan vali yaklaştı. Bu göz kamaştırıcı ortamda kendi sefilliğimizden utandık.

Belediye başkanı törene geç kalmıştı. Vali huzursuz bir kıpırdanma içinde. Biz üç pilot hazır olda bekliyoruz. Durumumuz öyle garip ki, hem Sinop'tayız, hem de resmen değiliz. Belediye başkanı bizi karşılamadığı sürece Sinop'a gelmiş sayılmıyoruz.

Birden kalabalık arasından bilgiç birisi belediye başkanının en sonunda göründüğünü bağırdı. Parmağını uzattığı yöne çevirdik bakışlarımızı. Olur şey değil! Yaşlı bir eşek üstünde ufak tefek bir adam, tepeden aşağı iniyor. Vali boğazını temizledi.

"Evet, belediye başkanı bu," dedi.

Kendisi Avrupa'da eğitim görmüş bir kişiydi. Neyin ne olduğunu bilirdi!

Bazıları yüzlerinde bir gülümsemeyle, eşeğin ve değerli yükünün tarafına koştular. Eşek nedense huylanmış, tırısa kalkmıştı. Havaalanına umulmayacak bir hızla girdi. Belediye başkanı hayvanın üstünden indiğinde, belli ki orası burası tutulmuştu. Bizi gereksiz bir coşkunlukla karşıladı ve ellerimizi sıktı. Kimsenin kuşkusu kalmamıştı artık, belli ki Sinop'tayız.

Eve döndüğümde Muazzez'i geçici olarak bizde kalıyor buldum. Kocası Roma'ya atanmış. Ev ise hastaneden farksız. Annem her zamanki baş ağrılarından biri ile yatakta. Muazzez ise orasındaki burasındaki sızılardan yakınıyor.

Emir erimle babaannem evin yönetimini ele almışlar. Her ikisi de kendi dediğini yaptırmak konusunda direttiğinden,

gündelikçi kadını çıldırtmak üzereler. Eskiden, çok eskiden zavallı Hacer de aynı deneyimden geçmişti.

Bir sabah eve doktor gelmiş. Ben havaalanındayken telefon etti ve iki hastayı da hastaneye kaldıracağını bildirdi. Muazzez hemen ameliyat olmalıymış. Annem ise, duyduğuma göre, çok inatçılık ediyor ve hastaneye yatmak istemiyormuş. Doktor bütün dişlerinin çekilmesi gerektiğini söyledi.

Eve gittiğimde bir matem havasıyla karşılaştım. Kız kardeşim öleceğine inanmış, doğması beklenen bebeğini babaanneme bıraktığını söylüyordu. Annem ise yatağın içine oturmuş, bir yandan ağlıyor, bir yandan da kesinlikle hastaneye gitmeyeceğini, hele hele dişlerini söktürmeyeceğini tekrarlayıp duruyordu. O sağlıklı, beyaz, düzenli dişlerini nasıl bırakır çeksinler diye? Bu, onun için öylesine büyük bir yıkım ki... Canım, ne biliyoruz, belki de çekmeleri gerekmiyordur. Güçbela onu yatıştırdık. Şu anda asıl bakım isteyen Muazzez idi. Apar topar hastaneye götürdük. Ameliyatı başarıyla yapıldı ve kendisi kısa zamanda eve döndü. Her gün durmadan ağlıyor, kocasını ve bebeğini istiyor, arkadaşlarına sayfa sayfa mektuplar yazıp hastanede geçirdiklerini abartarak anlatıyordu. Muazzez ile aramızdaki soğukluk işte bu dönemde başlamıştır.

Sonunda annemi dişlerini çektirmeye kandıran o oldu. Bir süre sonra annemin takma dişleri geldiğinde, babaannem bunları eline alıp incelemiş, sonra çok şükür *kendisinin* takma dişe gereksinimi olmadığını söyleyerek anneme geri vermişti. Annem zaten havadan nem kapıyor, bu yoruma dayanamayarak ağlamaya başlamıştı. Keşke, bu korkunç şeyleri ağzına takacağına ölseymiş. Babaannem de hınzırlığına, çok açıkça olmasa bile, körüklüyordu bunu. Bir akşam öyle bir tepem attı

ki, avaz avaz bağırmaya başladım. Annem, birini mi boğazlıyorlar diye komşuların gelmelerinden korkmuştu. Tamam tamam, takacaktı bu Allahın belasını, takması gerekiyorsa.

Bu olayın üzerinden çok geçmedi, güneşli bir gün, havaalanından eve yürümekteydim. İki savaş uçağının havalandığını gördüm. Birbirlerine çok yakın uçuyorlardı. Durup izlemeye başladım. Ne sorumsuzluk bu! Sözüm ona, birbirlerine saldırıyorlar, birbirlerinin bir altından, bir üstünden geçiyorlardı. Kente doğru yürümeye devam ettim. İlk pilot çıktığımızda bu gibi çılgınlıkları bizler de yapardık. Kentin işlek yöresine geldiğimde birden uçak seslerinin kesilmiş olduğunu fark ettim. Göğe bir baktım, uçaklardan biri parça parça yere düşmekte. O kadar yakın uçulursa işte olacağı budur.

Adımlarımı sıklaştırdım. Belki annem olayı görmüş, ya da duymuştur. Gene ben öldüm diye telaşlanacak.

Sokaklar birden havacıların anneleri, karıları ve çocuklarıyla doluverdi. Herkesin yüzü bembeyaz, dul ya da yetim kalma korkusuyla dolu.

Yanımızdan, acı düdüğünü çala çala bir ambulans son hızla geçti. Paraşütle atlayıp kurtulan pilot, ambulans bu engebeli yolda çalkalanırken can verecek.

Beti benzi atmış, titreyen kadınlar deli gibi üstüme saldırdılar. Ölen pilotların adlarını soruyorlardı bana. Bilmediğimi söyledim. İnanmıyor, göğsüme dayanıp ağlıyorlardı. Nöbetçi havacıların kimliğini bilmememe imkân var mıymış? Bilmediğime yeminler ediyorum, ama inandıramıyorum. Bu defa yumuşak, cansız yumruklarıyla kollarımı yumrukluyor, aynı soruyu bir daha, bir daha soruyorlar:

"Lütfen, yüzbaşım, lütfen söyle! Allah aşkına, ne olursun!"

Kendimi ellerinden kurtarıp kaçtım. Yol boyunca kulaklarımda iç parçalayıcı bağırtılar. Bu arada, birden annemi yalınayak koşar gördüm. Aman Tanrım, ne oluyor böyle? Sanki gene çocukluğumdayım. Evimiz alevler içinde ve annem yalınayak arka bahçeden koşuyor, koşuyor...

Üstünü tam giyinmemişti. Elbise değiştirirken dışarıya fırlamak zorunda kalmış. Arkasından emir erim koşuyordu, elinde de bir pardösü. Şaşkınlıktan hareket edemiyorum. Her tarafıma soğuk bir ter bastı. Annem beni görünce durdu. Yetişen emir erim onun beyaz, çıplak omuzlarını hemen pardösüyle örttü. Ne var ki, gözlerini unutamıyorum. Fırıl fırıl dönen o gözler, kendi gizli anılarıyla dolu. İçimde bir korku kıvılcımı yanıp sönüyor. Bu gözlerin söylemek istediğini anlamıyorum, daha doğrusu anlamak istemiyorum.

Yarım yüzyıl süreyle bastırılan düşünce ve anıların, beynin artık fazlasını kaldıramayacak kadar hırpalandığında tıpayı atacağını, yaslı gözleri karartacağını ve üstümüze deliler gibi saldıracağını o gün hiçbirimiz aklımızdan geçirmemiştik.

"Çıkar şu üniformayı üzerinden!" dedi bana. Sesi öyle alçak, öyle hırıltılıydı ki, bir an için geriledim. "Beni öldüreceksin böyle. Aklımı kaçıracağım senin yüzünden."

Boğulur gibi hıçkırdı ve emir erimin kolları arasına yığıldı. Emir erim onu kucakladı ve bir bebek gibi eve taşıdı. Ben de yanlarında... Kimsenin bize baktığı yok. Herkes kendi derdinde. Beynim sanki çalışmıyor, durdu. Hiçbir şey düşünemiyorum. Yürüyorum, ama önümde gördüğüm tek şey, onun gözlerinde bir an için yakalamış olduğum nazlı delilik.

Eskişehir'in Ermiş Kadını

O günün anısı içimden çıkmadı. Annemin gözlerinde gördüklerimin acısıyla, bazen gecenin ortasında terden sırılsıklam olmuş bir halde uyanırdım. Onun ise sağlığı gittikçe bozuldu. Zayıfladı. Hem de öylesine ki, doktor kendisine kan iğneleri vermek gereğini duydu. Kırmızı şarap iyi gelirmiş. Her gün bir şişe alıp zorla içirmeye başladık. Bir de et önerdiler. Bütün bunlara rağmen durumunda bir iyileşme olmadı. Acaba ruhsal bir dengesizlikten mi geçiyor? Yüzünde bunun izlerini aramaktan neredeyse ben aklımı kaybedeceğim. Sanki her şeyle ilişkisini kesti gibi bir duygu var içimde. Bir zamanlar, görünüş onun için ne kadar önemli bir şeydi... Oysa şimdi hiç mi hiç aldırdığı yok. Bir de, tek gözü normal bakarken diğerinin yarı yarıya kapandığı oluyor. Bu ve bunun gibi binlerce belirtiyi gözlemekten yorgun düştüm. Gene de içimi kemiren o kuşkudan kurtulamadım.

Zaman olur, günlerce sağlığı yerindedir; sonra birden, hem de hiç beklenmedik bir anda, bakarsınız sinirli, huysuz, hiçbir şeyden hoşlanmaz bir kişiliğe bürünmüş. Çocuk gibi yüzü asılır ve devamlı baş ağrısından yakınır.

Onu sinirsel hastalıklarda uzmanlaşmış bir doktora götürdüm. Adam annemi evire çevire inceleyip sorular yağdırmasına rağmen, bir şey bulamadı. Doktorun odasından içim bir parça rahatlamış olarak çıktım. Yine de yüzde yüz emin değilim. Doktorun uzmanlığına saygım vardı, ama kendi sezilerime de güveniyordum. Bir başka uzmana gittik, gene aynı sonuç... Ancak bu defaki doktor iğne de önerdi. Aldığı yüksek ücreti hak ettiğini mi göstermek istiyordu, ne? Bir türlü karar veremiyordum. Annem iyi *görünüyordu*, ama sırf beni sevindirmek için. Çocuk gibi, beni hoşnut etmeye çalışması da bir taraftan yüreğimi parçalamaktaydı.

1937 yılının kışındaydık. Bir cumartesi günü ben alanda nöbetçiyken emir erim telefon etti ve telaşlı bir sesle, vakit kaybetmeden eve dönmemi söyledi. Annem hastalanmıştı. Emir erimin sesi öyle telaşlı çıkıyordu ki, hemen izin istedim. Eksik olmasın, bölük komutanım arabasını verdi emrime. Son hızla eve ulaştım.

İçeri girdiğimde annemi yatakta oturur buldum. Boynunun yan tarafı bir portakal büyüklüğünde şişmişti. Yüzünün ve boynunun arasına sıkışmış bu koca yumruyla korkunç görünüyordu. Üstelik korkudan tir tir titremekteydi. Babaanneme herhangi bir önlem alıp almamış olduklarını sordum.

"Yoooo," dedi şaşkınlıkla. "Öyle ani oldu ki... Birkaç saat önce başladı ve gitgide şişerek bu hale girdi. Patlatsak mı diye düşündük, ama sonra seni çağırmaya karar verdik."

"Hay Allahım!" diye nefes nefese bağırdım. "Benden önce doktoru çağırmak nasıl aklınıza gelmedi?"

Emir erim doktor getirmeye gitti. Ben odada kaldım. Çıkarsam annem kırılacak. Ama onun acıklı halini görmek de yüreğimi parça parça ediyor. Çok geçmeden doktor geldi. Sakallı, ölçülü, pek saygıdeğer görünüşlü bir adam... Şişliği inceledikten sonra merhem verdi ve gelecek pazartesi hastaneye getirilmesini istedi.

Doktor gittikten sonra anneme canının yanıp yanmadığını sordum. Hayır, bir acısı yokmuş. Sadece yumrunun ağırlığını duyuyor ve aynaya bakamıyormuş. Daha fazla yapabileceğim bir şey yoktu. O nedenle havaalanına geri döndüm. Çıkarken, geniş yürekli babaanneme sıkı sıkı tembih ettim. Eğer annemin durumu daha kötülerse, önce doktora, sonra bana haber versinler diye... Uysal bir şekilde, öyle yapacağını söyledi. Göz boyayıcı bir uysallık bu. Babaannem nerede, uysallık nerede?

Bütün geceyi sıkıntıyla geçirdim. Ne idi bu evimizin üstüne çöken bilinmedik hastalık? Ertesi sabah nöbeti devreder devretmez eve koştum. Aklım, evde beni bekleyen dertlerin sıkıntısıyla, aceleci, koşan ayaklarımın hızını yeterli bulmuyor.

Kapının zilini çaldım. Ay gibi toparlak, sırıtan bir suratla emir erim açtı. Ne olduğunu anlamak için yüzüne bakıyorum. Giriş kapısının tam karşısına düşen, salonun gerisindeki bahçe kapısını gösterdi. Başımı çevirdim, gözlerime inanamıyorum. Bir gece önce yatakta bıraktığım annem bahçede çiçek suluyor. Yüzü bize dönük, boğazındaki şişten eser yok.

Kendisine yaklaştığımda bana gülümsedi. Büyük bir sıkıntıdan kurtulmuş gibi, iki eline sarıldım. Bahçe hortumu düşe-

rek yerde bir bölgeyi gelişi güzel sulamaya başladı. Tatlı bir toprak kokusu yükseldi hemen.

"Düş mü görüyorum? Dün telefonla beni çağıran siz değil miydiniz? Gelip de boynunu şiş bulmadım mı, doktor getirtmedim mi?"

"Yok, düş görmüyorsun," dedi. Gözlerinde çocuk saflığı, yüzünde katmerli bir mutluluk var. Ama bu gözler bir şey saklıyor gibi.

"Eee, peki ne oldu? Merhemin bu kadar çabuk tesir göstermesi görülmüş şey değil."

"Merhem mi?" Sanki unuttuğu bir şeyi yeniden hatırlıyordu. "Yok canım, merhemi süren kim? Biz onu attık gitti. Kullanmaya gerek kalmadı."

"İyi ama..."

İçim sabırsızlıkla kıpır kıpır ediyor. Ah, bu kadınlar ve kadınsı gizemleri! Ne diyeyim, bilmem ki...

"Gel oğlum, anlatalım. Görüyorsun işte, doktorların gücü her zaman her şeye yetmiyor."

Sürekli sırıtan emir erime dönüyorum, ne olduğunu öğrenmek için. Öğreniyorum da... İnanılmaz bir öykü. Tek annem olsa anlatan gene inanmayacağım, ama üç gözlemci var, inanmamak elde değil.

O zamanlar Eskişehir'de Arnavut kökenli, ihtiyarlıktan her tarafı buruş buruş, yüz yaşında olduğu söylenen bir kadın yaşardı. Annemin tarafı da Arnavut göçmeni olduğundan, bu yoksul kadına pek değer verir, ona sık sık emir erimle yemek falan gönderirdi. Hem annem, hem de emir erim bunu benden saklı yaptıklarını sanırlardı, ama benim gözümden bir şey kaçmaz. Evde olanları çoğunlukla bilirdim de bilmezlikten gelirdim.

Bir önceki gece ben alana döndükten sonra, emir erim doktorun verdiği merhemi getirmiş. Bunun üzerine üçü oturup bir durum değerlendirmesi yapmışlar. Babaannemin doktorlara olan güvensizliğini hepimiz zaten bilirdik. Hele annemin dişleri sökülüp de kan kaybından ölecek hale geldiğinde, bu güvensizliği daha da katmerlenmişti. Merhemi kuşkuyla elleyip koklamış. Bu arada gündelikçi kadın da boğazından garip sesler çıkararak merhem konusundaki yargısını belirtiyor. Babaannem, bir elindekine bakmış, bir annemin boğazına bakmış, ondan sonra bu ilacın kesinlikle iyi gelmeyeceği sonucuna varmış. Annem zaten pimpirikli, babaannemin içgüdüsüne de inanır, "En yakın hastaneye gideyim de ameliyatla alıversinler bari," demeye başlamış.

Bu noktada gündelikçi kadın gene işe karışmış. "Ameliyat bir şeyi düzeltmez ki," demiş. E peki, ne olacak? Ne yapmalı? Hizmetçi bu konuda büyük otorite sanki. İpler elinde. Üstü kapalı bir biçimde başlamış şu ermiş kadından söz etmeye. Bakmış, kimseden ses çıkmıyor, daha açık bir biçimde yön göstermiş. Efendim, o kadın yok mu o kadın, onun elinden ne hastalar geçmemiş ki... Falanca olay var, filanca olay var. Doğru, bütün bu olayları annemle babaannem de duymuş. Kimse karşı çıkacak durumda değil.

Bunun üzerine ermiş kadının evine emir erimi göndermişler, yardım istemek üzere.

Kadın, emir erimin peşine takılıp gelmiş, ama korku içinde. Ya çat kapı ben eve dönersem? Ya döner de onu hapse attırırsam?

Babaannemin de içine kurt düşmüş. Allah aklıma eve dönme fikrini sokmasın diye, hemen acele bir dua etmiş. Emir

erime kapıları kilitlemesini söylemişler. Eğer gelirsem, kapıyı çalayım da, onların da toparlanacak zamanları olsun. Babaannem böyle bir durumda ermişin saklanacağı köşeyi bile düşünmüş. Kapılar sürgülenip kendilerini sağlama aldıktan sonra, annemin boğazındaki çıkıntıdan kurtulma işlemine girişmişler.

Ermiş kadın bir gözünü kısıp şişliği incelemiş. Hımmm, belli ki birisi büyü yapmış. Herkes de aynı fikirde. Hizmetçi kadın fırsatı kaçırmıyor:

"Al sana işte! Gördün mü? Doktor kim ki bilsin?"

Artık herkes ermiş kadının avucunun içinde.

"Yıkıl geriye. Yarına bir şeyciğin kalmayacak."

Sonra, üç kuvvetli kadının elinde oyuncak olan emir erime dönmüş ve mezarlıktan bir ölü kemiği getirmesini istemiş.

Vay emir erimin başına gelenler! Karanlık mezarlıkta, beyaz mezar taşları kendisini izlerken kemik toplamaya canı nasıl dayanacak? Korkusundan, anneme olan bağlılığı dahi kopmak üzere. Ben duyarsam ne diyeceğim, ona aldırmıyor.

Bir yolunu bulup kurtulması gerek bu işten. Başlıyor ermiş kadına diklenmeye. Yahu, o ölü kemiğini nereden bulsun? Mezarlıkta kemikler açıkta gezmiyor ya. Hepsi tabutların içinde. Bu yaştan sonra gidip gizlice tabut mu karıştıracak?

Ermiş kadın onu dinlemiyor bile. Mezarlıktan bir kemik istiyor, o kadar. Ayrıca eski mezarlıktaki cesetler tabutla gömülmezdi. O kısımdaki toprağı bir eşelese, kaç bin tane bulur. Bu işi emir erimden mi öğrenecek? Kaç kez geçmiş bu deneyden. Daha da dik kafalılık ederse, onu kurbağaya döndürecek, tamam mı? Emir erim son hızla evden çıkmış.

Olayı bana anlatırken aynı korkuyu sanki gene yaşıyordu. Gece karanlığında, uzun boylu kavaklar ölülere bekçilik

ederken, rüzgârın çıkardığı ses ve baykuş ötüşleri arasında mezarlıkta dolaşmak dizlerinin bağını kesmiş neredeyse. Toprağı parmaklarıyla eşelerken tepesinde baykuşlar uçuyormuş. Sonunda, rengi atmış bir kuru kemik bulup çıkarmış. Öf, ne korkunç şey bu! Nasıl dokunacak buna? Ya arkasına hortlaklar takılırsa? Omzu üstünden geriye bakıp duruyor, terden sırılsıklam olmuş. Yerden kalkıyor ve mezarlıktan dehşet içinde koşarak çıkıyor.

Eskişehir'e girdiğinde üstüne çekidüzen vermiş, ama elindeki garip şekilli, uğursuz nesneyi ne yapacak? Böyle açıkta herkes görsün mü? Hemen cebine atmış. Kemik düştüğü cebin dibinde dikkat çekici bir kabarıklık yaratmış. Bu şekilde bir polisin yanından geçmiş emir erim. Ah, başına bir şey gelmeden eve varabilse...

Eve dönmüş, ama nasıl olduğunu bir o biliyor, bir de Allah. Üstelik, içeri girer girmez bir de azar işitmiş babaannemden, nerede kaldı diye? Teşekkür beklerken... Babaannemin öyle bir tavrı varmış ki, sanki mezara kendisi gitmiş olsa, bu kadar uzun sürede değil bir kemik parçası, tüm iskeleti getirecek.

Ermiş kadın, kemiği alıp temizlemek üzere mutfağa geçmiş. Sonra iki kâse istemiş. Birine bir yumurta kırmış, öbürüne su doldurmuş. Ardından, emir erime bir topak kurşun uzatıp bunu ateşte eritmesini söylemiş. Hazırlıklar tamamlanınca annemin yanına dönmüş. Emir erim de peşinden. Bu kadar emeği geçti, törenin son kısmını kaçıracak değil ya... Uzun süre ilginç bir şey olmamış. Ermiş kadın Kuran okurken, diğerleri sessizliğe saygılı, yerlerinde beklemişler. Kadın sonra kalkmış ve temizlenmiş kemikle annemin boğazını ovalamış. Ardından, erimiş kurşunu istemiş. Annemin başına büyük bir

havlu yaymış ve içi su dolu kâseyi bunun üstüne oturtmuş. Diğerleri ağızları açık olayı izliyorlar. Kadın bir eliyle kâseyi dengede tutarken, öbür eliyle kurşunu, cızır cızır bir ses çıkartarak, suyun içine dökmüş. Arkasından da yumurtayı. Artık işlemin doruk noktasını geçirdiler. Ermiş kadın pek olağan bir sesle konuşunca şaşırmışlar:

"İşte bitti. Ben burada geceleyecem. Hadi bakem, bişiler yiyelim gayrı."

Vay, hepsi bu mu? Emir erim hayal kırıklığına uğramış bir halde yemeğe oturuyor. Sen kalk, taa mezarlara git, kemik topla gel de, suya kurşun dökmekle bitsin bütün iş.

Yemekten sonra anneme her şeyi unutup uyuması söylenmiş. Hayrettir, o da söyleneni yapmış.

Ertesi sabah uyandığında eli ister istemez boğazına gitmiş. Durumun ne merkezde olduğunu anlamak istiyor. O da ne? Şişkinliğin yerinde yeller esiyor. Tümüyle yok olmuş.

Hemen aynaya koşup bakıyor. Gerçekten de iyileşmiş. Sevinç çığlıklarıyla ev halkını ayaklandırıyor.

Bir ağızdan anlattıkları bu öyküyü yarı şaşkınlık, yarı dehşetle dinledim. Öbürleri bir şey değil de, annemin bu yarı cahil, yarı deli karıların aklına uymasını hazmedememiştim.

Düşüncelerimi açığa vurduğumda, babaannem, "Kızacak ne var? İşte şişkinlik indi ve annen iyi oldu," dedi.

Doğru, kızacak bir şey yok.

Emir erim akıl almaz tedaviyi gerçekleştiren kâseyi getirdi inceleyeyim diye. İçinde solucan gibi bükülmüş bir kurşun parçası; kocaman bir gözü andıran yumurta hâlâ suyun üstünde yüzüyordu.

"Ya kemik ne oldu?"

Allah bilir, hâlâ onu da içerde saklıyorlardı. Emir erim koyun gibi bakıyordu:

"Mezarlıkta. Şafaktan önce oraya götürüp koymazsam başım belaya girermiş dediler."

Buna yürekten inandığını görünce kendimi tutamayarak güldüm.

Azarlar gibi bir bakış fırlattı benden yana. Sanki, "Bunda gülünecek ne var?" diyordu.

Kütahya ve İzmir

1937 yılının ikinci yarısında Kütahya'ya tayin edildim. Soğuk bir sabah Kütahya'ya gitmek üzere yola çıktım. Ailemle birlikte oturabileceğim bir ev arayacaktım. Eskişehir'de tek başlarına kalmak istememişlerdi. İstasyonda yakaladığım bir Tatar'ın faytonuna bindim. Kentin içi, Eskişehir'i aratacak kadar durgun ve sıkıcıydı.

Etrafta her şey dümdüz. Yolda birkaç karanlık yüzlü, eski evin önünden geçtik. Her birinin penceresi kafesle örtülü. Kısmen yapılaşmış bölgeye geldiğimizde arabacıyı durdurdum. Daha fazla gitmenin anlamı yok.

Isınmak için bir kahvehaneye gireyim dedim, ama hoparlörden yükselen müzik sesi, tavla gürültüsü ve koyu mavi bir duman beni geri itti. Dışarıda soğuktan ölmek daha iyi.

Bir eczane görünce içeri daldım. Sözüm ona aspirin alacağım. Sahibiyle başlayan konuşmamız kısa sürede yoğun bir sohbete dönüştü. O da çevreden bıkmış, iki çift laf edeceği birisini bekliyordu galiba.

Bir ev aradığımdan söz ettim kendisine. Pek bulacağımı sanmıyordu. Derken, beni kısa boylu, tıknaz bir adamla tanıştırdı. Bu adam Kütahya'da bilinecek ne ya da kim varsa bilirmiş. Ev aramamda bana yardımcı olacağını söyledi.

Tuğla veya betondan yapılmış bir ev bulup bulamayacağımı sordum. Adam, aslan kafasına benzer başını geriye atıp kahkahalarla gürledi.

"Kütahya'da topu topu iki tane tuğladan ev var," dedi, "onlar da boş değil. Birinde topçu birliğinden bir binbaşı oturuyor, diğerinde ise bir Rus kaptan."

"Allah allah, Rus kaptanın burada işi ne?" diye sordum.

Bilmiyormuş. Pek garibime gitmişti doğrusu. Oysa neden o kadar şaştığıma sonradan ben de bir anlam veremedim. Rus olduğu için herhalde.

O gün beş yer gördük, ama hiçbiri içime sinmedi. Hele ikisi kentin eski, aşağı bölümündeydi. Buradaki sokaklar öyle dardı ki, karşı komşunuzla pencereden rahatlıkla el sıkışabilirdiniz.

Kimbilir hangi tarihte yapılmış olan bu yüksek evler sokağa güneş ışığı sokmuyordu. Sadece uzaklardan gelen hafif bir aydınlık var burada, o kadar. Hoş, tüm evlerin önü kafeslerle örtülü olduğundan, sokağa güneş girse de bir işe yaramazdı. Evlerde güneşin kucaklamasını, rüzgârın üfürmesini duymayacağınıza göre...

Birini görelim dedik. Tavanda yer yer kırılmış tahta kasalar. Tahtakurusu için birebir. Kafeslerden içeri ışığın zerresi dahi

sızmıyor. Öf, içim bunaldı. Temiz havaya, aydınlığa çıkma özlemi duydum birdenbire. Annem böyle bir yerde dünyada oturmaz.

Mevlevi dervişlerin bir zamanlar kullandığı, ama Atatürk'ün tarikatları yasaklamasından sonra boşaltılan bir eve girmiştik. Sonunda bu evin gördüklerimiz arasında gene en uygunu olduğunu düşündüm. Batıl inançlar dolayısıyla kimse burada oturmaya yanaşmamıştı.

İçerisi geniş, penceresi boldu. İki kat üzerine, pek elverişli bir biçimde düzenlenmişti. Tek kusuru, bir Mevlevi dervişine ait bahçedeki türbeydi. Türbeye bu kadar yakın yaşamaktan rahatsız olacağımızı düşünmüştüm. Evin önü ve arkası aynı şekilde yapılmıştı. Kapılar da bir örnek. O nedenle, hangi kapı o anda işimize yarıyorsa onu kullanır olduk.

Evin bir yanı diğer evlere bakıyordu. Öbür yanında ise bir açıklık var ve onun da gerisinde dağın eteğine yerleşmiş olan Mevlevi mezarlığı. Dorukta gri bir mezar. Öyle kasvetli ki, sanırsınız dünyanın sonu işte o noktada.

Annem bu garip evi beğenince şaşırdım. Odaların genişliğini, pencerelerin yüksekliğini sevmişti. Ama babaanneme burada oturduğumuz sürece evi beğendiremedik. "Kötü," diyordu da başka bir şey demiyordu.

Eskişehir'deyken bir köpek almıştık. Ufak, beyaz bir yün yumağı. Adını Fidel koyduk. Çok eskiden, Sarıyer'in bahçelerini altüst eden köpeğin anısı dürttü bizi herhalde. Köpeğimiz artık büyümüştü. "Köpeğimiz," diyorum, ama aslında bizden çok, anneme bağlıydı o. Kütahya'daki eve girdiğimiz ilk gün köşe bucak dolaşıp etrafı koklamış, sonra nefes nefese gelip ayaklarımın dibine uzanmıştı.

Çok çabaladık, bir türlü merdivenlerden çıkmasını sağlayamadık. Gerekince yukarıya kucağımızda götürüyorduk. Bu gibi durumlarda, sanki gölgelik yerlerden üstüne bir şey atlayacakmış gibi, tir tir titrerdi.

Bu evi babaannem sevemedi gitti. Karşı evleri gören odalardan birisini yatak odası olarak seçti. Gün ışığında dahi yalnız kalmaya gelemiyordu. Onun bu derin korkusu bizi de etkiliyordu ister istemez. Sık sık omzunun üstünden geriye bakar, konuşmanın yarısında durup, duyduğu sesin ne olduğu ve nereden geldiği konusunda bizleri sorguya çekerdi. Eminim başka evlerde duyduğundan ve gördüğünden fazlasını görüp duymamıştı burada, ama eskiden Mevlevi yatağı olduğunu biliyordu ya, huylanıyordu. Oysa huylanacak ne var; kapris işte.

Annemin sağlığı, ne yazık ki, Kütahya'da kötüye doğru gitti. Sinirliliği, unutkanlığı ve baş ağrıları arttı. Sonunda bir doktor raporu alarak, İzmir'e tayinimi çıkarttırdım.

O dönemde Mehmet de İzmir'de görevdeydi. Bize bir ev bulduğunda annemle babaannemi önden oraya gönderdim. Evi kapatma işi için ben birkaç gün daha Kütahya'da kalacaktım.

Mehmet ile iki yıla yakındır görüşmemiştik. İzmir'de karşılaştığımızda kucaklaştık ve birbirimize övgüler yağdırdık. Karşıyaka'da bulduğu yere bizimkilerin zorluk çıkarmadan yerleştiğini söyledi. Limanın öbür tarafında, şipşirin bir evmiş bu.

Bir liman gazinosuna oturup annemin durumunu konuştuk.

"Tabii, çok sinirli," dedi Mehmet. Sesi öyle ilgisiz çıkmıştı ki, sanki annemden değil de herhangi bir hastasından söz ediyor.

Onun bu ilgisizliğini kıskandım doğrusu. Ama haklıydı. Bizimkilerin yanında benim kadar uzun bulunmamıştı. Sonra, kardeşimi ne kadar az tanıdığımı düşündüm. Aynı kökten geliyoruz, yine de elimizde olmayan nedenlerle birbirimizden kopmuşuz. Mehmet'in gözleri kesin bakıyordu, belli ki orada düşlere yer yok. O, insanların fiziksel bozukluklarına ve bunları en etkin biçimde yok edecek yöntemlere gönül vermiş. Kişi ruhsal bunalım içindeymiş, önemli değil, yeter ki acısı dinsin.

Bana böyle derin derin ne düşündüğümü sordu. Geçiştirdim. Bunları onunla paylaşmama ne gerek var? Eve gitmeyi önerdim.

Palmiye ağaçlarıyla dolu, kare biçiminde bir bahçenin tam ortasında yeni evimiz yer alıyordu. Her tarafta güller. Arka bahçede çimler gittikçe yükselip geride bir düzlüğe tırmanıyor. Düzlükte üstü meyveyle bezenmiş limon ve mandalina ağaçları... Yanan evimiz çağrışım yapıyor. Neden? O da bunun gibi bir bahçenin tam ortasındaydı, ondan mı?

Evin terasından liman görünüyordu. Bu sessiz ortamın anneme sağlık açısından iyi geleceğini umuyordum.

Evin önünde bir balkon vardı. Babaannem orada saatlerce oturur, gelen geçeni seyrederdi. Annem arkada, uzaklara yol alan vapurları izlerdi. Sonra İstanbul'dan, Boğaz'dan söz ederdi. O ölesiye sevdiği yerlerden kopamadı hiç zaten. Gece ay göğe tırmanır ve görüntüsü suda, kıyıya dek uzanan, parlak bir çizgi çizerken, onlar hâlâ dışarıda çene çalıyorlardır. Gündüz kaba görünen yapılar bile bu huzurlu ışık altında yumuşamış. Annem mutlu. Nasıl mutlu olmasın? Ortam güzel, oğulları yanında, baş ağrıları bile giderek azalmış. Tek aradığı İstanbul. Bir daha oraya dönemeyecekmiş gibi konuşuyor.

İzmir'in insanda yarattığı olağanüstü duyguyu anlatacak sözcüklerden yoksunum. Gizem dolu ufacık ufacık sokaklar, girintilere kurulmuş derme çatma dükkânlar, faytonlar, gürültülü tramvaylar, düdükleriyle diğer bütün sesleri bastıran vapurlar, limandaki müzikli gazinolar, sıcak güneş, mavi gökyüzü, altın kumlar, ağaçlıklı yollar ve tabii her yere bir mor perde gibi asılmış mis kokulu salkımlar...

Mehmet'le faytona binmeyi çok severdik. Akşam sıcağında geriye kaykılır ve atların asfalt üstünde çıkardığı düzenli tıkırtıları dinlerdik. Kentin arkasında yükselen yeşil, dik dağlarda güneşle ısınmış kayalık çıkıntılar vardır. Bunların arasında yetişen yarı tropik bitkiler eteklere kadar iner.

Sıcak gecelerde, deniz suyuyla doldurulmuş yüzme havuzuna giderdik bazen. Sonra ay ışığında eve yürürdük. Yolda, sessiz bahçelerinde uykuya dalmış evleri geçeriz. Mandalina ve portakal kokusu havaya sinmiştir. Turunçların kokusu daha da keskin. Bahçelerin çoğunda üzüm çardakları, palmiyeler, incir ağaçları... Limana yakın modern bulvarlarda ağaçlar dizi dizi uzanır. Ve saat kaç olursa olsun, gazinolardan yükselen gitar sesleri ya da Türk tangoları gecenin sessizliğini böler.

Karşıyaka'yı geçer geçmez bir balıkçı köyü vardır. O köyün ufak lokantasına sık sık giderdim. Orada istediğiniz balığı pişirirler size. Lokantanın sahibi deniz suyuyla doldurulmuş bir havuzdan balık seçmenizi söyler. Gönlünüz artık hangisini çekerse... Orada balık seçerek, yiyerek, rakı içerek saatler geçirmişimdir.

Daha ilerde Güzelyalı. Evler denize bakan yamaca kurulmuş. Burada teraslı, serin bir tepe gazinosu vardı. Bahçedeki

tropik bitkileri ve geldiğiniz yola sizi pişman etmeyecek kadar lezzetli yemeğiyle ünlüydü.

İzmir'de her çiçek tarhından delicesine fışkıran renklerin çeşitliliğiyle gözleriniz kamaşır. Kısacası öyle bir cennet ki, camiler ve ince minareler de olmasa, insan Anadolu'nun bir köşesinde bulunduğuna inanamayacak.

Sonun Başlangıcı

Şimdiye kadar bulunduğum yerlere kıyasla en rahat yaşam İzmir'deydi.

Her şeyden önce havaalanındaki görevim ağır değildi. Ayrıca, yaz boyunca annemin sağlığı her gün daha iyiye giderek düzelmişti. Zamanın büyük bir kısmını bahçede, yeni çiçek tarlaları arasında geçiriyor, bitkilerin boy atmasından büyük mutluluk duyuyordu. Yıllarca bir kenara bırakmış olduğu el işlemelerine bile yeniden başlamıştı. Başını güneşten koruyacak bir eşarpla terasta oturur, yanındaki alçak masadan ipek işlemelerin birini alır, ötekisini bırakırdı. Onun böyle değişmesi, hepimizi yıllar öncesine götürmüştü sanki. İçinde babamın dolaştığı, amcamın kahkahasıyla çınlattığı o eski, bolluk dolu evi görür gibi oluyorduk.

Yanında bebeği ve bebeğin Arap bacısıyla Ankara'dan Muazzez geldi. Kadının esmer yüzünü gördüğümde çocukluk anılarım tamamlanmış oldu. İnci mi desem, Feride mi?

Muazzez'e, "Böyle çoluk çocuk gelinir mi, küçük evde bize yer kalmadı," dediğimde küstü. Babaannemin kanatları altına sığınıp, benim gittikçe sivri dilli bir insan olduğumdan yakındı.

Bir ay süreyle bizde kaldı. Hatta o gitmeden bir hafta önce kocası da bize katıldı. Annem aylarca yapmadığı bir şekilde dolu dolu, içten güler olmuştu.

Annemdeki bu iyiye gidiş Mehmet'le benim gözümüzden kaçmıyordu. Allaha şükür, bunalım dönemini atlattı.

10 Kasım'da Kemal Atatürk'ün öldüğünü duyunca acıyla yıkıldık. Türkiye, kaybettiği liderinin ardından gözyaşı döktü ve yasa girdi. İstanbul'a gitmek üzere izin alarak sivil bir kıyafetle İzmir'den ayrıldım. Yanlış hareket ettiğimi hemen anladım, çünkü sivil halk içinde insan ilerleyemezken, asker kıyafeti içindekiler kolaylıkla yollarını buluyorlardı. Dolmabahçe Sarayı'na giren yüzlerce kişinin arasına katıldım. Polis düzeni zorlukla koruyabiliyordu. Genç olsun, yaşlı olsun, tüm kadınlar, bir daha dönmeyecek olan kahramanları için ağlıyordu. Türk ulusunun babası son uykusunda uyurken, başı açık insanlar, bir zamanlar sultanların dolaştığı geniş salona girip sessizce yürüyorlardı.

Onu bir Türk bayrağına sarmışlardı. Dört yanında birer subay, ellerinde sıkıca tuttukları kılıcın ucu havaya dönmüş, nöbet bekliyorlardı. Kurtardığı halk ona son görevini yapmak

üzere saygıyla önünden geçiyordu. Bundan yaklaşık beş yıl önce, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü kutlanırken, Mustafa Kemal'i yakından ilk görüşüm aklıma geldi. Gülümsediğinde, nasıl da o ince, inanmış yüz pırıl pırıl aydınlanır, düşmanlarının dahi kalbini kazanırdı. Dudakları birbirine kenetlenmiş bir şekilde gülümserken, gözleri sert ve çakmak çakmaktır; ödün vermez.

Ankara'ya götürüldüğü gün, inanılmaz bir dümen çevirerek Galata Köprüsü'nden kalkan vapurlardan birinde yer buldum. Onu taşıyan savaş gemisinin peşinden seyrediyorduk. Anadolu'nun ortasında yoktan var ettiği başkentine idi yolculuk. Bizim vapurlara ancak Adalar'a kadar izin verdiler. Orada ona veda etmemiz gerekiyordu. Güvertedeki demirlere dayanıp, yaşlı savaş gemisinin çalkalanan denizde ilerlemesini izledik. Bundan sonra anılarda yaşayacak olan Atatürk için artık yolculuğun yalnız kısmı başlamıştı. Onu azıcık olsa da tanıma mutluluğunu yaşamış olan bizler, uzun süre arkasından baktık. O ince, sert bakışlı lider, heyhat, artık yok. Beklenmedik bir anda yumuşar, elini insanın omzuna koyar ve şaka yaptığı belli olan yüksek bir sesle:

"Söyle bakalım yüzbaşı, hâlâ Hava Kuvvetlerini sen mi yürütüyorsun?" diye sorardı.

Sabırsız, sert kişiliğini bilenler, resmi ortamlarda bile rahatlıkla yumuşama becerisine şaşarlardı. Öyle yumuşardı ki, acaba zorla mı yapıyor diye düşünürdü insan. Orduevine ne zaman geleceği, geldiğinde ne diyeceği hiç belli olmazdı. Savaş gemisinin arkasından bakarken, sanki çok yakın bir arkadaşımı kaybetmiş gibi eziklik vardı içimde. Gözlerim yaşla doldu.

1938 yılının Aralık ayında, kış mevsimi İzmir'i şöyle hafifften sıyırırken, annem için gene uzmanlar getirmemiz gerekti.

İğneler ancak geçici bir rahatlama sağlıyordu. Annemin hastalığı yüzünden babaannemin neredeyse omuzları çökmüştü.

1939'un ilkbaharında, aile yaşantımızdaki gerilime sinirlerim dayanmaz hale girdiğinde, Mehmet eve ufak tefek, kumral, mavi gözlü bir kız getirdi ve nişanlandığını söyledi. Kızın ismi Bedia idi. Taşbebek gibi narin. Bir doktor karısı olmaya dayanabilecek mi? Daha on yedi yaşında, Mehmet ise yirmi yedisini sürüyor. Birbirlerine öyle âşıklar ki, insan kayıtsız kalamıyor. Annem haberi sessizce karşıladı, ama babaannem... Ah, ne kuralcıdır o! Nereden çıkmış bakalım bu kız? Anası babası neyin nesiymiş? Mehmet, Bedia'yı önceden uyarmış olmalı. Sorulardan rahatsızlık duymuyor, şaşırmıyor, sadece melek gibi gülümseyip Mehmet'e sokuluyor ve onun yanıtlarını dinliyor.

Bu olay, annemi yaşadığı düşler dünyasından çıkarıp, kısa bir süre için de olsa aramıza kattı. Yemekler düzenlendi, yeni elbiseler alındı, davetlere gidildi... Muazzez kısa bir mektup yazmıştı. Giderek ne de çok babaanneme benziyor, şaşılacak şey. Mutlu çifti Ankara'ya, evine çağırmış. "Gelsinler de, ben de bir parti vereyim," diyormuş.

Ve bu arada inanılmaz bir şey oldu: annem sanki kendisine sihirli bir değnek değmiş gibi, yıllar önceki haline döndü. Bedia'nın saf güzelliğiyle yarışan bir genç kız havasında.

Bir akşam bana ne zaman evleneceğimi sordu. Ben daha ağzımı açamadan babaannem gürültülü bir kahkaha attı ve İzmir'deki tüm kız analarının da aynı şeyi merak ettiklerini

söyledi. Güldüm. Bu kadar abartılan bir yorumdan sonra başka ne yapılır ki? Annem sorusunu tekrarlayınca elini öptüm ve, "Âşık olunca," dedim.

"Sen âşık olmazsın. Kalpsizsin. Ben seni bilirim."

Sonra da hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Sinirlendim. Hemen evden ayrıldım ve geceyi bir barda geçirdim. Oysa aynı akşam evde yemek veriyorduk. Döndüğümde annemi yatakta buldum. Başucunda Mehmet, ona iğne yapıyordu.

Mayısta Mehmet İstanbul'a tayin edildi. Annemin sevdiği doktor da Ankara'ya yerleşmek üzere İzmir'den ayrıldı. Artık tek başına kalmıştı. Sürekli Mehmet'i, Muazzez'i, hatta Mehmet'e pek yakıştırdığı Bedia'yı merak ediyordu. Yemeklerini yalnız yer oldu. Yemediği de oluyordu arada. Ben evdeysem eğer, daha dikkatli davranıyor, yemek için kendini zorluyordu. Böylelikle ben de arkadaşlara gitmeyi ya da dışarıda yemeği bırakarak eve dönme konusunda özen göstermeye başladım. Sinirlenmemeye çalışıyordum, ama zor bir yaşantım vardı. Annemin sevgisi elimi kolumu bağlamış halde. Biraz geç kalsam yatmıyor, terasta beni bekliyor. Gece üçe kadar dönmesem, o da ayakta. Terasın bir köşesine sinmiş, beni beklemekte. Bir şey dediği yok, hatta orada bulunduğunu bile belli etmiyor, ama o karanlıkta ben eve yürürken, onun yaşlı gözlerle beni izlediğini hissediyorum. Eve erken dönmeye çalışıyorum ki uykusuz kalmasın. Gitgide süzülüyor. Babaannem de durumdan memnun değil. Geceleri annemin kendisini uyutmadığından yakınıyor. Şimdi ikisi de aynı odada yatmaktalar.

Tuttuğumuz İzmirli kadınla odayı paylaşmaktansa, birlikte olmayı istediler.

Bir akşam yemekte fenalaştı. Saçları dağınık, gözünün biri küçüldükçe küçülüyor. Sürekli onu izliyorum. Neden masaya bu halde oturduğunu sordum. Düşüncelerine set çektim diye önce bir şaşırdı, sonra kekeleyerek iyi olmadığını, başının ağrıdığını söyledi. Arkasından, yüzü tabakların içine girecek şekilde masanın üstüne yığıldı. İçim parçalandı. Babaannem hemen yardımcı kadını çağırdı; çocuk gibi severek, okşayarak üstünü çıkarıp yatağa yatırdılar.

Aynı gece babaannemle oturma odasında oturup kahvelerimizi içerken, annemin artık deneyimli bir hastabakıcının kontrolü altında olması gerektiğini söyledim. Sonra duyduğum bir özel bakımevinden söz ettim.

Babaannem bana şaşkın bakışlarla baktıktan sonra, "Annen ailesinden ve bildiklerinden ayrılacak kadar umutsuz bir durumda değil ki. Bunu yaparsan büyük kötülük etmiş olursun, evladım. Sinirli biraz, o kadar. Doktorlar baş ağrısının migren olduğunu söylüyorlar."

"Eh, herhalde öyledir."

İşi irdelemek istemiyorum. Doktorlardan daha iyi bilecek değilim ya.

Babaannem düşünüyordu.

"Eğer bir gün evden götürülmesi gerekirse, Allah bunu görmeyi bana nasip etmesin inşallah."

Bakışlarını uzaklara çevirdi. Eski anılarla boğuştuğu yüzünden belli. Annemle birbirlerini hiçbir zaman sevmemişler, birbirlerini devamlı yaralamışlardı, ama gene de birbirlerinden uzak yaşayamazlardı. O kadar uzun bir süre beraber olmuşlar

ve o kadar çok şeyi paylaşmışlardı ki... Uzun zaman sessiz oturduk. Sonra ben biraz daha kahve için zili çaldım ve babaannem kendisine geldi.

"Ne yapmam gerek, bir bilebilsem," dedim.

Uzandı ve dizime hafifçe dokundu:

"Yapabileceğin her şeyi yaptın oğlum,"

Söylediği içime işledi. O sabırsız olduğum anlardaki tersliklerim aklıma geldi.

"Kendine eziyet etme. Çok oldu sen bizlerden kopalı. Ama bunun suçlusu sen değilsin. Annene bakıyorsun, istediklerini yapıyorsun, ama hepsi boş, evladım. O da biliyor ki elinden geleni esirgemedin. O nedenle kendini suçlamayı bırak. Seven oğulların yapacağından çok fazlasını yaptın sen."

"Utandırıyorsun," dedim. Doğal olmadığım için kendimden nefret ediyordum. Mehmet'te bu tutukluk yok işte. "Daha fazla *yaklaşamam* ben. Bütün benliğimi de ona verecek değilim ya!" diye bağırdım umutsuzca.

Babaannem akıllıdır, ne demek istediğimi anlamıştı. Başını salladı ve o arada elimi sıktı.

"Hüsnü ölmemeliydi. Annen çok genç yaşta dul kaldı."

Başı üzüntüyle öne eğildi. Gözlerinde akmayan yaşlar var. Buruşuk elini tutup öptüm.

Başımın arkasına baktığını hissediyordum. Hiç sırası değilken, "Ne kadar da Ahmet'e benziyorsun," dedi.

Dağılan Aile

Mehmet evlenmek üzere 1939 Ağustosu'nda İzmir'e döndü. Tören için Ankara'dan gelen Muazzez ile Ali de küçük evimize onur kattılar.

Aslında Mehmet'in evlenmesini görmek bana kısmet olmadı. O gün askeri manevraya götürülüyorduk; o nedenle bu heyecanlı olayı kaçırmıştım. Manevramız on gün sürdü. Eve döndüğümde beklenmedik bir durumla karşılaştım; babaannem, Mehmet ve Bedia ile birlikte, bir daha gelmemek üzere İstanbul'a gitmiş, emir erim de hastaneye yatmıştı.

Daha önceki anlaşmamıza göre, babaannem Mehmet'e ziyarete gittiğinde, Muazzez de annemi Ankara'ya, kendi yanına alacaktı. Babaannemin aklı geride kalmıştı, ama o aralar görev icabı Mehmet'in evden çok denizde bulunması gere-

kiyordu. Genç Bedia'nın, yanında kimse olmadan yaşamasını doğru bulmamıştı aile büyükleri. Daha on yedisinde kızcağız, yalnız bırakılır mı hiç? Herkes ne der sonra? İstanbul, genç kadınların düşeceği binbir tuzakla dolu.

Bu yeni düzene annem dünden razıydı. Hatta kimse duymadan bana, babaannem ile çok uzun zaman birlikte kaldığını, belki Ankara'da bulunmanın kendisine iyi geleceğini söylemişti. O nedenle, eve dönüp de onu orada, hem de tek başına bulunca şaşırmıştım.

"Ya hizmetçi kadın nerede?"

"İşten attım. Çok tembeldi."

Oysa şimdiye dek kadını hep tepesine çıkarmıştı.

Durum hiç hoşuma gitmedi. Onu böyle, çın çın öten evde, kimsesiz, nasıl bırakıp giderlerdi, anlamıyorum. Ne yıkanmış, ne taranmış; üstelik bunların farkında değil.

Böyle bir şey yaptığı için Mehmet'e lanet yağdırdım. Muazzez derseniz, o zaten hep kendini düşünmez miydi? Annem Ankara'ya gitmek istemeyince, bırakıp ayrılmış.

Emir erimin nerede olduğunu sorduğumda, annem hastanede olduğunu söyledi. Sonra, tiz bir sesle, işten attığı hizmetçiyi çekiştirmeye başladı. Bu arada elindeki dantel mendili büküyor, büküyordu. Günlerce yemek yememiş olduğu belli. Evin içi görülecek şey. Babaannemin çoğu eşyası gitmiş, kalanlar oraya buraya çekilmiş. Yataklar altüst. Hele mutfakta, günler önce yenilmiş yemeklerin artıkları duruyor.

Aldım kendisini, salona götürdüm. Burası da havasız ve dağınık. Pencereleri ardına kadar açtım. Onu böyle pis, bakımsız bir halde bulmak öyle acı ki...

"Neden Muazzez'le gitmedin?"

Elimden geldiğince kızmadan konuşmaya çaba gösteriyorum. Kısa bir sessizlikten sonra, "Gitsem sana kim bakacaktı?" dedi.

Dilimin ucuna gelenleri gene yuttum. O küskün bir şekilde konuşmaya başlamıştı:

"Ayrılırken babaannene geri dönüp bakmamasını söylemiştim. Geriye bakmak uğursuzluk getirir. Dinlemedi. Tam köşeye gelince döndü, uzun uzun baktı. Artık sonunda dayanamadım, 'git, git' diye bağırdım."

İsteri krizindeymiş gibi, sesi son perdeye yükselmişti. Yerimde sıkıntıyla kıpırdandım. Anlattıkları gözlerimin ölünde canlanmıştı. Köşede yaşlı bir kadın bastonuna dayanarak durmuş, mutlu günler geçirdiği eve son bir kez bakıyor ve annem terasta avaz avaz bağırırken, emir erim de onu sessiz evin içine çekmeye uğraşıyor.

Gözünü kırpmadan yüzümdeki tepkiyi inceliyordu, bir şey demedim. Oysa evde o kadar uzun bir süre yalnız kalmıştı ki, şimdi konuşmak iyi gelirdi ona.

"Babaannen gitmek istemedi önce. Kendisini başımdan atmaya çalıştığımı söylüyordu. İşte onun için geriye dönüp baktı. 'Yapma' dediğim halde. Hem evi, hem de bizleri lanetlemeye çalıştı. Ben biliyorum. Ölmemi istiyor."

"Aman, anne!"

Aralarındaki bu kan davası ne zaman sona erecek?

Babaannemin gidişini gözlerimin önünde canlandırıyorum. Acaba biz gençler, ikisini kavga etmesinler diye ayırmakla doğru bir iş mi yaptık? Kız kardeşimin evine gitmeyip burada bana bakmak için kalan annemi düşünüyorum. Tek başıma onunla nasıl başa çıkacağım? Elimden geleni yapıyorum, ama

olmuyor. Çok eskilerde kopan bir şeyler var. Ne yapacağımı bilmez bir halde oturup, onu izliyorum. Herkes sorumluluğunu askıya alıp yok olmuş ve ikimizi baş başa bırakmış. Korktuğum sonunda başıma geldi.

Birkaç gün sonra emir erim döndüğünde ev eski düzenine girdi. Artık annemi ona bırakıp çıktığımda aklım arkada kalmıyordu. Emin ellerde şimdi.

1 Ağustos'ta, bölüğüme yeni bir uçak getirmek üzere Kayseri'ye gönderildim, ama komutanımdan 1 Eylül'de aldığım telgraf hemen dönmemi söylüyordu.

Avrupa'da savaş yeniden başlamış ve Polonya işgal edilmişti. Dünyadaki ışıklar birer birer sönüyor. Yakıt almak için Eskişehir'e uğradığımda, tüm uçakların hangarlardan çıkarılıp alanda hazır ola geçirildiğini gördüm. Çadırlar toplanmış, kamyonlar harekette. Bakalım Türkiye savaşa katılacak mı? Katılacaksa kimin tarafında katılacak?

Eskişehir'de izinlerin kaldırıldığını ve askerlerin gece gündüz alanda beklemesi gerektiğini söylediler. İzmir'e gitmek üzere havalandım. Aklım fikrim annemde. Ona şimdi kim bakacak?

İzmir'de heyecanlı arkadaşlar etrafımı çevirdiler, ama onlarla konuşacak halde değilim. Hemen komutanı buldum ve evdeki durumu anlattım. Acaba kuralları bir kez olsun çiğneyip bana bu gecelik izin verebilir mi? Annemi çok merak ediyorum. Olayları zaten biliyordu. Hemen gitmeme karşı çıkmadı. Gereğinde araba gönderip beni aldıracaktı.

Eve ulaştığımda annemi sakin buldum. Beni güler yüzle karşıladı. Savaşın ilan edildiğini radyodan zaten duymuştu. Artık eskisi gibi geceleri eve bırakılmayacağımı da komşular

söylemişlerdi kendisine. Durumu anlayışla karşılaması içime su serpti.

Eylül boyunca her şey yolunda gitti. Emir erim anneme çok iyi bakıyordu. Ben de kendisiyle her gün telefonla konuşuyordum. Yeni bir yardımcı kadın bulduk. Başlangıçta kadını beğenmişti, ama zamanla ondan huylanmaya başladı. Sesine gene o eski huzursuzluk tonlamaları girdi.

Ekimde emir erimin askerlik görevi sona erdi. Yeni gelen adamdan annem hoşlanmamıştı. Ne söyleneni doğru dürüst anlıyor, ne de bir işi hakkıyla yapıyormuş. Başka birini gönderdim. Ardından bir başkasını, bir başkasını... Olmuyor, kimseyi eve sokmuyordu. Sonunda yardımcı kadını da kovdu ve evde bir köpekle yalnız kaldı.

Meraktan deli gibiyim. Her gün uçağımla bahçenin üstünde bir yuvarlak çizip, nasıl olduğunu anlamaya çalışıyorum. Mehmet'e yazıp durumu anlattım ve annemi yanına almasını söyledim. Hiç değilse orada yalnızlıktan kurtulacak.

Bir gün bunu konuşmak üzere eve gittiğimde, "Babaanneni umduğumdan çok özledim galiba," dedi. "Ayrıca, İstanbul da burnumda tütüyor."

Mehmet hemen yanıt vermişti. Bedia annemle birlikte oturmaktan mutlu olacakmış. Hemen göndermemi söylüyorlardı.

Bir izin daha istedim ve annemi hazırlayıp İstanbul'a götürdüm.

Bedia bizi güler yüzle karşıladı ve annem için hazırladığı geniş, havadar odayı gösterdi. Babaannem ise endişeli görünüyordu. "Bu üçlü düzen bir sorun çıkmadan işleyecek mi bakalım," diye düşünüyor olmalı.

İzmir'e döndüğümde boş eve uğradım. Kalan eşyayı ne yapacağım ben şimdi? Fidel verdiğim yemeği yememekte direniyor ve bir köşede yatıp gözümün içine bakıyordu. Nasıl anlatayım ona ben olanları? Bazen gidip kapıya ön ayağıyla vuruyor, halıları kokluyor, sonra gene umutsuz bir şekilde iskemlenin yanına çöküyordu.

Emir erim akşam yemeğimi getirdi. Oda sanki hayaletlerle dolu. Fidel beni masaya kadar izledi, ama kesinlikle yemiyor. Yatıp burnunu patilerinin üstüne dayadı. Ses duyduğunda bir kulağı havaya dikiliyor. Boşuna annemi beklemekte.

Dar çatısının altında neler görüp neler geçirmiş olan bu ev, artık bundan böyle sessizlik ve eski günlerin anılarıyla yaşamak zorunda.

Elveda Şevkiye

Annem İstanbul'da huzursuzluk yarattı.

Bedia'nın evinden ayrıldı ve Şişli'de, yüksek bir apartmanda bir oda kiraladı. Bazen Bedia ile babaannemi görmeye gidiyordu. Duyduğuma göre kısa zamanda kendisini iyice bırakmış. Soranlara, çocuklarının onu yanlarında istemediklerini söylüyormuş. Elindeki parayı sokakta karşılaştığı yoksullara dağıtıyor, ondan sonra da günlerce yemek yemeden geziyormuş. Gördüğü dilencilerle konuşuyor, onları Şişli'deki odasına çağırıyor ve mutfağında ne varsa veriyormuş. İnsanların üstünde başında bir şey yoksa yüreği dayanamazdı zaten bildim bileli. Şimdi elbiselerini de dağıtmaya başlamış. Dışarıda saatlerce dolaştıktan sonra eve aç, yorgun ve beş parasız dönüyormuş. Zamanının çoğunu eskiden yaşamış olduğu yerlerde dolaşarak geçiriyormuş. Bazen taksiye biniyor, bilmem nerede

durmasını söylüyor, sonra cebinde verecek para bulamayınca doğru Bedia'nın evine çektiriyormuş arabayı. Yoksul bölgelerdeki çocuklara dağıtmak üzere paket paket şekerlemeler alıyormuş. Bir seferinde de, eski evinin –yanan değil de, babamın savaşa gitmeden önce almış olduğu evin– artık bakımsızlıktan ormana dönmüş olan bahçesinde oturur bulmuşlar onu. İzin alamıyordum ki İstanbul'a gideyim. Sadece deliler gibi mektup yazıyor ve Bedia ile babaannemin yanına dönmesi için yalvarıyordum. Orada hiç değilse iyi bir bakım görür.

Bu mektuplara hiçbir yanıt vermedi.

O İzmir'den ayrılalı aramızdaki iletişim kopmuştu. Babaannemin yazdığı mektuplar kanalıyla bile bana bir haber göndermiyordu. Bakalım bu işin sonu nereye varacak...

Bedia'dan 2 Şubat 1940 tarihinde bir telgraf aldım. Annem kötülemiş, derhal İstanbul'a gelmemi söylüyordu. Komutana çıktım ve telgrafı gösterdim. Yüzüme bakar bakmaz izin verdi. Bedia'nın adresini kendisine bıraktıktan sonra, koşup Bandırma'ya giden trene bindim. Oradan vapurla doğru Galata'ya. Taşıtlar solucan hızıyla gidiyormuş gibi bir duygu var içimde. Sabırsızlıktan yerimde duramıyorum.

Mehmet'in evine vardığımda, Bedia'yı yüzü gözü ağlamaktan şişmiş bir halde buldum. Ne oluyor, öğrenmezsem çatlayacağım.

Koluna yapışıp sordum:

"Annem mi öldü?"

Dar koridordan babaannem göründü ve beni salona çekti. O oturdu, ama ben oturamıyordum.

"Ne var, anlat! Öldü mü?"

"Hayır. Ölüm olsa gene iyi."

Odayı arşınlayıp duruyordum. Oda tanıdık eşyayla dolu. Bunlar bana çocukluk günlerimden kalma açlık çağrışımı yapıyor. Şimdiye kadar içinde bulunduğumuz evlerin hepsinde o eski, güvensizlik duygusuyla yoğrulmuş günlerin anısı vardı, tekrar cebimiz para görmeye başladığında bile. Nedeni bu eşyaydı işte. Bunlar göz önünde durdukça anılardan kaçış yok.

"Gel otur. Yürümekle eline bir şey geçmez."

İşlemeli satenden bir iskemleye oturdum. Bir zamanlar ne güzel bir iskemleydi bu, ama artık kullanıla kullanıla kenarlarındaki kumaş aşınmış.

"Annem nerede? Ne oldu?"

Aslında ne olduğunu bilmiyor muyum sanki? Bedia'nın gözyaşları sinirime dokunuyor, ama istediğim açıklamayı yapan da gene o oldu. Babaannemin dili varmıyor.

"Aklını kaybetti."

İyi ki Bedia burada. Ne de olsa aile içinde yeni. Bizi kıvrandıran gerçeklerden söz etmek onu o kadar sarsmıyor.

Babaannem dimdik ayağa kalktı. Yüzü bembeyaz. O sert gözleri acıyla yumuşamış. Elini Bedia'nın omzuna koydu:

"Ağlama yavrum. Ağlayacak bir şey yok."

O çelimsiz omzu okşamakta devam ediyor, ama gözleri ileride bizim görmediğimiz bir şeylere bakmakta. Pencereye dayandım. Bedenimden kan çekilmiş gibi. Her şeyi anlatmalarını bekliyorum.

Anlatan Bedia oldu.

"Annem iki gün önce bize geldi. Çok hasta görünüyordu. Yemek çıkardım ve gece yatısına kalmasını istedim. Başı ağrıyormuş. O zaman, bir gecelik değil de, sürekli bizde yatmasını önerdim. Önceleri iyiydi, sonra fenalaşmaya başladı.

Radyonun sesinden rahatsız oluyordu. Kapattım. Kapattığımı görünce, ne kadar anlayışlı olduğumu söyledi ve babaannemle oturmakta güçlük çekip çekmediğimi sordu. Çekmiyorum dedim. Bu defa sinirlendi ve babaannemin çok geçimsiz bir kişi olduğundan, bütün kaynanaların gelinlerin başına bela getirdiğinden, o nedenle de kendisinin benimle oturmadığından söz etti. Birlikte otururşak baskı altında kalırmışız. Sonra babaanneme döndü ve kendisine bir ev bulup beni rahat bırakmasını söyledi. 'Burada kalmakla aptallık ediyorsun, Bedia seni istemiyor, ihtiyarlar bir işe yaramaz duruma girince çocukların başına yük olurlar,' dedi."

Bedia nefes almak üzere durmuştu. Koltuğun arkalığı gölgede bıraksa bile, babaannemin hareketsiz yüzünü, uslu bir şekilde kucağında yatan ellerini izleyebiliyordum. Bedia devam etti:

"Babaannem ses çıkarmadıkça annem daha fazla sinirleniyordu. Beni neden olarak gösteriyordu, ama aslında kendi duygularını açıklamaktaydı. Bu defa babaannemden yıllarca nefret ettiğini, onun yüzünden eski evinin yandığını falan söyledi. Herhalde çok eskiden olan bir şeydi bu, değil mi?"

Ailenin geçmişini iyi bilmediğinden ötürü özür diliyormuş gibi bir hali vardı Bedia'nın. Bir gece alevi göklere çıkarak yanan o beyaz evi nereden bilecek?

"Mehmet iş icabı Bandırma'da. Bu olaylar olurken o burada değildi. Annem sürekli Mehmet'i soruyordu. Söylüyorum, ama hemen gene unutuyor. Birden patladı. Bana oğlunun evinde ne aradığımı sordu. Sonra çok aşağılayıcı bir sesle, 'Biliyorum Mehmet'le evlisin, ama bu boyalı dudakların hoşuma gitmiyor. Bizim ailede kimse dudaklarını boyamaz,'

dedi. Sonra babaannemin sağırlığını diline taktı. Benden zeytinyağı istedi. Isıtıp babaannemin kulaklarına dökecekmiş. Ne yapsam vazgeçiremiyorum. Sonunda mutfağa gidip istediğini getirdim. Geri geldiğimde baktım, yemek yerken masada kullandığı bıçakla oynuyor."

Bu noktada Bedia titredi ve gözleri kısıldı.

"Garip bir sesle bıçağın ne keskin, ne parlak olduğundan söz etti. Konuşurken gözleri hep babaannemin üstünde. Babaannem ise, duyamadığından, ses çıkarmadan bakıyor. Annemin elinden bıçağı alıp içeri kaldırdım. Geri geldiğimde, 'Çatal bıçağına iltifat etmekle kusur mu ettim, Bedia? Yoksa babaanneyi bıçaklayacağım mı sandın?' diye sordu. 'Hayır, öyle bir şey sanmadım,' dedim. Bu defa bana doğru yürüdü. Bir çığlık atmışım. Şaşırdı. Neden bağırdığımı sordu. Bilmiyordum ki neden bağırdığımı? Bu arada da babaannem hep orada sessizce oturup bakıyor. Bu, annemi daha sinirli yapıyor. İş nereye varacak kestiremiyordum. Babaannemizin de inatçılığını biliyorsunuz herhalde."

Geçmiş yılları düşünüyorum. Başımı salladım. "Bilmez olur muyum? Sonra?"

"İşte hepsi bu. Sonra annem yatmak istedi. Başının ağrısı artmış, aspirin olup olmadığını sordu. Aspirinimiz kalmamıştı. Özür diledim. 'Ziyanı yok,' deyip çıktı. O gidince babaannem, gelinini iyi tanıdığını, bu akşamki tutumu tekrarlarsa istenmedik olaylar çıkabileceğini, o nedenle bir doktor çağırmamız gerektiğini söyledi. Koşup bir doktor getirdim. Olanları doğru dürüst anlatamamıştım. Adam evde ne bulacağını pek bilemeden geldi. Odasına girdiğimizde annemi uyanık bulduk. Doktorun kim olduğunu merak etti. Doktor kimliğini

verdi ve baş ağrısı için ilaç vermeye geldiğini söyledi. Annem inanmamıştı, ama gene de doktorun kendisini kontrol etmesine, başucuna birkaç tablet bırakmasına ses çıkarmadı. Sonra salona döndük. Doktor, babaanneme annemle ilgili sorular sordu. Sonra birkaç ay için iyi yemek yiyeceği, hastabakıcı gözetiminde kalacağı bir kuruma alınmasını önerdi. 'Kendisini açlıktan neredeyse öldürmüş,' dedi ve çıkıp gitti. Gitti, ama annem de tüm konuşulanı duymuş meğer. Doktor, babaannem anlasın diye yüksek sesle konuşuyordu; babaannem ise sesinin yüksekliğini ayarlayamadığından... Of ne kötü şey! Annem bu defa geceliğiyle salona geldi. 'Beni tımarhaneye mi kapatmaya çalışıyorsunuz? Oraya gireyim de çocuklarımı bir daha göremeyeyim, değil mi?' diye bağırdı. Babaannem onu yatıştırmaya uğraşıyordu. Derken, annem divana oturdu ve acıyan gözlerle bana bakmaya başladı. 'Bedia,' dedi, 'sen de beni deli mi sanıyorsun? Düşkünlere yardım etmek delilik midir? Ben çocuklarımı çok seviyorum. Yıllarca büyük oğlum ölecek diye korkuyla yaşadım. Şimdi yalnız olmak istiyorsam, mutlu bir evlilik yapan size ve Muazzez'e yük olmaktan kaçınıyorsam bunun adı delilik midir?' 'Değildir,' dedim. O anda öylesine aklı başında konuşuyordu ki... Keşke doktor çağırmasaydık, keşke adama o anlattıklarımızı anlatmasaydık, diye düşündüm. Annem oturduğu yerde ağlamaya başlayınca odasına kaçtı ve kapısını kilitledi. Ben de arkasından koştum, ama yetişemedim. İçerde ağlayarak dolaştığını duyuyordum. Sonra babaannem gelip kapıyı yumrukladı. Hemen açmasını emretti, ama onun sesi ile annem daha beter oluyordu. Çok geçmedi, baktık kapı ardına kadar açıldı. Giyinmişti. Bizleri itip geçti. Merdivenden aşağıya koşar adımlarla giderken

babaanneme, 'Bu durumun sorumlusu hep sensin,' diye bağırdı. Arkasından koştum, ama yetişemedim. Görülmemiş bir çeviklik... Sonradan duyduk ki, o hızla Şişli'ye kadar koşmuş. Orada bir taksi çevirmiş. İçine girer girmez de bayılıvermiş. Günlerce ağzına bir şey koymamıştı, zayıf düşmüştü tabii. Sadece benim o akşam verdiğim bir lokmacık yemekle ayakta duruyordu. Şoför onu Adliye'ye götürmüş. Oradan da karakola. Bu sabah gelen polisten öğrendik. Karakolda kıyametler koparmış. Çıkıp gitmek istemiş. Ancak doktorun yaptığı iğneyle yatıştırabilmişler. Sonra gene Adliye'ye göndermişler."

Bedia susmuştu. Daha on sekizinde değil yavrucak. Yirmi sekiz yıllık öfkelerin patlamasını, acıların su üstüne çıkmasını izlemiş. Bu deneyimle o çocuksu saflığını tümüyle yitirmiş, yüzündeki tazelik rüzgâr önünde uçuşan kar tanecikleri gibi darmadağın olmuştu.

"Şimdi nerede?" diye sordum.

Bedia yorgun bir sesle yanıtladı:

"Bilmiyorum. Polise sorarsanız söyler. Kendim gidip soracaktım, ama sizin gelmenizi bekledim."

Babaannem elini omzuma koydu. Annemi, gerilen bir yüz ve duymayan kulaklarla nasıl izlediğini gözlerimin önüne getirebiliyordum. O parıldayan, keskin bıçak karşısında kılını kıpırdatmadan oturarak gösterdiği yürekliliğe aşkolsun. Bir ufak hareket, zaten ne yaptığını bilmeyen anneme elindeki bıçağı kullanma dürtüsü verebilirdi. Tüylerim diken diken oldu. Yılların biriktirdiği acı, kalp kırıklığı ve kıskançlıkla annemin kaynayan, karıncalanan kafası... Bunları düşünmek bile istemiyorum şimdi. Belki sonra, çok sonra. Bunları şimdi

düşünecek olsam Bedia'dan da, babaannemden de nefret edeceğim, durumu değerlendiremedikleri için. Şu an başka şeyler düşünmeliyim.

Adliye'ye gittim. Annemi muayene eden adli tabip beni kabul etti.

Beyaz saçlı, yaşlı bir doktordu bu. Gözleri şefkat dolu. Annemi görüp göremeyeceğimi sorduğumda, "Burada değil," dedi. "Gençsiniz ve havacısınız. Eminim şimdiye dek çok acı olaylara tanık olmuşsunuzdur. Kendinizi daha fazla üzmeyin." Yalvardım, ama dinlemiyor.

"Burada değil. Kendisini Bakırköy'e gönderdik. Orada iyi bakılacaktır, merak etmeyin."

Adliye'ye girerken dışarıda gördüğüm kırmızı, penceresiz araba aklıma geldi. Onunla götürmüş olmalılar. Onu havasız bir hücreye kapatmışlar; zaten yerinde olmayan aklı tümüyle kaçsın diye mi? Alnıma soğuk ter basmıştı. İnsanlık kalmadı mı? Ona zırdeli imiş gibi davranmak da ne oluyor? Eminim, etrafında neler olduğunun, neden o karanlık arabaya kapatıldığının hep bilincinde, İstanbul sokaklarında, ambulansla götürülenleri gördükçe yüreği kan ağlardı. "Zavallılar," derdi. "Aileleri başlarından atmış herhalde. Artık kimseye zorluk çıkartamayacakları Bakırköy'e götürüyorlar."

Onu bir daha görmez, yardım etmeye çalışmazsam içim rahat etmeyecek.

Adliye'den çıkıp Bakırköy'e giden trene bindim. Her istasyonda dakikalarca duruyoruz. Keşke bir taksiye binseydim.

İstasyonda bir faytona atladım ve hastaneye çekmesini söyledim. Burası iç karartıcı bir yapı idi, ama güzel bir bahçe içine kurulmuştu. Etrafı da yüksek bir duvarla çevrilmişti.

Kapıdaki görevlinin sorularından kurtulup bahçeye doğru yürümeye başladım. Üstümde subay kıyafetim olmasa hiç bırakmayacak ya... Yanıma bir adam yaklaştı. Son derece olağan görünümlü bir adam... Nöbetçi doktoru nerede bulabileceğimi sordum. Sırıtıp elleriyle havada anlamsız hareketler yaptı. Baktım gözleri fırıl fırıl. İçimde bir ürperti, bırakıp ilerledim.

Merdivenlerden çıktım ve üstünde "sekreter" yazan kapıyı çaldım. Ne istediğimi öğrenen sekreter kayıt fişlerini karıştırarak sordu:

"Ne zaman getirilmiş?"

Emin değildim, ama bir şey söylemem gerekiyordu.

"Bugün," dedim.

Doğru, gerçekten de bugün getirilmiş. Daha fazla bilgi için karşı binaya geçmeliymişim. Büyük, temiz ellerini yana açarak her şeyi bilemeyeceğini belirtti. Alt tarafı, sekretermiş orada.

Gene hole döndüm. Şimdi oraya hastaları getirmişlerdi. Her birinin kolu sıvanmış, iğne yapılsın diye bekliyorlar. Aralarından geçerken kendilerine değmemeye çalışıyorum. Ne olur, ne olmaz. Merakla bana bakıyorlar. Yabancılığımdan utanmış bir halde başım önüme eğik, aralarından çabucak geçtim.

Öbür binada bulduğum doktor annemi kesinlikle göremeyeceğimi bildirdi bana. Umursamaz bir şekilde, "Altı hafta sonra gelin. Belki o zaman görebilirsiniz," dedi.

Bu inatçılık karşısında yapılacak bir şey yok. Annemin hiç değilse özel bir odaya geçirilmesini istediğimde omuzlarını silkti. Boş yere fazla para verirmişim. Bakımda bir değişiklik olmazmış.

"Ama orada kendisini daha huzurlu hisseder. Etrafında rahatını bozacak hastalar bulunmazsa..."

Soğuk gözleri beni didikliyordu. Sonra korkunç bir sertlik ve anlayışsızlıkla, "Üsteğmen," diye çıkıştı, "anneniz rahatsız olup olmadığını fark edecek durumda değil şu anda."

Konuşma biçimini çok itici bulmuştum adamın, ama gene de annemin özel bir odaya geçirilmesinde direttim. Ben oradayken bunu ayarladı. Uzattığım çeki öyle bir alışı var ki, sanırsınız kendisine sahte bir kâğıt parçası vermekteyim.

"Bir dahaki sefere nakit ödeme yapmanızı öneririm. Unutmazsınız inşallah," dedi.

Sesimi çıkarmadım. Daha fazla zaman ayıramaz pozuyla ayağa kalkmıştı. Konuşmanın bittiğini belirtmek istiyordu anlaşılan. Elimi gevşek bir şekilde sıktı, ama gözleri nedense beni delip geçiyor. Belli ki adam bu işte uzman. Elinden gelse beni de gözlem altına alacak.

Bakırköy'den ayrıldım. Gelişimin pek bir yararı olmamıştı ne yazık ki... Trenle dönerken kafam çatlayacak gibi. Ona nasıl davranacaklar, kimbilir? Odasında bir pencere yoksa, o çok sevdiği güneş ışığını ve temiz havayı nasıl alabilecek? Bahçeyi görecek mi? Yoksa yatağına kayışla bağlayarak etkisiz hale mi getirecekler? Gözyaşlarımı güç tutuyorum. Mehmet'in evine gitmek içimden gelmedi. Babaannemin soru soran, Bedia'nın acıyan gözlerinden kaçıyorum.

İzmir'e dönüp kendimi işe verdim. Haber bekliyorum. Mehmet birkaç kez yazdı, ama yanıtlayamadım. Ne diyebilirim ki?.. Sürekli annemden söz ediyorlar. Artık onunla uğraşmayı bıraksalar. Yetmedi mi?

Havaalanında yaşıyorum. Buradaki kuvvetli dayanışma ortamı hoşuma gidiyor.

1940 Martı'nda iznimi geçirmek üzere İstanbul'a kaçtım. Galata Köprüsü'nden iç hatlar vapuruna bindim ve indiğimde Mehmetlere uğramadan doğru Bakırköy'ün yolunu tutum. Başkalarının anlattıklarının etkisi altında kalmadan, annemle ilgili bilgileri kendim almak istiyordum.

Hastanenin ziyaretçi günüymüş bugün. Bahçe, hastalar ve onların konuklarıyla dolup taşıyor. Kim kimdir, insan ayırt edemiyor. Konuştuğum hastabakıcı sabırsız ve sert bir kadındı. İnşallah anneme bu bakmıyordur. Bunun elinde insan kolay iyileşemez.

Boş bekleme odasında iki dirhem, bir çekirdek oturmaktansa bahçede beklemeyi yeğledim. Kalbim çarpıyor, mideme sancılar giriyor. Böyle olacağını bilseydim Mehmet'le gelirdim. Pek göze batıyormuşum gibi bir duygu var içimde. Çevremdeki hastalara ve onların yakınlarına bakıyorum. Buraya gelip de etkilenmemek için insanın taş gibi bir yürek taşıması gerek.

Uzun boylu, yaşlı bir adam yanındaki solgun, gene aynı yaşlarda bir kadına belli ki pek duygusal bir şeyler anlatıyor. Karısı mıdır, nedir? Nefes almadan konuşuyor adam. Kadının yüzünde en ufak bir hareket yok, ama öteki, kemikli ellerini havada sallayarak anlatmasını sürdürüyor. Ara sıra, göğsünü yumruklayıp kızgın bir aslan gibi kükrüyor. Yanımda bir doktor belirdi. Bu ne idüğü belirsiz kalabalıkta doktorun kimliğini, üstündeki beyaz önlükle, cebinden sarkan stetoskoptan anlıyor insan. Güler yüzle, "Bu yaşlı adam göründüğü kadar hasta değil. Hatta bir yıla kalmadan buradan çıkacağını umuyoruz," dedi.

Genç bir kız, anne ve babası ile konuşuyor. Annesinin yüzünde sevgi ile karışık kaygı var.

"Tabii evlenemezdim," diyor kız küçümseyerek. "Onun için başımdan sepetledim."

Kumral saçları, koca koca gözleri var kızın. Aklı başında olmasa bile pek sevimli. Kendisine baktığımı görünce tatlı bir şekilde gülümsedi ve beni yanındakilere gösterdi:

"İşte kocam bu. Nasıl, yakışıklı değil mi?"

Doktoru kolundan çekerek yürüdüm. Annemin durumunu merak ediyorum.

"İyileşebilecek mi?"

Ses çıkarmadığını görünce durdum ve yüzüne baktım.

"Söyleyin. Bilmeliyim."

Bana bakmadan konuşuyordu.

"Pek iyileşecek gibi değil. Birden kötüledi. Ancak iğneyle yatıştırabiliyoruz."

Her şey gözümün önünde. O, bulunduğu yerden kurtulup özgürlüğüne kavuşmak için çabaladıkça, onlar iğneyi batırıveriyorlar. Sorumsuzca ve gaddarca... "Burada gürültü edilmez," diyorlardır. Biliyorum. "Bu hasta yeterince delirmiş. Disipline sokmak gerek kendisini."

Doktor düşüncelerimi okuyor gibi. Yumuşak bir sesle konuşuyor:

"Yakında ölecek. Burada uzun bir süre kalmasını zaten siz de istemezdiniz, değil mi?"

Bedia'nın o korkunç gerçeği anlattığı gün babaannemin söyledikleri aklıma geliyor. "Yoksa öldü mü?" diye sormuştum da kılı kıpırdamadan, "Keşke ölseydi," demişti.

Annemin bu şekilde ölmesine dayanamayacağım. Beklentilerimin hiçbirini onda bulamamıştım, ama gene de yaşantıma ışık tutan tek fener olmuştu şimdiye dek.

Çocukluğumdan, gelişme çağımdan, unuttuğumu sandığım pek çok şeyi anlatmaya başladım doktora. Hepsi de zorlanmadan, nasıl da geliveriyor şu anda aklıma. Babamın gidişi, yangın, yoksulluk, Kadıköy'deki öksüzler yurdu, Gülhane Parkı'ndaki dikiş deposu, babaanneme gitgide artan bir biçimde duyduğu nefret. Beni zincire vurmak isteyen, elimi kolumu bağlayan o sevgi... Doktor yalnızca dinliyor. Arada bir de başını sallıyor. Şimdi annemi daha iyi anlıyor olmalı. Neden sonra yanımdan ayrıldı. Güneş altında titriyorum, ama içimdekileri bir başkasıyla paylaştığıma seviniyorum.

Annemi bekliyorum.

Yanında kendisine destek olan iki hastabakıcı ile göründü. Aramızdaki uzaklığa rağmen sesini duyuyorum. Yardımcıların kuvvetli kollarından kurtulmaya çalışıyor sürekli. İçim kan ağlıyor. Keşke gelip onu böylesine düşkün görmeseydim.

Önümde durdu. "Anne," dedim. Kuşkuyla, kapana kısılmış gibi bakıyor. Ha bir yabancı, ha ben.

"Tanımadın mı beni?"

"Ah, sen miydin? Benim kartalım, havacı oğlum."

Gene de sesi bir yabancıyla konuşur gibi, duygudan arınmış. Başıyla bir adamı gösterdi:

"Bak, o bizim aşçı. O kadar becerikli değil, ama başkasını bulamadık, ne yapalım?"

Gösterdiği, hasta konuklarından biri idi. Baktığımı görünce ekledi:

"Pek aşçıya benzemiyor, ama işte öyle."

Sesi giderek alçaldı. Arkasını döndü. Şimdi şiddetli bir titreme nöbetine yakalanmıştı. Hastabakıcılar kendisini oturtmak zorunda kaldılar.

Oturduğu yerde soğuk elini avuçlarımın arasına alıp öptüm. Aldırış etmedi. Hâlâ bir yabancıyım onun için. Gözlerindeki ilk tanıma ışığından sonra benden uzaklaşmıştı, ama kendisini ısrarla izlememe karşı koyamadı.

"Bir zamanlar senin gibi bir havacı oğlum vardı. Kalbimi kırdı."

Sesindeki durgunluk tüylerimi diken diken ediyor. Ağlamamaya çalışıyorum.

"Ah, anneciğim! Tanımıyor musun beni?"

Belleğini böyle zorlamamalıydım, ama dayanamamıştım. Oysa o beni duymamış gibi davranıyordu. Sonra bir şarkı mırıldanmaya başladı kısık bir sesle. Bedeni hâlâ titreyerek sarsılıyor. Ona lokum uzattım, yedi. Sonra eşsiz bir kibarlıkla biraz daha istedi. Arkadaşları çok yoksulmuş, şeker alacak parası yokmuş da, onlara verecekmiş. Lokum kutusunu tümüyle uzattım, ama elleri o kadar cansız ki kutuyu düşürdü. Yere dağılan lokumları hastabakıcılar topladılar.

Küskün bir tavırla arkasını döndü. Artık daha fazla konuşmak istemediği belli. Titremesi de geçmemişti. Bakıyorum, elleri, kolları, bacakları bir deri, bir kemik... Şu anda ben yokum onun için. Hastabakıcılardan biri onu götürmek istiyor. Artık yatmalıymış.

Uslu bir çocuk gibi yanındakilerle birlikte uzaklaştı. Kapıdan içeri girerken bile başını çevirip bakmadı. Ne benim kim olduğumu, ne de orada neden bulunduğumu biliyor.

Ben orada öylece otururken, annemin sürüklenerek getirilişi, kıvranışı, titreyişi gözlerimin önünden geçiyor. Bir daha buraya gelmemeliyim. İçimden sessizce bir "allahaısmarladık"

deyip doğruldum. Artık tutamadığım gözyaşlarım yanaklarımdan aşağı kayıyor.

Kendime ağladım. Sonra, bir zamanlar iyice tutkun olduğum, o akıllardan çıkmaz sevgiliye ağladım. Yanan evimizin zarif salonunda babamı nasıl da uğurlamıştı. Takıları ve konukseverliği ile göz kamaştıran, Beyazıt'ın arka sokağındaki basit eve şiir inceliği getiren o güzel kadına ağladım. Depoda saatlerce oturup askerler için kaba çuhadan giysiler diken soluk yüzlü kızcağıza ağladım. Havaalanından döndüğümde saçına çiçek takmış bulduğum, güzelliği artık bir ateşböceği gibi yanıp sönen, orta yaşlı kadına ağladım. Bir zamanlar öğle güneşi kadar yakıcı idi. Şimdi kimseleri tanımayan bu yaşlı kadının titrek bedeni içinde ufalanmış, bir avuç toz olmuş. Anneme ağladım.

Koluma bir el dokundu. Deminki hastabakıcılardan biri, yüzünde sonsuz bir şefkatle bana bakıyor.

"Yatırdık. Kendisini görmek ister misiniz?"

"Hayır, teşekkür ederim. Gereği yok. Eminim rahatı yerindedir."

Sesini çıkarmadı. Sordum:

"Odasında pencere var mı?"

Bu soruyla ilk defa karşılaştığını yüzündeki şaşkınlıktan anlıyorum.

"Var. Açık tutulmasından hoşlanıyor. Sık sık buraya da getiriyoruz. Bahçeyi çok seviyor."

Bilmez miyim? Gözümün önünden İstanbul'daki, Eskişehir'deki, Kütahya ve İzmir'deki bahçeler geçiyor. Acaba seven kişiler mi bakıyor o bahçelere hâlâ?

"Elinin değdiği yer yeşerirdi," dedim, damdan düşer gibi.

Kadın dostça gülümsedi.

"Güle güle beyefendi. Gene buyurun, olmaz mı?"

"Yok, gelmesem daha iyi olacak."

Hastabakıcının yüzü nedenini anlamadığım bir şekilde asıldı. Ters ters, "Oysa gelmeniz ona yarayacaktı," dedi.

Doktor fazla yaşamayacak, iyileşemeyecek dememiş miydi? Gelip annemi görmemi, istemediği halde onun belleğini zorlamamı söyleyen bu sözde akıllının aklına şaşıyorum. Annem için oğlu yok ki artık. Oğlu onun kalbini kırmış. O oğul bir daha gelirse iyilik değil, kötülük etmiş olacak, ama bu iyi niyetli hastabakıcıya ana-oğul arasındaki bağın koptuğunu nasıl anlatmalı?

Biz bu güneşli noktada dururken annem çok uzaklara gitmekte. Gençliğinde bıraktığı yumuşak görüntülerle dolu bir dünyanın yolcusu şimdi o. Aslında elinden gelseydi, çoktan giderdi oraya ya... Örneğin, evi yandığında, babamın bilinmeyen bir yol kenarında öldüğünü duyduğunda... Giderdi de bizi bırakamadı; arkada biz vardık. Şimdi ise eteğine yapışmış kimse kalmadı. Yolculuğunu neden ertelesin?

Bahçeden çıkmaya hazırlandım. Yaşlı adam aynı tutkuyla konuşmasını sürdürüyor, genç kız anne ve babasına neden evlenemeyeceğini anlatıyordu. Her ikisi de artık dış etkilerden uzak bir dünyaya göçmüş. Ben yüksek, demir kapıya varana kadar sesleri arkamdan geldi. Görevli, geçmem için kapıyı araladı. Sessiz, ağaçlıklı yolda yürümeye başladım.

Avrupa'yı altüst eden 1940 yılının 18 Mayısı'nda annem öldü, ama benim için zaten çoktan ölmüştü.

Telgrafı cenazenin kalkacağı sabah aldım. İstanbul'a gitmek ya da başka bir şey yapabilmek için zaman yoktu.

İstanbul'da, surların dışındaki mezara indirildiğinde yanında bizlerden sadece Mehmet varmış. İmam Kuran okumuş. Mehmet bir süre daha orada beklemiş. Sonra o da, annemi güneşe, şefkatli yağmura ve bundan böyle sonsuza dek sürecek olan gecelere bırakıp ayrılmış.

Daha sonra, küçük mezarın etrafını alçak bir duvarla çevreletip başına bir mezar taşı koydurduk. Gene baş ve ayakucuna gül fidanları diktirdik. Parlak mermer üstüne, "Şevkiye Orga, 1893-1940, Ruhuna Fatiha"[7] yazdırdık. Tüm adsız ölülerin arasında adıyla göze çarpar oldu.

Ve annemi orada, o çok sevdiği İstanbul'un biraz dışında, doğayla baş başa bıraktık.

FINIS

7 Merkezefendi Mezarlığı'ndaki mezar taşında verilen tarihler ise 895-940'tır.

Sonsöz

"Başkalarının hayatı her zaman için ilginçtir.
Bu ister köy ortamında dolaşan bir dedikodu olsun,
isterse Avrupa düzeyinde – pek fark etmez."
John Betjeman
16 Ağustos 1950'de yayınlanan,
Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'yle ilgili tanıtım yazısından.*

Türkçede "irfan" bilgi, aydınlanma ve kültür anlamına gelir. Babam adını hep başı dik, alnı açık bir şekilde taşıdı. İyi huylu, insanları seven, ince düşünen, duyarlı ve şerefli bir kişiydi. Yaşamı boyunca annesinin, "Övünmek ayıptır," ve babaannesinin, "Düşkünlüğünü kimseye belli etme; üstünde en iyi giysilerin, yüzünde gurur oldukça başarılı olursun; yoksa elinden kimse tutmaz," uyarılarından sapmamıştır. Bu kitabının bir

yerinde, "İyi bir askerin hayal gücüne ve insancıl duygulara ihtiyacı yoktur," der. Belki bu açıklama, onun neden genç yaşlarda hevesini kaybettiğine, neden iyi bir asker olamadığına ışık tutmaktadır. Hayal gücü genişti, olayları yorumlamayı severdi ve yaşama âşıktı. Çok şükür, amcasının Mezopotamya ve Suriye yörelerinde, babasının Çanakkale'de başına gelen türde bir sınava girmesi gerekmemişti hiç.

Babamı son derece adil ve doğrucu bir insan olarak hatırlıyorum. Onun sevecenliğini yakından tanıyabilmek, ailesine olan düşkünlüğünü izlemek ne büyük bir mutluluktu bizler için. O bizim evimizin direği idi. Yaşantımızı hep belirli inançlar çerçevesinde yönlendirmiştir. Alnı açık olmak, doğruluk, bağlılık, kişisel disiplin; onun için dünyada bunlardan daha önemli bir şey yoktu. Öbür taraftan, inandığı görevi yerine getirmek uğruna gerekirse sertleşebilen ve cezalandırmaktan kaçınmayan bir iradeye de sahipti. Ama biliyorum ki, babamın esas yapısını sonsuz bir sevgi ve sıcaklık oluşturmaktaydı. Kısacası tam anlamıyla bir insandı o.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, gözyaşları ve ayrılıklarla yoğrulmuş gerçek bir yaşamı konu almaktadır. İlk yazıldığında, "Boğaz Kıyılarında" başlığını taşıyordu ve anneme ithaf edilmişti. Askeri okul ve teğmenlik yıllarına büyük yer verildiğinden, bugünkünden çok daha uzundu. Daha sonraları, buna İngiltere'de geçirdiği yılları da eklemek niyetindeydi babam. Ancak, o dönemde kitabı pazarlamak işini üstlenen Curtis Brown, 30 Ağustos 1949'da kendisine yazdığı bir mektupta, çocukluk anılarına ve son Osmanlı sultanından Atatürk'e uzanan yıllardaki aile yaşantısına ağırlık vermesini önermiş, böylelikle kitabın şimdiki şeklini belirlemişti. Babam bu öneriyi

kabul etti ve 25 Ocak 1950'de 75 İngiliz sterlini [2008: 1950 sterlin (4700 YTL)] karşılığında kitabı Victor Gollancz Yayınevi'ne sattı. 14 Ağustos'ta Gollancz tarafından basılan kitap, 16 şilin [2008: 19 sterlin (45 YTL)] fiyatla piyasaya çıktı. İlk ağızda öyle büyük bir satış yaptı ki, basılışından hemen iki hafta sonra ikinci baskıya zor yetişebildiler. Londra'da kitabın bulunmadığı kitabevi kalmadı; çoğu vitrinde başköşede sergilendi. Aynı yıl benim doğum günümde (6 Kasım), Macmillan Yayınevi kitabı Amerika'da piyasaya çıkardı. New York Herald Tribüne gazetesi, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nü, "1950 yılının en başarılı kitaplarından biri" olarak tanımladı.

Kitabın bugünkü hali (aslı yıllar önce yok oldu) babaannemin ölümüyle son bulur. Duygusal, ama açıkları bulunan bir öyküdür bu. Her nedense Eskişehir'de, muhtemelen 1936'da, Atatürk'ün pilot kızı Sabiha Gökçen (1913-2001) ile olan yakınlığına hiç değinmemektedir. Sabiha Gökçen, son derece kişilikli ve hatta babamın evlenmeyi dahi düşündüğü bir hanımmış.

Ayrıca, bazı belgelerde doğum gününün neden 1 Mart 1908 şeklinde verildiğini de açıklamaz. Kitabın başlangıcında belirtilenin aksine, hangi tarihte doğduğunu kendisi de tam bilmezdi. Ayrıca, aldırmazdı da buna. "Eski Osmanlı dönemini yaşamış olanlar, bu gibi yanlışlıkları doğal karşılarlar," derdi. O zamanlar belgelerdeki boşluklar, görevlilerin gelişigüzel bir doğum tarihi seçmeleri ile doldurulurmuş. Bu seçim, çoğunlukla annenin doğum öncesinde ve sonrasında anımsadığı önemli olaylara dayanılarak yapılırmış. Ama gene de merak ettiği olurdu zaman zaman. Hatta bir keresinde bana, 1909'da doğmuş olması olasılığından bile söz etmişti.

Kitap, soyadımızın nereden geldiği konusunda da bilgi vermez. Atatürk devrimlerinden biri olan soyadı kanunu Türkiye'de 1935'te çıkmış. Ondan önceki dönemde babam hep "Beyazıtlı Hüsnü ile Şevkiye'nin oğlu İrfan" diye bilinirmiş. Bir kış günü, ateş başında oturduğumuzda, "Orga" soyadının ortaya çıkışını bize anlatmıştı. Bir zamanlar önüne bir harita açmış ve üstüne bir topluiğne batırmış. Topluiğne, Kazan ve Gorki adasındaki Urga Nehri'nin yanına saplanmış. Daha sert bir etki yapsın, fazla yabancı izlenimi vermesin ve Türkçeye daha uygun olsun diye "U"yu "O"yla değiştirmiş.

Babam iki buçuk ay süren bir deniz yolculuğundan sonra 16 Temmuz 1942 tarihinde İngiltere'nin Liverpool şehrine varmış. Bu yolculuğu Suriye ve Filistin kıyılarından Süveyş Kanalı'na geçerek ve oradan da Güney Afrika ve Lizbon'a uğrayarak yapmış. Torquay'da verilen kısa bir moladan sonra İngiliz Hava Kuvvetlerince eğitilmekte olan Türk Hava Tugayı'nın başına geçmiş. "Spitfire" uçaklarıyla uçmayı öğrenmiş. Bu arada da Londra'daki Türk Sefareti'nde kendisine bir oda verilmiş. Londra adresi, 29 Inverness Terrace imiş. (Bizim aramızdaki adıyla, "Bay John'un evi.")

Annem Margaret Veroni[y]ca'yla ya o sene, ya da bir sonraki sene tanışmış. Yüksek perdeden konuşan, sinirli, Katolik ortamda yetişmiş bir kadındı annem. Kendisinden adeta nefret edercesine içtiği içki ve sigara sonucu 1974'ün Ekim ayında öldü, ama gençliğinde kibirli bir güzelliğe sahipmiş ve ince yapılıymış. Babası yarış atları yetiştiren varlıklı bir kişiymiş. Annem 1920'lerin sonundan 1930'ların ortalarına kadar Bayswater'deki Notre Dame de Sion okuluna devam etmiş, sonra Paris'teki bir kız okulundan mezun olmuş. Anne tara-

fından soylu bir İrlandalı aileden geliyormuş (annesinin adı Wicklow D'Arcy idi). Bir süre ENSA'da (açılımı *Entertainments National Service Association* olan ve İkinci Dünya Savaşı süresince İngiliz silahlı kuvvetlerine ve cephane görevlilerine eğlence düzenlemek amacıyla 1939'da kurulmuş olan birim) çalışmış ve babamla tanıştığında bir seneye yakın bir süreyle başka bir kişiyle evliymiş. Yirmi üç yaşına bastığında, yani 8 Temmuz 1942'de, Westminster'daki nikâh dairesinde, 24. Kraliyet Mühendisler Odası'nda şoför olarak çalışan Leonard Sidney Gainsboro ile nikâhının kıyıldığını sonradan öğrendim. O tarihte Dolphin Square'de oturmaktaymış, ardından o da "Bay John"un evindeki odalardan birini kiralamış. Sonraları babamla Raynes Park'a taşınmışlar ve babam her gün oradan Waterloo'ya gidip gelmiş.

Anladığım kadarıyla, babamın bu tehlikeli ilişkisi bir süre için herkesten gizli tutulmuş. Annemin başkasıyla olan evliliği bir tarafa, Türk ordusunda görevi bulunan babam da bir yabancı kadınla değil evlenmek, yaşamanın bile yasal açıdan suç olduğunu herhalde biliyordu. Benim doğum yılım olan 1944'te ve kendisinin Türkiye'ye dönüp Diyarbakır'a tayin edildiği 1945'te hâlâ orduda görevliymiş. Daha sonraları bana açıklamıştı: Türkiye'nin doğusunda, sıcağı ve tozuyla, kuraklığı ve akrepleriyle hiç de çekici bir yer olmayan Diyarbakır'a tayin edilmesi, ordunun durumu bildiğine ve tepki gösterdiğine ilk işaretmiş kuşkusuz. Savaş dönemindeki Londra'dan, önemli bir siyasal görevi başarıyla tamamlayıp dönen elemanın gönderileceği yer değilmiş ki Diyarbakır.

Babam Hava Kuvvetlerinden kendi arzusu ile mi çıktı, yoksa atıldı mı, bilmiyorum. Kendisi hep birinci olasılığı

savunmuştur, ama konuştuğum Türk yetkililer bu konuda kesin bir yanıt veremediler bana. Babam kendisine bir öneri yapıldığını söylerdi hep. Karısını ve çocuğunu başından atsın ve görevini sürdürsün istemişler. Yok, atmayacaksa, ordudan ayrılsın demişler. Duyduklarımdan çıkardığım kadarıyla, 1947 başlarında ordu ile ilişkisinin kesildiğini sanıyorum. Annemin hatırına uçuştan vazgeçmişti. Annesi tarafından devletle yapılan 15 yıllık hizmet sözleşmesi de, o zamana kadar artık tamamlanmıştı zaten.

Babamın ardından biz de Türkiye'ye gittik. Tren yolculuğumuzda Atina, Selanik ve Edirne'den geçtik. İstanbul'da Şişli semtinde, Savaş Sokak 40 numarada bir ev kiraladık. Annem, Mehmet Amcam ve Rum komşularla iyi anlaşıyordu, ama onu kayınbiraderine yakışmayacak kadar hafif gören Bedia ile yıldızı bir türlü barışamıyordu. O zamanlar buna bir türlü anlam veremez ve Bedia'nın annemi haksız yere suçladığını düşünürdüm.

Ankara'da, İngiliz Avrupa Havayolları'nda trafik memuru olarak iş bulan babam 1947 yılının sonlarına doğru çok çetin bir sorunla karşılaştı. Arkadaşları yakında tevkif edileceğini el altından kendisine bildirmişlerdi. Diyarbakır'da kaldığında edindiği bazı Kürt ve Ermeni dostlarının yardımı ile Irak ve Suriye yolu ile kaçmayı planladı. Bu pek de kolaylıkla gerçekleştirilebilecek bir plan değildi. Yine de "Mehmet İrfan Orga" adı altında bir pasaport elde etti. Pasaportta mesleği "işçi" olarak tanımlanmıştı. 19 Aralık'ta İngiliz Sefareti kendisine bir aylık "kısa ziyaret" vizesi verdi ve babam 22 Aralık'ta İstanbul'dan ayrıldı. Sonraları şunları yazmıştı bugünün anısına:

"Surların dışında yatan annemi düşündüm; babamı ve dedemi düşündüm. Evet seni de, seni de, seni de düşündüm. Bu sayfalarda kısa bir gezintiye çıkan ölü görüntüler dirildiler. Korkunç sessizlikleri ile zavallı canlıların gürültüsüne meydan okuyorlar. Sizler kendi düşüncelerinizi kendinize saklayın...

"Bu akşam sizleri düşündüğümde, çoktan yok oldu sandığım düşler kalkıp boğazıma sarıldılar... Sizlerle anlam bulmuş olan o güzel günler tüm ayrıntıları ile bu feri sönmüş gözlere görünüyor ve zaman olduğu yerde dursaydı, işte yaşam böyle olacaktı diye bu aptal kalbe işkence ediyor.

"Bu gece her şeyi ince ince canlandıran hayal gücüm Boğaz'ın uzun çizgisini de getirdi gözlerimin önüne, sessiz bir gök altında Kuleli var ve uzaklarda, o kare şeklindeki beyaz ev alev alev yanıyor, kaygısız bir semaya karşı. Sonsuza dek de yanacak o ev benim için.

"'Elveda!' diye bağırdık. 'Elveda...'"

Babam ertesi gün Northolt'a vardı. 25 Aralık'ta, yani Noel günü, saat öğleden sonra dördü on geçe, annem Beyoğlu'ndan bir telgraf çekti kendisine: "Cumartesi geliyoruz. Victoria İstasyonu'ndaki havayolları bürosunda bekle. Sevgiler. Margaret." Ayın 27'sinde, bir dolunay gecesi, tekrar bir aradaydık.

Annemle babamın nikâh yüzüğü içinde Türk usulü kazınmış bir tarih vardı: 22/7/943, yani Palermo'nun Amerikalılar tarafından alındığı gün. 1968'de evliliklerinin gümüş yılını kutlayacakları zaman, aniden önem kazanmıştı bu tarih. Belli ki kendilerince bilinen bir anlamı vardı. İlk karşılaşmalarını mı simgeliyordu acaba? Annem, Inverness Place'in köşesinden sağa, Bayswater'daki Terrace'a doğru, tereddütle ve donuk

bakışlarla dönerken gerçekleşen (babamın hiç unutamadığı) o ilk karşılaşmalarını... Gerçek o ki, onların nikâh günü değildi 22 Temmuz 1943. Yaşamımın ilk 24 yılında bunu sorgulamak aklımın ucundan geçmemişti. Fakat babamın ölümünden kısa bir süre önce, Tunbridge Wells İstasyonu'nda, bir akşam annem anlattıklarıyla beni şaşırtmıştı. Bir eski evlilikten söz etmişti. O zaman bu açıklamanın önemini hemen kavrayamamıştım. Ancak şimdi durumu tam açıklığıyla görebiliyorum. 1943'te evli değildiler. Hatta benim doğduğum 1944'te ve onu izleyen üç yıl boyunca da evli değildiler. Gerçi, bu gecikmenin anlaşılır bir nedeni vardı: Somerset House'da bulduğum kâğıtlar annemin ancak 7 Ocak 1948'de ilk kocasından boşanabildiğini göstermekteydi. Ondan hemen iki gün sonra, Paddington Nikâh Dairesi'nde evlenmişlerdi. (Şimdi anlıyorum, Bedia'nın anneme neden o şekilde davrandığını.)

1947'yi 1948'e bağlayan kış, babamı İngiltere'den atılma, annemden ayrılma, Türkiye'de mahkemeye çıkma ve hapse girme olasılıkları bekliyordu. Allahtan, savaş yıllarında Londra'da edinmiş olduğu dostları yardımına yetiştiler. Şubat ayında İçişleri Bakanlığı'nın High Holborn'daki Yabancı Uyruklular Dairesi'nden gelen bir mektup, İngiltere'deki oturma izninin uzatıldığını ve isterse bir işe girebileceğini bildiriyordu.

Üç buçuk yıl süreyle Inverness Terrace'da, bir binanın dördüncü katındaki tek pencereli odada, 3 sterlin 10 şiline oturduk. Bu pansiyon, Ferentinos adında, gemi sahibi kurnaz bir Yunanlı ile şişman, cömert ve iyi kalpli karısına aitti. Şimdi olduğu gibi o zamanlar da Bayswater ve Queensway semtleri karmaşık bir topluluğu barındırırdı. Muhacirler, sokak kadınları ve kaçaklar hep buralarda otururdu. Ortalıkta bir

Uzakdoğu kokusu duyardınız hep. "Bertorelli'nin Yeri" göze çarpardı. Civarda ufak dükkânlar ve kaldırım kahvehaneleri ve aralarına Whiteleys mağazası bir taç gibi oturtulmuş. Babam *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nü işte bu ortamda yazdı. Bu arada beni zaman zaman Kensington Parkı'na götürür ve büyük bir sabırla okuma yazma öğretirdi. Gene burada yeni bir gerçekle karşılaştı: Ailenin başı olmasına başıydı hâlâ (örneğin, kardeşleri önemli bir karardan önce ona akıl danışırlardı), ama bundan böyle, ailenin ekmek parasını eve getiren annem olacaktı. Bu gerçeği yaşamının sonuna kadar hazmedemedi ve erkekliğine sürülmüş bir leke olarak değerlendirdi. Nitekim, daha yaşlandığı dönemlerde ortaya çıkan depresyonun gerisinde gene bu gerçek yatıyordu.

Babamın 1947'de Türkiye'den kaçmakla ne isabetli bir iş yapmış olduğu yirmi ay sonra ortaya çıktı. 12 Eylül 1949'da Ankara'daki Üçüncü Hukuk Mahkemesi'nde, Milli Savunma Bakanlığı adına Hazine dava açtı ve babam gıyabında yargılandı. Savcı, 13 Ekim 1947'de verilen bir başvuru dilekçesine göre, Ankaralı İrfan *Urga*'yı yabancı uyruklu bir kadınla yaşamaktan dava ediyordu. Hâkim, davayı savcının görüşüne uygun olarak sonuçlandırdı ve babamı 45.904 lira 42 kuruş para cezasına çarptırdı. Bu, bugünün [2008] parasıyla 143.000 sterlini (343.410 YTL) aşkın bir miktardı.

Bunu izleyen on yıl boyunca babam bu kararı değiştirmek için elinden gelen her şeyi yaptı. Yazılan sayısız mektuplar, annemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a ve Başbakan Adnan Menderes'e yaptığı başvurular ve hatta 1960 darbesinden sonra babamın Harbiye'den bazı eski arkadaşlarına –ki bu kişilerin arasında, o günlerde Hava Kuvvetleri Komutanı olan

İrfan Tansel de vardı– yanaşmaları bir sonuç vermedi. Böylelikle, babam Türkiye'ye bir daha hiç dönemedi.

Ben olabildiğince Türk bir ortamda yetiştirildim. Başkalarıyla pek görüşmeyen, birbirine yeten ve iyice kenetlenmiş bir üçlü halinde yaşamımızı sürdürdük. Yabancılara aramızda yer yoktu. Belki babama bir zarar verirler diye, özellikle Türk konukları içeriye almama konusunda uyarılmıştım. Yalnızca 1957'de, babamın eski iki öğrencisi (ki artık yüksek rütbeli subay olmuşlardı) kötü niyetle gelmediklerine beni ve benim kanalımla da babamı inandırdıklarında bu kuralı bozmuştuk, ama o da ilk ve son kez olarak. Benliğimizi kaybetmeden, bir yabancı olarak, ama her zaman için gururlu bir şekilde yaşadık. Ne arayanımız vardı, ne de, "Halin nedir?" diye soranımız. Yaşantımızı kolaylaştırmak için bazı öyküler yaratmak gerekiyorsa, onları da yaratıyorduk. Örneğin, İstanbul'da doğduğum söylenmişti bana yıllarca ve ben de buna inanmıştım. Oysa aslı astarı yokmuş.

Evde İngilizce ile Türkçe karışımı garip bir dil konuşurduk. Kekemeliğim arttığında, derdimi ancak şarkı söyleyerek anlatabilirdim. Hiçbir zaman okula gitmedim. Bozulacağım, İngilizleşeceğim, Hıristiyan şapkası giyeceğim diye taraftar olmadı babam. Ayrıca annem de, devlet okuluna değil, Ampleforth gibi bir özel okula gönderilmemden yanaydı, ama özel okula verecek para bizde ne gezer? O dönemlerde annem haftada ancak beş ya da altı sterlin kazanabiliyordu. Babam ise bir hastanede getir-götür işi olsun bulamıyordu. Altı yaşıma bastığımda, babam benim eğitimimle kendisi uğraşmaya karar verdi.

Şaşılacak şeydir, gerçekten de onu izleyen on yıl içinde bana son derece ağırlığı olan bir eğitim verdi. Bana kendi kendime çalışmayı öğretti. Yabancılar tarafından rahatsız edilmeyen

bir yaşantı tarzımız olduğu için, hızlı adımlarla ilerleyebildik. Dersler her gün sabah 9'dan akşamüstü 3'e kadar sürerdi; hem de son derece ciddi bir havada. Ondan sonra bir saatliğine karşıki parkta oynardım, tabii gene babamın gözetimi altında. Her akşam aksatmadan ev ödevi yapar, dönem sonlarında da hem annemin, hem de babamın hazırladığı sınavlardan geçerdim. Özel okullarda olduğu gibi, uzun yaz tatillerim vardı. Sık sık Foyles Kitabevi'ne yaptığımız gezilerle son kitapları izleme fırsatı elde ederdim. Babam okuma, yazma (daha sonraları daktilo ile yazma), aritmetik, geometri, geometrik çizim (hatta biraz Euclid), coğrafya, Türk dili, Türk tarihi ve daha sonraları müzik ve piyano öğretti bana. Piyanoyu öğretebilmek için de önce kendisi oturup öğrendi. Annem ise İngilizceyle Fransızcamı ele aldı. Kalan açıkları da BBC'nin çocuk programları ve müzelere yapılan gezilerle kapattı. Böylece, çok küçük yaşlardan itibaren kendi kendime yetmeyi öğrendim. Eğitimim çok yönlü oldu ve öğrenme hızım zorlanmadı. İstediğim yazarları okuyabildim. On üç yaşımda iken ne Shakespeare'i, ne de Dickens'ı bilirdim, ama Homeros, Herodot, Arthur Ransome gibi yazarlar, mitoloji gibi konular ve Napolyon savaşları gibi tarihsel olaylar hakkında bilgim çok derindi. Özel eğitimin bence en sakıncalı yanı, yarışma duygusunu geliştirmemesi ve çocuğu kendi yaşıtlarından uzak tutmasıdır. Benim tek tanıdığım çocuklar, hafta içinde parkta gördüklerimdi. Hafta sonları ise, annem çok "avam" bulduğundan parka gitmezdik. Gene de o mutlu yılları tattığım için kalbim şükranla dolu.

Olabildiğince Türk bir ortamda yetiştim demiştim. Örneğin, hep Türk yemeği yerdik. Zaman zaman sosis yediğimiz de olurdu, ama domuz etine kesinlikle el sürmezdik. Radyomuz

ya BBC'nin iç yayınına, ya kısa dalgadan cızırtıyla duyulan Ankara Radyosu'na, ya da Amerika'nın Sesi'ne ayarlı olurdu. Akşam geçmezdi ki, Türk haberleri ve klasik ya da hafif müziği ile evimiz şenlenmesin. Mehmet'ten haftada bir Cumhuriyet, Vatan ve Hürriyet gazeteleri gelirdi. Yıllarca hem o, hem de Ali, eski yazı mektuplar göndererek babama son gelişmelerden haber verdiler.

Sonraları ortaya bir evlilik lafıdır çıktı. Liberal görüşlerine hiç de yakışmayacak şekilde babam bu fikre kendini iyice kaptırdı: anlaşılan daha küçüklüğümden beri sevimli kuzenim Oya (Mehmet'le Bedia'nın kızı) ile evlenmem düşünülmüştü. Zamanla babamın bu konuyu eskisi kadar deşmediğini fark ettim. Derken, Bratislavalı bir Yugoslav güzele âşık oldum. Onun ardından insanın içini açan, hayat dolu bir Polonyalı kıza tutuldum. Aman, bunlar bir şey değil diye düşünüldü, yeter ki İngiliz olmasın. Her nedense babam, eğer bir İngiliz kızıyla evlenirsem, evime alınmayacak, bir köşede ölüme terk edilecek gibi bir korkuyla yaşadı hep. Annem ise o kendine özgü kibri, inatçılığı, pat diye sözü kesen konuşma tarzı ve İngilizleri insanlığın en aşağı ırkı gören eğilimiyle, babamın bu korkusunu körükledi sadece. Oysa ben, kendine özgü bir munislikle, ona korkularının ne kadar yersiz olduğunu kanıtlayacak bir İngilizle, Josephine ile evlendim. Ömrü yetseydi eğer, çocuklarımız Chloe ve Alexander, yaşlı günlerinde onun yaşamını renklendirirdi. Aynı şekilde, (Cambridge'de evlendiğim ikinci eşim Ruth'dan olan) Francesca ve (Isabelle ile geçirdiğim İngiliz-Fransız karışımı yılların sonucu) Guillaume onun yaşamına neşe katardı.

Babam lanetlendiğine, gittiği yere şanssızlık getirdiğine inanırdı. İşlerimiz ne zaman düzelse, özellikle paraca, mutlaka ağzımızın tadını bozacak bir şey olurdu. Oysa bu şanssızlıkların temelinde hep annem yatardı; isteyerek ya da istemeyerek... Yani şanssızlıklar annem yüzünden başımıza gelirdi. Evliliklerinin ikinci ayında tüberküloza yakalanmış. O günlerde bu, oldukça ciddi, hatta öldürücü bir hastalıkmış. Hastaneye yatırılmış. Her gün ziyaretine giderdik. Babam içeri girer, ben uslu uslu dışarıda beklerdim. Annemle birbirimize değmezdik. Su içeceksem eğer, benim için ayrılmış bardaktan içerdim. Bu alışkanlık yıllarca sürdü. Anneme, 1951'in haziran ayında iyileştiği söylendi, ama hastanedeki doktor ve Kensington'daki göğüs mütehassısı üç-beş yıl daha, belirli zamanlarda muayeneden geçmesi konusunda uyardılar kendisini.

1958 sonlarına doğru, annem bu defa öyle şiddetli bir sinir hastalığına yakalandı ki, bir yıla yakın bir süre ayaklarının üstüne basamadı. Yatakta sırtüstü, belkemiğindeki düzensizlik ve bacaklarındaki kıvrandırıcı ağrılarla, yattı kaldı. İlaçların uyuşturucu etkisi altında değilse, sinirli olur ve hatta etrafını kırıp geçirecek şekilde huysuzluk ederdi. Nefes nefesedir, ama bitkinlikten de ölür. İyileşmesini kendi kendine yaptığı telkinlere borçlu olduğunu söyledi sonraları. Yattığı yerde, şişe ve cam üstüne soyut resimler yapmaya başlamıştı. Ayrıca Baker Street civarındaki bir falcıyı denedikten sonra, Hamput adında Mısırlı bir doktora giderek ışın tedavisinden geçmişti.

Babam dişini sıkarak bu sarsıntıları atlatmayı becerdi, ama böylesi olaylar onun sinir sistemini hayli yıprattı. Saçlarının azalması ve beyazlaşması gibi erken yaşlanma belirtileri ortaya çıkmaya başladı. Artık sinir ilaçlarıyla yaşıyordu.

4 Temmuz 1951'de İrlanda'ya gitmek üzere Euston Tren İstasyonu'ndan ayrıldık. Gerçi babama altı aylık bir oturma izni verilmişti, ama bizim niyetimiz İrlanda'ya yerleşmekti. Bu, özellikle aile ve tarih bağlarıyla gurur duyan ve hâlâ iliklerine kadar İrlandalı olan annemin fikriydi. Ne gariptir ki, annemin çocukluğuna ait ne bir resim, ne de başka bir anı kalmıştı elimizde. Babası öldüğünde bütün bunları yırtıp attığını söylemişti, ama bilmem. Zaman zaman düşünürüm, acaba kaçtığı ilk kocasının evinde mi bırakmıştı her şeyi diye.

Babamın üniformalarını, kitaplarını, ipek halılarını, velhasıl tüm eşyamızı büyük sandıklarla yanımızda götürdük. Küçüklüğümden beri hep evimizde bulunan o pahalı halıları nereden bulduğumuzu hiç sormamıştım babama. Oysa onun Türkiye'den son çıkış şeklini düşünüyorum da, halıları nasıl buralara getirdiğini anlayamıyorum. Savaş döneminde getirmişti de, Türkiye'ye dönerken bir yere emanet olarak mı bırakmıştı? Yoksa daha sonraki bir tarihte Türkiye'den gizlice mi gönderilmişti? Ya şimdi nerelerde bu halılar?

İrlanda'da, deniz kıyısında, Blackrock denilen bir yerde oturduk. Burası Dun Laoghaire ile Dublin arasında yer alıyordu. Adresimiz George's Bulvarı, 82 numara idi. Kraliçe Victoria çağından kalma, iddiasız, ama şipşirin, iki katlı bir eve girmiştik. Evin sahibi Mooney isimli dul bir kadındı. At yarışlarına meraklı kocası vaktiyle "Irish Independent" gazetesinde çalışırmış. Kadın birkaç odayı bize ayda 12 sterline [2008: 300 sterlin (700 YTL)] kiraladı.

Blackrock'daki ilk günlerimizde geleceğe umutla bakıyorduk. Çoğu akşamüzeri deniz kıyısındaki kum tepeleri arasında yürüyüşe çıkardık. Babam sürekli yazardı. Bazen Howth ve

Killiney'e gidip güneşi içimize sindirirdik. Hiç tanımadığım birtakım zenginlerin evine çaya ya da öğle yemeğine davet edilirdik. Geceler soğumaya başladığında bu yaşam biçimi değişti. Davetiyeleri daha seyrek, özür mektuplarını daha sık alır olduk.

İrlanda'nın yaz mevsiminde dünyayı fethedeceğiz sanmıştık. Kışında ise bunalıma girdik. Gerçek tüm çıplaklığıyla karşımıza dikilmişti.

Babamın ateşe karşı garip bir tutkusu vardı. *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nde bunu görürüz. Doğduğumda bana "Ateş" adını vermesi de anlamlıdır. George's Bulvarı'ndaki evimizde alevler bir gece onu gene sardı. Yangını bu defa ben çıkarmıştım; isteyerek değil tabii. Babam söndürdü, ama söndürürken de kaynar su dolu çaydanlığı bacağına döktü. Mooney'in aptal kızı çaydanlığı ortalığa öylece bırakmıştı. Babamı hemen Dun Laoghaire'deki hastaneye kaldırdılar. Acı içinde kıvranıyordu. Orada uzun süre kaldı. Etrafındaki rahibelerden rahatsız olmuştu. Annemle birlikte onu her gün ziyarete gittik. Hastaneden ayrılışı da bir başka olay... Borcumuzu ödeyecek paramız yoktu çünkü.

İrlanda'ya trenle birinci sınıfta gitmiştik. Dört ay sonra, beş parasız, koltuğumuzun altında sadece bir sözlük ve babamın kılıcı, üçüncü sınıfla İngiltere'ye döndük. Her şeyimiz geride kalmıştı. Annemle babam bir gün eşyamızı almak için geri döneceğimizi söylemişlerdi. Hiçbir zaman dönmedik. Önce vapur, sonra tren bizi İngiltere'ye getirdi. Pis bir metro yolculuğunun sonunda Inverness Terrace'a vardık.

İrlanda düşleri bitmiş ve *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nün geliri suyunu çekmişti. 1950'lerde Londra iç karartan, gri ve

dumanlı bir yerdi. Yiyecek karneye bağlanmıştı. Dükkân tezgâhları altından alışveriş edecek gücünüz varsa iyi, yoksa yandınız. Havayı ağır bir sarı duman kaplamış. Etraf savaşta atılmış bombalarla delik deşik. Hava harekâtının toprak üstünde bıraktığı yaralar her yerde. Aydınlanma gaz lambalarıyla sağlanıyordu. Kışlar öyle soğuktu ki, babam pencerelerdeki çatlakları gazeteyle kapatır, üstüne unla sudan yapılmış bir bulamaç sürerdi yapışsın diye. Açlığımız dayanılmaz boyutlara ulaştığında Portobello Sokağı'ndaki pazara gider ve küfeci çocukların küfelerindeki artıklardan getirirdi. Kışlık giyecek alamazdık. Gazetelere sarınırdık onun yerine. Ayaklarımızı da sarardık. Biraz faydası olurdu, ama çok değil. Mehmet ile Ali'den ara sıra yiyecek paketleri gelirdi. İçinde çoğunlukla pirinç, kuru fasulye, sucuk, zeytinyağı olurdu bunların. Bazen de bir köşesinden, nasılsa gümrük memurlarının gözünden kaçmış bir ipek çorap çıkardı annem için. Oyuncak asla!

İyi kalpli ev sahibemiz Bayan Ferentinos zaman zaman bir-iki sterlin tutuştururdu elimize. Tutuşturmadığında eski kitaplardan birini az bir para karşılığında satardık. Bayswater İstasyonu'nun yanında Davis denilen bir rehineci vardı. Umudunu iyice yitirdiği günlerden birinde de babam burada altın kol saatini bırakmıştı.

Artık banka müdürünün yüzüne bakacak hali kalmamıştı. Oysa, "Dik yürü," derdi her zaman bana, "Dik yürü." Ne acıdır ki kendisi bunu yapamadı. Londra'nın yüzsüz düşkünleri arasına karıştık. Yaşam sadece itişip kakışma ve ağız kavgası, artıkları toplamak, kemirgen fareler, komşuların gürültüsü, gece geçen trenlerin sarsıntısı, yemekte lahana ve Noel zamanı bir balon demekti. Yaşam bir daha hiç bu denli kötü olmadı.

Inverness Terrace'ın minicik arka odalarından birinde geçirdiğimiz birkaç yıldan sonra, Pembridge Meydanı'nda bir eve taşındık. Burası on dokuzuncu yüzyılda yapılmış geniş ve görkemli bir bina idi. Zamanla üst kattaki odalardan pek çoğunu kiralar duruma girdik. Pembridge Meydanı'nı sevmiştik.

Hafta içinde babamla birlikte Holland Park ve Notting Hill'de, nehir boyunca yürüyüşlere çıkardık. Pazar öğleden sonraları ise Paddington İstasyonu'na giderdik. Hızla geçen Fishguard ve Cheltenham trenlerinin rüzgârıyla sarsılır, Cornish Riviera Ekspresi'nin sekizinci perona gürül gürül girişini izlerdik. Haziranda Mall'a kadar çıkar, Kraliçe'nin ata yan oturmuş vaziyette ve süvarilerinin başında geçişine tanık olurduk. Hyde Park'ta Kraliyet Atlı Bandosu'nun kulakları sağır edici müziğini dinlerdik.

Pembridge Meydanı'na taşındığımızdan bu yana Allah yüzümüze güler olmuştu. 1957 yılının ilkbaharına kadar annemin Westminster Bridge Sokağı'ndaki bir Alman basımevinde iyi bir işi vardı. Tek can sıkan nokta, aynı yerde yakışıklı ve anneme kur yapan bir Polonyalının çalışıyor olmasıydı. Annem her ne kadar suçu üstüne almıyorsa da, bu sıralarda babamla arasında hatırı sayılır bir gerginlik doğmuştu. O yıl haziran sonunda, bir yayınevine –Bloomsbury'deki Secker and Warburg'a– gitmek üzere iş değiştirdi. Önceleri sekreter olarak başladığı bu işyerinde kısa sürede editörlüğe yükseldi. Haftada 14 sterlin 10 şilin [2008: bugün ortalama kazanç değerindeki 640 sterlin (1500 YTL)] geçiyordu eline. Aynı günlerde ben de Queensway'e yakın bir seyahat acentasında posta defterini tutmak üzere iş buldum. Para içinde yüzüyorduk sanki.

Babamın İngiltere'deki yaşamında ilk defa o yıl yaz tatiline çıktık. Koca bir trenle, iki haftalığına Devon'da bir çiftliğe gittik. Güzel bir dönemdi bu. Üçümüz açık havada yürüyüşe çıkar, Paignton'da denizi seyreder, Avonwick'de, dumanı vadiyi kapladığı halde bir türlü görünmek bilmeyen trenleri beklerdik.

İkisi hariç, babamın bütün kitapları 1950'lerde basıldı. Ayrıca pek çok yarım bırakılmış veya bitirilmiş kısa öyküsü de vardı, ama bunlar ya müsvedde olarak kaldı ya da kayboldu. *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* çıktığında eleştirmenler, kullanılan İngilizcenin ustalığına şaştılar. Özellikle, The Observer'da (13 Ağustos 1950) yazan Harold Nicolson övgü dolu, uzun makalesini şu sözleriyle bitirmişti: "1941'de tek kelime İngilizce bilmeyen bir yazar karmaşık dilimizi sanki kendi diliymiş gibi rahatlıkla kullanıyor." İki hafta sonra The Spectator'da çıkan bir yazıda, Barbara Worsley-Gough ise babamı, "George Eliott'un erkeği ve Müslüman olanı," şeklinde tanımlıyordu.

Her iki eleştirmen de babamın dildeki ustalığına parmak basmış ve bunun nasıl olabildiğini sormuşlardı. Gerçekten, babam 1940'larda İngilizceyi son derece bozuk bir biçimde kullanırdı. 1960'ların sonlarına doğru dile daha hâkim olmuştu, ama gene de bildiği sözcükler sınırlı, konuşması aksanlı kalmıştı. Okuma yönünden bir sıkıntısı yoktu. Dostoyevski'den Pasternak'a ve Galsworthy'ye, Churchill'den Freya Stark'a kadar pek çok yazarı, durmadan ve hırsla okurdu. 1962'de *Atatürk* adlı kitabı basıldığı zaman, annem istememesine rağmen, babam onun ikinci yazar olarak kitapta söz sahibi olmasında diretti. Haklıydı da... Kitaplarının dilini, hatta içeriğini düzene sokan, onlara can veren annemdi aslında.

Hatırladığım kadarıyla, babamın yazma yöntemi pek dolambaçlıydı. Önce yazacağının eski Türkçe özetini çıkarır, sonra onu yeni yazıyla genişletir, daha sonra İngilizceye çevirirdi. Ardından bunu anneme verirdi. Annem eline geçeni okur, sindirir, tartışır ve nihayet yazıyı basılabilir bir İngilizceye sokardı. Bu defa ben devreye girerdim. Her bölümü okuyup indeksini çıkarırdım. Hatta bir keresinde kitabın (*The Caravan Moves On - Kervan Yürür*) arkasına konulacak haritayı dahi çizmiştim.

1950'lerde basılan iki önemli yayını, büyükannemle büyükbabama ithaf edilen *Phoenix Ascendant: the Rise of Modern Turkey* (*Anka Kuşunun Doğuşu: Modern Türkiye'nin Yükselişi* – Robert Hale yayını) ile *The Caravan Moves On* (*Kervar Yürür* – Secker and Warburg yayını [kısaltılmış olarak tekrardan basım, Londra: Eland Publishing 2002]) başlıklı kitaplar idi. *Kervan Yürür*, Toros Dağları'nda yaşayan Karadağlı Yörükleri konu almıştı. Her iki kitap da 1958'de çıktı.

Kervan Yürür hatırı sayılır bir ilgi uyandırdı. The Geographical Magazine, yapıtın "etnolojik önem" taşıdığını yazarken, Anadolu'daki gezi notlarıyla tanınmış Freya Stark, bunun "zevkle okunan bir kitap" olduğunu ileri sürdü. Kinross, The Daily Telegraph'ta *Kervan Yürür*'ü aydınlatıcı bir yapıt olarak tanımladı. Babamın daha önceki kitaplarını pek olumlu eleştirmemiş olan The Times Literary Supplement'ta dahi bu kez övgü dolu bir yazı çıktı. "Ozan", "gezilerini en iyi anlatan gezgin", "öykü ustası", "sevilerek okunacak bir kişi", "son derece parlak bir yazar" gibi değerlendirmeler babamı hem sevindirdi, hem de şaşırttı.

Babamın 1950'lerde fazla çaba harcamadan yazmış olduğu iki kitap daha vardır. Her ikisi de Andre Deutsch Yayınevi

tarafından basılmıştır ve yaşamında en zevk aldığı şeylerden biri olan yemek pişirme sanatıyla ilgilidir. Bunlardan ilkinde, "doğanın insanlara armağanı" olarak tanımladığı yoğurdu, *Cooking with Yoğurt*'ta (*Yoğurtlu Yemekler*, 1956 [tekrardan basım, Londra: Coronet Books 1981]), bu konuda hiç bilgisi olmayan bir okuyucu topluluğuna tanıtmıştır. Öbür kitabı ise *Turkish Cooking*'dir (*Türk Mutfağı*) ve 1958'de çıkmıştır [yeniden basım, Londra: Deutsch Cookery Classics 1999]. İkisi de iyi kazanç getirmiş ve basıldığından yirmi yıl sonra bile yeni baskılarla güncelliğini korumuştur. Biz Pembridge Meydanı'nda otururken, her akşam babamın son derece ilkel şartlarda yoğurt yapmasına tanık olurduk. Yoğurt kabını havlulara ve hatta yün yumaklara sarıp sarmaladıktan sonra, odamızdaki gaz sobasının yanına yerleştirirdi. Annemin veremi atlatıp iyileşmesinde eminim bu yoğurdun büyük payı vardı. Hem kıvamı, hem tadı öyle yerinde olurdu ki, eşine ne o günlerde rastlardık, ne de benzerini bugün yapan var.

Ayrıca iki çocuk kitabı çıkmıştır. *The Young Traveller in Turkey* (*Türkiye'de Bir Genç Gezgin* – Phoenix House, 1957 basımı, sonraları Hollanda'da bir kez daha basılmıştır) bana ithaf edilmişti. Diğeri *The Land and People of Turkey* (*Türkiye ve Türkler* – A & C Black, 1958 basımı) başlığını taşır.

Hiç bekletmeden 75 sterline [2008: 1300 sterlin (3100 YTL)] satılan son kitabında babam, Ali Rıza ismini kullandı. Bu, Muazzez'in kocasının olduğu kadar, Atatürk'ün Arnavut asıllı babasının da adı idi. Yayınevi, Orga adının artık çok göze çarpacağından korkmuş ve *Genç Gezgin*'den ayırt edilebilecek değişik bir ad istemişti. (Annemin sinirsel çöküntüsünü saymazsak, 1958 bizim için iyi bir yıl olmuştu aslında.) Babamın

umurunda değildi değişik ad kullanmak. Paraya ihtiyacı vardı. Ayrıca İstanbul'daki küçük yeğenlerine (yani Mehmet'in oğlu Kaya'ya ve Ali Arıtekin'in oğlu Erdal'a) ithaf edebileceği bir kitabın ortaya çıkmasıyla mutlu olmuştu.

Dokuz yüz ellilerin sonu ile altmışların başlarında yaşantımızda önemli değişiklikler olmaya başlamıştı. Yeni bir kiralık ev avına çıktık. Hafta sonları St. Albans'a, Pinner ve Chesham'a, Northwood Hills ve Amersham'a giderek uygun bir yer bulmaya çalışıyorduk. Büyük kentin dışında kalan yerleri taramaktaydık. Ara sıra güneye bile kayıyorduk. Eski Brighton trenindeki çay sefaları unutamadığım anılar arasındadır. En sonunda bir gazeteye ilan verdik. Hemen yanıt geldi. "Öyle mi yapsak, böyle mi yapsak," derken gidip yeri gördük ve âşık olduk.

Van Thals ailesine ait olan "Dikenli Ada", Sussex'in doğusunda, 18. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış ince uzun bir evdi. İki hektarlık bir arazinin içindeydi ve etrafındaki ağaçlarla bülbülleri saymazsak, ıssız bir bölgede yer alıyordu. Wadhurst İstasyonu'ndan çıkınca, meyilli, kenarları otlu ve üstü çukur dolu bir köy yolu vardır. Bu sizi, ne zamandır insan eli değmemiş olan eski bir çitin yanına getirir. "Dikenli Ada" işte o çitin ortasında, yuvasına kurulmuş bir kuş gibi durmaktadır. Londra'daki Charing Cross Metro İstasyonu'na trenle bir saatte varılır. O zamana kadar hiç görmemiş olduğumuz bu romantik köyün güzelliği, bizde sanki cennetteymişiz etkisini yapmıştı. Aslında iki ön odası, bir banyo ve mutfağı ile bize hayli ufak gelecekti ve benim yatak odam olmayacaktı, ama daha iyisini bulamadığımıza göre... Londra'dan uzaklaşmak istemiştik ya... Büyük umutlarla bastırdığımız gazete ilanına

da bundan başka yanıt veren çıkmamıştı işte, ne yapalım. Çok ufak bir paraya kiraladık "Dikenli Ada"yı. Sonraları, 1968'in Mart ayında, annem burasını 5.500 sterline [2008: 69.000 sterlin (166.000 YTL)] satın aldı.

1962'de babamın, içeriği açısından hiç de birbirine benzemeyen iki kitabı çıktı: *Cooking the Middle-East Way* (*Ortadoğu Mutfağı* – Paul Hamlyn'e 200 sterlin [2008: 3100 sterlin (7500 YTL)] karşılığı satıldı) ve *Atatürk* (500 sterlin [2008: 7700 sterlin (18.500 YTL)] karşılığında Michael Joseph satın aldı).

Bundan sonra babamın başka bir kitabı yayınlanmadı. İçinde pirinç kullanılan yemeklerle ilgili tonlarca tarifeyi bir araya getirmişti, ama ilgilenen yayınevi bulamadı. Hazreti Muhammet'in yaşantısını yazmak istedi, ama bunu da gerçekleştiremedi. Barbaros Hayrettin Paşa ile ilgili bir kitap düşündü, hatta birlikte araştırmalar yaptık ve bazı bölümlerini kaleme aldı, gene bir yere varamadık. Eğer bitirseydi, babamın en ağırlıklı çalışması bu olacaktı aslında. Derken, Ömer Şerif, Atatürk'ü filme çekmek için bir atılım yaptı, kendisi de başrolü üstlenecekti. Bize bu iş için bir miktar para bile ödedi [1963: 1500 sterlin; 2008: 22.750 sterlin (54.000 YTL)], ama bundan da bir sonuç çıkmadı.

Yeni evimiz babama huzur getirmişti. Çocukluğundan beri son günlerini Haliç'in kenarında balık tutarak geçirmeyi düşlermiş. Onu yapamadı, ama işte doğayla baş başa olabileceği bir yerdi burası da. Öbür taraftan, bu evde çok yalnız kaldı ve gitgide içine kapanık bir insan oldu. Kimseyi görmüyor, kimseyle konuşmuyordu. Toplumda yeri kalmamış gibi bir duyguya kapılmıştı. Parasal açıdan tamamen anneme bağımlıydı. Bir kez, çok duygusal bir anında, İngiltere'deki yaşantı-

sının çoğunu annemle bir cinsel ilişkisi olmadan geçirdiğini bana ağlayarak anlatmıştı. Onun başkalarıyla flört etmesini kaldıramıyordu. Hele annemin Kraliyet Hava Kuvvetlerinden bir havacı yüzbaşıyla olan ilişkisini duyunca yıkılmıştı. O dönemlerde annem kırk yaşlarında, havalı, hoppa ve bol paralı idi. H.W. Ailen Yayınevi'nde başeditör olarak çalışıyor, her gün Cannons Street'e gidip geliyor, yemeklerin ve partilerin birinden öbürüne koşuyordu. Sonraları duyduğuma göre, ara sıra yabancı erkeklerle randevuları bile olurmuş. Evde ise saatlerce, hatta günlerce süren kavgalar ve surat asmalar... Ne var ki, artık annem, biz Londra'da otururken yaptığı gibi evden çıkıp yok olmuyordu. Babamın sinirlerini yıpratma yolunu öğrenmişti şimdi, neden çıkıp gitsin? Böylelikle, evimiz kâh kahkahalarla çınlıyor, kâh gerilimlerle kasılıyordu.

Babamın "Dikenli Ada"daki günlük yaşantısı bahçe, mutfak, tavukları, kedileri ve köpeği etrafında dönüyordu. Bu arada köy yollarını arşınlıyor, televizyon programlarıyla vakit dolduruyordu. Futbol maçlarına çok düşkündü. 1966 Dünya Kupası'daki maçları gerçek bir İngiliz futbol hastası gibi heyecanla ve ayrıntıları bilerek izlemişti. 1963 yılında çok karlı bir kış yaşamış ve bir hafta süreyle evden çıkamaz duruma gelmiştik. Bu dönemde, "Uluslararası Yazarlar" adı altında bir edebiyat acentesi kurmayı düşündük. Şirketi evden yönetecektik. Babam daktilo işlerini ve arşivi üstlenecek, annem yol gösterecek, ben de sözleşmeleri yürütecek ve komisyonları toplayacaktım. Ayrıca ne tip kitapları alacağımıza da ben karar verecektim, işi gerçekten de rayına oturttuk. Müşterilerimiz az, fakat özdü. Hiçbirimizde bu işin uzmanı olacak bir kafa yapısı yoktu, ama kendimize bir uğraşı yaratmıştık pekâlâ.

Müzik babamın yıllar geçtikçe artan bir tutkusu idi. Biz daha Pembridge Meydanı'nda otururken, benim müzik eğilimime şiddetle karşı çıkmış ve beni ancak iki yıllık bir deneme devresinden sonra destekleyebileceğini söylemişti. İki yıl geçip de bendeki hevesin kaybolmak şöyle dursun, arttığını görünce, bu defa elinden geldiğince arka çıkmıştı bana. Okumam için müzik kitapları almış ve yirmi yaşlarıma geldiğimde müzik eleştirmenliği yolunda attığım ilk adımlara yardımcı olmuştu.

1950'lerde, pek sık olmamakla birlikte konserlere giderdik onunla. 1960'larda ise her çarşamba akşamı beş buçukta, Kensington Gardens'ı bir ucundan öbürüne geçip İngiliz Kraliyet Müzik Koleji'ne yollanırdık. Burada okulun en parlak ve başarılı öğrencileri halka açık müzik gösterileri yapardı. Bir başka uğrak yerimiz Goethe Enstitüsü idi. Konserler, içki ve yiyecek, sanatçılarla konuşmalar, hepsi de beş kuruş vermeden...

"Dikenli Ada"ya yerleşmemiz babamın konsere gitme zevkini engellemedi. Liszt'in 150. yıldönümünde genç ve yakışıklı Macar müzisyeni Tamás Vásáry tarafından verilmiş olan muhteşem resitalde çalınan beş parça arasında Altıncı Macar Rapsodisi de vardı. Bunun doğu müziğini andıran tekrar kısmı babamın çok hoşuna giderdi. Onunla birlikte o kadar çok konsere gitmiştik ki, ölümünden sonra uzun süre yalnız başıma gitmeyi yadırgadım. Bana müzikten zevk almayı ve beğendiğimi dışavurmayı babam öğretmiştir. Müzik konusunda artık uzmanlaşmış eleştirmenlerin hiçbir tepki göstermeden oturup dinlemelerini aklı almaz, hatta kızardı buna. "Neden?" diye sorardı bana. Bilmezdim. Hâlâ da bilmiyorum.

Babam "Dikenli Ada"da dokuz yılı biraz aşkın bir süre yaşadı. Bu dönemde annemin başarıdan başarıya koşmasını

ve tabii evden gitgide kopmasını gördü. Ben de artık kendi yoluma koyulacak yaşa gelmiştim. Bundan sonra onu hayata bağlayacak bir şey kalmamıştı. Ölümü onun kadar ağlayarak çağıran bir insan daha tanımadım.

29 Kasım 1970'te, sabahın erken bir saatinde öldü. 62 yaşındaydı. Vatansız, unutulmuş bir adamdı artık o. Oysa gençliğinde dünyayı fethetmeyi düşlemişti. Evde tabutunda bir Türk bayrağına sarılmış ve göğsüne İrlanda'dan yanımızda getirdiğimiz kılıcı uzatılmış şekilde bir gece yattı. Cesedinin yakılmasını istemişti. Basit bir tören. Cavelleria Rusticane'den ara perdesi (intermezzo) ile Chopin'den *Cenaze Marşı*. Alevler.

Küllerin bir kısmını son yıllarda severek yaşadığı evin etrafındaki rüzgâra savurdum. Birazını sakladım. Onu da daha sonra annemle birlikte gömdüm.

Yeni Baskıya Sonsöz

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki okuyuculara *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, özgün bir tarzda kaleme alındığı, yeni bir konuyu işlediği (20. yüzyıl ortalarına kadar Batı'nın Türkiye hakkındaki bilgisi son derece kısıtlıydı), alışılmış edebiyat türleri dışında yazıldığı ve belirli kişilere belirli mesajları vermediği için ilginç geldi. Okunması kolaydı; bir roman havasındaydı, Doğu'nun egzotik karakteristiğini taşıyordu ve aşk, yaşam sorunları, ayrılık ve olgunlaşma gibi insanlığın tümüne ait duyguları dile getiriyordu.

Amerika'da Macmillan *Öykü*'yü yeni baskılarla canlı tutarken (babamın tercih ettiği Türk harflerini Gollancz yok etmişti), ve 1957'de kitabın ikinci baskısını piyasaya çıkarırken, İngiltere ilk baskıda kaldı ve buradaki ilgi giderek silinip yok oldu. Babamın vefatını izleyen yıllarda, aralarında Olivia Gol-

lancz'ın da bulunduğu birçok yayıncıyla temas kurarak kitabı yeniden bastırmayı denedim ama başaramadım. Annemin yakın bir tanıdığı olan Tom Stacey de, *Öykü*'yü beğenmesine rağmen, ilgilenmedi (herhalde sonradan buna en pişman olanların da başında geliyordur); bir önceki nesle özgü düşünce tarzıyla, düzyazının zaman kısıtlamasına tabi olduğunu ve bu kitabın da kendi dönemini aşamadığı için çekiciliğini kaybettiğini ileri sürdü.

1988'de ben Weymouth'dayken hayatımdaki en garip telefon görüşmesini yaptım. Seyahat yazıları yazan ve babamın kitabı basılmadan altı sene önce de Eland Yayınevi'ni kurmuş olan John Hatt, (sonradan öğrendiğime göre) Lady Norwich'in de tavsiyesiyle, *Öykü*'yü bir iki hafta içinde yayınlayacağını söylüyordu. Polonyalılar Kulübü'nde alelacele yediğimiz bir öğle yemeğinde, kendisinden bana bir önsöz yazma hakkı vermesini rica ettim, zira olayları daha belirgin bir perspektife oturtmayı ve babamın İngiltere'de geçirdiği devreyi ele almayı arzu ediyordum. Kabul etti. Ama bir şartla. Bu, esas öyküden daha da etkileyici tarzda yazılmış bir sonsöz olmalıydı. (Daha sonra eleştirmenlerin de belirttiği gibi) dâhice bir buluştu kitaba sonsöz eklemek fikri. Orijinal kitaptaki son bölümü çıkarttım. Dar bir yere çok malzeme sıkıştırılmış (ve sanki acımasızca kesintiye uğramış) hissi veriyordu bu bölüm zaten, ve bu yüzden de inandırıcı değildi. Buradaki (1921 yılında Ankara'dan ayrılışı canlandıran) iç parçalayıcı son satırları kendi yazdıklarıma katıp, esas öyküyü babaannemin 1940'taki vefatı ile bitirmek bana daha uygun geldi.

Yeni baskılar yapıldıkça babamın ismi de giderek yaygınlaşıyordu. Bir nokta geldi, kitap kült klasikler arasına girdi.

Daha da önemlisi, Arın Bayraktaroğlu'nun çığır açan Türkçe çevirisiyle ilk defa Aralık 1994'te İstanbul'da (Ana Yayıncılık – 11 baskı) yayınlanan *Öykü*, babamın adını kendi ülkesinde temize çıkardı. Celal Bayar'lı yıllarda basılması yasaklanmışken, artık pek çok üniversitede okuma listesine girmişti.

Bu arada kitap başka dillere de çevrildi ve Yunanistan'da (2000, Exandas), İspanya'da (2001, Editorial Casiopea), Hollanda'da (2002, Uitgeverij Atlas) ve İtalya'da (2007, Passigli Editori) basıldı. Almanya (Arche Verag) ve Fransa'daki (Editions des Deux Terres) baskılar ise 2009 ve 2010 yıllarında yapılacaktır. Bunların arasında, yaklaşımı ve sonraki gelişimi ile en şaşırtıcı olanı, 2001 senesinde Ali Tüysüz'ün Galeri Kayseri çay bahçesinde Emil Brugman ile tesadüfen tanışmam sonucu ortaya çıktı. Ardından Pera Palas'ta bir akşam yemeği yedik ve anlaşarak el sıkıştık. Yirmi sene önce yaptığım, kaderimi değiştiren telefon görüşmesi kadar beklenmedik bir gelişmeydi bu.

2000 Haziran'ında, John Scott ve Berrin Torolsan'dan aldığım bir davet üzerine, 1947'den bu yana ilk kez olarak, İstanbul'a döndüm. Uçak, babaanne tarafından aile büyüklerimin toprakları olan Avrupa yakasını geçerek önce Karadeniz üzerinde biraz dolaştı, ardından geri dönüp damları kavuniçi kiremitten yapılmış evlere ve güneşten yanmış asfalt yollara iyice yaklaştıktan sonra Atatürk Havaalanı'nın mermer ve çelik karışımı bir yapı harikası olan yuvarlak görüntüsü önünde inişe geçti. Bütün bunlar olurken de, içimde adrenalin yükselten duygular kaynaşıyordu. İşte o şehir – semtlerinin isimlerini her zaman bildiğim, ama kendisini doğru dürüst tanımadığım şehir...

İstanbul'dayken, bir İngiliz'den daha İngiliz olan Emre Aracı'nın rehberliğinde yaşadığım yetmiş iki saat anılarımdan hiç silinmeyecek. Boğaz köprülerinden geçiyoruz; zarif Ortaköy Camii, kırmızı damlı Kuleli, eski Amerikan Robert Koleji'nin çevresi ağaçlıklı erkekler kısmı, romantik bir tabii koy, hepsi geride kalıyor. İstinye'deki iskeleden vapura binerek Boğaz yoluyla Sarıyer'e gitmek üzere yola çıkıyoruz. Babamın çocukluğuna ait gül kokulu, manolya ağaçları ve üzüm salkımlarıyla bezenmiş cenneti, daha sonraları yedek subaylığında gidip yabani otlar tarafından boğulmuş bulduğu bahçeyi arıyoruz. Yok. Bunları artık sadece hayal edebiliriz. Oysa, Emre'nin ailesine ait koyu renkli, balkonlu, oymaları güzel bir vücudun kıvrımlarını anımsatan, üç katlı ahşap ev ayakta. Kapısına asma kilit takılmış, satın alacak bir ilgiliyi bekliyor. Yürek dağlayıcı bir şekilde ihmale uğramış. Denizden gelen enkaza, ya da yakınlardaki kıyıya bağlı balıkçı kayıklarından atılan çöpe, takılacakları bir kara parçası oluşturmuş. Hazır yemek lokantaları ve ucuz yerleşim birimlerine ait çamaşır ipleri arasında adeta boğulmuş. Mahzun ve terk edilmiş bir halde, ama gene de eskiden yaşadığı ihtişamı çağrıştırıyor insana.

Bir sonraki gün başka bir yöne doğru yola çıkıyoruz. Daha önce yapmadığımız bir şekilde Boğaz'ın karşı yakasına geçiyor ve doğuya dönüp İzmit'ten Karamürsel'e giden çorak, donuk renkli, engebeli yolu takip ediyoruz. 1999 Depremi'ni en fazla hisseden topraklar bunlar. Etraf yıkıntı dolu – çökmüş evler, tek sıra tuğladan yapılmış duvarlardaki çatlaklar, enkaz yığınları... Mezarından kalkmış cesetler gibi sırıtan, ayakta sallanan apartman blokları... Pencereler kırılmış, güçsüz tavanlar çökmüş... Eğer oda veya mutfağı anımsatan hazin bir

görüntü kalmışsa ortada, ancak o zaman anlıyorsunuz burada daha önceleri insanların yaşamış olduğunu. Bütün bu uykulu hale, bu pes etmişliğe rağmen, yaşam devam ediyor. İhtiyarlar bir kenarda oturmuş sigara içiyor ve politika konuşuyorlar, ellerindeki narin bardaklardan çaylarını yudumlarken. Kısa saçlı, esmer tenli, yalınayak erkek çocukları toz içinde oynuyor. Önü açık, harap dükkânlar, yüksek, boş binaların altına sığınmış. Manav, kasalardaki meyvelerin üstüne su serpiyor. Hiç beklemediğiniz noktalarda uydu çanakları fark ediyorsunuz. Bedia Yengem ve kuzenim Oya, Karamürsel'de oturuyorlar. Onlar daha önce tanıştığımız konusunda ısrarlı, ama ben hiç hatırlamıyorum. Kekeleyerek, uzun süreler sessiz kalarak konuşuyoruz. Aramızda bir yaşamı dolduracak farklılıklar var. Sadece isim ve kanla bağlı yabancılarız biz birbirimiz için. Ne ben onları, ne de onlar beni, mazide kalmış, artık solmuş birtakım anılar dışında, tanımıyoruz. Ama gene de, kapılarını ve kollarını bana açıyorlar. Burada çocukluğumun yiyeceklerini ve kokularını buluyorum; tüm geçmişim sanki yeniden canlanıyor. Biz küçükken çekilmiş fotoğrafları gösteriyorlar. Babamın kitaplarına itinayla bakmışlar, hepsi yepyeni. Sonra, 1970'te babamın vefatını haber vermek üzere gönderdiğim telgraf ortaya çıkıyor. Diğer zamanlara, diğer yerlere ait gönderdiklerimiz bozulmadan saklanmış. Dokunuyoruz, duygulanıyoruz, o anları yeniden yudum yudum içimize çekiyoruz. Akşam otobüsünün vakti geldi. Yengem duygularını dışa vurmayan bir şekilde bakıyor. Ama gözleri, evlendiği ailenin iki erkeğini anımsatan bir şeyler bulmak amacıyla, sanki derinlerde bir şeyler arıyor. Kuzenim devamlı hareket halinde. Onun yeğenleri vedalaşmaya geliyorlar. Kolonya kokulu zarafet ve

saklanmaya çalışılan utangaçlık... Otobüsümüz kalkınca arkaya bakıyorum. Zaman önemli değil, önemli olan, yaşantının durduğu, denizin tembelce öpmeye geldiği bu yeri aklımdan çıkmayacak şekilde hafızama kazımak.

1890'larda Pierre Loti şehrin batısındaki kale duvarlarını "Son Bizans krallarından bu yana hiç değişim geçirmemiş, dünyanın en ıssız yeri" olarak nitelendiriyor ve şunları ekliyordu: "Hep aynı burçlarla, aynı mazgallarla, aynı koyu renklerle sanki zaman burada durmuş. Ufukta kaybolana dek aynı süren düzgün ve şaşırtıcı çizgiler... Çevrede... başlarını eğmiş ama aslında katedraller kadar uzun boylu selvi ağaçları, ve onların gölgesinde binlerce Osmanlı'nın mezar taşı... ne çok kabristan var burada, ne çok mezar, ne çok ölü." Emre'yle birlikte bir öğleden sonrasını burada geçirdik ve nihayet aradığımızı bulduk: Merkezefendi Mezarlığı. Unutulmuş ve hareketsiz. Bu güzel kokulu, yer yer güneş ışınıyla noktalanmış gölgelik alan, burasını surlardan ayıran ve eski Romalılardan kalma gürültülü yola tezat oluşturuyor. Birden karşımıza Halide Edib'in mezarı çıkıyor. Böylesine ünlü bir edebiyatçıya yakışmayacak kadar bakımsız ve terk edilmiş. Derken, bir Derviş aşçının, demirleri paslanmış, harap olmuş kabrini görüyoruz. İbrahim Çallı'nın baştan savma kesilmiş ufak boydaki mezar taşına şaşmaktan kendimizi alamıyoruz. Ama birden... Aman tanrım, işte orada. "Şevkiye Orga, 1895-18 Mayıs 1940". Babamın ve Mehmet'in diktiği gül ağacı çoktan yok olmuş, surlara bakan mezar taşındaki mermer parlaklığı kaybolmuş, her yanı yabani ot ve yonca sarmış. Temizleyebildiğim kadarını temizliyor ve toprağın yanında saygıyla diz çöküyorum. Sonra, bizden önce kendi oğullarının da yapmış olduğu gibi, onu "güneşe, şefkatli

yağmura ve bundan böyle sonsuza kadar sürecek olan gecelere" emanet edip yanından ayrılıyoruz.

© Ateş Orga
Stambourne, Kuzey Essex,
1 Aralık 2008

İlgili Kitap ve Makaleler

İrfan Orga *Turkish Cooking* (Londra: Deutsch Cookery Classics 1999), Önsöz: Jennifer Paterson, Giriş: Ateş Orga

İrfan Orga *The Caravan Moves On* (Londra: Eland Publishing 2002), Sonsöz: Ateş Orga

Ateş Orga "Return of the Native", *Cornucopia* 22 (Istanbul 2000/01)

Ateş Orga "Irfan Orga: Flight, Flame, Farewell", *Remarkable Muslims* (Londra: Eland Publishing 2005)

Ateş Orga (derleyen) *Istanbul: A Collection of the Poetry of Place* (Londra: Eland Publishing 2002)

Ateş Orga "Irfan Orga's *Portrait of a Turkish Family*: Genesis of a Literary Masterpiece", yüzyıl kutlama makalesi, Emmanuel College, Cambridge 19 Nisan 2008, *Turkish Area Studies Review* No 12, Sonbahar sayısı 2008

EK NOTLAR

Çevirmenin Notları

Amerikalı yazar Jean de Sequey, 12 Mart 1950 tarihli New York Times Book Review'da şöyle bir yorum yapmıştı:

> *"Türkiye ile ilgili roman çok azdır. Hele Türklerin kişisel özellikleri ile yaşayış biçimlerini işleyen roman türü, bir Türk yazar tarafından yabancı bir dilde –hiç değilse İngilizce dilinde– şimdiye kadar kaleme alınmamıştır."*

İrfan Orga'nın, ilk defa İngilizce olarak basılan *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* adlı kitabı, Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal*, Selma Ekrem'in *Peçeye İsyan* gibi bu kuralı bozmuş çok az sayıdaki örnekten biridir. Oğlu Ateş Orga'nın "Sonsöz"ünde de belirttiği gibi, İrfan Orga'nın bunun dışında, İngilizce

olarak basılmış başka kitapları da vardır. Bunlar gezi anıları, yemek tarifleri ve tarihsel incelemeler olarak sınıflandırılabilir. Hatta eşiyle birlikte kaleme aldığı ve pek derinlemesine incelemeden ortaya çıkartılmış bir Atatürk biyografisi de bulunmaktadır. Ancak, bu biyografideki bazı yanlışlıklar ve çelişkiler, aslında metnin önemli bir kısmının Margaret Orga tarafından yazıldığı izlenimini vermektedir. İrfan Orga'nın tüm kitapları arasında, edebiyat sınırları içine girmeyi başaranı yalnızca *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* olmuştur.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü önce Türkçe olarak kaleme alınmış (orijinali kayıptır), sonra gene yazar tarafından İngilizceye çevrilmiş, daha sonra da yazarın eşi tarafından İngilizcesi düzeltilerek basıma hazırlanmıştır. Bu düzeltme işinde Bayan Orga'nın, belli ki İngiliz okuyucuya daha kolay okuma olanağı sağlamak amacıyla, bazı eklemeler yapmış olduğu görülmektedir. Ardından, kitap bir kez daha Türkçeye dönüştürülerek elinizdeki son şeklini almıştır. Bu ikinci çeviri işleminde de, Ateş Orga'nın izniyle, Türk okuyucu için gerekmeyen yerler çıkartılmış; ayrıca en güncel, en akıcı, kulağa en ters gelmeyen dilin kullanımına çaba harcanarak serbest çeviri tekniği kullanılmıştır.

İngilizce konuşulan ülkelerde, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* kadar övgü almış Türk kökenli bir edebiyat yapıtı azdır. İngiltere'den Amerika'ya, Güney Afrika'dan Hong Kong'a kadar pek çok ülkede yayınlanan gazete ve dergilerdeki yazılar büyük bir dosya oluşturacak niceliktedir. Bu gazete ve dergilerin belirli bir akademik kesime değil de, sokaktaki kişiye seslendiği göz önünde bulundurulursa, Türkiye'yi tanıtma açısından, İrfan Orga'nın ne denli büyük bir başarı yakalamış olduğu ortaya çıkar. İşte bunlardan birkaçı:

Evet, İrfan Orga yeni Türkiye'yi anlamamıza ve sevmemize yardım ediyor.

B.H.S. - Meriden Record, Amerika

Tarihin asıl gerçekleri, adı tarih sayfalarına hiç geçmemiş kişilerin yaşamöykülerinde saklıdır. BİR TÜRK AİLESİNİN ÖYKÜSÜ kitabında da, Osmanlı devrinin bitişiyle Kemal Atatürk liderliğindeki Cumhuriyet devrinin başlayışı duyarlı bir biçimde verilmektedir.

Daily Dispatch - Manchester, İngiltere

Bay Orga İstanbul'daki evini 19. yüzyıl romancıları kadar ayrıntılı ve şevkli anlatıyor. Sanki George Eliot'un erkek ve Müslüman olanı.

Barbara Worsley-Gough - The Spectator, İngiltere

Kitabın övgüsü basının dışına da taşmıştır. Örneğin, BBC Radyosu'nda (Radio 4) 31 Ağustos 1993 tarihinde yayınlanan bir kitap eleştirisi programında, eleştirmen Elizabeth Este-ve-Coll, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* için şu yorumu yapmıştır:

"Çocukluk anısı olarak bakıldığında bir hazine. Sanırım buna ufak bir sanat şaheseri de denilebilir. Bundan fevkalade bir film çıkar; muhteşem bir senaryo kapasitesi var."

İşte geniş bir övgü birikiminden gelişigüzel birkaç damla. Batı dünyası *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nü bir "sanat şaheseri" ve İrfan Orga'yı da yeni bir "George Eliot" olarak tanımlarken,

bu kitabın ve yazarının bugüne kadar Türkiye'de bilinmemesi hem şaşılacak, hem de üzülecek bir noktadır.

Ben kitabın İngilizcesini Marmaris'te tatilde bulunduğum 1991 yazında okudum. Son sayfayı çevirdiğim gece içim sanki çok yakınlarımı yitirmişim gibi acıyla dolmuştu. Bu güzel insanlarla özleşmiş, onlarla sevinip onlarla tasalanmıştım. Bu öyküyü okurken benim aldığım zevki alabilecek pek çok Türk okurun bulunduğuna inanıyordum. Ayrıca, kitapta ele alman tarihsel gelişimimizin ve eski törelerimizin, özellikle yeni yetişen gençlerimize aktarılmasında yarar görüyordum. Bu nedenlerle, kitabı Türkçeleştirmeyi kendime görev bildim. İngiltere'ye döndüğümde İngiliz yayınevi (Eland Books) ile iletişim kurdum ve kitabın yayın hakkını elinde tutan Ateş Orga ile tanışmamı sağlamalarını rica ettim. Çok geçmedi, "Ateş Orga-Record Producer (Plak Yapımcısı)" antetli bir mektup aldım. Mektupta verilen adres de, ne gariptir ki, benim yaşamakta olduğum Cambridge şehri içindeydi. Görüşme için kararlaştırılan gün oturup kitabın Türkçe olarak yayınlanmasının ayrıntılarını konuştuk. Kısa bir süre sonra da, eserin Türkçeye çeviri hakkını avukatı kanalıyla bana verdi.

Ateş Orga ile tanıştığımızda en şaşırdığım şey, karşıma bir müzik otoritesinin çıkmış olmasıydı. Senelerce Surrey Üniversitesi Müzikoloji bölümünde öğretim üyeliği yapmıştı. Chopin ve Beethoven üzerine ciddi ve son derece kapsamlı iki basılmış kitabı, pek çok akademik makalesi, emprezaryoluğunu yaptığı sayısız "compact disc"i vardı. O güne kadar İngiltere'deki çeşitli klasik müzik festivallerinde sanat direktörü olarak görev almıştı ve kendisi ile karşılaştığımız devirde de Nikolai Demidenko isimli bir Rus piyanistin Londra'daki

konser dizisini hazırlamaktaydı. Demidenko'nun ilk konserinden sonra, 29 Ocak 1993 tarihli The Times gazetesinde şöyle bir yorum çıktı:

> Scarlatti'den Messiaen'e kadar çok geniş bir piyano repertuarını kapsayan bu dizi, Demidenko için Ateş Orga tarafından düzenlenmiştir. Orga'nın son derece yaratıcı bir biçimde gerçekleştirdiği düzenlemede, hem tarihsel açıdan birbirini izlemiş olan nefis eserler dinliyoruz, hem de bu parçaların arasındaki ilişkileri öğreniyoruz.

Böylesine uzmanlaşmış bir elemanın varlığından biz Türkler nasıl olmuştu da şimdiye kadar habersiz kalmıştık? Ateş açıkladı: Babasının omuzlarına binen maddi yükümlülükten korktuğu için memleketten uzak durmuştu. Baba tarafından akrabalarının hayatta olup olmadığını bilmiyordu. Yirmi senedir kullanmadığı için, Türkçeyi bile unutmuştu. Kısacası, gerçek ülkesi ile arasında en ufak bir bağlantı kalmamıştı.

Neden? Nedir bu aileyi böylesine ufalayıp dört bir yana savuran etken?

İrfan Orga orduda görevli iken, bir yabancı ile evlendi diye Milli Savunma Bakanlığı adına Hazine Dairesi'nin, Ankara Üçüncü Asliye Hukuk Mahkemesi'nde açtığı dava sonucu, 12 Eylül 1949'da 45.000 TL cezaya çarptırılıyor. Bu parayı ödeyecek gücü olmadığı için de Türkiye'den ayrılıyor. Yüksek Temyiz Mahkemesi'ne 22 Ağustos 1956'da, Londra'dan yaptığı başvuru ile bu kararı değiştirmeye uğraşıyor. Ayrıca, zamanın cumhurbaşkanı Celal Bayar da dahil olmak üzere, Türkiye'de

çeşitli kişilere bu konuda sayısız mektup postalıyor. Bunları Ateş Orga'nın "Sonsöz"ünden biliyoruz. Bilmediğimiz, İrfan Orga'nın memleketine dönmek için son nefesine kadar mücadele verdiğidir. Örneğin, 10 Haziran 1960'ta, Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarı Korgeneral Seyfi Turagay'a hitaben kaleme aldığı mektupta İrfan Orga şunları yazmaktadır:

Kanaatımca ben borçlarımı (Türkiye için yaptığım yayınlarla) yüzlerce defa ödemiş sayılabilirim. Yalnız bunu mes'ul makamlara aksettirecek durumda değilim ve onun içindir ki sizin yüksek yardımınızı rica ediyorum ve beni kurtarmanız için size yalvarıyorum. Bütün düşüncemiz serbest bir insan olarak memlekete dönmek ve memleket için memlekette çalışmaktır. Memlekete hasretim ve bunun için hastayım. Bu arzumun bir gün yerine gelebilmesi ümidiyle hâlâ Türk tabiyetini muhafaza etmekteyim.

23 Haziran 1960'ta "Milli Komite Başkanlığı" adına gönderdiği mektupta ise Orga, yurduna dönebilmekten neredeyse umudunu kesmiş, hiç değilse zedelenen şerefini kurtarma çabası içindedir:

Eğer mümkünse lütfen benim elimden tutun ve beni bir kere daha hür ve mağrur Türk evladı yapın ve bana yardım edin... Bu lütfunuza mukabil eğer arzu buyrulursa ve memleket için her ne suretle olursa olsun faideli olabilirsek, karımla beraber, emriniz altında ve dünyanın neresinde olursa olsun memleket için çalışmakla yalnız bahtiyar olacağımızı da ayrıca ilave etmeme müsaadelerinizi arz ederim.

İrfan Orga, bu girişimlerin karşılığında hiçbir sonuç elde edemeden, 1970'te, o çok sevdiği İstanbul'dan kilometrelerce uzakta, bir vatan hainiymiş gibi, horlanmış, unutulmuş ve küstürülmüş şekilde ölüyor.

Memleketi uğruna ailesindeki erkekleri şehit vermiş, giydiği Kuleli ve Harbiye üniformalarını üstünde gururla taşımış, askerliğinin ilk yıllarında emeği ile, yazarlığının doruğunda ise kalemi ile memleketine hizmet etmiş bir vatan evladına, bir yabancıyla evlendi diye böyle bir çileyi nasıl reva gördük, anlamak çok zor. O devrelerde kanunlar elimizi kolumuzu bağladı ise de, artık zaman aşımına uğramış olan bu kararın gölgesinden bu ailenin kurtarılması gerekir.

Ateş Orga'ya "Türkiye" denildiğinde, kaybettiği oyuncağı beklenmedik bir anda bulan çocukların şaşkınlık ve sevincini yaşadı. Eşim, ben ve o, önce Londra Büyükelçimizi, sonra da Başkonsolosumuzu ziyarete gittik. Bu görüşmelerde, Ateş Orga'nın İstanbul Festivali'nde aktif rol alması önerildi. Ancak bazı teknik sorunlar vardı ivedilikle çözüm bekleyen. Her şeyden önce, Ateş bir Türk vatandaşı mıydı acaba? Askerlik görevini yapmamış bir kişi olarak Türkiye'ye nasıl girecekti? Bu konuda elde hiçbir belge yok. Öncelikle Türkiye'deki aile bireyleri bulunmalı ve onlar kanalıyla nüfus kütüğünden vatandaşlık konusu incelenmeliydi. Tam o günlerde ben de Türkiye'ye bir seyahat planlamaktaydım ve orada bulunduğum sürede bu işin üstüne gitmeye karar verdim.

Ailenin büyüklerinden ziyade ikinci neslin peşine düşmeyi uygun gördüm. Bilinmeyen telefon numaraları servisinden Ankara, İstanbul, İzmir ve hatta Eskişehir telefon numaralarını tarattım, ama Kaya Orga'nın (Mehmet'in oğlu) ya da Erdal

Arıtekin'in (Muazzez'in oğlu) izine rastlayamadım. Adana, Bursa, Samsun... Yok!

"Pekiyi," dedim sabırlı bir santral görevlisine, "bana bir de İstanbul'daki Orgaların ilk isimlerini verir misiniz?"

Okunan listede Mehmet Orga ismi kulağıma çarptı. Aradığım Mehmet Orga mıydı bu acaba? Verilen numarayı çevirdim.

"Kimsiniz efendim?" diye sordum.

Bir erkek sesi, "Siz kimsiniz?" diye karşılık verdi.

İsmimi açıkladım ve yazar İrfan Orga'nın akrabalarını aramakta olduğumu belirttim. Bir sessizlik oldu. Sonra, "Ben, Mehmet Orga'nın oğlu Kaya Orga'yım," dedi.

Kendisine Ateş'in durumunu ve neden Orga ailesini aramakta olduğumu anlattım. Kaya Orga, gereken bilgiyi bizzat nüfus dairesine giderek elde edeceğini söyledi. Sonra ailenin diğer fertleri hakkında konuşmaya başladık. Yıllar önce sağlık memurluğundan emekli olan Mehmet Orga, eşi Bedia ve kızı Oya ile Karamürsel'de yaşamaktaymış. Bir sene önce sağ tarafına felç inmiş, ama onun dışında iyiymiş. Kaya Orga da çok yakınlarda memur emeklisi olmuş. Erdal Arığtekin ("Arıtekin" değilmiş meğer) İstanbul'da ticaretle meşgulmüş. Kocası ölen Muazzez ise İzmir'de, kızı ile birlikte oturuyormuş. Babaanneyi çoktan kaybetmişler. Kendi ailemi bulmuş gibi, ben soruyorum, o yanıtlıyor; sonra o Ateş'i soruyor, ben anlatıyorum.

"Sizi ve Mehmet Orga'yı ziyaret etmek isterim," dedim, sevindi. Aynı günün akşamı o beni aradı. Evet, Ateş Orga, Kazasker Nüfus Dairesine 1946 yılında, babası tarafından kayıt ettirilmiş, yani Türk vatandaşı imiş.

İstanbul'a geldiğimin dördüncü günü Orgaları ziyaret etmeye karar verdim. Önce Üsküdar'a gidip Kaya Orga, eşi ve çocukları ile tanıştım. Oradan çıkıp araba ile Karamürsel'e doğru yol aldım. Deniz kenarında, kiraz bahçeleri ile çevrilmiş, şirin bir evin ikinci katında oturuyor Mehmet Orga. Gerçi yürümekte bir hayli güçlük çekiyor, ama temiz deniz havası ona yaramış olmalı. Bakışını, gülümsemesini, İngilizce olarak basılan kitaptaki gençlik resminden pek farklı bulmuyorum. Hem onun, hem Bedia Hanım'ın elini öpüyorum. Oya cıvıl cıvıl, çaylar, kekler, pastalar getirip, o eski İstanbullulara özgü incelikle hizmet ediyor. Poz poz fotoğraflarını çekiyorum hepsinin. Onlar da sandıklardan eski fotoğrafları çıkarıyorlar. Elimden gelse tümünü alıp götüreceğim. İrfan Orga'nın, annesi Şevkiye ile çekilmiş bir resmini almakla yetiniyorum.

İngiltere'ye döndüğümde bu fotoğrafı, kendi çektiklerimle birlikte Ateş Orga'ya verdim. Yaşlı gözlerle bunları incelerken, "Benim öldü sandığım Türk yanımı canlandırdığınız için size teşekkür ederim," dedi.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü henüz bitmedi. Ateş Orga, üç yaşında ayrıldığı Türkiye'ye tekrar ayak basıp, amcasının, yengesinin ve halasının elini öptüğünde bitecek. Ayrıca, İstanbul Sanat ve Kültür Festivali ya da benzeri bir olayda, ama mutlaka Türkiye yararına bir olayda, görev üstlendiği gün ise, yaşamında mutluluğu hiç yakalayamamış olan İrfan Orga'nın ruhu da şad olacak.

Yukarıdaki notlar, kitabın Türkiye'deki ilk baskısı için Ağustos 1994'te yazılmıştı. Aradan geçen on yılı aşkın süre, Orga ailesinde pek çok değişikliğe neden oldu. Büyükler fotoğraf dışına kaydılar (Mehmet Orga 1997'de, Bedia Orga ise 2005 yılında vefat ettiler), küçükler büyüyüp ana koltuklara oturdular, ama esas kayda değer olan sürpriz gelişimlerdir.

İstanbul'dan Aralık 1947'de üç yaşına henüz basmışken ayrılan Ateş Orga, babasının sevgili kentine 2000 Haziranı'nda geri döndü. Karamürsel'deki evi ziyaret ettiğinde tabii amcası hayatta değildi, ama Bedia'nın elini öpmeye, Oya ile eski albümleri karıştırıp sohbet etmeye böylelikle fırsat buldu. Okuyucu bu görüşmenin ayrıntılarını Ateş Orga'nın yazdığı "Yurda Dönüş" ("Return of the Native", *Cornucopia* 22, İstanbul 01/2000) başlıklı makalede bulabilir.

Ateş Orga, Ağustos 2000'de İstanbul Teknik Üniversitesine bağlı Dr. Erol Üçer Müzik İleri Araştırmaları Merkezindeki (MIAM) profesörlük kadrosunda Direktör olarak işe başladı ve bir buçuk yıl bu görevini başarıyla sürdürdükten ve onlarca yüksek lisans yapan Türk öğrencisine yol gösterdikten sonra, özel nedenlerle, Ocak 2002'de tekrar İngiltere'ye gitmek zorunda kaldı. O tarihten bu yana defalarca İstanbul'u ziyaret eden Orga, aralarında Kamran İnce, Emre Aracı, Ezgi Saydam ve Cihat Aşkın gibi isimlerin de bulunduğu pek çok tanınmış Türk kompozitörü ve müzisyeniyle birlikte çalıştı; onlara prodüktör veya sanat direktörü olarak yardımcı oldu. 1997'de Brahms'ın bütün eserlerini çalan İdil Biret'in CD'leri Naxos plak şirketi tarafından uluslararası dağıtıma sokulurken, CD'ye ilişkin kitapçıkları da Ateş Orga kaleme aldı. Halen piyanist Emre Elivar'a danışmanlık yapmaktadır. Ayrıca, Türk

müzik dergisi *Andante* için yazılar yazdı ve 2004 yazında Londra'daki TÜRKFEST haftasında sanat danışmanı olarak görev aldı. Türkiye ile ilgili yaptığı son çalışma ise, dünyanın en büyük kültür başkentlerinden biri olan İstanbul hakkında tarih boyunca yazılmış en tutkulu şiirleri ve yazıları derlediği kitaptır (bkz. *Istanbul – a Collection of the Poetry of Place,* (ed.) Ateş Orga, London: Eland Publishing, 2007). Burada, Musaeus Grammaticus'tan W.B. Yeats'e, Orhan Veli Kanık'tan Hürrem Sultan'a, Victor Hugo'dan Mark Twain'e, Nâzım Hikmet'ten Henrik Nordbrandt'a kadar pek çok ünlü kişinin İstanbul izlenimlerini veya deneyimlerini okuyabiliyorsunuz. Dünya kenti İstanbul'a odaklanan içeriği ile, sadece meraklı yabancıların değil, Türklerin dahi yararlanabileceği, değerli bir koleksiyon bu.

1994'te, "*Bir Türk Ailesinin Öyküsü* henüz bitmedi," demiştim, zira o zamanlar daha hâlâ yerine oturması gereken taşlar vardı. Bence artık bütün taşlar yerine yerleşti ve de öykü, içinde taşıdığı bütün acılara, kederlere, hayal kırıklıklarına ve perişanlıklara rağmen, mutlu bir sona erdi. Bugün İrfan Orga dünya çapında bilinen bir yazar ve Türkiye'de yetişmiş herkes bundan gurur duymalı!

Arın Bayraktaroğlu
Cambridge
İngiltere
Aralık 2008

ALBÜM

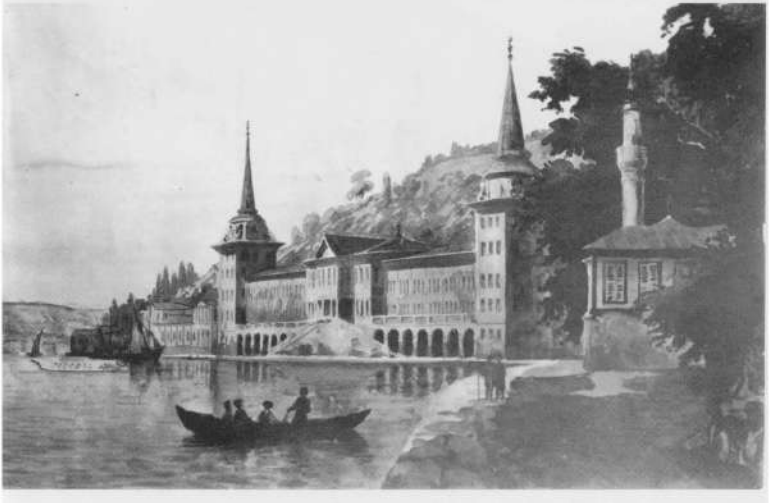
İrfan Orga, Harp Okulunda, 26 Aralık 1928, İstanbul.

Yazarın annesi Şevkiye, oğlu Mehmet ile.

Kuleli'nin son sınıf öğrencileri, İrfan Orga sağda ayakta, 1928.

Eski Kuleli'yi gösteren bir kartpostal, "İrfan" diye imzalanmış, 1927.

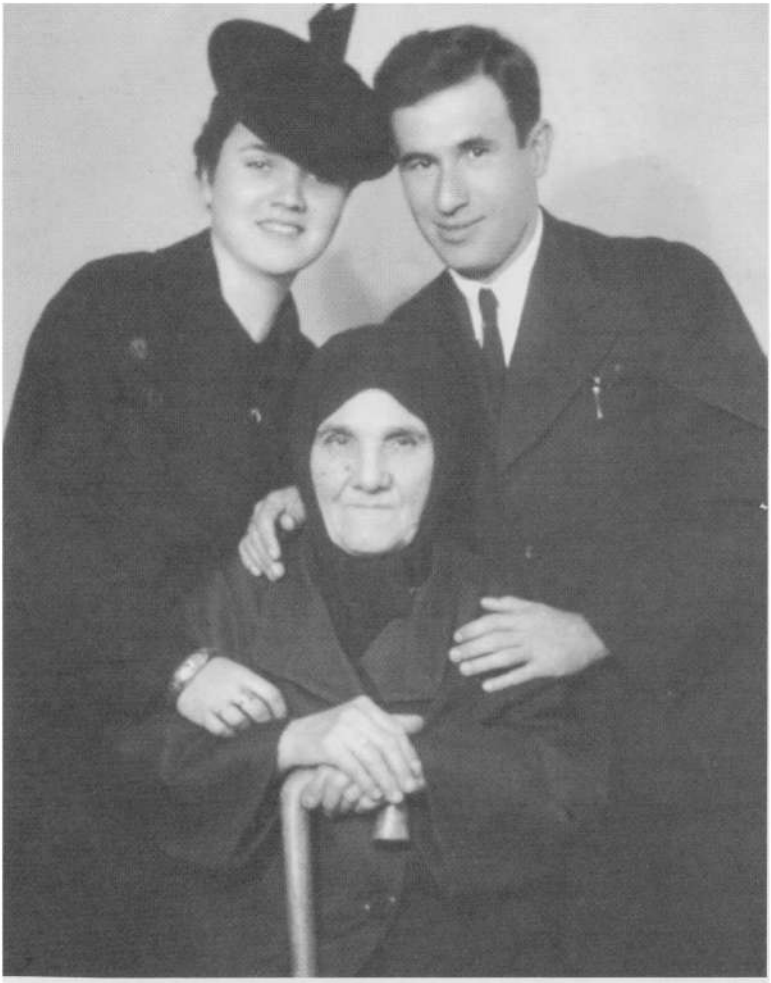
Hava Okulu Sertifikası, 2 Ekim 1933, Eskişehir.

İrfan Orga, annesi Şevkiye'yle birlikte, 1930'ların başı.

İrfan Orga, savaş pilotuyken, 7 Nisan 1936, Kayseri.

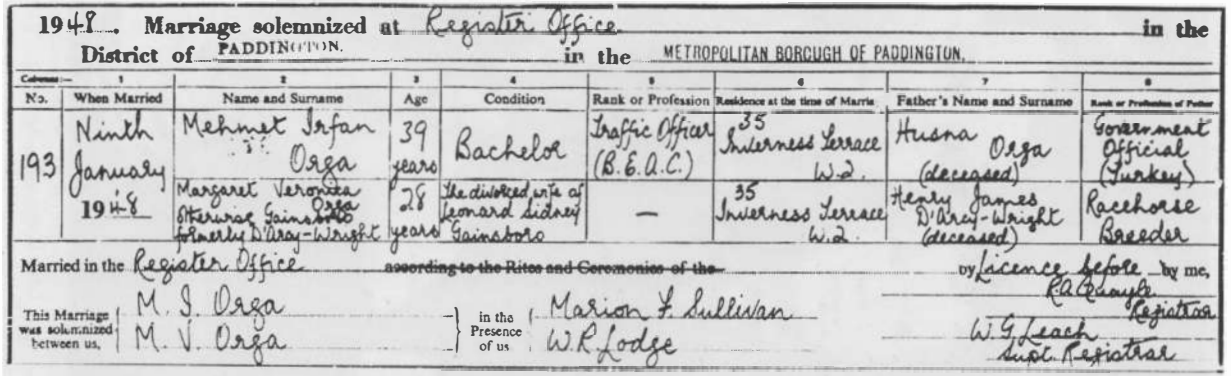
Bedia ve Mehmet evlenmelerinden kısa bir süre sonra,
yazarın babaannesiyle, 19 Ekim 1939, İstanbul.

Şevkiye Orga'nın (1895-1940), Merkezefendi Mezarlığı'ndaki mezar taşı.

Margarete Mary Orga-D'Arcy-Wright (1919-1974), Aralık 1944, Londra.

1948. Marriage solemnized at Register Office in the District of PADDINGTON. in the METROPOLITAN BOROUGH OF PADDINGTON.

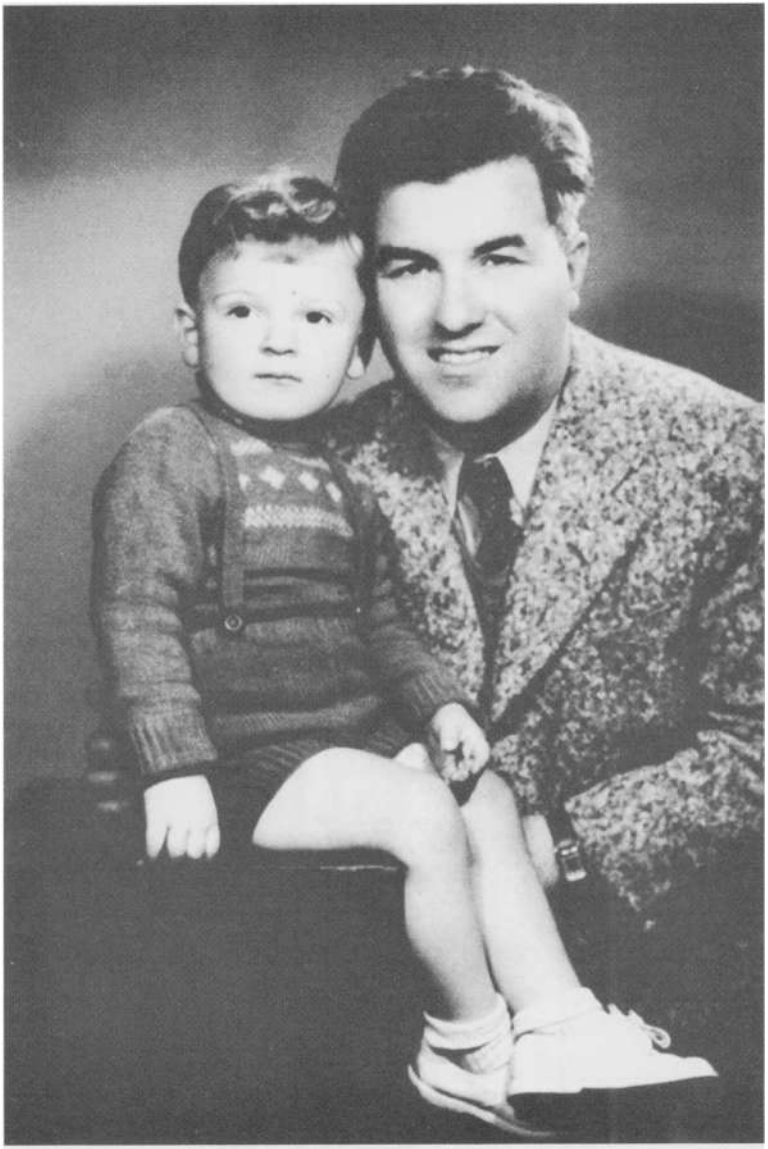
Columns— No.	1 When Married	2 Name and Surname	3 Age	4 Condition	5 Rank or Profession	6 Residence at the time of Marriage	7 Father's Name and Surname	8 Rank or Profession of Father
193	Ninth January 1948	Mehmet Irfan Orga	39 years	Bachelor	Traffic Officer (B.E.A.C.)	35 Inverness Terrace W.2.	Husna Orga (deceased)	Government Official (Turkey)
		Margaret Veronica Ottenwaelder Gainsboro formerly D'Arcy-Wright	28 years	The divorced wife of Leonard Sidney Gainsboro	—	35 Inverness Terrace W.2.	Henry James D'Arcy-Wright (deceased)	Racehorse Breeder

Married in the Register Office according to the Rites and Ceremonies of the by Licence before me, by me, R.A. Chaplin Registrar

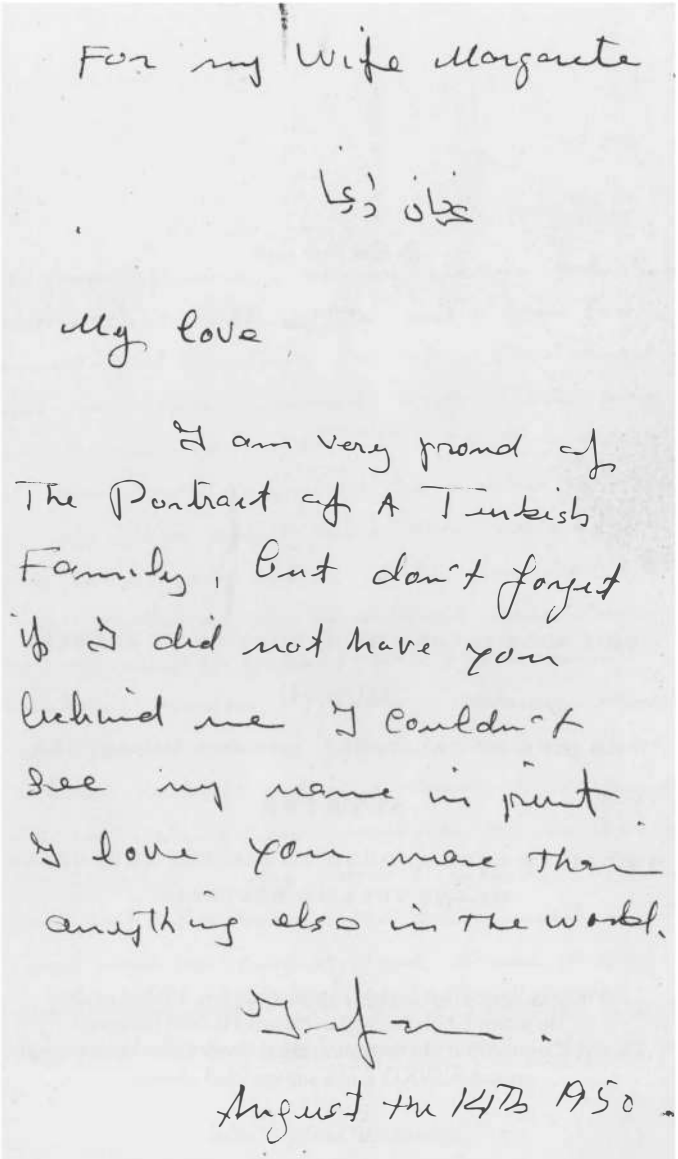
This Marriage was solemnized between us, M. I. Orga, M. V. Orga — in the Presence of us, Marion F. Sullivan, W.R. Lodge

W.G. Leach Supt. Registrar

İrfan-Margaret Orga, evlilik sertifikası, 9 Ocak 1948, Londra.

İrfan Orga, oğlu Ateş ile.

For my Wife Margarete

جان ذیا

My love

I am very proud of
The Portrait of A Turkish
Family, But don't forget
if I did not have you
behind me I couldn't
see my name in print.
I love you more than
anything else in the world.

August the 14th 1950.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü ilk yayınlandığında İrfan Orga'nın karısı için imzaladığı sayfa, 14 Ağustos 1950, Londra.
"Sevgilim, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'yle çok gurur duyuyorum, ama unutma, desteğin olmasaydı adımı basılı halde göremezdim. Seni dünyadaki her şeyden daha çok seviyorum."

© *Irfan Orga 1958*

THIS BOOK IS FOR THE MEMORY OF MY FATHER,

HÜSNÜ

WHO DIED AT GALLIPOLI, AND FOR MY MOTHER,

ŞEVKİYE

WHO LIVED LONG ENOUGH TO SEE THE EMERGENCE
OF THE TURKISH REPUBLIC

Phoenix Ascendant baskısı için ithaf sayfası, 1958, Londra.
"Bu kitap, Gelibolu'da ölen babam HÜSNÜ'nün ve
Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşunu görebilecek kadar uzun yaşayan
annem ŞEVKİYE'nin anısına ithaf olunur."

4.

Brave Boy.

A friend of mine, who was nervous and strong and a great fighter. He rent a house for himself and outside the city. The nearest one was three hundred yards from him. Both houses side walls were facing each other, so ~~there~~ it was impossible from either houses to see each other's front door and who was coming ~~going~~ in or going out. Only there was a little tiny window on the neighbour's side door so we used to guess that it was their lavatory's window. Lately a ~~veterinary~~ colonel had moved in with his family. But my friend's postman couldn't get any chance to be friendly with his postman and investigate the members of the family. My friend's intention to chose this particular house was to be naughty but not seen by anybody and it was really perfect. Except the Colonel's house the nearest house one houses near, after a big

İrfan Orga'nın defterinden.

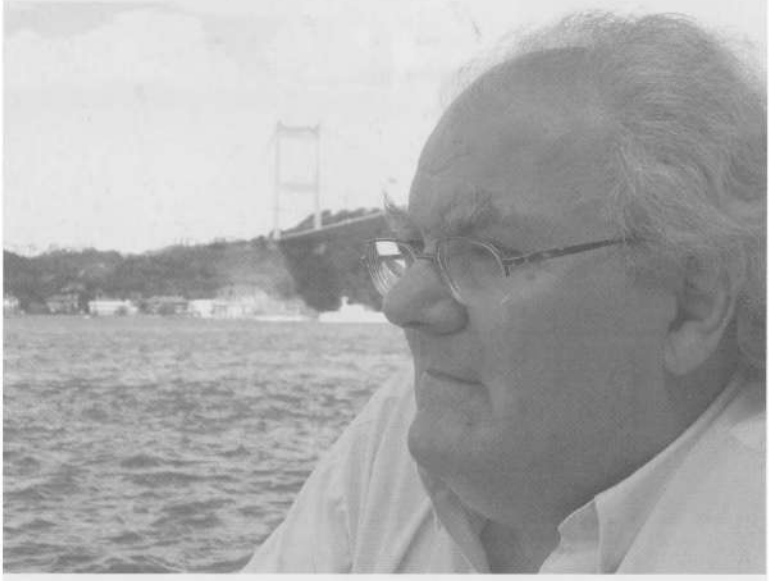
İrfan Orga, 1957, Londra. (Fotoğraf: Doreen Gray)

(Soldan sağa) Mehmet Orga, kızı Oya, Arın Bayraktaroğlu ve Bedia Orga.
Mehmet ve Bedia Orga'nın Karamürsel'deki evinde.

Ateş Orga, İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, Haziran 2005, İstanbul.
(Fotoğraf: Cenk Büker)

Ateş Orga, Haziran 2005, Bebek, İstanbul. (Fotoğraf: Serhan Bali)

Osmanlı İmparatorluğu'nun çalkantılı son dönemlerinden
Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcılığına uzanan bir öykü.
Varlıklı bir ailenin adım adım yoksulluğa ilerleyişinin,
bir arada kalma mücadelesinin,
mantığın ve deliliğin çarpıcı anlatımı.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü İrfan Orga'nın samimiyetle,
romansı bir üslupla kaleme aldığı anıları...

"Hayatım boyunca okuduğum en bize ait öykülerden birini
içtenlikle, doğallıkla ve sıcacık bir kalemle sunan bu kitap
beni yıllarca bırakmadı. Ben de kitabı bırakamadım."

Ayşe Kulin

"İrfan Orga'nın vatanına, kültürüne, diline ve edebiyatına
ta uzaklardan yaptığı bu hizmeti
gecikmiş alkışlarla anmalıyız."

Talât S. Halman

"Kaybedilmiş sevgilerin acısını dile getiren, kederli ve
olağanüstü güzellikte bir öykü.
20. yüzyılın en muhteşem anılarından biri!"

Caroline Moorhead, *The Independent*

EVEREST

www.everestyayinlari.com
/everestyayinlari
/everestkitap
/everestyayinlari

9 789752 895676